
**FORNLEIFASKRÁNING VEGNA LAGNINGAR
JARÐSTRENGS Á VESTURLANDI SUMARIÐ 2024**
HVALEJARÐARSVEIT, BORGARBYGGÐ & EYJA- & MIKLAHOLTSHREPPUR

RITSTJÓRI: KRISTJANA VILHJÁLMSDÓTTIR

HÖFUNDAR EFNIS: AGLA GEIRLAUG ARADÓTTIR RINGSTED, ÁGÚSTA EDWALD, BRYNJA ÁRNADÓTTIR, ELÍN ÓSK
HREIÐARSDÓTTIR, EVA BRYNDÍS ÁGÚSTSDÓTTIR, EVA KRISTÍN DAL, GYLFI HELGASON, HELGA JÓNSDÓTTIR,
KRISTJANA VILHJÁLMSDÓTTIR, RAGNHEIÐUR GLÓ GYLFADÓTTIR & RÚNAR LEIFSSON

REYKJAVÍK 2024
FS1008-24031

FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS SES

Forsíðumynd er af rétt MH-167:017 í landi Staðarbrauns.

Myndina tók Kristjana Vilhjálmsdóttir

Verkefnanúmer MÍ: 3242

©2024

FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS

BRÆÐRABORGARSTÍG 9

101 REYKJAVÍK

SÍMI: 551 1033

NETFANG: fsi@fornleif.is

www.fornleif.is

Samantekt

Í þessari skýrslu birtast niðurstöður fornleifaskráningar vegna fyrirhugaðrar lagningar á jarðstreng á tíu aðskildum svæðum á Vesturlandi: Einu í Hvalfjarðarsveit, átta í Borgarbyggð og einu sem lá milli Borgarbyggðar og Eyja- og Miklaholtshrepps. Skráningin var unnin að beiðni RARIK á Vesturlandi. Deiliskráningarsvæðin voru samanlagt um 87,3 km löng. Í öllum tilfellum var tekið út 30 m breitt belti og það gengið skipulega við úttektina.

Vettvangsvinna fór fram sumarið 2024. Alls voru skráðar 157 fornleifar á 134 minjastöðum. Metið var að öll ummerki um 30 fornleifar væru horfin, bæði af yfirborði og undir sverði og var ekki gert hættumat fyrir þær. Af öðrum fornleifum töldust 81 í stórhættu, 42 í hættu en fjórar í engri hættu. Að vettvangskonun lokinni voru tillögur settar fram um færslu á jarðstrengnum.

Efnisorð: Fornleifaskráning, deiliskráning, jarðstrengur, Hvalfjarðarsveit, Borgarbyggð, Eyja- og Miklaholtshreppur, Melasveit, Mýrar, Norðurárdalur, Þverárhlið, Stafholtstungur, Hvítársíða, Eyjahreppur, Kolbeinsstaðahreppur, Fornleifastofnun Íslands.

Summary

This report presents the findings and conclusions of a detailed survey carried out in summer 2024 in ten separate areas in West Iceland: One in the Hvalfjarðarsveit municipality, eight in the Borgarbyggð municipality and one that lay between the Borgarbyggð and Eyja- og Miklaholtshreppur municipalities. The survey was commissioned by the Iceland State Electricity (RARIK) in relation to a new underground power line in the municipalities. All surveyed areas were 30 m wide and in total about 75,5 km long.

In all 157 archaeological sites were surveyed at 134 locations. Of those, 81 sites were considered to be at high risk, 42 to be at moderate risk and four to be at no risk due to the proposed power line. Risk assessment was not carried out for 30 archaeological sites that were considered to be fully destroyed already.

Keywords: Archaeology, detailed survey, powerline, Hvalfjarðarsveit, Borgarbyggð, Eyja- og Miklaholtshreppur, Melasveit, Mýrar, Norðurárdalur, Þverárhlið, Stafholtstungur, Hvítársíða, Eyjahreppur, Kolbeinsstaðahreppur, Institute of Archaeology in Iceland.

Efnisyfirlit

I. Inngangur.....	1
II. Saga fornleifaskráningar og löggjöf	5
III. Aðferðir við fornleifaskráningu	7
IV. Fornleifaskrá.....	11
IV.I Hvalfjarðarsveit.....	11
BO-104 Höfn.....	11
BO-105 Fiskilækur	15
BO-641 Fornleifar á fleiri en einni jörð í Leirár- og Melahreppi.....	19
IV.II Borgarbyggð	21
MH-002 Kalmannstunga.....	21
MH-003 Fljótstunga.....	28
MH-004 Þorvaldstaðir.....	35
MH-005 Hallkelsstaðir	39
MH-006 Kollstaðir	45
MH-007 Gilsbakki	55
MH-022 Örnólfsdalur	60
MH-027 Lundur.....	70
MH-028 Sigmundarstaðir.....	73
MH-029 Grjót	75
MH-037 Hreðavatn	79
MH-065 Ásbjarnarstaðir.....	82
MH-066 Sleggjulækur	86
MH-164 Hítardalur	88
MH-166 Helgastaðir.....	95
MH-167 Staðarhraun	97
MH-169 Svarfhóll	109
MH-171 Melur	113
MH-172 Fíflholt	116
MH-191 Akkrar.....	119
MH-194 Stóri Kálfalækur.....	122
MH-197 Einholt.....	126
MH-214 Landbrot.....	130
MH-224 Skjálgr	132
MH-621 Fornleifar á fleiri en einni jörð í Þverárhlíðarhreppi	136

MH-641	Fornleifar á fleiri en einni jörð í Stafholtstungnahreppi	138
MH-671	Fornleifar á fleiri en einni jörð í Hraunhreppi	140
MH-681	Fornleifar á fleiri en einni jörð í Kolbeinsstaðahreppi.....	145
IV.III	Eyja- og Miklaholtshreppur	148
MH-239	Þverá.....	148
MH-691	Fornleifar á fleiri en einni jörð í Eyjahreppi	151
V.	Niðurstöður og umræða.....	153
V.I.	Svæði 1 – Melasveit (Hvalfjarðarsveit)	159
V.II	Svæði 2 – Mýrar I (Borgarbyggð)	162
V.III	Svæði 3 – Mýrar II (Borgarbyggð)	167
V.IV	Svæði 4 – Norðurárdalur (Borgarbyggð)	171
V.V	Svæði 5 – Þverárhlið I (Borgarbyggð).....	173
V.VI	Svæði 6 – Þverárhlið II (Borgarbyggð).....	177
V.VII	Svæði 7: Stafholtstungur (Borgarbyggð).....	179
V.III	Svæði 8 – Hvítársíða I (Borgarbyggð).....	181
V.IX	Svæði 9 – Hvítársíða II (Borgarbyggð).....	187
V.X	Svæði 10 – Eyjahreppur/Kolbeinsstaðahreppur (Borgarbyggð/Eyja-og Miklaholtshreppur).....	190
	Heimildir.....	193
	Viðauki I: Hnitaskrá ISN93.....	197
	Viðauki II: Minjakort	201

I. Inngangur

Á vordögum 2024 fór RARIK á Vesturlandi þess á leit við Fornleifastofnun Íslands ses að stofnunin tæki að sér deiliskráningu fornleifa á fyrirhugaðri strengleið á nokkrum aðskildum svæðum á Vesturlandi. Svæðin voru í sveitarfélögunum Hvalfjarðarsveit, Borgarbyggð og Eyja- og Miklaholtshreppi. Verkefnanúmer skráningarinnar hjá Minjastofnun Íslands er 3242.

Fornleifastofnun Íslands hafði áður unnið aðalskráningu í Leirár- og Melasveit (nú hluti Hvalfjarðarsveitar), Hvítársíðuhreppi (nú hluti Borgarbyggðar), á völdum jörðum í Borgarbyggð, auk þess sem nýlegar vettvangsskráningar sköruðust að hluta við úttektarsvæðin og var stuðst við þau gögn eftir þörfum.¹ Einnig hafði Fornleifastofnun unnið heimildaskráningu á hluta annarra þeirra svæða sem voru til skoðunar² og nýttist hún vel í verkefninu.

Úttektarsvæðin voru alls 10, eitt í Hvalfjarðarsveit, átta að öllu í Borgarbyggð en eitt lá milli Borgarbyggðar og Eyja- og Miklaholtshrepps. Svæðin voru öll 30 m að breidd, 15 m til beggja átta frá miðlínu fyrirhugaðs jarðstrengs. Heildarlengd svæðanna var um 87,3 km.

Skráningin var unnin í nokkrum áföngum og dreifðist yfir sumarið. Á þeim svæðum þar sem ljóst þótti á vettvangi að fyrirhugaður jarðstrengur myndi raska fornleifum var nærliggjandi umhverfi einnig athugað í þeim tilgangi að geta lagt fram tillögur að mögulegri tilfærslu á strengleið. Til að einfalda úrvinnslu skráningarinnar og komast hjá töfum á lagningu jarðstrengsins var ákveðið að skila einni heildarskýrslu fyrir öll svæðin, að skráningu lokinni og var það gert í samráði við Minjastofnun Íslands.³ Gerð var stutt samantekt fyrir hvert svæði fyrir sig að vettvangsvinnu lokinni þar sem helstu niðurstöður voru dregnar saman og uppmælingum skilað. Gögnin voru send til verkkaupa og Minjastofnunar Íslands fljótlega eftir að skráningu lauk innan hvers svæðis og með þeim hætti var hægt að úrskurða um mótvægisáðgerðir og gera tillögur um tilfærslu þrátt fyrir að úrvinnslu væri ekki lokið.

Svæðin sem um ræðir eru:

Hvalfjarðarsveit

1. Í Melasveit, frá Fiskilæk að Höfn. Tekin var út um 7,4 km leið sem lá gegnum lönd jarðanna Fiskilækjar, Belgsholts, Narfastaða og Hafnar.

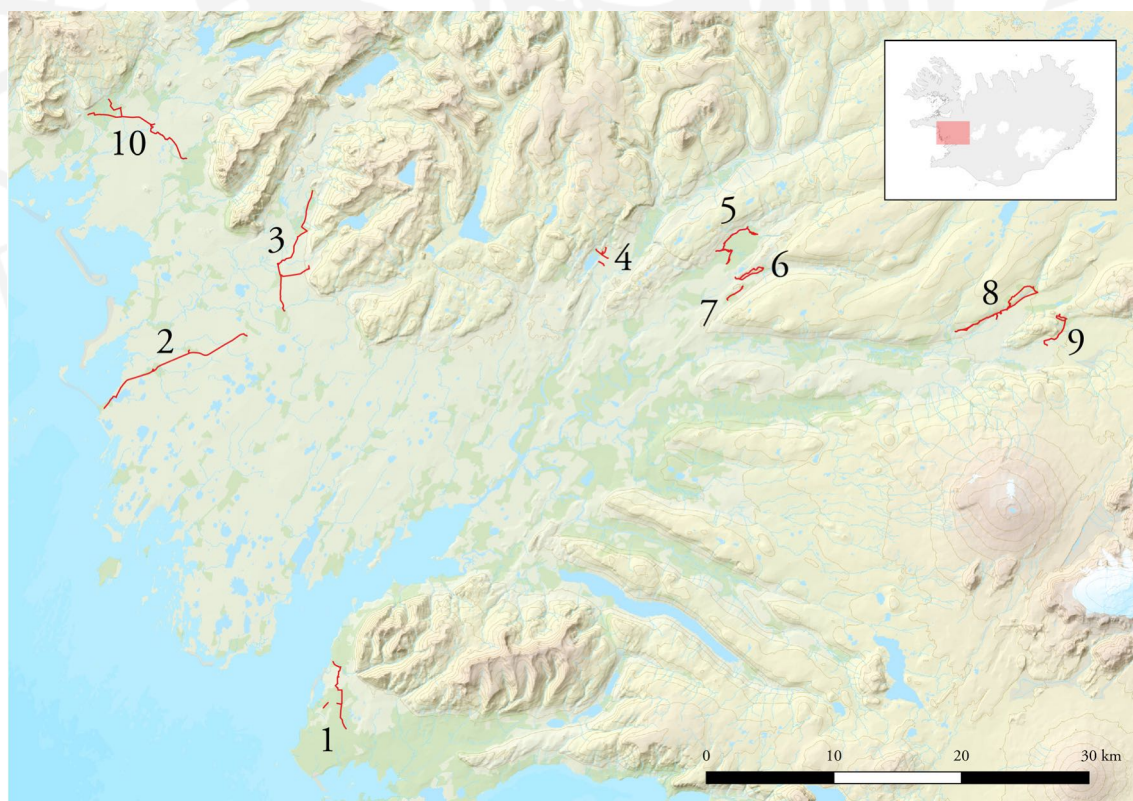
¹ Birna Lárusdóttir og Oddgeir Hansson 2003; Ágústa Edwald, Elín Ósk Hreiðarsdóttir og Rúnar Leifsson 2005; Elín Ósk Hreiðarsdóttir 2005; Kristjana Vilhjálmsdóttir 2022; Kristborg Þórsdóttir 2024.

² Andrea Harðardóttir & Sædís Gunnarsdóttir 2004; Sædís Gunnarsdóttir 2004.

³ Sambærilegt verklag var haft í skráningu fyrir RARIK á vesturlandi sumrin 2022 og 2023 með góðum árangri, sjá Kristjana Vilhjálmsdóttir 2022 og Ragnheiður Gló Gylfadóttir 2023.

Borgarbyggð

2. Á Mýrum, frá Fíflholti að Ökrum. Tekin var út um 14,5 km leið sem lá gegnum lönd jarðanna Fíflholts, Einholts, Stóra Kálfalækjar og Akra. Einnig var tekin út breyting á strengleiðinni í landi Stóra Kálfalækjar, á um 0,1 km kafla.
3. Á Mýrum, frá Mel að Hítardal. Tekin var út um 14,4 km leið sem lá gegnum lönd jarðanna Mels, Svarfhóls, Staðarhrauns, Múlasels, Helgastaða og Hítardals.
4. Í Norðurárdal í landi Hreðavatns. Teknar voru út tvær aðskildar leiðir sem báðar voru í landi Hreðavatns, alls um 2,8 km.
5. Í Þverárhlið, frá Helgavatni að Kvíum. Tekin var út um 7,4 km leið sem lá gegnum lönd jarðanna Helgavatns, Grjóts, Sigmundarstaða, Lundar, Hermundarstaða og Kvía. Einnig voru teknar út breytingar á strengleiðinni innan allra jarðanna, um 2,1 km að auki.
6. Í Þverárhlið, frá landi Helgavatns að Örnólfsdal. Tekin var út um 3,0 km leið sem lá milli jarðanna tveggja. Einnig var tekin út breyting á strengleiðinni í landi Örnólfsdals, um 1,9 km að lengd.

*Staðsetning úttektarsvæða í Hvalfjarðarsveit, Borgarbyggð og Eyja- og Miklaholtshreppi.
Kort byggt á gögnum frá Landmælingum Íslands.*

7. Í Stafholtstungum, frá Sleggjulæk að Ásbjarnarstöðum. Tekin var út um 1,8 km leið sem lá milli jarðanna tveggja. Einnig var tekin út smávægileg breyting á strengleiðinni innan beggja jarða.
8. Í Hvítársíðu, frá Gilsbakka að Þorvaldsstöðum/Fljótstungu. Tekin var út um 9,0 km leið sem lá gegnum lönd jarðanna Gilsbakka, Kolsstaða, Hallkelsstaða, Fljótstungu og Þorvaldsstaða. Einnig voru teknar út breytingar á strengleiðinni innan allra jarðanna, um 4,4 km að lengd.
9. Í Hvítársíðu frá Kalmanstungu að landi Húsafells. Tekin var út um 4,1 km leið sem lá milli jarðanna tveggja. Einnig var tekin út breyting á strengleiðinni í landi Kalmanstungu, um 1,2 km að lengd.

Borgarbyggð og Eyja- og Miklaholtshreppur.

10. Milli Eyjahrepps og Kolbeinsstaðahrepps, frá Dalsmynni að Kolbeinsstöðum. Tekin var út um 13,2 km leið sem lá gegnum lönd jarðanna Dalsmynnis, Þverár, Gerðubergs, Ytra- og Syðra-Rauðamels, Landbrots, Skjálgar, Haukatungu og Kolbeinsstaða.

Gengið var skipulega um úttektarsvæðin, allir minjastaðir hnitsettir og sjáanlegar minjar á yfirborði mældar upp með GPS tæki af gerðinni Trimble Geoexplorer 6000. Alls voru skráðar 157 fornleifar á 134 minjastöðum. Um vettvangsvinnu sáu Eva Bryndís Ágústsdóttir, Brynja Árnadóttir, Gylfi Helgason, Helga Jónsdóttir, Kristjana Vilhjálmsdóttir og Ragnheiður Gló Gylfadóttir, fornleifafræðingar. Kristjana sá einnig um skýrsluskrif og kortagerð. Allar ljósmyndir í skýrslunni eru teknar af skrásetjurum en loftmyndir eru frá Loftmyndum ehf.

Uppbygging skýrslunnar er með þeim hætti að á eftir inngangskafla kemur yfirlit um fornleifaskráningu og löggjöf um minjavernd í landinu en í þriðja kafla er farið yfir skráningakerfi Fornleifastofnunar Íslands. Fjórti kaflinn er sjálf minjaskráin þar sem fjallað er um þær fornleifar sem eru innan deiliskráningarsvæðis. Minjaskránni fylgja upplýsingar um hverja jörð og kort af heimatúnum. Þau kort eru höfð með í skýrslunni í öllum tilvikum þar sem fyrirhugaður jarðstrengur náði inn á heimatún, þó að engar fornleifar hafi verið þar innan úttektarsvæðisins. Í fimmta og jafnframt síðasta kaflanum er farið yfir helstu niðurstöður úttektarinnar. Aftast í skýrslu er heimildaskrá og viðaukar (hnitaská ISN93 og minjakort).

II. Saga fornleifaskráningar og löggjöf

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning (ýmist aðal- eða deiliskráning). Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmsar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna (svæðisskráning).

Á undanförnum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 3. grein laga um menningarminjar (nr. 80, 2012), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum, [...] jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað [...]“. Er þessi fornleifakönnun í anda markmiða sem sett hafa verið með þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölpætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri, c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita, d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra, e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum, f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð, g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna

völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum, h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið, i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu. Umhverfis allar fornleifar er 15 m friðhelgað svæði en umhverfis friðlýstar fornleifar er 100 m friðhelgað svæði. Ef nauðsynlegt er talið að spilla fornleifum eða hylja þær, þarf að leita heimildar Minjastofnunar Íslands.

III. Aðferðir við fornleifaskráningu

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti (SP, RA o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala en það er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: RA-084:001). Séu fleiri en ein fornleif (minjaeining) á hverjum minjastað bætist við einingannúmer aftast í númeraröðinni (dæmi: RA-084:001_01). Fornleifaskrá hvernar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhald hennar og matsverð, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari, búskaparaðstæðum og sléttun túna. Þar á eftir kemur listi yfir allar þær fornleifar sem fundust innan hvernar jarðar.

Númer jarðar í Jarðatali Johnsens

Númer fornleifar á tiltekinni jörð

Sérheiti

Tegund

Hlutverk

Sýslutákn

Hnattstaða í landshnitakerfi ISN93

SF-175-009

Sveinshlaða

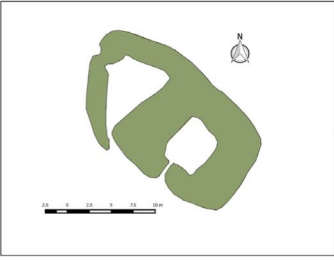
tóft

hlaða

E: 528751 N: 352323

Sveinshlaða 009, horft til norðurs

Ljósmynd af minjastað og uppmæling/teikning

Á túnakorti frá 1920 og bæjarteikningu danskra mælingamanna frá 1904 er sýnt útihús í túnjaðri um 210 m norðan við eldra bæjarstæði 001 og 80 m norðvestan við yngra bæjarstæði 003. Á þeim stað er stæðileg hlöðutóft sem nefnist Sveinshlaða og samtengt eða eldra mannvirki norðvestan við hana. Sveinshlaða er 16 m suðvestan við miðlínu Skaftártúnguvegar (208) þar sem fyrirhugaðar eru framkvæmdir og telst því í stórhættu vegna vegagerðar. Tóftin er í túnjaðri fast suðvestan við Skaftártúnguveg (208). Túnið er í allmiklum halla til suðvesturs. Heildarstærð tóftarinnar er 23x14 m og snýr hún norðvestur-suðaustur. Í suðausturhluta hennar er Sveinshlaða sem er 15x13 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er 5x6 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Hlaðan er niðurgráfin um 1 m og eru veggir hennar um 2 m á hæð innanmáls. Norðvestan við hlaðuna er annað hölf eða annað mannvirki og er það torfhlaðið. Það er þríhyrningslaga og er 9x6 m að innanmáli, mjókkar til norðvesturs. Op virðist vera inn í það í suðurhorni. Veggir þess eru 0,3-0,4 m á hæð og 2-2,5 m á breidd en veggir hlöðunnar eru 4-5 m á breidd. Hólfir virðast vera samtengd en hlaðan er mun yngri að sjá en hólfir norðvestan við hana. Nokkur hólmyndun er undir norðvesturhluta tóftarinnar og ljóst að mannvirki hafa verið á þessum stað í langan tíma.

Hættumat: stórhætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Túnakort 1920

Heimild sem vísað er í, nánari fersla í heimildaskrá

Þetta sem stöðjar að fornleif

Dæmi um framsetningu á minjastað í skýrslum Fornleifastofnunar Íslands.

Í skránni fær hver minjastaður eina efnisgrein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar; auðkennisnúmer, sérheiti, tegund,

7

hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður eða vað). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða.

Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í landshnitakerfi (ISN93) og er mælt í miðju hvers minjastaðar. Uppmælingar voru gerðar á öllum sýnilegum minjastöðum með Trimble Geoexplorer 6000 og er möguleg skekkja mælinganna innan við 1 metri, allt niður í nokkra sentimetra.

Þar sem getur um „heimild um...“, t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirbyggjandi upplýsinga með um 50 metra fráviki.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirbyggjandi heimildir séu þær fyrir hendi en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat á þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættumat var gert fyrir allar fornleifar sem skráðar voru að frátöldum þeim fornleifum þar sem ljóst þótti að öll ummerki um minjarnar innan úttektarsvæðisins væru horfnar, bæði á yfirborði og undir sverði. Allir aðrir minjastaðir innan úttektarsvæðis töldust í stórhættu vegna framkvæmda. Á það jafnt við minjar sem enn sjást á yfirborði og þær sem aðeins heimildir eru um þar sem líkur eru taldar á því að þær séu enn að hluta til varðveittar undir sverði. Þar sem úttektarsvæði náði

Skýringar

● Fornleif	— Kantur	□ Úttektarsvæði A
□ Bæjarhóll	--- Niðurgröftur	— Fyrirhugaður jarðstrengur A
▨ Grjót	--- Leið	□ Úttektarsvæði B
■ Torf	----- Mælt af loftmynd	— Fyrirhugaður jarðstrengur B
▨ Torf og grjót	□ Klettur/grjót	— Tillaga að færslu á fyrirhuguðum jarðstreng
□ Þúst	----- Klettur, lína	

Allar uppmælingar sem gerðar voru í skráningunni eru skilgreindar m.t.t. til byggingarefnis eða eðlis minjanna og eru skýringar á þeim sýndar í lista hér fyrir ofan. Þessar skýringar gilda fyrir öll minjakort og myndir af uppmældum minjum í fornleifaskrá.

inn á helgunarsvæði fornleifa, almennt 15 m frá fornleif eða nær en 100 m í tilviki friðlýstra minja, var minjastaðurinn metinn í hættu vegna framkvæmda.

Í síðustu línu er svo getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

Í skýrslunni eru aðeins birtar upplýsingar um þær minjar sem eru innan úttektarsvæðisins. Af þeim sökum er númeraröðin ekki samfelld í fornleifaskránni. Undantekning frá þeirri reglu eru minjasvæði sem eru aðeins að hluta innan úttektarsvæðisins en allar fornleifar innan minjasvæða voru hafðar með í skýrslunni til að skýra samhengi milli minjanna, þó einhverjar þeirra væru lengra utan úttektarsvæðis en helgunarsvæði þeirra náði. Slíkar minjar eru auðkenndar með ljósari texta.

IV. Fornleifaskrá

IV.I Hvalfjarðarsveit

BO-104 Höfn

1695, 1707 & 1847: 40 hdr. Bændaeign. - OILR, 141; JÁM IV, 149; JJ, 110.

Hálfkirkja var á jörðinni. - JÁM IV, 149.

Jörðin er nefnd í Landnámu: „Hafnar-Ormr [H: fór ór Stafangri til Íslands ok] nam lönd um Melahverfi út til Aurriðáar ok Laxár ok inn til Andakílsár ok bjó í Höfn [...]“. - ÍF I, 66, 68.

Jörðin er einnig stuttlega nefnd í Hænsna Þóris sögu: „Blund-Ketill svarar: „Við kennum ek mann þenna [stýrimann austrænan] [...] ok nú á morgin snimma skaltu ríða út í Höfn ok bjóða honum hingat [...]“. - ÍF III, 10.

Í Kristni sögu segir: „Hann [Þangbrandr prestur] sigldi suður um fjörð til Hafnar ok lagði inn í váginn ok lá þar til hafs. Þar heitir síðan Járnmeishöfði millim Hafnar ok Belgsholts.“ - ÍF XV, 25. Sbr. Kristniboð Þangbrands, ÍF XV, 137.

[1181]: „[kirkiu á Melum] fylgia kirkiur [...] i hofn.“ - Máld DI I, 271-272 [Mela].

[um 1220]: „[á Melum] liggr [til] circiv tivnd [...] or hofn half [Melum] fylgia kirk[iv]r [...] j hofn.“ - Máld DI I 419 [Mela].

1397: „[á Melum] liggja til kirkiu tijund af xv bæiumm oc half vr Hofn. [Melum] fylgia kirkiur [...] j Hofn.“ - Máld DI IV, 192-193 [Mela].

[1478]: „Hofn gamall maldage. Kirkian j havfn er halfkirkia. hun a x hvndrud j heima landi.“ - Máld DI VI, 176 [AM 263 fol, bl. 70; Þjsks Bps A II, 1, bl. 129b].

[1491-1518]: „Kirkia sancti olavi j hofn a. x. h[undrud j heimalandi].“ - Máld DI VII, 60 [AM 257 4to; AM Apogr. 2687; Þjsks Bps 2 4to].

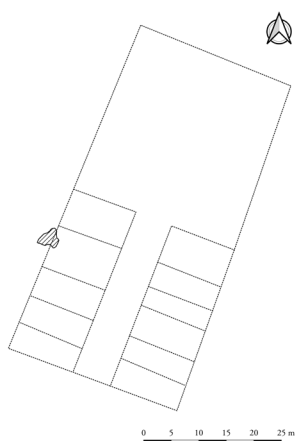
14.8.1510: „Wigslubref Hafnar kyrkiu j Melasveit. [...] hun ä. xc. j heimalande [...]“. - DI VIII, 326-27.

1562, eða litlu síðar: Vitnisburður um landamerki í milli Mela og Hafnar. „sagdi hann [Böðvar Þorgilsson] sier heffdi verid bannad aff heimamonnum ä Melum ad hoggua Melaskoog nær Höffn en fyrir jnnan læk þann sem rennur fyrir jnnan Straumneseyri sialffa.“ - DI XIV, 31.

1575: „Hálfkirkian i Hofn. ä xc. i heimalande.“ - Máld DI XV, 627.

1599: „Hofn xlc. þar (er) halfkyrkia. og er þadan golddinn halfkyrkiutijund [...]“. - JS 143 4to, bl. 220-222.

16.8.1600: „[...] leist [dómsmönnum] ad ä þessum ollum hálfkirkium væri full þorf. [...] Hofn [...] Skulu eignarmenn skylduger greindum halfkyrkium uppi ad hallda. [...] Skulu

Hafnarrétt 006, horft til NNA á ljósmynd.

og var hún byggð árið 1996. Á loftmynd frá 1997 í loftmyndasjá Landmælinga Íslands sést að þá hefur að mestu verið búið að rífa réttina. Staðurinn var fyrst skráður árið 2002 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsing þá endurskoðuð.

Réttin stóð á hálfgrónum mel. Að mestu er grasi gróið þar sem réttin var áður. Lágur, hálfgróinn klettahóll er fast VNV við réttina.

Ummerki um réttina eru afar óljós á jörðu niðri, að frátaldri grjótpúst eða grjótbreif á og upp við klettahóllinn, og eru það einu sýnilegu leifar af því grjóti sem réttin var hlaðin úr. Grjótbreifin nær yfir um 3 x 3,5 m stórt svæði og er grjótið mosa og skófum vaxið. Á loftmynd Loftmynda ehf frá 2022 sést þó ef vel er að gáð marka fyrir útlínun réttarinnar, sem og skiptingu hennar í dilka, en dilkarnir eru þó mjög óskýrir. Réttin var ferhyrnd, um 62 x 32 m að stærð og snéri NNA-SSV. Almennur var í NNA-helmingi en dилkar SSV-til. Dilkarnir virðast fimm VNV-til en sex ASA-til. Almennurinn var steypdur en dилkar grjóthlaðnir. Timburverk var einnig notað síðustu árin til stuðnings grjóthleðslunum og einnig var grjóthleðslum að hluta skipt út fyrir timburgrindur til að auðveldara væri að hleypa fé út úr dилkunum. Samkvæmt heimildarmanni, Jóni Kr. Magnússyni, var réttin orðin illa farin undir það síðasta og hefur það líklega haft áhrif á þá ákvörðun að rífa réttina að hætta þótti á að veggir hryndu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Höfn, 1; Loftmyndasjá LMÍ

BO-104:015 Stöðull þúst kvíar

356894 444047

„Ofan við Skurðina, ofan við bæinn, heitir Túnmyri. Austan við hana er valllendishalli upp að vegi. Í þessari brekku er rúst, sem heitir Stöðull [...],“ segir í örnefnalýsingu. Væntanlega er hér átt við hallann neðan við gamla veginn en upp af Túnmyri sem er nánast þríhyrnd, tæpa 200 m austur af bæ 001. Staðurinn var fyrst skráður árið 2002 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsing þá lítillega breytt.

Hóll 015, horft til norðausturs.

Neðan við gamla veginn er grösug, stutt en frekar brött brekka í halla mót vestri.

Engin rúst sést þar nú en þó er grænn, lítt áberandi hóll í brekkunni miðri, ofan við suðurenda Túnmyrar. Stærð hólins er um 7,5 x 7,5 m og hæð 40 cm en ekki er víst hvort það er hinn eiginlegi Stöðull.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Höfn, 3

BO-104:034 heimild um leið

356810 444171

Gata sem lá frá bæ 001 til norðvesturs að Hafnará er sýnd á túnakorti frá 1918. Leiðin hefur líklega sameinast leið BO-641:002 norðan árinna.

Þar sem leiðin lá er gróinn slóði að ánni. Umhverfis eru sléttuð tún. Slóðinn liggur áfram handan árinna.

Ekki sjást merki um eldri leið á yfirborði sunnan Hafnarár.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Túnakort 1918

BO-105 Fiskilækur

1695, 1707 & 1847: 20 hdr. Bændaeign. - OILR, 140; JÁM IV, 136; JJ, 110.

[1181]: „Ero þesse landamerke i millum mela [...] oc þápan augsyn i fiskelækia steckia. oc þápan i fugls þufo. skamt fra tungarþe at fiskelæk. stackgarþs enge i fiskelækia veito [...]. Kirkian a æfinliga skyld i fiskelæk.“ - Máld [Mela] DI I, 271-272 [örugglega yngri en máldagi [um 1220] sem er sýnilega heimamáldagi, meðan þessi er líklega saminn í sambandi við landamerkaákvörðun og getur verið miklu yngri, þessvegna frá seinni hluta 15. aldar]

1397: „æfinnleg iskyld j fiskilæk“. - Máld [Mela] DI IV 193.

[1478]: „eru þesse landamerke j millum mela [...] og þadan augsyn j fiskelækia steckia. og þadan j fuglþufu skamt fra tungarde ad fiskelæk. stackgard og einge j fiskelækia veitu og vr fuglþufu j iardkrossa sudur j veitu vid læke. [...] kirkian a æfinliga skyld j fiskelæk.“ - Máld [Mela] DI VI, 175 [Þjsks Bps A II, 1, bl. 120a-b].

[1491-1518]: „eru þessi Landamerki millum Mela [...] og þadann Augsyn i Fiskilækia Steckia og þadann i fuglþufu skamt fra tungardi ad Fiskilæk. Stackgard og eingi i Fiskilækia veitu og vr fuglþufu i Jardkrossa Sudur veitu vid lækj [...].“ - Máld [Mela] DI VII, 59.

7.5.1563: Kaupbréf fyrir Fiskilæk. „[...] Bergsveirnn Runolfsson selldi fyrrgreindum Hinrik [Gerkens Hannessyni] alla jordina Fiskilæk er liggur j Mela kirkiu sokn xx c ad dyrleika [...] og hann vard fremst eigandi ad j erfd efter modur sina undan sier [...].“ - DI XIV, 91.

11.11.1563: Dómur um tilkall Bergsveins Runólfssonar til Fiskilækjar skýtur því til þess þings er konungs umboðsmaður ákveði. - DI XIII, 188.

6.5.1567: Kvittan Bergsveins Runólfssonar fyrir andvirði Fiskilækjar. - DI XIII, 622.

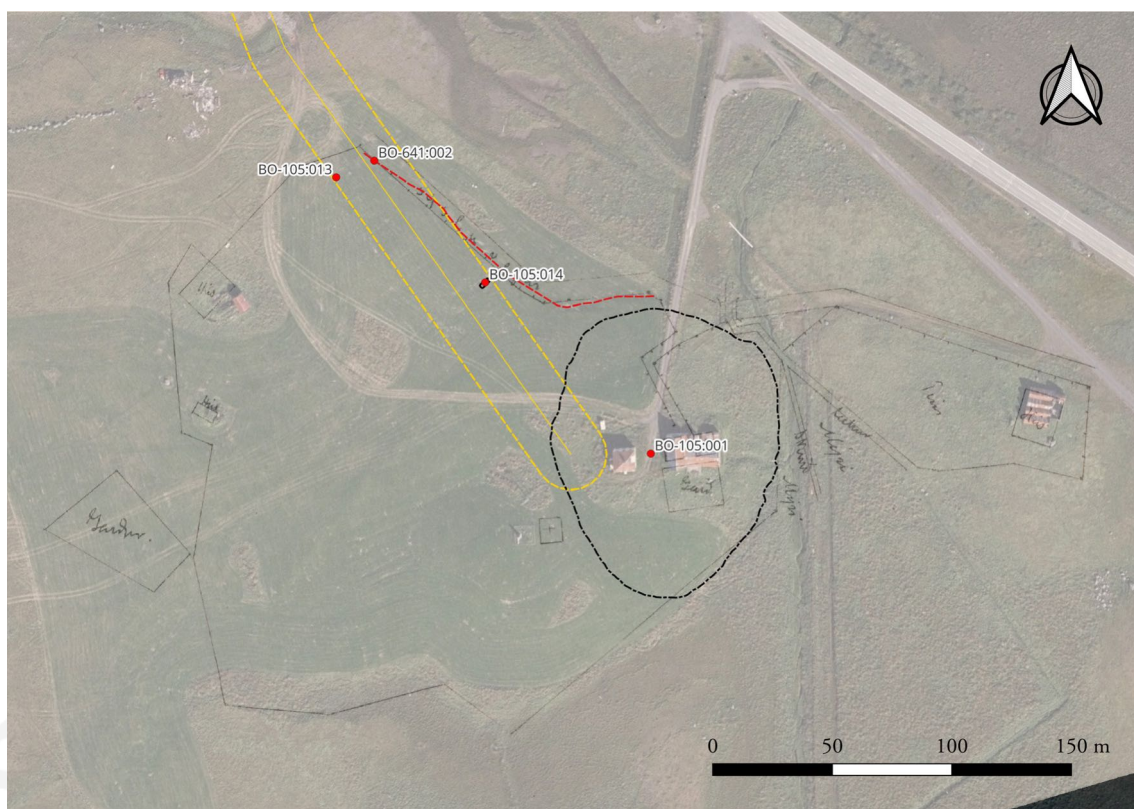
1575: „Jtem x. alna tollur af Fiskelæk.“ - Máld [Mela] DI XV 627-628.

1599: „Þessar jarder liggia under [Mela]soknina. [...] fiskelækur xxc.“ - JS 143 4to, bl. 220-222.

1707 er nefnd eyðihjáleigan Rembihnútur. - JÁM IV, 136.

Túnakort **1918:** Tún 44,642 m². Garðar 1,764 m².

1707: „Skóg á jörðin og má þar nú kalla rafvið eyddan, en til kolgjörðar er enn nú bjarglegt. [...] Skógarlim brúka ábúendur til að bjarga pening í heyskorti. Torfrista og stúnga hjálpleg. Móskurður til eldiviðar nægur. Sortulýng í skóginum, sem er af mikilli nægð, brúka margir góðir menn með leyfi, en allmargir aðrir orðlofslaust í ópakklæti. Silúngsveiðivon má hjer valla telja, þó ætla menn jörðin hafi nafn af því, að hjer hafi hún áður verið í bæjarlæknum og stöðuvatni. Berjalestur nokkur til heimabús hagnaðar. Ekki er kvikfje óhætt fyrir stórviðrum.“ - JÁM IV, 138.

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Fiskilækjar BO-105 frá árinu 1918, skráðar minjar og línuleiðir.

BO-105:001 *Fiskilækur* bæjarhóll bústaður 357866 438903

„Bærinn er sunnan við þjóðveginn[...],“ segir í Byggðum Borgarfjarðar. „Ein jörð en tveir bæjir,“ segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1707. Bæjarhóllinn er þar sem bærinn stendur nú, um 200 m sunnan þjóðvegar. Staðurinn var fyrst skráður 2002 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu lítillega breytt.

Bæjarhóllinn er vel greinilegur. Heimreiðin liggur upp á hann úr norðri. Austan við hólinn rennur lækur í dragi, nú sumstaðar í skurði. Mýri er að sunnan, mun lægri en hóllinn en ræktuð tún að vestan.

Hóllinn er hár og mikill og líklega að mestum hluta náttúrulegur. Hann er hæstur þar sem núverandi hús standa. Vestar er íbúðarhús en fjós með hlöðu austur af því. Milli þeirra er bílastæði.

Bæjarhóll 001, horft til suðurs.

Þar stóð einmitt gamla íbúðarhúsið sem var úr timbri og járni, það var rífið um 1947. Hóllinn er hátt í 100 m norður-suður og teygir úr sér allt að 60-70 m suður fyrir húsin sem á honum standa. Austur-vestur er hann einnig hátt í 100 m. Líklega er hann að miklu leyti náttúrulegur, þ.e. bærinn hefur verið byggður á holti sem reis hærra en mýrarnar í kring. Líklega eru mannvistarleifar í hólnum illa farnar af seinni tíma byggingum. Þannig er hlaðan væntanlega niðurgrafin og kjallari undir núverandi íbúðarhúsi. Þegar skráð var í maí 2024 hafði þak hlöðu brunnið kvöldið áður en steiptir veggir standa enn.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: BB II, 130; JÁM IV, 136

BO-105:013 *Langagerði* örnefni 357735 439019

„Þar næst var stórt stykki, sem náði norður úr túninu. Það hét Langagerði,“ segir í örnefnalýsingu. Langagerði er ekki þekkt nú. Eftir lýsingunni að dæma hefur það verið þar sem túnið teygir sig lengst í norður austan fjárhústóftar 004. Staðurinn var fyrst skráður 2002 en var heimsóttur aftur 2024 og er engu við fyrri lýsingu að bæta.

Svæðið er sléttað tún. Þar norður af stendur nú braggi.

Engar mannvistarleifar sjást á þessum slóðum.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Fiskilækur, 4

BO-105:014 *Helgaleiði* þjóðsaga legstaður 357797 438975

Í fornleifaskýrslu frá 1817 segir: „Helgaleiði heitir og í túni á Fiskilæk í sömu sókn, er það Þúfa aflaung 4 al. á lengd frá nordri til sudurs, auðsjáanleg Manna- verk, umgirdt 4hyrndum torfgardi.“ Í örnefnalýsingu segir: „Þar norður af er Lambhúsgerði [sjá 004]. Þá var þúfnastykki, sem hét Helgagerði. Það var tætt sundur með þúfnabana fyrir nokkrum áratugum og aðeins skilin eftir ein þúfa, sem kölluð er Helgaleiði.

Helgaleiði 014, horft til norðurs.

Þar á Helgi einhver að vera grafinn. Helgaleiði er talið álagablettur. Munnmæli herma, að ef leiðið yrði grafið upp eða því mein gert, þá myndu gerast hörmuleg tíðindi, bærinn brenna

og jafnvel fleira.“ Helgaleiði er í túni, rúma 100 m norðvestur af íbúðarhúsinu, við rætur bæjarhóls 001. Það hefur ekki verið sléttað. Staðurinn var fyrst skráður 2002 en var heimsóttur aftur 2024 og er engu við fyrri lýsingu að bæta.

Umhverfis leiðið er sléttað tún.

Helgaleiði er rúmlega 3 m löng þúfa, 30-40 sm há og 1-2 m breið, mjóst um miðjuna. Áður en svæðið var sléttað var hún hæst og mest allra þúfna þar. Þúfan snýr norðaustur-suðvestur.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Fiskilækur, 4; FF, 272

BO-641 Fornleifar á fleiri en einni jörð í Leirár- og Melahreppi

BO-641:001 *Katlavegur* heimild um leið 357044 443860

„Af gamla þjóðveginum við Hafnartún er vegarslóði, sem liggur upp Buga og virðist hafa verið nokkuð fjölfarin, austan við Ölver (í hdr. Ölve) um Katlana, sem nefndir voru hjá Narfastöðum og Fiskilæk, og alla leið að Leirá. Þetta var kirkjuvegurinn frá Höfn að Leirá og nefndur Katlavegur,“ segir í örnefnaskrá Hafnar. Gata, merkt sem Katlavegur inn á herforingjaráðskort frá 1910-1911, liggur frá leið 015 norðan við Geldingaá (BO-106) í norður en sveigir síðan í norðvestur meðfram hlíðum Ölvers og að Höfn (BO-104). Leiðin var athuguð á vettvangi árið 2024 í landi Hafnar, vestan Þjóðvegar 1.

Heimreið að Höfn liggur á svipuðum slóðum og gamla leiðin lá áður. Næst þjóðvegi liggur vegurinn yfir hálfgróinn mel en grasi vaxnara er eftir því sem nær dregur bænum.

Ekki sjást merki um eldri leið á yfirborði.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Ö-Höfn, 3-4; Herforingjaráðskort 26 SA; Herforingjaráðskort 26 NA

BO-641:002 gata leið 357751 439026

Gata, merkt inn á herforingjaráðskort frá 1910, liggur frá leið 018 við Lambhaganes í norðvestur yfir Lækjarós, framhjá Skorholtsbæjum (BO-120 og BO-121), að Fiskilæk (BO-106) og áfram í norður að Höfn (BO-104), inn með Borgarfirði og yfir hreppamörk, framhjá Grjóteyri (BO-149), Árdal (BO-151), Innri-Skeljabrekku (BO-153), Neðri-Hreppi (BO-132), Syðstu-Fossum (BO-154) og endar nærri Hesthálsi í landi Hests (BO-158). Gat-

Leið 002 í túni Fiskilækjar, horft til suðurs.

an er merkt sem óviss þar sem hún liggur yfir Lækjarós og sem vagnvegur frá nyrðri bakka óssins og að Skorholti. Á túnakorti Fiskilækjar frá 1918 er leiðin merkt sem sýsluvegur. Leiðin liggur yfir hreppamörk og er einnig skráð á BO-661:001 og BO-661:007. Leiðin var athuguð á vettvangi í heimatúni Fiskilækjar og á þremur stöðum í landi Hafnar, um 200 m suðaustur af bæ BO-104:001, á Hafnarmelum við Móhóla um 1,2-1,5 km suður af bæ og um 2,2 km

suður af bæ.

Í landi Fiskilækjar liggur leiðin í norðausturjaðri sléttaðs túns. Lækur rennur til austurs norðan túns en melur er handan lækjarins. Í landi Hafnar liggur leiðin að mestu um mellendi, að hluta gróið birkikjarri og lúpínu.

Í landi Fiskilækjar sést gatan sem grunn dæld í sléttuðu túninu með stefnu norðvestur-suðaustur. Dældin er heldur ógreinileg en er um 3-4 m á breidd og er rekjanleg á um 145 m löngum kafla. Norðan við tún tekur traktorsslóði við þar sem leiðin lá áður.

Ekki sáust merki um gömlu leiðina í landi Hafnar á þeim stöðum sem athugaðir voru. Næst bæ í Höfn liggur malarvegur milli túnstykka á svipuðum slóðum og gamla leiðin lá áður. Þar sem leiðin var athuguð um um 1,2-1,5 km suður af bæ er leiðin einnig horfin undir yngri veg en fjærst bæ voru ummerki um leiðina horfin í lúpínubreiðu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Fiskilækur, 3; Herforingjaráðskort 26 SA; Herforingjaráðskort 26 NA; Herforingjaráðskort 36 NV; Túnakort 1918

BO-641:024 heimild um leið 357157 442634

Gata, merkt á herforingjaráðskort frá 1910-1911, liggur frá leið 002 sunnan við Höfn (BO-104) til suðvesturs framhjá Narfastöðum (BO-103) og að leið 023. Leiðin var athuguð á vettvangi í landi Hafnar, um 1,5 km SSA af bæ, á þeim slóðum þar sem leiðin lá út frá leið 002.

Í landi Hafnar liggur leiðin að mestu um mellendi, að hluta gróið birkikjarri og lúpínu.

Ekki sáust merki um leiðina á yfirborði.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 26 NA

BO-641:025 heimild um leið 357569 439382

Gata, merkt á herforingjaráðskort frá 1910-1911, liggur frá leið 002 norðan við Fiskilæk (BO-105) til vesturs að Belgsholti (BO-101). Leiðin var athuguð í landi Fiskilækjar, nærri vegamótum við leið 002.

Er nú ræktað tún þar sem leiðin lá í landi Fiskilækjar..

Ekki sáust merki um leiðina á yfirborði og hefur hún horfið í tún.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 26 SA

IV.II Borgarbyggð

MH-002 Kalmannstunga

1695 & 1709: 30 hdr. Skálholtskirkjueign. - OILR, 149; JÁM IV, 258.

1847: 30 hdr. Bændaeign. - JJ, 124.

„Kirkjustaður annecteraður með Húsafelli og Stóra Ási.“ - JÁM IV, 258.

Einnig nefnd Galmanns Tunga.

Jarðarinnar er getið í Landnámabók: „Maðr hét Kalman [...] síðan nam hann land fyrir vestan Hvítá á milli ok Fljóta, Kalmanstungu alla [...] ok bjó í Kalmanstungu. [...] Hans [Sturlu goða Kalmanssonar] son var Bjarni, er deildi við Hrólf enn yngra ok sonu hans um Tunguna Litlu; þá hét Bjarni að taka kristni; eptir þat braut Hvítá út farveg þann, er nu fellr hon. Þá eignaðist Bjarni Tunguna litlu ok ofan um Grindr ok Solmundarhofða.“ - ÍF I, 81.

1180: „[...] Hermundr ór Kalmanstungu, er átt hafði Hallfríði Rúnólfsdóttur [...].“ - Sturlunga saga, ÍF XX, 130.

1250: „Nikulás [Oddsson] átti bú í Kalmanstungu [...]“ - Sturlunga saga, ÍF XXI, 534, sbr. ÍF XXII, 45.

1367: „xci. Þetta gotz atte mariu kirkia j Galmastungu þa er Brandur Hallsson liet lausa enn Svarthofde so hanns tok med j messuklædum.“ - DI III, 224.

1397: „CXL Galmastunga. Þetta er goss kirkiunnar j Galmastungv þa er Brandur Hallson liet laust enn Svarthofdi son hanz tok vid [...] Jtem land ad Vellankotlu.“ - DI IV, 124.

28.2.1398 selur Hallur Svarthöfðason Jóni Gilssyni jörðina Kalmanstungu í Borgarfirði, en Jón lætur í mót jarðirnar Sámsstaði, Skarðshamra og Kleppstíu. Þar segir: „Ero þessi jtok j jordina. Gilsbacki æ skogh ofuan fræ hæfua rauni med vestrkuisl. Enn fliotz tungu menn vpp fræ hæfua rauni oc til Rissgautu gegnt rafna biargargili oc hrishogg j kleppaskogh annat huart til sels ædr stecka oc eigi lenghr enn kælmastunghumonnum endiz til sels. sambeit æ fliotztungu hæls vpp ath læk þeim er fellr or þorgeirs tiorn fram j fliot [eiga biarnarstadir og halkelsstadir skog) j millum nordr klifs oc skridu vpp af selja tungu.“ - DI III, 625

1469: „Anno domini M. cd. Lx. nono. reiknadist suo miklir peningar kirkiunnar i kalmanstungu. Jn primis a hon land allt ath uellankotlu.“ - DI V, 556-7.

2.6.1497 gefur Eiríkur Sumarliðason prestur Guðnýju Þorleifsdóttur hálfa jörðina Kalmans-tungu í tíundargjöf. „[...] gudnýu þorleifsdottur j sina tiundargiof. [...] Alla hálfa jordina kalmannstungu [...]“ - DI VII, 346.

24.4.1527, jarðakaupsbréf Teits Þorleifssonar og konu hans Ingu Jónsdóttur; „Teitr

Þorleifsson geldr Ingu Jónsdóttir konu sinni jarðirnar Asgeirsá í Víðidal með ánenfndu búi og ítökum, Lækjamót í Víðidal, Krossanes á Vatnsnesi og eyðikotið minni Ásgeirsá, fyrir þær hennar jarðir og lausagóz, er hann hafði áðr í burtu feingið í Borgarfirði: hálfa Galmanstungu, Fljótstungu, Þóroddsstaði, Kornslæk og Hvamm í Hvítársíðu.“ - DI. IX. 403-404.

1528, sáttagerð Ögmundar, biskups í Skálholti og Jóns á Hólum: „hann [Jón] skyllde hafa jordina Galmars Tungu til byggingar og hallda gardinn og kirkiuna rielega ok skiællega ok giallda af .ccc. arliga vorum umbodsmanni [...]“ - DI IX, 411-12.

31.3.1528: „[...] magnuse biornssyni jordina alla steinstadi j tungusueit [...] upp j uerðit fyrir þau ui tige hundrada er biskupinn var honum skylldugur fyrir halfua kalmastungu.“ - DI IX, 445-6.

16.3.1558: „Einar bóndi Oddsson og Jón Ólafsson lúka Jóni biskupi Arasyni, í umboði Teits bónda Þorleifssonar og Ingu Jónsdóttur konu hans, jörðina Víðifell [...] og jörðina Ytravatn [...]. Hér með skyldi Jón biskup taka að sér jörðina Kalmanstungu með tólf kúgildum [...]“ - DI IX, 348-9.

23.7.1530, Kalmanstungudómur, vegna spjalla á kirkjunni í Kalmanstungu, skort og fordjörfun á bókum hennar og skróða og um reikningsskap kirkjunnar fornan og nýjan: „[...] leizt oss greind jord alldrei hafa matt sleiazt eda burtfapt at ospurdum skalholltzbiskupi. Þui dæmsum uier heimalandet þar æfuenliga eign heilagrar skalhollzkirkiu og biskupen mega at sier taka j næstu fardögum.“ - DI IX, 541-3.

1575: „Kirkian Galmastungu a Land ad Wellankautlu.“ - DI XV, 552-3.

31.7.1538, samþykkt tólf klerka, samankallaðra af Ögmundi biskupi í Skálholti: „[...] þui dæmdum uier þessa adurskrfada garda Galmanstungu og Mýrar vera æfinlega eign Skálholtzkirkiu [...]“ - DI X, 374-6.

1540: Ögmundur biskup í Skálholti gefur Þorsteini Þórðarsyni systursyni sínum Kalmans- tungu: „[...] þvi gefvm vier honvm og favm j sin þionvstvlavn til fvllrar eignar og frials forrædis jordina alla galmastvngv [...]“ - DI X, 552.

1709 eru nefndar fjórar eyðihjáleigur: Kötlutún, Brenna, Litlatunga, Halldórstóftir. - JÁM, 259-60.

21.8.1812 var Kalmanstunga lögð til Gilsbakka þegar Húsafellskirkjustaður var lagður niður. - DI I, 593.

„[...] sá hluti þess [lands Kalmanstungu], sem lá norðan Norðlingafliðs og austan Reykár var seldur í tveimur áföngum, fyrir og eftir síðustu aldamót, er í eigu Reykdælinga og Hálssveitinga og nýtt sem afréttur og til silungsveiði [...]. Henni [jörðinni] var skipt í tvö lögbýli um 1930, en þó er meirihluti lands sameign býlanna“ - Ö-Kalmanstunga, 2001, 1.

Túnakort **1917**: Tún 8,1 ha; 6/7 hluti sléttur; Garðar 400 m².

„Skógur er nægur til raftviðar, kolgjörðar og eldiviðar [...] Torfrista og stunga ónýtt, og er það einasta til torfs, sem stúngið er úr móum og vallendi á hús og hey. Móskurður til eldiviðar meinast verið hafa, brúkast ei. Silúngsveiðivon á fjalli í stöðuvötnum og lækum, hefur áður að góðu gagni verið, en brúkast nú lítt fyrir fjarlægðar sakir. Eggver af álft hefur og verið við stöðuvötn á fjöllum að góðu gagni, fer nú mjög til rýrðar en brúkast þó. Álftaveiði á sumur við sömu vötn var gagnvæn, brúkast nú lítt fyrir fólksfæði, þykir og fara til rýrðar þó til sje reynt. Grasatekja á sama fjalli, Arnarvatnsheiði, hefur næg verið en brugðist í nokkur ár, og brúkast af mörgum í heimildarleysi og ópakklæti, so og silúngsveiði. Engjum grandar vatnsfall, sem heitir Fljót, með landbroti og grjóts og sands áburði, og so öðru engjatakmarki skriður úr brattlendi, hverttveggja til stórmeina.“ - JÁM IV, 259.

„Kalmanstungu var skipt í tvö býli eftir 1930 [...]. Land Kalmanstungu I [...] Mjótt láglandi þurrhent milli ár og hlíðar. Norðan við Tungu austan til víðáttumiklar vallendisengjar véltækar, meðfram fljótinu. Neðar er fjallshlíðin brött að fljótinu, skriðurunnin eða skógi vaxin til skiptis. Hálsinn austan Tungu er norðvestan bæjar mýrlendur. Land þessa býlis er allt neðan við bæ. Gamla túnið niður í átt til Hvítár. Nýrækt þessa býlis er í höllunum austan í Tungu [...] Kalmanstunga II. Land þessa býlis liggur ofan og austan bæjar að fjallgirðingu. Með

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Kalmanstungu MH-002 frá árinu 1917, skráðar minjar og línuleiðir.

Hvítá er misbreið ræma að brekkurótum, vallendisgrundir. Suðurhlíð á hálsi og Strút, brött, mikið gróin, hækkar austur. Mýrar uppi á hálsinum en blásið, er hærra dregur. Hraun norðan við hálsinn, en grundir næst Strút og norðurbrekkur grónar, vallendi og lyngmóar. Nýrækt á grundum sunnan og norðan Strúts og á framræstri mýri á hálsinum [...]. Hluti af jörðinni norðan fljóts var seldur í tveimur áföngum [...] Kalmanstunga á þó alla veiði í spildunni, sem síðar var selld og $\frac{1}{4}$ í hinni, og er þetta fjöldi silungsvatna. Lítilsháttar silungsveiði í fljótinu.“
- BB III, 32-33.

MH-002:006 heimild um leið 414389 471214

Upp að íbúðarhúsinu frá 1905 og eflaust einnig torfbænum (MH-002:001) lá gata sem merkt er inn á túnakort frá 1917. Samkvæmt Ólafi Kristóferssyni, heimildamanni, var gatan nánast á sama stað og núverandi heimreið liggur en vaðið þar sem farið var yfir lækinn var rétt ofan við núverandi brú, SJÁ 111. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024. Engu er við fyrri lýsingu að bæta.

Þar sem leiðin lá er nú malarvegur (heimreiðin).

Ekki sjást merki um gömlu leiðina á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1917

MH-002:043 Vín heimild um hesthús 414270 471202

„Vínartún er neðsti hluti túnsins fyrir norðan Engjalæk“ segir í endurskoðaðri örnefnaskrá frá 2001. Þar segir ennfreður: „[...] kennt við hesthús, sem kallað var Vín og stóð þar nálægt horninu, þar sem vegurinn beygir niður vestan Bæjarlækjar. Það var byggt úr torfi og grjóti um 1936, en er nú jafnað við jörðu fyrir allöngu.“ Húsið var beint vestan við Hesthúshól (MH-002:034), austast á túninu vestan Þjóðvegjar, nálægt þeim stað er vegurinn sveigir niður, vestan bæjarlækjar. Samkvæmt Ólafi Kristóferssyni var húsið notað jöfnum höndum sem fjárhús og hesthús en þó frekar sem hesthús á seinni tímum. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024. Engu er við fyrri lýsingu að bæta.

Slétt og grænt tún.

Engar leifar hesthússins sjást nú. Ekki er vitað að eldra hús hafi verið á þessum stað og því telst staðurinn ekki til fornleifa samkvæmt strangri túlkun Þjóðminjalaga.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Kalmanstunga, 2001, 4.

MH-002:056 *Brú* heimild um leið

414210 471288

„Brú(in) var lengi notað sem örnefni um veginn frá rótum Sýrhólts og heim að Bæjarlæk” segir í endurskoðaðri örnefnaskrá frá 2001. Þjóðvegurinn sem liggur nú sunnan við Sýrholt og austur að bæjarlæk og heimreið Kalmanstungu var lagður eftir henni svokölluðu Brú, samkvæmt Ólafi Kristóferssyni ábúanda í Kalmanstungu. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024. Engu er við fyrri lýsingu að bæta.

Hálsasveitarvegur liggur nú um svæðið.

„Gamla hestagatan heim að Kalmanstungu lá utan í rótum Sýrhólts og krækti upp fyrir blauta mýri austur að læknum og síðan niður af honum. Á fyrrihluta þessarar aldar (3. áratug?) var grafinn skurður yfir mýrina frá Sýrholti og vegur gerður meðfram skurðinum, þar sem hann er enn og var jafnan talað um Brúna eins og örnefni. Síðar var annar skurður grafinn sunnan við Brúna” segir í endurskoðaðri örnefnaskrá. Ekki sést lengur til þessa gamla vegar en þjóðvegurinn liggur vestur frá heimreiðinni þar sem gamli vegurinn var áður.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Kalmanstunga, 2001,14.

MH-002:099_01 frásögn smiðja

414335 471238

Útihúsasamstæða, smiðja 01, hestarétt 02 og hrískofi 03, var á milli heimreiðarinnar að Kalmanstungu og núverandi norðurgirðingar Hesthúsvallar samkvæmt heimildarmanni, Ólafi Kristóferssyni. Einnig var kálgarður 04 austan húsanna. Húsin voru um 100 m norðvestur frá íbúðarhúsum Kalmanstungu og viku fyrir vegagerð. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu lítillega breytt.

Byggingarnar voru þar sem nú er malarvegur (heimreiðin), gróinn vegkantur og túngirðing. Lækur rennur milli bæjar og þess staðar þar sem húsin voru og er grasi gróin brekka niður að læknum.

Smiðja 01 var vestust, hún var reist á fyrri hluta 20. aldar. Austurveggur smiðjunnar var steinsteypdur, milli smiðjunnar og hestaréttarinnar. Suðurgafi hennar var úr timbri en norðurgafi, vesturveggur og þak úr torfi. Vesturveggurinn var í beinni línu við landamerkjagirðingu sem liggur norður yfir Tjaldhól 033. Ekki sjást merki um smiðjuna á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-002:099_02 frásögn rétt

414341 471238

Hestarétt 02 var austan smiðju 01 og var eldri en smiðjan, hugsanlega frá lokum 19. aldar. Réttin var hlaðin úr torfi og ef til vill grjóti. Ekki sjást merki um réttina á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-002:099_03 frásögn skemma

414347 471237

Hrískofi 03 var austan við hestarétt 02 og var líklega frá svipuðum tíma og réttin, frá lokum 19. aldar. Hann var hlaðinn úr torfi með grjóti neðst í veggjum. Ekki sjást merki um kofann á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-002:099_04 frásögn kálgarður

414357 471233

Kálgarður 04 var fast austan við Hrískofa 03 og náði hann niður undir læk. Ekki sjást merki um kálgarðinn á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-002:102 *Silungakofi* frásögn skemma

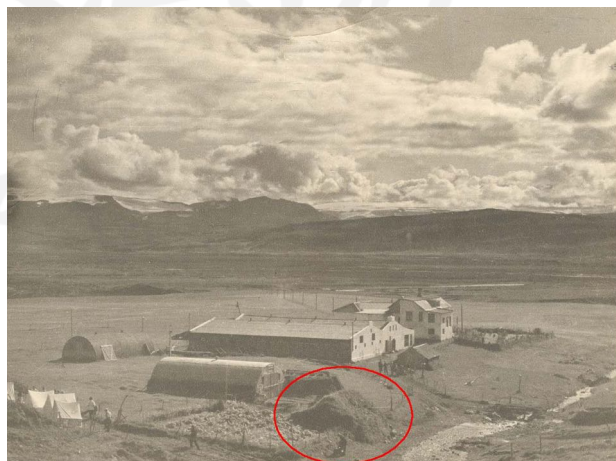
414384 471236

Útibúr nefnt Silungakofi, var við lækinn þar sem nú er malarbílastæði norður af heimreiðarbrúnni í Kalmanstungu, um 90 m norður af bæjarhól 001, samkvæmt heimildarmanni, Ólafi Kristóferssyni. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu lítillega breytt.

Þar sem kofinn var er nú sléttað malarplan. Braggi er austan við planið.

Silungakofi var útibúr. Hann snéri norður-suður og var um 4,5 x 4 m að utanmáli. Kofinn sést á gamalli ljósmynd frá um 1950.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Silungakofi 102 um 1950, horft yfir bæjarstæðið.

MH-002:111 heimild brú

414373 471221

Gamalt brúarstæði er fast sunnan við heimreiðarbrúnna yfir bæjarlækinn, um 80 m NNV frá íbúðarhúsum Kalmanstungu. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024.

Gróinn lækjarbakki er beggja vegna lækjar.

Brúarstæði 111 árið 2004, horft til VNV.

Brúarstæði 111 árið 2024, horft til norðvesturs.

Á þessum stað var gömul göngubrú, en skömmu fyrir 1960 var brú fyrir bifreiðar byggð á sömu undirstöðum. Göngubrúin var úr grind af bíl, birkiröftum og torfi. Árið 1974 var brúarstæðið fært örlítið til norðurs og ný brú tekin í gagnið en brúin á gömlu undirstöðunum rifin. Árið 2004 sáust leifar af brúarstæðinu fast sunnan við brúna. Þegar staðurinn var heimsóttur aftur árið 2024 hafði brúin verið rifin og rör sett í stað hennar. Rörið nær lengra til suðurs en brúin gerði og eru þær hleðslur sem sáust 2004 horfnar.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-002:113 frásögn heygryfja

414392 471227

Ólafur Kristófersson, heimildarmaður, í Kalmanstungu man eftir súrheystóft um 80 m norðan við bæ 001. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024. Engu er við fyrri lýsingu að bæta.

Gryfjan var við suðvesturhorn bragga á sléttu malarstæði.

Ragnheiður Kristófersdóttir, systir Ólafs, fædd 1932 og alin upp í Kalmanstungu man eftir byggingunni þegar hún var í notkun. Hún hélt að hætt hafi verið að nota hana fyrir 1940 en sagði að tóftin hefði staðið lengur. Hún var úr torfi og voru veggirnir um það bil axlarháir. Þakið var úr birkiröftum og torfi. Dyr voru á tóftinni sem var niðurgrafin en Ragnheiður mundi ekki hvort hlaðið hafi verið upp með veggjum gryfunnar.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

MH-003 Fljótstunga

1695 & 1709: 20 hdr. Konungseign. - OILR, 149; JÁM IV, 260.

1847: 20 hdr. Bændaeign. - JJ, 124.

„Árið 1808 þann 19. ágúst er jörðin seld en er þá nefnd Fjósatunga. Það nafn er ekki til nema í Jarðatali Johnsens frá 1847. “ Ö-Fljótstunga.

Jarðarinnar er getið í Grettissögu, þar segir: „Þeir riðu suður heiði þá, er Tvídægja heitir. Áivangar váru litlir á fjallinu, ok riðu þeir mikinn ofan í byggðina. Ok er þeir kómu ofan í Fljótstungu, þótti þeim mál at sofa, ok hleypðu beizlum af hestum sínum ok létu ganga með söðlum” - ÍF VII, 40.

1243: Þórður og menn hans „komu fram dróttinsmorgun í sólarroð til Fljótstungu [...]. Sagði hann [Hákon galinn] at Kolbeinn Arnórsson hefði verit um nóttina í Fljótstungu með þrjá tigu manna.“ - Sturlunga saga, ÍF XXI, 435.

1255: „Sigfúss í Fljótstungu gaf Þorgílsi brynju.“ - Sturlunga saga, ÍF XXII, 151.

24. apríl 1527, jarðakaupsbréf Teits Þorleifssonar og konu hans Ingu Jónsdóttur: „Teitr Þorleifsson geldr Ingu Jónsdóttir konu sinni jarðirnar Asgeirsá í Víðidal með ánenfndu búi og ítökum, Lækjamót í Víðidal, Krossanes á Vatnsnesi og eyðikotið minni Ásgeirsá, fyrir þær hennar jarðir og lausagóz, er hann hafði áðr í burtu feingið í Borgarfirði: hálfa Galmanstungu, Fljótstungu, Þóroddsstaði, Kornslæk og Hvamm í Hvítársíðu.“ - DI IX 403-404.

12. janúar 1532 gefur Einar Oddsson kirkjunni á Hofi í Vantsdal kolviðargerð upp á tvo hesta árlega í Fljótstunguskóg uppá þann part er tilheyrði hálfri jörðinni Fljótstungu er Einar átti. - DI IX 608.

1541: Jörðin er á skrá yfir þær jarðir „[...] er Ögmundur biskup átti í Vestfjörðum og í Borgarfirði, og teknar voru án dóms og laga undir kongsvaldið [...] flíotztvnga. j. kugilldi. jc.“ - DI X 678-679.

1553: Jarðarinnar er getið í veitingabréfi Kristjáns III til Daða Guðmundssonar bónda, fyrir nokkrum jörðum leigulaust. - DI XII, 522-523.

Túnakort **1917:** Tún 5,1 ha. (4.7+0,4), hluti sléttur: 2/5, kálgarður 700 m².

„Afrétt engin og gengur geldfé og lömb í heimalandi. Skógur til eldiviðar bjarglegur alt til þessa, til kolgjörðar eyddur. Torfstunga lítt nýtandi, rista engin nema hvað stungið er úr mosum og valllendi sem þó er grýtt og sendið. Grastekja valla teljandi, brúkast ei. Túninu grandar grjótfok (sem eru þunnar leirhellur léttar) til stórskaða, og sérstaklega síðasta vetur. Engjunum grandar Fljót og Dalsá með grjóti og sandi til stórbaga og eyðileggingar. Hætt er kvikfje á vetur fyrir stórviðrum. Vetrarríki er mikið af norðri og því þarf oft að þiggja haga af Kalmanstungu, en hefur þó ei viss tollur fyrir göldist, nema óákveðin góðvilji

eftir samkomulagi. Vatnsból bregst sumar og vetur, og er á vetur ómögulegt að afla vatns í heimalandi, og hefur því jafnan verið vatnað kvikfé í annara vantsbólum, sem þó er óbærilega erfitt fyrir fannalögum og svellum, og ekki fært nema í bestu veðráttu. Ef þetta bregst þá verður að þíða snjó og klaka fyrir menn og kvikfé. Kirkjuvegur og hreppamanna flutningur torsóktur oft vetur og vor yfir fljótið. Hætt er húsum og heyjum fyrir austurs og landsuðurs veðrum. Hætt er kvikfé fyrir hraungjótum.“ - JÁM IV, 260-261.

„Land jarðarinnar um 2070 ha, liggur milli Litlafljóts og Norðlingafljóts. Undirlendið sunnan og neðan við Fljótstunguháls er að miklu leyti þakið hrauni en vallendisbakkar með fljótunum og skógur í jöðrum. Hálsinn er langur fellsrani, sem gengur fram úr heiðarhásléttunni, nokkuð berangurslegur að ofan og norðan í næsta bæ en annars gróinn í hlíðum. Uppi á hálsinum innan til eru sund og flóar en jörðin annars mjög þurrland. Skógarspillda í suðurhlíð féll að mestu af maðki fyrir um aldarfjórðungi, grær nú upp á ný. Bærinn stendur hátt framan í hálsendanum og blasir við neðan frá þjóðveginum. Gamla túnið bratt en neðan brekku slétt vallendi, Svelgurinn, nú að mestu tún. Í hrauninu inn með hálsi er Víðigelmir, einn stærsti hraunhellir landsins. Fljótstungurétt er í hrauninu suður af bæ. Dálítil silungsveiði er í Norðlingafljóti [...]. Handan Norðlingafljóts er Kalmanstunguland, Gilsbakka að neðan (um þvert hraunið), Hallkelsstaða- og Þorvaldsstaðalönd handa Litlafljóts. Að innanverðu (á hálsinum) tekur við heiðin, land Reykholts- og Hálsahreppa.“ - BB II, 24.

MH-003:006 heimild um traðir

412114 473331

Á túnakorti frá 1917 eru merktar traðir upp að bæ 001 úr VSV í gegnum túnið. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og er engu við fyrri lýsingu að bæta. Þar sem traðirnar lágu er nú malarheimreið að bænum. Umhverfis heimreiðina eru sléttuð tún en túnið er í aðeins meiri bratta þar sem það kemur að bænum. Brattinn er grasi gróinn og búið er að planta öspum við suðurhlíð heimreiðar þar.

Ekki sést til fornleifa á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1917

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Fljótstungu MH-003 frá árinu 1917, skráðar minjar og línuleiðir.

MH-003:030 *Hraungata* heimild um leið 410339 472386

„[...] það [Hraungata] er aðalgatan, sem svo liggur niður Bungur, en það er nafn frá Hallkalsstöðum á hraunhólum þeim er gata liggur eftir,“ segir í örnefnaskrá. Hraungata lá í norðurjaðri hraunsins, þar sem þjóðvegur um Síðuna liggur nú. Bungur eru um 2,1 km suðvestan við bæ 001. Gatan hefur eflaust verið aðalgatan á milli bæjana í vestanverðum króknum. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og er engu við fyrri lýsingu að bæta.

Gatan lá yfir mosavaxið hraunið. Á þessum slóðum eru margar hraunbungur í því.

Engin ummerki götunnar sjást.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Ö-Fljótstunga, 8.

MH-003:034 *Gvendargata* heimild um leið 411608 473140

„Gvendargata var áður í hrauninu, þar sem vegurinn liggur nú milli Eyjahvarfs og Svelgs (Jón Bergþórsson hefur heyrt að hún sé kennd við Guðmund Böðvarsson, afbróðir alnafna hans á Kirkjubóli),“ segir í örnefnaskrá. Gvendargata var þar sem þjóðvegurinn liggur yfir

hraunið milli tveggja grasigróinna bletta, þar sem norðurjaðar hraunsins er sunnar. Um 250 m vestan við þar sem afleggjarinn að Þorvaldsstöðum og Fljótstungu liggur frá þjóðveginum. Hugsanlega hefur þessi gata tengst Hraungötu 030. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu þá lítillega breytt.

Gatan hefur legið þar sem nú er léttþýfður mói og vegur fast norðan við. Hún hefur síðan legið til suðvesturs yfir mosavaxið hraunið.

Engin ummerki götunnar sjást á yfirborði.

Hættumat: á ekki við

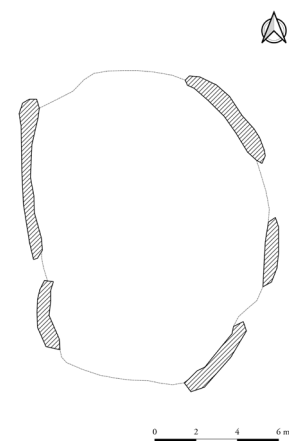
Heimildir: Ö-Fljótstunga, 10.

MH-003:036_01 *Hellir* hellir fjárskýli 410209 472257

„Austur af Hringaskjalti andspænis Fremrilæk er fjárhellir með hleðslum og skútum venjulega nefndur Hellir,” segir í örnefnaskrá. Hellir 01 er um um 25 m sunnan við þjóðveg, til móts við gil sem er fast austan túns á Hallkelsstöðum. Hann er um 2,2 km VSV við bæ 001. Um 10 m NNV af helli 01 er varða 02. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu þá lítillega breytt.

Hellirinn er í mosa- og lyngvöxnu helluhrauni. Birkirjóður eru bæði 20 m austar og 40 m vestar. Botninn er grasi vaxinn.

Hellirinn er hringlaga dæld eða gat í hraunið og úr því eru skútar undir hraunið, að norðan, sunnan og austan, þar sem stærsti skútin er. Hlaðið hefur verið meðfram vesturbarmi gatsins og aðeins austan og sunnan við það. Hleðslurnar á vesturbarminum eru hæstar um 1,2 m en að austan og sunnan eru þær hæstar um 20 cm. Dældin er grasigróin og op er niður í hana

Hellir 036_01, horft til suðurs á ljósmynd.

frá vesturbarmi gatsins, þar sem op er á hleðslunum. Dældin er um 15,5 x 11 m stór, snýr norður/suður og ummál hennar er um 43 m. Samtals er lengd hleðslanna í kringum hana um 24 m.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Fljótstunga, viðauki frá Hallkelsstöðum, 1.

MH-003:036_02 varða samgöngubót

410199 472271

Varða 02 er um 10 m NNV af Helli 01 og hefur vísað á hellinn. Hún er um 1 m á hæð og um 50 cm breið. Um 3-4 umför af skófum vöxnu grjóti eru í vörðunni.

Varða 036_02, horft til suðurs. Hellir 036_01 í bakgrunni.

MH-003:047 frásögn lambhús

412116 473317

Samkvæmt Páli Bergþórssyni, heimildamanni, var lambhús um 110 m vestan við bæ 001 og um 2 m sunnan við heimreið að bænum. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsing þá lítillega breytt.

Þar sem lambhúsin voru er nú fremur þýft og gróið svæði í halla til vesturs. Fast vestan við er slétt heimatún og fast austan upp í brekkunni eru kofar sem verið er að byggja.

Ekki sést til fornleifa á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

MH-003:048 Gamli nátthagi heimild um nátthaga

411924 473267

„Gamli nátthagi er norðan við Nónhraun, milli þess og lítillar hraunbungu sunnan vegarins,“ segir í örnefnaskrá. Gamli nátthagi var við lítinn hraunblett, rétt sunnan við núverandi heimreið þar sem nú stendur minniskerki um ábúendur í Fljótstunga. Það er um 30 m norðan við Nónhraun og um 300 m VSV við bæ 001. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og er engu við fyrri lýsingu að bæta.

Hraunbungan stendur upp úr sléttu túninu sem er allt í kring. Malarheimreið að bænum er fast norðan við.

Engar hleðslur sjást í námunda við bunguna enda hefur haginn verið sléttaður í tún.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Fljótstunga, 10.

MH-003:067 garðlag túngarður 411992 473276

Túngarður afmarkar stykki fast vestan við gamla heimatún Fljótstungu. Endar garðlagsins, þar sem það liggur frá heimatúninu, eru um 180 m norðvestur af bæ 001 og um 120 m suðvestur af bæ 001. Garðurinn er utan þess svæðis sem markað er á túnakorti frá 1917.

Garðlagið er í sléttuðu túni. Heimreið liggur í gegnum túnið til austurs að bæ og sker garðlagið. Bærinn stendur á hól í hlíð og er gamla heimatúnið í nokkrum halla en stykkið sem túngarðurinn afmarkar er á jafnsléttu þar neðan við.

Túngarður 067, horft til vesturs á ljósmynd.

Svæðið sem garðlagið afmarkar er um 205 x 190 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Garðlagið er nánast útflatt og sést skýrar á loftmynd en á jörðu niðri. Það er greinilegt meðfram norðvestur-, suðvestur- og syðsta hluta suðausturhlíðar stykkisins en rof er á kafla á öllum hliðum. Frá suðurmörkum gamla heimatúns Fljótstungu, eins og það er teiknað á túnakort frá 1917, liggur garðlagið um 80 m til suðausturs, tekur þá stefnu til VNV og liggur áfram um 140 m. Þaðan liggur garðlagið til norðurs á alls um 120 m kafla en er rofið af heimreiðinni að bænum. Loks sveigir garðlagið til NNA og liggur áfram um 95 m þar til það endar við skurð sem liggur á mörkum núverandi túns, um 40 m vestur af vesturmörkum gamla heimatúnsins. Líklegt er að garðlagð hafi náð alveg að túninu en austan skurðarins er

nú skógræktarstykki og garðlagið því ekki greinilegt á því svæði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-003:068 *Rúst* tóft óþekkt

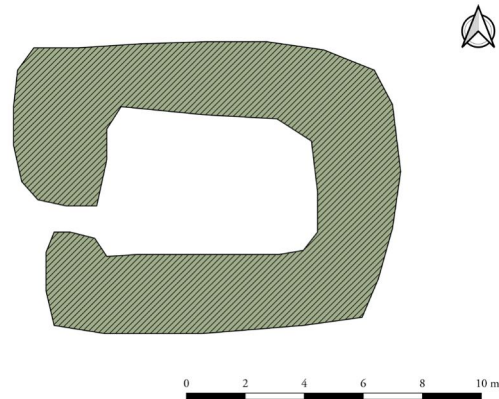
411937 473408

Tóft er um 285 m vestur af bæ 001 og um 110 m norðan við heimreið að bænum. Tóftin er merkt Rúst á örnefnakorti Landmælinga Íslands.

Tóftin er í hraunjaðri, en fast vestan og sunnan hennar er sléttuð tún.

Tóftin sást ekki skýrt á vettvangi og er eftirfarandi lýsing byggð á loftmynd Loftmynda ehf frá 2019. Tóftin er einföld, um 12,5 x 10 m að stærð og snýr austur-vestur. Op er sunnarlega á vesturhlið. Tóftin virðist grasi gróin og er breidd veggja um 1,5 m.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Rúst 068.

MH-004 Þorvaldstaðir

1695: 14 hdr. Konungseign - OILR, 149.

1709: 16 hdr. Konungseign. - JÁM IV, 261.

1847: 16 hdr. Bændaeign. - JJ, 124.

Einnig nefnd Þorvarðsstaðir. „[...] hefur jörðin í öndverðu heitið Þorvarðsstaðir, en hefur síðan breytt í framburði í Þorvaldsstaði, og hefur það orðið snemma, því að þetta nafn kemur þegar fyrir í Melabók.“ - Árbók 1923, 38.

Jarðarinnar er getið í Landnámabók: „[...] þá er þar váru drepnir átján Hellismenn, en Auðun Smiðkelsson brenndu þeir inni á Þorvarðsstöðum [...]. Hrosskell gaf land Þorvarði, föður Smiðkels, föður þeirra Þórarins ok Auðunar, er réðu fyrir Hellismönnum; hann bjó á Þorvarðsstöðum ok átti Fljótsdal allan upp með Fljótum.“ - ÍF I, 75, 83.

Dráp Auðuns Smiðkelssonar á Þorvarðsstöðum er einnig nefnt í Bárðarsögu Snæfellsáss. - ÍF XIII, 132.

Í Heiðarvígasögu segir: „Sú kona bjó þar it næsta, er Þorfinna hét; hon var kölluð skáldkona; hon bjó á Þorvarðsstöðum“ - ÍF III, 298.

1541 er gefin út „skrá um jarðir þær, er Ögmundur biskup átti í Vestfjörðum og í Borgarfirði, og teknar voru án dóms og laga undir kongsvaldið.“ Meðal þeirra voru Þorvaldsstaðir. - DI X, 678-679.

1548-49, leigna, landskyldu og skreiðargjaldsreikningar Kristjáns skrifara af, meðal annarra, konungsjörðum í Borgarfirði: „Jtem mett Torualdstedom ij legekior. xvij foer. Landskyldt lxxx alner.“ - DI XII, 130-131.

10. mars 1553 sendi Kristján III veitingabréf til Daða bónda Guðmundssonar fyrir nokkrum jörðum leigulaust þar á meðal voru Þorvaldsstaðir. - DI XII, 522.

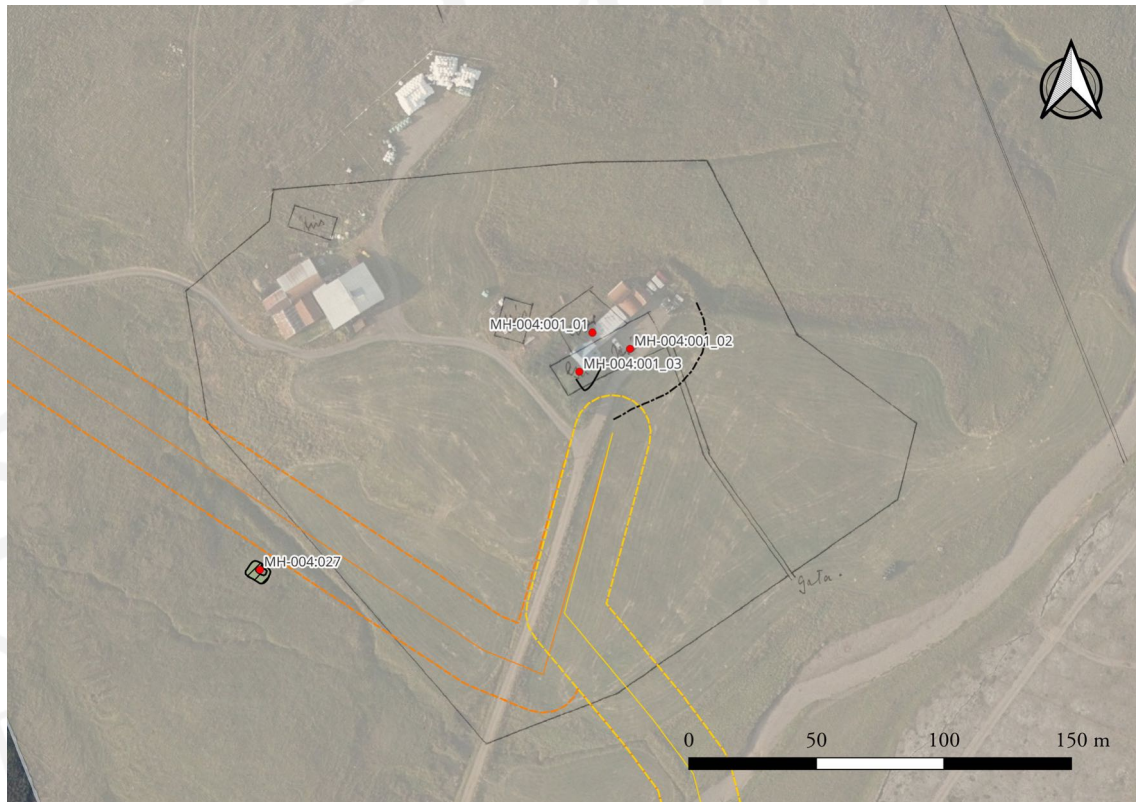
„Tíunda júní 1913 keyptu svo hrepparnir [Reykholtsdals- og Hálsahreppar] spildu úr Þorvaldsstaðalandi, sem er „austan við línu úr Árnesgili, þar sem það kemur í Litlafljót, og sjónhending í Skammárós, þar sem hún fellur í Lambá“ eins og segir í afsalsbréfi. Landeigandi Þorvaldsstaða og seljandi var Jón Magnússon, bóndi í Stóra-Ási.“ - BB III, 353.

Túnakort **1917:** Tún 4,3 ha., hluti sléttur 2/5, kálgarður 240 m².

1709: „Torfrista og stúnga lök og lítt nýtandi. Rif hrís lítið til eldiviðar. Engjar fordjarfar stórlega Dalsá með grjóti og sandi, og eru mestan part eyðilagðar. Vetrarríki er mikið, vide Fljótstungu supra. Hætt er kvikfje fyrir stórviðrum. Kirkjuvegur torsóktur ut supra á Kalmanstúngu.“ - JÁM, IV, 262.

„Landið er að langmestu leyti gróið, valllendi í börðum og með lækjum og í dalbrekkunum,

en undirlendi er lítið. Flóar miklir norðan brúna o.v. Bærinn stendur í hallandi túni skammt frá Litlafljóti. En nýrækt mikil hefur verið gerð nokkuð vestan bæjar, þar sem áður voru móar og mýri á hallalitlum palli í framhaldi af Hallkelsstaðaflóa. Silungsveiði er í Hólmavatni. Þorvaldsstaðaland var miklu stærra, náði fram að Arnarsteini við Grunnvötn á Tvídægri, en 1913 seldi þáverandi eigandi norðausturhluta landsins Reykholtisdals- og Hálsahreppum, sem hafa nýtt það sem afrétt.“ - BB III, 40.

Kort sem sýnir hnúsett túnakort Þorvaldsstaða MH-004 frá árinu 1917, skráðar minjar og línuleiðir.

MH-004:001_01 Þorvaldsstaðir bæjarhóll bústaður 411749 473789

„Bærinn stendur í brekku sem hallar niður að Litlafljóti[...],“ segir í örnefnaskrá. Gamli bærinn á Þorvaldsstöðum var nálega þar sem íbúðarhúsið stendur nú, um 140 m norðan við Litlafljót. Á túnakort frá 1917 er útihús 02 merkt fast suðaustan bæjar 01 og kálgarður 03 fast sunnan bæjar 01, vestan við útihúsið. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu þá lítillega breytt.

Á bæjarhólnum stendur nú steinsteypt íbúðarhús og við norðvesturhlið þess er útihúsasamstæða. Íbúðarhúsið er ekki með kjallara en grafið hefur verið inn í bæjarhólinn að norðan. Malarhlað er suðaustan við bæinn.

Íbúðarhúsið og útihúsasamstæðan eru á geysistörum hól sem að hluta er náttúrulegur. Hann er um 70 x 25 m að stærð og um 0.6 m á hæð, snýr austur-vestur en mörk hans eru mjög óljós vegna sléttunar og bygginga. Möguleg mörk austurhliðar voru mæld þegar svæðið var heimsótt árið 2024.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1917

Bæjarhóll 001_01, horft til NNA.

MH-004:001_02 heimild útihús 411764 473783

Útihús 02 var austarlega á bæjarhól 01, þar sem nú er malarhlað við bæinn. Ekki sjást merki um útihúsið á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1917

MH-004:001_02 kantur kálgarður 411744 473774

Kálgarður 03 var á svipuðum stað og núverandi íbúðarhús. Lítill kantur, um 20 cm hár og um 14 x 5 m að stærð er meðfram suðausturhlið íbúðarhússins. Hann snýr í norðaustur-suðvestur og hefur trjám verið plantað ofan á hann. Kanturinn virðist taka smá beygju til norðvesturs á endanum fjær íbúðarhúsinu en það er fremur ógreinilegt.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

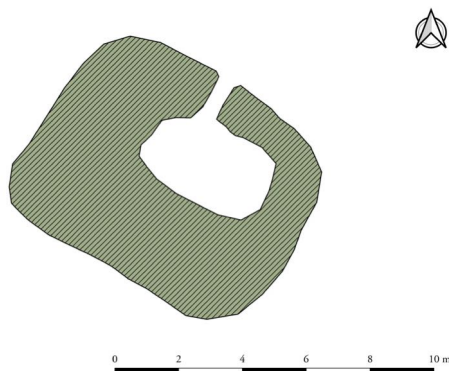
Heimildir: Túnakort 1917

Kantur 001_02, horft til norðvesturs.

„Austan (Rönkulágar) er hóll, sem heitir Nónhóll. Þá tekur við slakki, sem heitir Leynir. Þar voru bæjartættur. Þar var eitt sinn kot samnefnt slakkanum og hét Leynir,“ segir í örnefnaskrá. Leynir er um 150 m suðvestan við bæ 001 og um 160 m norðan við Litlafljót. Fast vestan við vestustu tún við bæ rennur Leynislækur og tóftin er fast suðvestan við hann. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsing þá endurskoðuð.

Tóftin stendur á lágum hól. Umhverfis tóftina er nokkuð þýft og hallar land til suðausturs í átt að Litlafljóti. Læknum hefur að mestu verið veitt í skurð á svæðinu og er uppkast úr skurðinum meðfram honum suðvestantil. Hálfmýrlent er suðaustan tóftarinnar.

Bæjartóft 027, horft til SSA á ljósmynd.

„Ekki var það lengi í byggð, einn ábúandi í nokkur ár, Jón, er síðar fór til Ameríku frá Suddu [...],“ segir í örnefnaskrá. „Leynir. Húsmennskubær í túnjaðri Þorvaldsstaða, í samnefndri lág vestan bæjar. Þar dvöldu árin 1878-1888 hjónin Jón Jónsson og Sigurbjörg Steingrímsdóttir, sem síðar bjuggu í Suddu í Reykholtshreppi. Ekki bjuggu aðrir í Leyni fyrir eða síðar,“ segir í Byggðum Borgarfjarðar. Tóftin er um 8,5 x 7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einföld, um 4,5 m x 2,5 m að innanmáli en veggir eru mikið hrundir. Inngangur í tóftina er á norðausturhlíð, nærri norðurhorni. Hæð veggja að utanverðu er um 70 cm en tóftin virðist aðeins niðurgráfin og er hæð að innan allt að 90-100 cm. Tóftin er algróin grasi og sóleyjum en þó má finna fyrir grjóti í hleðslum, einkum nærri inngangi.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Þorvaldsstaðir, 14; BB III, 41

MH-005 Hallkelsstaðir

1695 & 1709: 10 hdr. Konungseign. - OILR, 149; JÁM IV, 262.

1847: 20 hdr. „Sýslumaður segir jörðina aðeins 12 h. að dýrleika.“ Bændaeign. - JJ, 124.

Jarðarinnar er getið í Landnámu: „Hallkell hét son þeira. Hrosskell fór til Íslands [...] síðan nam hann Hvítársíðu milli Kjarrár ok Fljóta; hann bjó á Hallkelsstöðum [...]“ - ÍF I, 83.

Í Heiðarvíga sögu segir: „Þormóðr ferr upp á Hallkelsstaði ok kemr þar ok segir tíðendin. Tindr [Hallkelsson skáld] var heima einn karla [...]“ - ÍF III, 298.

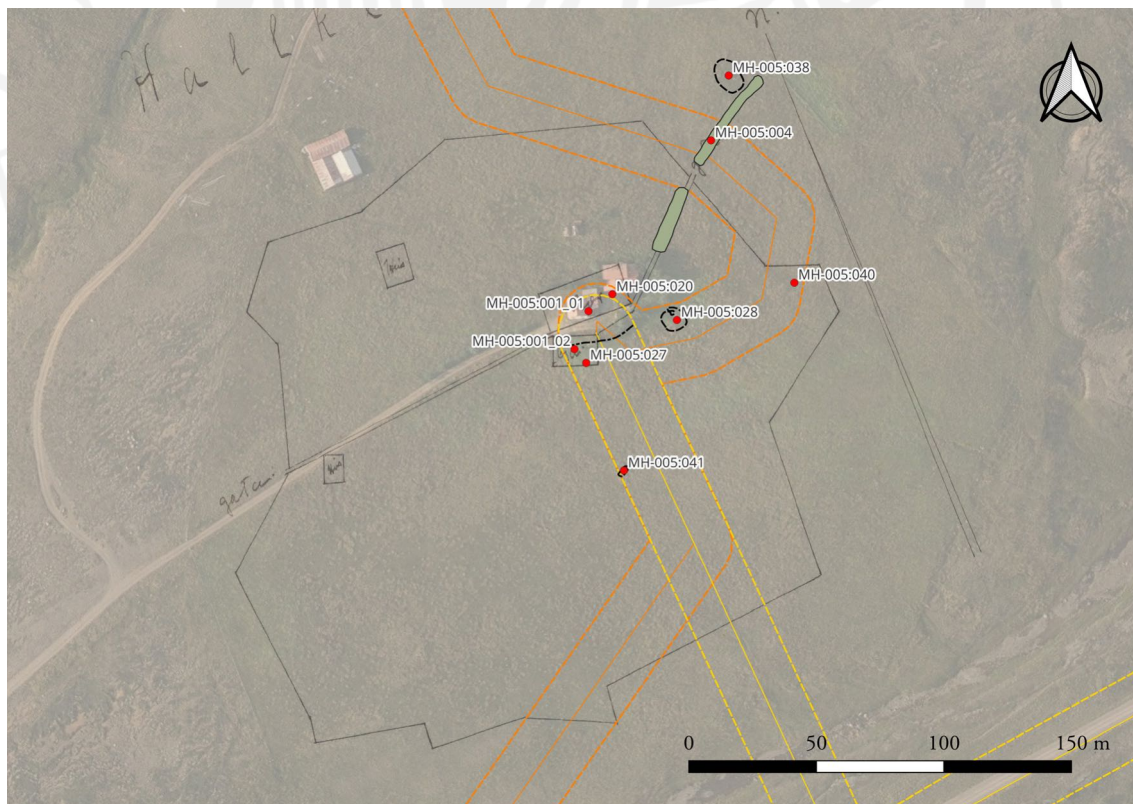
Tindur Hallkelsson á Hallkelsstöðum er einnig nefndur í Harðar sögu. - ÍF XIII, 96.

3. janúar 1525 selur Ögmundur biskup í Skálholti Gissuri Sighvatssyni alla jörðina Stóra-Botn í Hvalfirði fyrir jörðina Hallkelsstaði í Hvítársíðu. - DI IX, 262.

1541: Jörðin er á skrá yfir jarðir sem Ögmundur biskup átti og teknar voru án dóms og laga undir konungsvaldið. - DI X, 679.

Þá er jarðarinnar getið í leigna, landskylda og skreiðargjaldsreikningi Kristjáns skrifara frá árinu **1548-9, 1549-50**, í afgjaldsreikningi hans frá **1550** og í leigna, landskylda og skreiðargjaldsreikningi Eggerts Hannessonar fógeta frá **1552**. - DI XII, 132, 147, 167, 392.

Túnakort **1917:** Tún 4.2 ha; 2/3 slétur: Garðar 221 m².

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Hallkelsstaða MH-005 frá árinu 1917, skráðar minjar og línuleiðir.

1709: „Torfrísta og stúnga lítt nýtandi. Rifhrís lítið til eldiviðar. Skógarhögg til raftviðar á jörðin í takmörkuðu plátsi í Kalmanstúngulandi uppfrá Seljatúngu milli Norðurklífs og Skriðu. Hann er nú gjöreyddur. Engjar öngvar enma það lítið sem hent er úr hagbeitarmýrum. Hætt er kvikfje á vetur fyrir hraungjám og stórviðrum. Hætt er húsum og heyum fyrir stórviðri af suðri” - JÁM , 262.

„Land jarðarinnar um 500 ha [...]. Ofan bæjar er breiður, flatur flói, nú að hluta til orðinn að túni. Norðan flóans er ávöl hálsbunga, Hallkelsstaðaheiði. [...] Norðan heiðarinnar nær landið ofan í Hólmavatnsdal, og er þar grösugt land en nokkuð votlent. Mótak var í flóanum ofan bæjar.“ - BB III, 28

MH-005:001_01 *Hallkelsstaðir* bæjarhóll bústaður 409885 472392

Gamli bærinn á Hallkelsstöðum stóð nálega þar sem núverandi íbúðarhús er en náði örlítið austar, um 280 m norðan við þjóðveg sem nú liggur um Síðuna. Á túnakorti frá 1917 er kálgarður 02 merktur fast sunnan við bæ 01. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu þá lítillega breytt.

Bæjarhóll 001_01, horft til austurs.

Þar sem bærinn stóð er nú steinsteypt og klætt íbúðarhús án kjallara. Húsið stendur á stalli í brekku sem hallar til suður. Umhverfis húsið er hellulögð gangstétt og austan við það er einnig bílastæði. Vestan við íbúðarhúsið er steinsteypt útihús. Neðan við húsin er svo slétt að afliðandi tún.

Engin ummerki bæjarins sjást og eru mörk bæjarhólsins illgreinanleg nema á suðurhlið, þar sést enn smá kantur en birkitrjám hefur verið plantað ofan á hann. Kanturinn snýr í austur-vestur og er um 30 m langur og um 0,8 m hár. Ekki er vitað til þess að bærinn á Hallkelsstöðum hafi staðið annars staðar svo líklegt er að bæjarhóllinn hafi verið sléttður að minnsta kosti að hluta, eða honum rutt fram. Engar minjar komu upp við byggingu íbúðarhússins sem nú stendur á bæjarstæðinu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort, 1917

MH-005:001_02 heimild um kálgarð

409880 472377

Kálgarður 02 var fast sunnan við vesturhelming bæjarhóls 01. Ekki sjást merki um garðinn á yfirborði og hefur líkast til verið sléttað úr minjunum.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort, 1917

MH-005:004 vegur leið

409933 472459

Inn á túnakorti frá 1917 er gata merkt heim að bænum úr vestri. Hún liggur út úr heimatúninu til norðausturs. Staðurinn var fyrst skráður 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsing þá endurskoðuð.

Malarvegur liggur til austurs heim að bænum á sama stað og gamla gatan lá áður. Ofan og neðan hans eru sléttuð tún, í órækt. Norðaustan bæjar liggur leiðin fast neðan (suðaustan) við Kvíahól 038.

Vegur 004 við Kvíahól 038, horft til austurs.

Ekki sjást merki um eldri leið en núverandi heimreið vestan bæjar. Til norðausturs frá bæ sést hins vegar gróinn upphlaðinn vegur á um 80 m löngum kafla. Vegurinn er um 5 m á breidd og er um 30-40 cm á hæð þar sem hann er hæstur, nærri Kvíahól 038 en er mun óljósari nær bæ.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Túnakort, 1917

MH-005:020 heimild um fjós

409894 472399

„Niðurundan fjósinu er Fjóshóll [...],“ segir í örnefnaskrá. Fjósið var þar sem núverandi fjós er, Um 2 m austan við núverandi íbúðarhús sem stendur nálega þar sem gamli bærinn stóð.

Núverandi fjós er steinsteypt með bárujárnsþaki. Það í sléttu túni, fyrir framan það er hellulagt.

Engin ummerki eldra fjóss sjást.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Hallkelsst., 9

MH-005:027 *Gamli brunnur* brunnur brunnur

409884 472372

„Niðurundan fjósinu [020] er Fjóshóll og niðurundan honum Brunnhúsflöt kennd við gamalt vatnsból sem þar er og nefnt Gamli brunnur,” segir í örnefna-skrá. Brunnurinn er um 20 m sunnan við bæ 001. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsing þá lítillega breytt.

Brunnurinn er í sléttu túni, í órækt, sem hallar til suðurs.

Núverandi brunnur, horft til suðurs.

Erlingur Jóhannesson man eftir því að yfir brunninum var brunnhús en engin merki þess sjást nú. Brunnurinn er ferhyrndur, steinsteypdur með tréhlemmi yfir. Hann er um 5 x 5,5 m að stærð og um 0,7 m á kant. Töluvert ofan við brunninn liggja plaströr ofan í jörðina svo greinilegt er að hann er enn í notkun og að eitthvert rask hefur átt sér stað hér til viðbótar við túnasléttun.

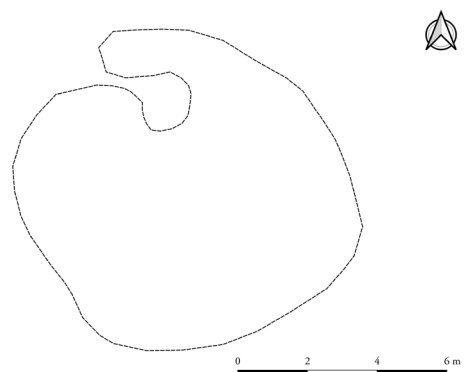
Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Hallkelsst., 9

MH-005:028 öskuhaugur

409920 472389

Öskuhaugur var um 30 m austan við bæ 001 og um 20 m suðaustan við fjós (020). Þar er nú greinilegur hóll í túninu. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsing þá endurskoðuð.

Öskubaugur 028, horft til VSV á ljósmynd.

Hóllinn er gróinn grasi, arfa og illgresi. Hann er staðsettur í sléttu túni, í órækt, sem hallar til suðurs. Fast norðvestan hans eru birkitré.

Hóllinn er hringlaga, um 8 x 9 m að stærð og um 1,5 m á hæð. Hóla hefur verið grafinn í hólinn og má þar sjá í sniðinu viðar- og móöskulög. Í litlum moldarhaug á hólnum, líklega uppkast úr holunni, sést í bein, brennd bein, gler og leirkerabrot. Þegar komið var á staðinn árið 2024 var hóllinn og holan vel gróin og sáust engir gripir né snið á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-005:038 *Kvíar* þúst kvíar

409940 472485

„Enn austar [en Garðflöt] er Kvíahóll þar voru Kvíar. [...] Nú liggur gatan [004] heim túnið austanfrá fast neðan við hólinn,“ segir í örnefnaskrá. Kvíahóll er um 110 m ANA við bæ 001 OG um 10 m norðvestan við kálgarð sem nú er í austurjaðri túns. Hóllinn er áberandi í fjarska ef gengið er að honum úr suðri. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu lítillega breytt.

Kvíahóll 038, horft til suðurs. Vegur 004 í bakgrunni.

Hóllinn stendur í sléttu túni, í órækt.

Kvíahóll er um 10 x 6 m að stærð og snýr norður/suður. Hann er mest um 1,5 m á hæð. Kvíarnar voru á hólnum, en engin ummerki þeirra sjást sökum sléttunar. Hólinn er sléttur nyrst, en hæðin er áberandi syðst.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Hallkelsst., 9

MH-005:040 *Súrgryfjuhóll* heimild um heygryfju

409966 472403

„Suðaustur af Megru er Súrgryfjuhóll,“ segir í örnefnaskrá. Nákvæm staðsetning Súrgryfjuhóls er ekki kunn enda búið að slétta yfir hann sem og önnur kennileiti sem vísað gætu á hann. Hann hefur verið í austanverðu túninu um 100 m ANA við bæ 001. Staðurinn var fyrst skráður 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu þá lítillega breytt.

Á sléttum fleti í brekku, aflíðandi til suðurs.

Engin ummerki heygryfjunnar sjást. Hnit 2024 var tekið við sléttan flöt í brekkunni, sem markar mögulegustu staðsetningu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Hallkelsst., 9

MH-005:041 *Einstakaþúfa* þúst óþekkt

409899 472330

„Beint fram af bæjarhlaðinu [001] er brattur hóll, sem nefndur er Bæjarhóll, þar niðurundan lágur kúpur kallaðar Gæsakúpur. Rétt niður af þeim er Einstakaþúfa, sem skilin var eftir, þegar hitt var sléttað,“ segir í örnefnaskrá.

Umhverfis þúfuna er smáþýft tún í órækt, í halla til suðurs.

Einstakaþúfa er áberandi þúst í túninu, um 5 x 2 m að stærð (norðaustur-suðvestur) og 85 cm á hæð. Mögulegt er að þúfan sé náttúruleg en einnig er hugsanlegt að um mannvistarleifar sé að ræða og var þúfunni leyft að njóta vafans.

Einstakaþúfa 041, horft til norðvesturs.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-006 Kollstaðir

1695: 10 hdr. Gilsbakkakirkjueign. - OILR, 149.

1709 & 1847: 12 hdr. Gilsbakkakirkjueign. - JÁM IV, 263; JJ, 124.

Einnig ritað Kolstaðir.

1463, máldagi kirkjunnar á Gilsbakka „[...] a kirkian þar heimaland allt. biarnarstadi oc kollstadi.“ - DI V, 404.

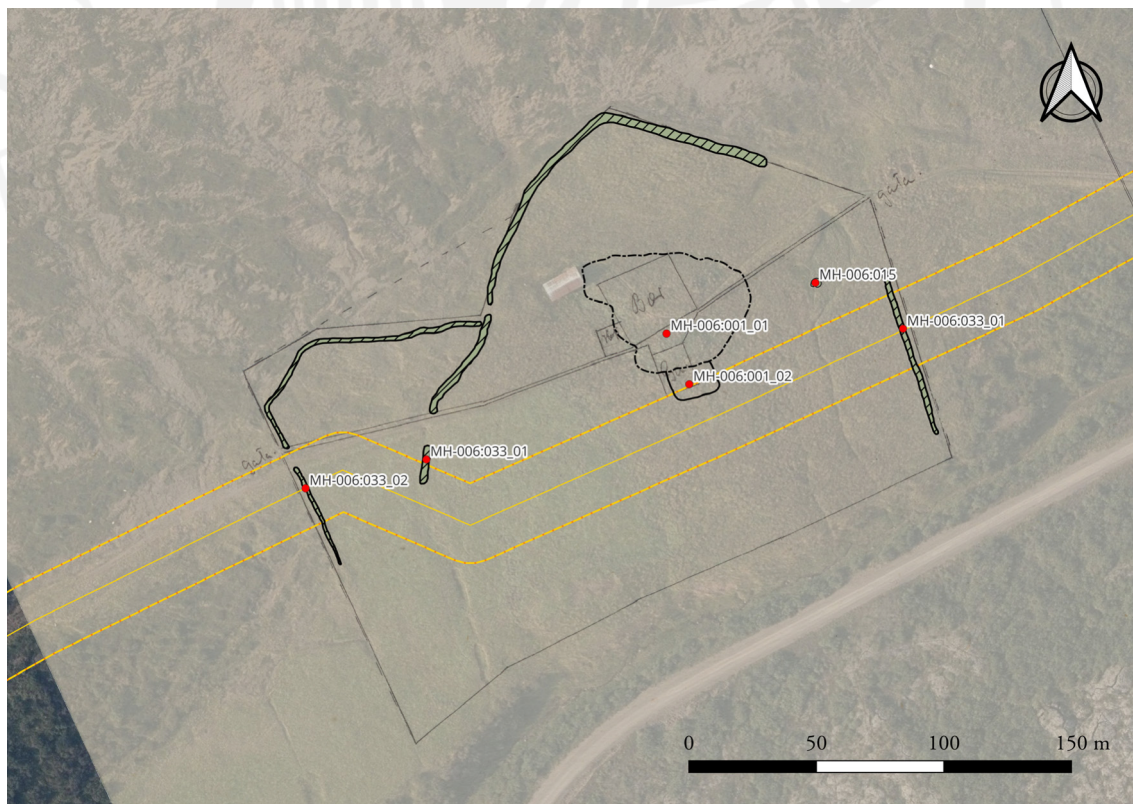
1569, virðing á stað og kirkju í Reykholti: „Siguati a Kollstaudum iiij leigd jord firir x. u.“ - DI XV, 269.

1575, vísitásiubók fyrir Gilsbakka: „Jtem aa kirkian Kolstede og Kirkiubol badar logbylis jerder.“ - DI XV 554.

„Hér bjó sami ættleggur óslitið frá því í lok 18. aldar til 1983. Keypti þáverandi íbúi jörðina 1909 er kirkjustaðir voru seldir.“ - BB III.

Túnakort **1917**: Tún 5.1 ha., 2/3 sléttir, kálgarður er um 220 m².

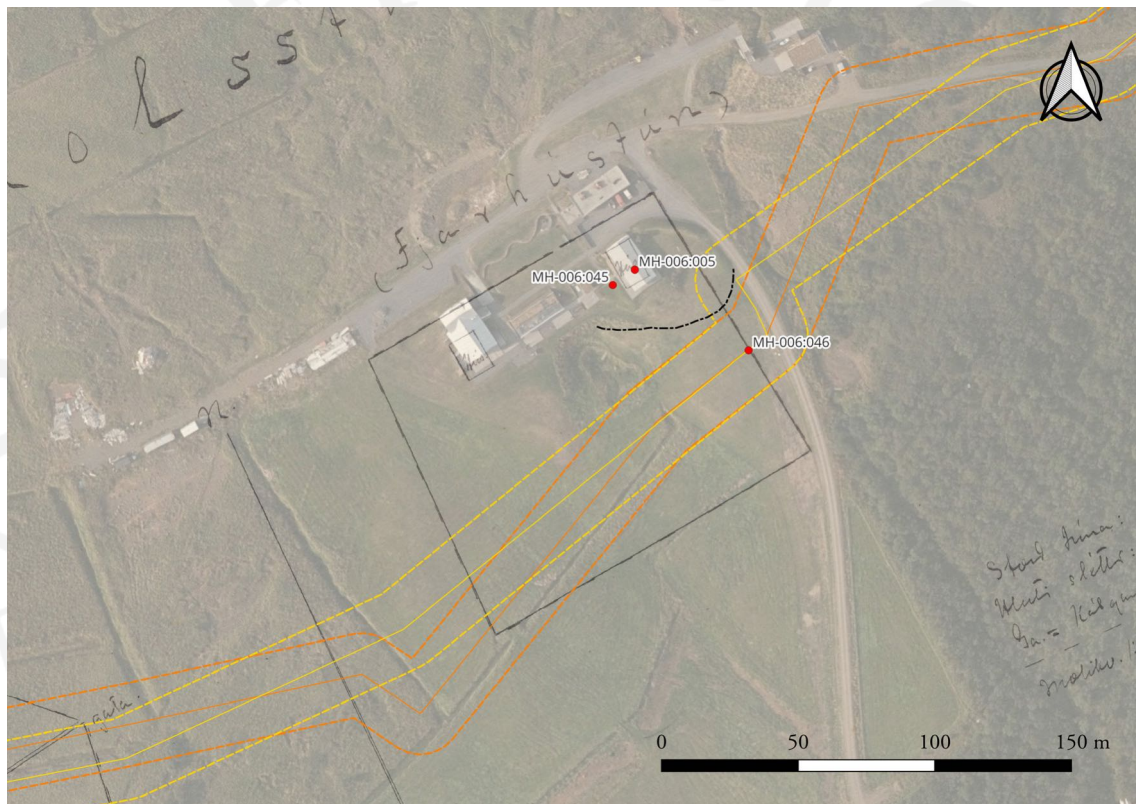
„Fóðrast kann iii kýr, xx lömb, i hestur. Öðrum hestum og roskenu fé vogað einungis á útigang, og hestum í burt komið þá að skerpir. Afrétt engin, og gengur peningur stundum í heimalandi. Skógur til raftviðar valla teljandi, en til kolgjörðar og eldiviður nægur. Torfrista

Kort sem sýnir hnúsett túnakort Kollstaða MH-006 frá árinu 1917, skráðar minjar og línuleiðir.

og stunga lök og erfið til að sækja. Engjar þær einar sem hent er innan um skógarrunna. Landþröng er mikil og kaupir ábúandi haga árið um kring af Gilsbakka og geldur fyrir x álnir árlega, áður hefur stundum goldist xx álna beitartollur til Gilsbakka. Hætt er kvikfé fyrir hraungjám.“ - JÁM IV, 263.

„Land jarðarinnar, um 640 ha, er hrauni þakið hallandi undirlendi milli Litlafljóts og hlíðarinnar, skógi vaxnar, grösugar hlíðar móti suðri/suðaustri. Blásin brún umhverfis Kolstaðahnúka upp af bæ og að baki hennar flatur flói, blautur en grösugur, ofan hans grónir hallar upp til Hallkelsstaðaheiðar” - BB III, 35.

Kort sem sýnir hnúttsett túnakort Húsatúns Kollstaða MH-006 frá árinu 1917, skráðar minjar og línuleiðir.

MH-006:001_01 Kollstaðir bæjarhóll bústaður 408271 471387

„Gamla bæjarstæðið var hátt í heimatúni, og þar var reist timburhús á sama stað 1931 [...] Nú 1994 hafa allar byggingar á gamla staðnum verið jafnaðar við jörðu, nema ein steinsteyppt hlaða,“ segir í örnefnaskrá. Bærinn stóð um 160 m norðan Þjóðvegjar sem nú liggur um Síðuna. Í aflíðandi hlíð Síðufjallsins, um 900 m ANA við núverandi íbúðarhús á Kolsstöðum (sjá 005). Á túnakorti frá 1917 er bær 001 merktur norðan götu 003 en kálgarður 02 er merktur suðaustan við bæ 001 fast sunnan götunnar. Staðurinn var fyrst skráður 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu lítillega breytt.

Bæjarhóllinn er á stalli í bratttri hlíð Síðufjalls. Stallurinn er grasivaxinn og neðan við hann eru sléttuð tún, óslegin og smáþýfð. Ofar í hlíð Síðufjallsins skiptast á grónir grasbalar og hálfgróinn melur.

Bæjarhóllinn er 50 x 30 m að stærð, og snýr austur/vestur. Síðasti torfbærinn stóð aftarlega á honum og enn sér móta fyrir götu 003 sem lá framan við bæinn. Hóllinn er á kafi í grasi og engar tóftir eru greinilegar á honum þó víða glitti í grjóti. Hóllinn er mest um 3 m á hæð frá suðri. Nú er steinsteypa hlaða fast vestan við hólinn. Tveir kjallarar voru undir síðasta torfbænum sem þarna stóð og þegar íbúðarhús var byggt þar árið 1931 var annar þeirra undir því húsi. Þegar grafið var fyrir því kom upp steinausa. Steinsteypa íbúðarhúsið sem síðast stóð á bæjarhólnum á Kollstöðum sést á loftmyndum í safni Landmælinga Íslands frá 1978, 1985 og 1989. Það stóð vestarlega á hólnum, fast ofan við götuna og sneri stöfnum til suðvesturs. Húsið var síðar brennt í æfingu slökkviliðsins á síðasta áratug 20. aldar. Á loftmynd frá 1978 sést einnig önnur bygging á hólnum norðaustan við íbúðarhúsið, líklega útihúsið.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnkort 1917; Ö-Kollstaðir; Loftmyndasafn LMÍ.

MH-006:001_02 hleðsla kálgarður

408280 471367

Kálgarður 02 var fast suðaustan undir bæjarhól 01. Þar er greinilegur grasi gróinn pallur út frá hólnum, um 18,5 x 12 m að stærð (ANA-VSV) og um 30 cm á hæð syðst. Pallurinn er stórþýfður og lítið eitt grænni en umhverfið.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1917

Bæjarhóll 001_01, horft til norðausturs.

Kálgarður 001_02, horft til austurs.

MH-006:003 *Húsagötur* heimild um leið 407921 471220

„Húsagötur liggja milli gamla bæjarstæðisins og beitarhúsanna [004 og 005], beina leið eftir litlu þrepi ofarlega í hlíðinni,“ segir í örnefnaskrá. Á túnakorti frá 1917 er merkt gata neðan við bæ, til austurs og vesturs. Nú sér fyrir slóða fast sunnan við þar sem bærinn stóð, og þaðan bæði til vesturs að Húsatúni, þar heitir hún Húsagötur og til austurs. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu lítillega breytt.

Þar sem gatan lá er grasigróin hlíð, hallar til suðurs. Birki vex neðan götunnar á dálitlum kafla, milli Húsa- og Heimatúns.

Ekki sjást merki um eldri leið en Húsagötur eru nú bílfær slóði. Borið virðist hafa verið í veginn milli heimsókna 2004 og 2024.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnkort 1917. Ö-Kolsstaðir, 9.

MH-006:005 *Heimastahús* heimild um beitarhús 407465 470989

„En árið 1978 var tekið í notkun nýtt íbúðarhús [...] sem stendur á hól austast og efst í gamla húsatúninu [...] sem fjárhúsin (beitarhúsin) [004 og 005] hafa staðið frá ómunatíð [...] Húsatún var upphaflega lítil túnspilda í kringum og neðan við beitarhúsin, ofan við skóginn. [...] Ærhúsin voru í tvennu lagi á hólnum og alldjúp lág á milli [...] Á eystri hólnum var eitt hús, Heimastahúsið. Var ekki grunlaust um að þar væri reimt á tóftinni. Nýja íbúðarhúsið stendur þar nú,“ segir í örnefnaskrá. Heimastahús var um 890 m vestan við bæ (001). Staðurinn var fyrst skráður 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsing þá endurskoðuð.

Þar sem Heimastahúsið stóð er nú steinsteypt íbúðarhús, byggt 1978, á talsvert stórum hól og verönd allt í kring um það.

Ekki sjást merki um eldri hús á hólnum.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnkort 1917, Ö-Kollstaðir, 1, 6. BOBL II, 38-39.

MH-006:013 *Nátthagi* hleðsla nátthagi 408586 471464

„Nátthagi hlaðinn úr hraungrjóti var í litlum hvammi undir hraunbrúninni sunnan við Hvolpapoll. Þjóðvegurinn liggur alveg meðfram nátthaginum og hefur vegfyllingin gegnið nokkuð á hann og fyllt sunnantil,“ segir í örnefnaskrá. Nátthaginn var um 320 m austur af bæ 001, fast austan við veg sem liggur að bæjarhólnum, milli hans og Kolstaðakvíslar.

Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu lítillega breytt.

Leifar nátthagans eru í grasigrónum hvammi sem afmarkast af hraunbrún til austurs, Hvítársíðuvegi til suðurs og kvíslinni og hlíðinni til norðurs.

Enn sér fyrir einum vegg nátthagans sem liggur frá suðvestri (milli vegs og kvíslar) til norðausturs að hraunbrúninni. Veggurinn er myndaður úr einfaldri röð

steina, gróinn og siginn. Hér og þar eru göt í veggnum þar sem líklegt er að grjót hafi verið tekið í burtu. Veggjarleifarnar eru um 19 m langar. Þegar staðurinn var heimsóttur aftur var hleðslan nánast horfin í gróður syðst en á nokkrum stöðum sást í skófum vaxið grjót norðar. Veggurinn er 60-80 cm breiður en rís ekki hærra en 15 cm.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Kollstaðir, 3

Nátthagi 013, horft til NNA.

MH-006:014 álagablettur

408591 471466

„Í Nátthagnum [013] var skógur, sem ekki mátti höggva, en mun nú horfinn,“ segir í örnefnaskrá. Nátthaginn var um 320 m austur af bæ 001, austan heimreiðar að bæjarhólnum og vestan Kolstaðakvíslar. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu lítillega breytt.

Þar er nú grasigróin hvammur en enginn skógur. Hvammurinn er nú grasigróinn og enginn skógur innan nátthagans en skógur vex bæði norðan hans og sunnan Hvítársíðuvegar.

„Einu sinni, rétt eftir að Sigurður [Guðmundsson, faðir Þorkels Sigurðssonar, f. 1923] var tekinn þar við búi, var höggvið þarna móti vilja hans. Strax á eftir lá besta ærin dauð,“ segir í örnefnaskrá.

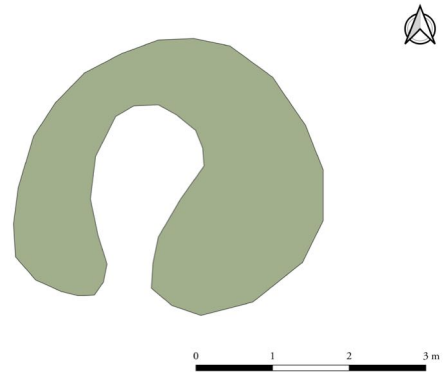
Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Kollstaðir, 3

MH-006:015 tóft brunnur

408329 471407

Brunnhús var yfir brunninum sem brunngatan 012 lá til, um 60 m austan við bæ 001. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu lítillega breytt.

Brunnhús 015, horft til SSV á ljósmynd.

Tóft brunnhússins er á mýrlendum bletti ofarlega í sléttuðu en smáþýfðu túni, sem hallar til suðurs. Lækur rennur fast vestan við brunnhúsið.

Stungin hefur verið upp um 30 cm djúp, 3 m löng og 40 cm breið hola og svo hlaðið norðan, austan og vestan við hana. Tóftin er um 4 x 3,5 m að stærð og snýr austur-vestur. Vatn hefur runnið út úr tóftinni til suðurs. Veggjahleðsurnar eru um 80 cm breiðar og um 50 cm háar, hlaðnar úr torfi og grjóti og sést í grjót á nokkrum stöðum.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

MH-006:021 *Hvolpapollur* heimild um sundlaug

408572 471495

„Hvolpapollur er (eða var) hylur í kvísl-inni, sem myndaðist þar sem gilið og kvíslin [Kolsstaðakvísl] koma saman. Var hann um tíma notaður fyrir sundlaug,“ segir í örnefnaskrá. Hvolpapollur var um 330 m suðaustan við bæ 001. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu þá lítillega breytt.

Norðaustur- og austurbakki kvíslarinnar

Hvolpapollur 021, horft til suðausturs.

er hraunbrún en vestan og sunnan hennar er lágur grasbakki. Landið hækkar fast norðvestan við hana.

„Síðan kvíslin var stífluð hefur hylurinn fyllt af framburði gilsins, sem ryður grjóti niður snarbrattan farveg, en kvíslin, sem féll af lágum hraunstalli ofan í pollinn og hreinsaði upp úr hylnum, gerir það ekki lengur sem vonlegt er,“ segir í örnefnaskrá. Ekki er lengur hylur þar sem Hvolpapollur var heldur er kvíslin þar mjög grunn og stór malareyri í henni sem fyllir upp í ána að mestu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Kollstaðir, 3.

MH-006:030 *Torflág* heimild um ristur 407874 471177

„Torflág er grunn lág neðan við Háöldu, sem nær ofan götu niður að Kvísl. Þar var rist torf og slegið. Var graslág en sekkur bráðum í skóg,“ segir í örnefnaskrá. Torflág er niður undan Húsagötu (003), um 450 m vestan við bæ 001 og um 500 m austan við beitarhúsin að vestari hólnum í Húsatúninu 004. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024. Engu er við fyrri lýsingu að bæta.

Torflág er grasivaxin lág umkringd birkiskóg.

Engin ummerki um ristur eru í Torflág.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Kollstaðir, 9

MH-006:033_01 garðlag túngarður 408364 471389

„Kinn, snarbrött brekka ofan við bæinn og austureftir, upp að túngarði [...] Efra-Aukatún, vestan Smiðjutungu [sjá 002], utan gamla túngarðs [033_01], en innan girðingar [033_02]. Neðan við götu eru svo: Neðra-Aukatún, neðan götu að Kvísl, næst túngirðingu [033_01] eins og hún var áður en túnið var fært út vestur með kvíslinni en þá lá hún beint niður í kvísl ofan frá hliði. [...] Meðfram túngarðinum [033_01] ofan við götu [003] [...] rann mikið vatn í leysingum,“ segir í örnefnaskrá. Tvær útgáfur af túngarði má sjá í túni Kolsstaða. Eldri túngarður 01 liggur í boga aftan, norðan, við bæ 001. Hann sést um 110 m VSV við bæ og liggur þaðan í sveig, fjærst um 85 m norðan bæjar og endar svo um 115 m SA við bæ. Garðurinn passar við norður og austurmörk túns eins og þau eru teiknuð á túnakort 1917 en nær skemur til vesturs en túnið er teiknað. Túngarður 02 samsvarar u.þ.b. vesturhluta túns eins og það er teiknað á túnakortinu. Hann liggur til vesturs út frá túngarði 01 um 70 m vestur af bæ og sést syðst um 160 m SV af bæ. Alls ná túngarðarnir yfir svæði sem er um 242

x 162 m að stærð og snýr VSV-ANA. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsing þá endurskoðuð.

Garðarnir liggja í grasivaxinni og bratttri hlíð. Tún Kolsstaða er smábýft, hefur verið sléttað en er komið í órækt. Gata 003 liggur í gegnum túnið.

Túngarður 01 er alls um 367 m langur og afmarkar svæði sem er um 204 x 138 m að stærð (austur-vestur). Hann er þó rofinn á nokkrum stöðum, er hann horfinn Á um 60 m kafla á norðausturhlið og hefur þar líklega verið sléttaður í tún. Í garðinum er sums staðar, sérstaklega efst í hlíðinni norðan bæjar, stórt grjót, sigið og gróið. Grjót sést einnig vel á austurhlið en á syðri hluta vesturhlið er garðurinn að fullu grasi gróinn. Garðurinn er um 70 cm hár þar sem hann er hæstur og um 1,2-1,5 m breiður. Meðfram austurhlið túns, neðan götu 003, er garðurinn þó mjög sokkinn, hæstur um 20 cm astantil en nánast jafn jörðu vestantil.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Kollstaðir, 2; Túnakort 1917.

Túngarður 033_01 suðvestan bæjar 001, horft til NNA.

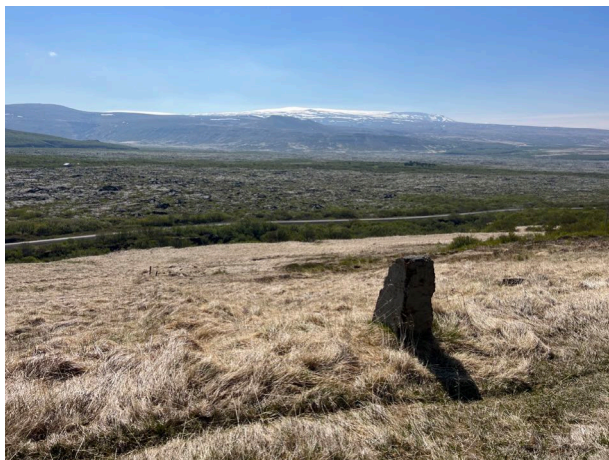

Túngarður 033_01 suðaustan bæjar 001, horft til SSA.

MH-006:033_02 garðlag túngarður

408129 471326

Túngarður 02 er alls um 168 m á lengd og afmarkar VSV-, norðvestur- og norðurhliðar Efra- og Neðra-Aukatúns, um 109 x 62 m stórt svæði (norð-austur-suðvestur). Op er á garðinum þar sem vegur 003 liggur inn á túnið. Garðurinn er um 1 m á breidd og víðast 30-40 cm á hæð, grasi gróinn en grjót sést á stöku stað.

Túngarður 033_02 neðan vegar 003, horft til suðurs.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-006:045 bæjarhóll bústaður

407457 470983

Í umfjöllun um Kolstaðahnúka í örnefnaskránni er vísað í munnmæli um Koll á Kollstöðum sem sagt var frá í fyrri örnefnaskrá og þar segir meðal annars: „Bærinn var áður þar sem beitarhúsin [004 og 005] eru. Hnúkarnir hafa þá heitið Kollshamar og bærinn Kollshamar.“ Um Húsatún skrifar Sigurður Guðmundsson í Borgfirzka blöndu: „Hér á Kollstöðum hafa verið og eru enn beitarhús. Til þeirra er um 10-12 mínútna gangur frá bænum. Fyrr á öldum hefur bærinn staðið þar, sem beitarhúsin eru, en af einhverjum ástæðum færður þangað, sem hann stendur nú. Greina mátti gömul túngarðsbrot [046] og túnstærð, þar til landið var tekið til ræktunar. Einnig mátti glögg sjá, hvar bærinn hafði staðið.“ Staðurinn var upphaflega skráður 2004 með beitarhúsum 004 og 005 en var heimsóttur aftur 2024 og skráningin endurskoðuð.

Á vestari hólnum er nú stór steinsteypt bygging, byggð sem fjárhús, sem breytt hefur verið í stúdíó. Í kringum húsið er grasi vaxið svæði og sunnan við það hallar landi til suðurs. Hæðin getur vart talist eiginlegur hóll lengur, fremur stallur í hliðinni. Þar sem Heimastahúsið [005] stóð er nú steinsteypt íbúðarhús, byggt 1978, á talsvert stórum hól og verönd allt í kring um það. Milli húsanna er glerhýsi og pallur suðvestanvið.

Ekki er ljóst hvort að bærinn hefur staðið þar sem fjárhúsin standa nú og beitarhúsin tvö (004) stóðu áður, þ.e. á vestari hólnum eða á þeim eystri, þar sem íbúðarhúsið stendur nú og Heimastahús (005) stóð áður er ekki vitað, en eystri hóllinn virðist viðameiri og hnit því tekið þar. Báðum þessum hólum hefur hins vegar verið raskað að miklu leyti, og þó ekki fari sögur af því að menn hafi komið niður á mannvistarlög við það rask er víst að þau leynast í þeim báðum, þeim mun meira á þeim stað sem bærinn stóð. Vegna rasks á svæðinu er erfitt að

segja til um stærð hólsins en suðausturbrún hans er greinilegust, um 50 m á lengd (suðvestur-norðaustur) og 1,5-2 m á hæð. Breidd hólsins er óljósari þar sem norðvesturmörk eru ekki skýr, en hann er a.m.k. um 40 m á breidd.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Kollstaðir, 1, 6. BOBL II, 38-39.

MH-006:046 heimild um túngarð

407507 470959

Í umfjöllun um Kolstaðahnúka í örnefnaskránni er vísað í munnmæli um Koll á Kollstöðum sem sagt var frá í fyrri örnefnaskrá og þar segir meðal annars: „Bærinn [045] var áður þar sem beitarhúsin [004 og 005] eru. [...] Túngarður, er þarna var, var sléttður í tíð þess bónda, sem nú er þar (þ.e. Sigurðar Guðmundssonar).“ Um Húsatún skrifar Sigurður Guðmundsson í Borgfirzka blöndu: „Greina mátti gömul túngarðsbrot og túnstærð, þar til landið var tekið til ræktunar.“

Steinsteypt hús standa nú á hólunum þar sem beitarhús 004 og 005 stóðu áður en neðan þeirra er sléttað tún í halla til suðvesturs.

Engin ummerki túngarðs sást í túninu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Kollstaðir, 1, 6. BOBL II, 38-39.

MH-007 Gilsbakki

1695: 20 hdr. Kirkjulén. - OILR, 149.

1709 & 1847: Dýrleiki óviss. Kirkjulén. - JÁM IV, 263; JJ, 124.

Jarðarinnar er getið í Landnámabók (Sturlubók): „Dóttir Örlygs ens gamla var Vélaug, er átti Gunnlaugr ormstunga, sonur Hrómundar í Þverárhlið; þeirra dóttir var Þuríðr dylla, móðir Illuga ens svarta á Gilsbakka. [...] Börn þeira Hallkels [á Hallkelsstöðum] og Þuríðar váru þau Þórarinn ok Finnvarðr, Tindr ok Illugi enn svartir. [...] Auðunn skökull var faðir Þóru mosháls, móður Úlfhildar, móður Ástu, móður Ólbjörn hinn auðgi Harðarson. Dóttir þeira var Ingibjörg, er átti Illugi hinn svartir á Gilsbakka.” - ÍF I, 54, 83, 214-15.

Í Gunnlaugs sögu Ormstungu segir: „Þenna tíma bjó uppi á Hvítársíðu á Gilsbakka Illugi svartir Hallkelsson, Hrosskelssonar [...]“ - ÍF III, 58.

Illugi svartir á Gilsbakka kemur einnig fyrir í Heiðarvíga sögu. - ÍF III, 236.

Í Kristni sögu segir: „Þá tók til orða Ormr Koðránsso; hann var vistum á Gilsbakka því at Hermundr Illugason átti Gunnhildi dóttur hans [...]“ - ÍF XV, 35. Sbr. Kristnitakan, ÍF XV, 168.

Hermundur Illugason á Gilsbakka er einnig nefndur í Þorláks sögu. - ÍF XVI, 169.

1121: Styrmir Hreinsson, mágur Þorgils Oddasonar, býr á Gilsbakka. - Sturlunga saga, ÍF XX, 50, 61.

1253: „Blasíusmessu riðu þeir [Heinrekr] byskup ok [Brandr] ábóti upp til Gilsbakka [...]“ - Sturlunga saga, ÍF XXII, 59, einnig 152.

26. ágúst 1258, máldagi kirkjunnar í Ási í Hálsasveit: „Þar er skylt at syngia hvern helgan dag fra gilsbacka, oc alla ymbrev daga, jola tíðer[...]“ - DI I, 594.

1306: „Gude er helgut Gizbacka kirkia og Mariu drottningu Michaelae Gudz Eingle og Nicholao Erchibyskupe: er allann þennann stad a med Gude: Heimaland allt a kirkia og lambatungur: og skog j husafellshraun allann firi nedan hagagard. og allt vpp a millum huijtar og dögurdar ar: allt vpp til gautu þeirrar er liggur fra husafelli og til tungu hinnar litlu vppe hia amote: og skoga alla firi nordan fliot þat er fellur næst tungu og vpp ad hafa hraune gagnvart seliatungu: fiskveide j vlfs vatni ad helminge oc j langa: Skamma vlfs vatza: og j flodlæk oc j austurlæk. Grunnvötn aull og lamba allt ofan til kiararar: Gasatiarnir fyrir hiedan lamba: og aull vötn vestur þadan. kuijsla vatn og reida tiörn og allar þær tiarner er þangat falla læker wr: Alptveide alla firi vestan Gnupdæla götu til huannstodz ens mýckla: sionhending fra huannstodenu og j floa enn Eysta: Ein tiörn nordur fra austur floa: vestur floi nordast. alptveide a floa huorutueggia og ej fskeide: Aull vöthn firi sunnan a þa er fellur wr vesturfloa oc ofan j brattagil fra brattaGile med hrutafiardardal til nordurardals: med

nordurardal sunnan til daugurdar Eyja og Gijslavathn nedast firi sunnan nordurardal: Tiarner allar j hellisdal: þuerarvötn og tiarner allar j lambadal. laxveide j Glennrar fosse j nordrardal: oc alptveide a breidavatne: holltavaurduvatn og reipavatn a hrutafiardar heide og alptveide a huoru tueggia: laxveide kiararar ofan ad grof þeirre er vt er fra sele haukagilsmanna vt fra merkigrof og til fiskelækjar: vidarrif j selia lande samstadamanna: hualreka allan a BordEyri. halfann a kolla: xij vættir j tuijtugum hual oc meira a hrexstöðum a midfiardar nese.“ - DI II, 358-9.

1367: „Nichulas kirkia a Gylsbacka a heimaland alltt oc lambatungur allar og skog j husafellzhraun. les vilchinsbok þui það ber alltt saman. vtann hier stendur.“ - DI III, 224.

1398: Þegar Hallur Svarthöfðason selur Jóni Gilssyni Kalmanstungu er ítaka Gilsbakka kirkju í jörðinni getið: „[...]gilsbacki a skogh ofuan fræ hæfua rauni med vestrkuisl[...]“ - DI III, 625.

1397: „Gilsbacke. Nicholaskirkia ad Gilsbacka a heimaland allt. Lambatungur og skog j Hysafellzhraun. [...] kirkian a skoga alla fyrer nordann fliot það er fellur næst Tungu oc upp ad Hafa Hrauni gegnt Seliatunngv. Fiskveidi j Wlfsvatni ad Helmingi oc Langa. Skammæ Vlfvatæ oc flodzlæk. austurlæk. Grunna votn oll com Lambæ allt ofan til Kiarrar. Gasatiarner fyrer nedan Lambæ og oll vötn þaðann vestur. Kyvslavotn oc Reidartiorn oc allar þær tiarner er þangad falla læker vr. Alfttveidi alla firir vestann Gnvpdalagotu til Hvannstodz hinn micla . Sionhending fra stodinu oc i floa hinn eystra. ein tiorn nordur fra Austurfloa. Westurfloe nordast. Alftveidur a floa hvorum tveggia oc fiskveidi. oll votn firir sunnann a þa sem fellur vr Vesturfloa oc ofan j brattagil. fra brattagili med Hrutafiardardal til Nordurardals. med Nordurardal firir sunann til Dögurdarar eyar oc Gysla vatn nedast firir sunnan Nodurardal. tiarnir allar i Hellisdal. Þverarvotn oc tiarnir allar j Lambadal. laxveidur j Glennunar fosse j Norduræ oc alfttveide æ Breidavattni. Holltavorduvatn oc Reipavatn a Hrutafiardarheidi oc hvorutveggju alftveidi. Laxveidi j Kiarra ofann ad grof þeirre er vt er fra seli Haukagilsmanna vt fra Merkigrof oc til fiskilækjar. Vidarrif j selialandi Samstadamanna. Hualreka allan a Bordeyri oc halfann ad Kolla. xij vætter i tuitugumm hval oc meira a Hegstodumm a Midfiardarnesi. [...] Kirkian a oc jord er heiter æ Biarnarstodum j kirkiu reikning.“ - DI IV, 121-123.

1463: „Anno domini M. cd. lx. iij. lukust suo fellder peningar a gilsbacka stad þa sira gudmundr narfason afenti. en sira þorbiorn prestur amundason med tok. [...] a kirkian þar heimaland allt. biarnarstadi oc kollstadi.“ - DI V, 404.

1499: „[...]Jtem ad siera þordur jonsson er þa hieilt stadenn sellde kirkiunne jordena alla kirkiubol er liggur [j Gilsbacka] kirkiusokn oc er xij c ad dyrleika.“ - DI VII, 442-3.

1575: „Kirkian ad Gilzbacka a heimaland alltt og lambatungur og skög i Husafellzhraun,

allann Hagagard og alltt vppa mille Huijtar og Kalldar. alltt vpp til gautu theirrar er liggur fra Husafelle. og til Tungu hinnar litlu vppe hia amöte. og sköga alla fyrer nordann fliot thad er fellur næst Tungu og vpp ad Haffahrauni gagnvart Seliatungu. veidi j vlffsvatne ad helmingi og i Langa. Skamma. Vlffsvatza. og i Flodlæk og i Austurlæk, aull Grunnvötn og Lamba allt offann til Kialarar. Gæsatiarner fyrer hiedann Lamba og öll vötn vestur thadann. Kuijslavötn og Vrridatiorn og allar thær tiarner er thangad falla lækier vr. alftveidi alla fyrer vestann Gnupdala gautu til Huannstödtz hins mikla. siönhending fra Huannstödinu og i flöa hinn eystra. ein tiorn nordur fra austurfloa. vesturfloa nordast Alffta floa huorutueggia og fiskveide. aull vötn fyrer sunan a tha sem fellur vr vesturfloa. og offann i Brattagil. fra Brattagile med Hrutafiardardal til Norurarzdal med Nordurardal fyrer sunnan til [Daugerdarar eyre] og Gijslavötn nedast fyrer sunnan nordurardal. tiarner allar i Hellisdal. Thuerarvötn og Tiarner allar í Lambadal. Laxveidi í Glenarar fossi i Nordurardal og alftveidi a Breidavatne. Holltavörduvötn og Reypavötn. Hrutafiardarveidi og aftveidur a huorutueggju. Laxvejdi i Kiarara offann ad Gröff theirri er vt er fra sele Hukagilsmanna. vt fra Markagröff og til fiskelækier. vidarrieff i Selialandi Samstadamanna. Hualreka allan a Bordeyri. halffan [ad Kolla . xij vætter i tuijtugum hval og meira] a Heggstodum a Midfiardarnese. [...] Jtem a kirkian Biarnastde og tekst aff .v. agillda leiga. [...]. Jtem a kirkian Kolstade og Kirkiubol bader

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Gilsbakka MH-007 frá árinu 1917, skráðar minjar og línuleiðir.

logbylis jerder.“ - DI XV, 553-4.

1709 er nefnd eyðihjáleigan Höggvandastaðir. - JÁM, IV, 265.

Túnakort **1917**: Tún 8.0 ha., 2/3 sléttur, kálgarður 740 m².

1709: „Skógur til raftviðar má kallast eyddur, en til kolgjörðar og eldiviðar nægur. Torfrista og stúnga lítt nýtandi. Laxveiðivon í Kjarará og silúngsveiði í Hvítá og Hrauná hefur áður mikil og góð verið, en nú gagnlítil í nokkur ár, og so í mörgum stöðuvötnum á Tvídægru. Eggver af álft gagnvænt og álftatekju alla á staðurinn á Tvídægru fyrir vestan Gnúpdælagötu, og er þetta kallað heimaland staðarins, brúkað lítt í nokkur ár. Grastekja hefur verið næg, fer til þurðar. Hvannatekja og rótargröftur mikil, brúkast lítt. Hvalreka á staðurinn allan að Borðeyri, hálfan að Kollá. Tólf vættir í tvítugum hval eður meira á Heggstöðum á Miðfjarðarnesi. Þessara rekaítaka hefur staðurinn ekki notið í manna minni. Ítem á staðurinn í mörgum ám og tjörnum, ekki verið brúkað í manna minni. Laxveiði í Glennrafossi, hefur ekki brúkast í manna minni. Engar engjar.“ - JÁM IV, 263.

MH-007:055 *Símon* hleðsla

406540 470414

„Á henni [Þórðargerðishlíð] neðst í Sundunum er grjótdys, sem heitir Símon. Þar segir sagan, að sauðamaður frá Kollsstöðum hafi orðið úti,“ segir í örnefnaskrá. Símon er ofan við Þórðargerðishlíð um 100 m ofan við þar sem skógurinn hættir og sundin taka við, rétt innan við girðingu sem þar er. Dysin er um 1 km ASA við bæ 001 og um 1 km sunnan við „vörðuna fyrir ofan Lata“ 051. Staðurinn var fyrst skráður árið 2004 en var heimsóttur aftur 2024 og var lýsingu lítillega breytt.

Dysin er í valllendismóa. VNV við hana eru ræktuð tún og eru ræktuð tún en neðan skógivaxin Þórðargerðishlíðin. Ofar, norðar, hækkar landið og þar eru melar.

Dysin er um 6,5 m löng og 5 m breið, snýr NNA-SSV og er um 80 cm á hæð. Hún er gróinn malarhóll, að mestu ef ekki öllu leyti náttúrulegur. Víða glittir í grjót í henni og á norður enda hennar er dálítil grjóthleðsla, nokkurn veginn kringlótt, um 1 m í þvermál og um 70 cm á hæð. Grjóthleðslan er hálfhruninn og nær grjótdreif í kringum hana yfir um 3 x 2 m stórt svæði. Í hleðslunni sjálfrieru 3-4 umför af tiltölulega stóru

Símon 055, horft til ASA.

grjóti, allt að 30 cm í þvermál. Grjótið er skófum vaxið og er hleðslan gróin í botn. Um Símon segir Magnús Sigurðsson í bréfi til skrásetjara: „Símon er ekki dys né legstaður, heldur minningarmark [...] andlátsstaður manns, sem úti varð -ef sagan er sönn.“

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Gilsbakki, 10. Magnús Sigurðsson, bréf dagsett 19.01.2005 til skrásetjara.

MH-007:087 heimild um leið

405655 470242

Gata er merkt á herforingjaráðskort frá 1911 og liggur frá leið MH-611:004 til norðurs meðfram Hellisgili að Gilsbakka (001).

Girt tún eru sitthvoru megin við veginn.

Malarvegur liggur á sama stað og á kortinu, að bænum á Gilsbakka. Ekki sjást merki um eldri leið.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 35 SA

MH-022 Örnólfsdalur

1707: Dýrleiki óviss. Norðtungukirkjueign. - JÁM, IV, 278.

1847: 10 hdr. Norðtungukirkjueign. - JJ, 125.

Friðlýst kirkjutóft er í túni jarðarinnar. - Friðlýsingaskrá, 22.

Jarðarinnar er getið sex sinnum í Hænsna Þóris sögu: „Blund-Ketill hét maðr [...] hann bjó í Örnólfsdal; þat var nokkru ofar en nú stedr bærinn [...] ríða þeir Þorvaldr at bænum í Örnólfsdal [...] Ríða þeir nú í Örnólfsdal ok koma þar fyrir dag. [...] ferr Gunnarr í Örnólfsdal en Hersteinn tekur Gunnarsstaði. [...] af Hersteini, at honum létti brátt sóttarinnar, er þeir ríðu til þingsins; ferr hann þá í Örnólfsdal. [...] Þóroddr, sonr Tungu-Odds, ríðr í Þverárhlíð; hann kemr í Örnólfsdal [...] Þat var einn dag at Oddr segir, at eigi myndi illa fallit að hafa nokkurar landsnytjar af Örnólfsdal [...] Ok er þeir koma at garði í Örnólfsdal er Gunnar að gera hlass.“ - ÍF III, 4, 25, 37, 40, 42-44.

Einnig í Gunnlaugs sögu ormstungu: „Illugi svarti [...] hann átti Ingibjörgu, dóttur Ásbjarnar Harðarsonar úr Örnólfsdal.“ - ÍF III, 58.

1397: Máldagi Norðtungukirkju. „[...] kirkian a Ornolfsdal halfann.“ DI IV, 126.

Um 1463-1470: Máldagi Norðtungukirkju. „kirkian i nortungu [...]. æ hun iordena æ haugnastadinn oc halfan aurnolfsdal.“ DI V, 405.

1559: Máldagi Norðtungukirkju. „[...] allan halfan Aurnolfsdal.“ DI XIII, 398.

1570 og síðar: Máldagi Norðtungukirkju. „Jtem halffann Aurnolffsdal.“ DI XV, 555.

1709: „Bygt úr selstöðu fyrir innan 40 ár [...] Þó hefur hjer í gamla daga bær verið, og hann um lángrandi tíma í auðn, og því brúkaður fyrir selstöðu frá Norðtúngu inn til þess að bygðin komst á aftur, sem fyrr er sagt“ JÁM, IV, 278.

Túnakort **1917:** 4.7 ha; 2/3 slétt; Garðar 440 m².

1707: „Raftviðarskógur tekur að þverra, en til kolgjörðar og eldiviðar enn nú nægur. Orðlof hefur ábuandi að selja nokkur kol, og so nokkuð birki til hagnaðar sjer og fyrir reiðing. Tofrista og stúnga viðsæmandi eður miður. Silúngs og laxveiðivon hefur margt ár að litlu gagni verið. Engi er mjög lítið, og kaupir ábúandi slægjur í selstöðulandi frá Síðumúla.“ JÁM, IV, 279.

„Land Örnólfsdals má heita að miklu leyti kjarri vaxið neðan frá Múla og inn að afréttargirðingu [...]. Ræktun hefur verið framkvæmd með því að ryðja kjarrmóa, þar sem mýrlendi til framræslu er takmarkað [...] Eru veruleg hlunnindi af laxveiði. Á jörðinni er rekinn blandaður búskapur“ BB III, 71.

MH-022:004 Vopnalág sögustaður

388623 474378

„Neðst í Múlahorninu innanverðu er lág, sem nefnd er Vopnalág. Þar er sagt að hafi verið barist í Blund-Ketilsbrennu, og þar neðan við götuna [MH-621:006] eru rústir [005],“ segir í örnefnaskrá. Vopnalág er um 2,24 km VSV af bæ 001. Láginn er þétt gróinn birkitrjám og rennur smá lækjarspræna um hana miðja. Við lækinn er láginn vel grasi gróinn og trén ekki jafn þétt. Fast norðan hennar er malarvegur sem liggur að Örnólfsdal. Ekki eru neinar minjar í Vopnaláginni sem benda til þess að þar hafi bardagi átt sér stað.

Vopnalág 004, horft til suðvesturs.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Örnólfsd., 1

MH-022:005 heimild óþekkt

388629 474386

„Neðst í Múlahorninu innanverðu er lág, sem nefnd er Vopnalág [...] og þar neðan við götuna [MH-621:006] eru rústir,“ segir í örnefnaskrá. Nákvæm staðsetning tóftanna er ekki þekkt en Vopnalág er um 2,24 km VSV af bæ 001.

Lækur rennur um Vopnalág miðja en birkiskógur er beggja vegna lækjarins. Næst læknum er grasi gróið og þýft á köflum. Malarvegur að Örnólfsdal liggur norðan Vopnalágar, á svipuðum slóðum og leið MH-621:006 lá áður.

Ekki fundust merki um tóftir við Vopnalág. Mögulegt er að þær séu huldar skógi en einnig er mögulegt að minjarnar hafi farið undir núverandi veg.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Örnólfsd., 1

MH-022:009_01 *Vörðuholt* varða samgöngubót 389769 474790

„Innar [en Myrkhylssund], nær bæ er flatt sund, deigt, sem heitir Vörðuholts-sund, og enn til hliðar og sunnar alveg við á er Vörðuholti,” segir í örnefnaskrá. Vörðuholt er kjarrivaxið holt. Tvær vörður, 01 og 02, eru á holtinu og eru um 25 m á milli þeirra.

Svæðið er gróið mólendi, kjarri vaxið. Vegur liggur 15-20 m norðan við og Örnólfsdalsá um 90 m sunnar. Hæstu tré á Vörðuholti eru orðin allt að 2 metrar.

Varða 01 stendur á klöpp og eru í henni 4-5 umför af skófum vöxnum grjóti. Hún er um 60 cm á hæð og 1 m í þvermál.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Örnólfsd., 1

Varða 009_01, horft til suðurs.

MH-022:009_02 *Vörðuholt* varða samgöngubót 389742 474779

Varða 02 stendur um 25 metrum vestar en varða 01. Hún er flöt að ofan, hlaðin úr grjóti og er um 80 cm há og 1 m í þvermál. Í vörðunni eru 3-6 umför af skófum vöxnu grjóti.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Örnólfsd., 1

Varða 009_02, horft til suðurs.

MH-022:010 *Stekkur* heimild um stekk 389960 474791

„Innan við Vörðuholt var Stekkur, en er nú tún orðið,” segir í örnefnaskrá. Ekkert sést til stekkjans er möguleg staðsetning hans er merkt um 870 m suðvestan við bæ 001.

Slétt, afgirt tún er til austurs frá áætlaðri staðsetningu stekkjarins. Fast til suðvesturs er þýft og grasigróið svæði, síðan aflíðandi niður að Klettsfljóti. Til norðurs er malarvegur sem liggur að Örnólfsdal.

Öll ummerki stekkjarins eru horfin af yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Örnólfsd., 1

MH-022:011 *Rústarhóll* tóft bústaður 389919 475186

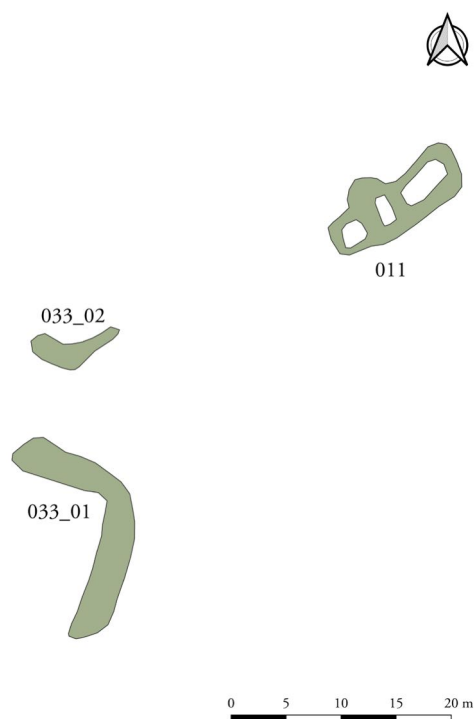
„Norður af Vörðuholti er móahóll sem heitir Rústarhóll. Þar eru gamlar rústir,” segir í örnefnaskrá.

Í Byggðum Borgarfjarðar segir: „Friðlýstar fornminjar á jörðinni eru [...] bæjarrúst á Rústarhól fyrir utan tún.“ Í Friðlýsingarskrá stendur: „Örnólfsdalur: [...] b. Bæjarrúst önnur á Rústarhól, svo nefndum, fyrir utan túnið.“

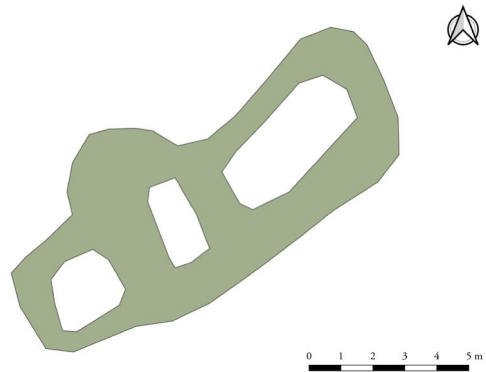
Rústarhóll er um 30 m norðaustan við hleðslur 033 og 780 m vestan við bæ 001. Ekki er að sjá uppsöfnun mannvistarlaga undir tóftinni sem líkist einna helst beitarhúsum. Hleðslur 033_01 og 02 eru enn fremur um 30 m vestar og gætu tengst þessum minjum.

Svæðið einkennist af klapparásum sem vaxnir eru birkikjarri. Inn á milli ásanna eru gróin mýrarsund. Landi hallar til suðurs í fyrrnefndum klapparásum. Ræktuð tún eru nokkuð sunnar, norðan við malarveg að bænum.

Tóftin er norðvestarlega á grónum hraunhól. Hóllinn er um 2-3 m á hæð og birkikjarr vex norðaustan og sunnan hans. Suðurhlið hólins er fremur brött og þýft, hinar hliðarnar eru ekki eins brattar. Tóftin er uppi á hólnum, er 13,5 x 6,5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún skiptist í þrjú hól en ekkert op sést inn í þau á yfirborði. Veggir eru algrónir, þýfðir og sjást illa vegna gróðurs og þúfna. Þeir eru um 0,2-0,3 m á hæð. Hólfid sem er suðvestast í tóftinni er minnst, um 2 x 2 m að stærð. Ílangt hól er í miðju tóftarinnar, 2,6 x 1,3 m og snýr NNV-SSA. Norðan þess eru veggirnir einna

Tóft 011 á Rústarhól og hleðslur 033_01 og 02 suðvestan undir hólnum.

Tóft 011 á Rústarhól, horft til norðausturs á ljósmynd.

umfangsmestir og nánast bogadregnir að norðan. Stærsta hólfið er 5 x 2 m að stærð og er norðaustast í tóftinni.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Örnólfsd., 2; BB III, 71; Friðlýsingarskrá, 11

MH-022:033_01 hleðsla rétt

389890 475160

Tvær signar hleðslur sjást suðvestan undir Rústarhól 011, rúmum 20 m suðvestan við friðlýstu tóftina sem þar er og um 800 m vestan við bæ 001. Hleðslurnar eru á svæði sem er 30 x 11 m stórt og snýr norður-suður. Hlutverk þeirra er óþekkt, mögulega eru þetta réttir eða aðhöld og ekki útilokað að þær tengist Rústarhól 011.

Hleðsla 033_01, horft til vesturs.

Svæðið einkennist af klapparásum sem vaxnir eru birkikjarri. Inn á milli ásanna

eru gróin mýrarsund. Landi hallar til suðurs í fyrrnefndum klapparásum. Hleðslurnar eru í deiglendi, sunnan undir fyrrnefndum Rústarhól.

Neðri (syðri) hleðslan 01 er L-laga og 14 x 12 m að stærð. Þetta eru hlutar af norður- og austurhlið sem enn sjást en ekki er ljóst af hverju suður- og vesturhliðin eru horfnar. Líklega eru þær signar í mýrina fremur en að um jarðrask sé að ræða. Hleðslan er algróin, um 2,8 m á breidd og 0,3-0,4 m á hæð.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-022:033_02 hleðsla rétt

389894 475172

Nyrðri hleðslan 02 er ofar og nær Rústarhól 011. Hún er sunnan undir hólnum í deiglendi og ljóst að hún sígur niður að einhverju leyti. Hún afmarkar svæði sem er 5,6 x 4,5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hleðslan er tæplega 2 m á breidd, algróin og 0,3 m á hæð. Hún er illgreinilegri en hleðsla 01, það sem enn sést er í raun suðvesturhornið. Ekki er ljóst af hverju aðra veggj vantar.

Hleðsla 033_02, horft til norðurs.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

MH-024 Kvíar

1695 & 1707: 40 hdr. Bændaeign. - OILR, 150; JÁM IV, 281.

1847: 50 hdr. „Sýslumaður telur Kvíar 30 og Kvíakot 10 h.“ Bændaeign. - JJ, 125.

[Um 1140]: Getið í máldaga Stafholtskirkju. „selfor j þverardal upp fra kvium.“ - DI I, 180.

1707 er nefnd hjáleigan Hermundarstaðir MH-026, kallað fimmtungur jarðarinnar (10 hdr). Einnig eru nefndar þrjár eyðihjáleigur: Kambsel, Víkarsstaðir og Hólkot. - JÁM IV, 283. **1847** er nefnd ein hjáleiga, Kvíakot. JJ, 125.

„Sagnir eru um það, að Kvíar og Hermundarstaðir hafi verið sama jörð og hafi verið steinbogi á Litlu-Þverá á milli þeirra.“ - Ö-Kvíar, 1.

„Kvíakot er byggt í túninu og er nefnt 1847 og 1861, en fallið undir heimajörðina fyrir aldamót.“ - Ö-Kvíar, 1.

Kvíum var skipt í 2 býli 1956 og var það yngra nefnt Kvíar II. Sama ætt hefur búið í Kvíum síðan 1866 - BB III, 63-64.

Túnakort **1917**: Tún 8,5 ha; 1/8 slétt; kálgarður 255 m².

1707: „Fjárupprekstur á allri jörðinni ut supra á Hellirstúngur. Skógur til kolgjörðar og eldiviðar nægur. Raftviður tekur mjög að þrjóta. Torfrista og stúnga mjög so lök. Mótak

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Kvía MH-024 frá árinu 1917, skráðar minjar og línuleiðir.

til eldiviðar nærri þrotið. Silúngsveiðivon lítil. Jörðin líður átroðning mikinn, helst af fjallpeningi.“ - JÁM IV, 283

„Vestast í landinu er láglandi en eftir því sem austar dregur, hækkar landið, og kemur fjalllendi rétt fyrir innan bæinn. Landinu hallar öllu til Litlu-Þverár.“ - Ö-Kvíar, 1.

„Í Kvíum er tvíbyli, Kvíar I og Kvíar II, og standa bæirnir á suðurbakka Litlu-Þverár. Þar fyrir neðan skiptist landið í móa og mýrlendi með klettaásum á milli. Þetta land hefur nú verið ræst og ræktað að miklum hluta. Jörðin nýtur hlunninda af laxveiði í Litlu-Þverá.“ - BB III, 63.

MH-024:006 *Stöðulholt* heimild um kvíar 389922 477848

„Í jaðri túnsins austast er holt, er heitir Stöðulholt. Utan við þetta holt stóðu áður hús, en hafa nú öll verið færð norðvestur af túninu,“ segir í örnefnaskrá. Kvíar voru um 170 m suðaustan við bæ 002.

Svæðið er sléttað tún sem nýtt er til beitar fyrir kindur. Fast til SSA er Stöðulholt, vel grasi gróið og hraunklappir þar ofar.

Ekki sést til fornleifa á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Kvíar, 1

MH-024:017 *Lambhúsvað* heimild um vað 389771 478039

„Beint út af húsinu er vað á ánni, er heitir Lambhúsvað“ segir í örnefnaskrá. Lambhúsvað er tæpum 80 m norðan við bæ 002 og um 330 m norðvestan við leið 033.

Malarvegur liggur eftir suðurbakka Grímsár og eru bakkar árinna fremur brattir.

Grímsá er 0,5-0,6 m dýpt og um 30 m á beidd á vaðinu. Smá malarrif er í ánni og óljóst mótar fyrir bílförum norðan við ána. Ekki sjást merki um eldri götur við vaðið.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Kvíar, 5

MH-024:031 garðlag túngarður

389664 477934

Á túnakorti frá 1917 er heimatúnið afmarkað með túngarði eða girðingu. Hluti norðurhliðar túngarðsins var skoðuð á vettvangi og er sá hluti um 80 m vestan við bæ 002. Þar voru aðeins 27 m af túngarðinum skráður en hann heldur áfram til vesturs utan skráningarsvæðis. Eins sjást suður- og austurhlið hans mjög vel á vettvangi auk þess að hluti vesturhliðar er vel greinileg.

Túngarður 031, horft til ANA.

Túngarðurinn er í sléttuð heimatúni fast vestan við við núverandi íbúðarhús.

Túngarðurinn snýr í suðvestur-norðaustur og er hann rofinn á báðum hliðum, til norðausturs vegna girðingar en ástæða rofs til suðvesturs er óljós. Túngarðurinn heldur síðan áfram lengra suðvestan við rofið og fer utan skráningarsvæðis. Innan fyrrnefndrar girðingar eru tré og ýmsar aðrar plöntur sem gætu ógnað túngarðinum. Túngarðurinn er um 27 x 2 m að stærð og um 1 m að hæð þar sem hann er hæstur. Hann er grjóthlaðinn og sjást mest 2 umfór af steinum í honum. Framan við hann er fallin gaddavírgirðing og gæti hann hafa verið notaður sem girðingaundirstöður í seinni tíð.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1917

MH-024:032 þúst útihús

389709 477896

Þúst er um 15 m norðvestan við Lambhúshól 008 og um 65 m suðvestan við bæ 002.

Þústin er í sléttu heimatúni sem nýtt er til beitar

Þústin er sporöskjulaga og snýr í suðvestur-norðaustur en hallar til suðausturs. Hún er um 16 x 5 m að stærð, um 0,6 m að hæð og vel grasi gróin. Þústin er innan heimatúns auk þess að

Þúst 032, horft til norðausturs.

lögun hennar og stærð bendir til þess að þar hafi verið mannvirki.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

MH-024:033 heimild um leið

390072 477909

Á herforingjaráðskorti frá 1905 er merkt leið sem liggur frá heimatúni Kvía til norðausturs að rétt 019.

Þar sem leiðin var áður er nú yngri malarvegur fast austan Fjárskarðs og var leiðin aðeins skoðuð þar. Svæðið er fremur gróðursnautt og eru hraunklappir allt um kring.

Ekki sést til leiðarinnar á yfirborði.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 35 NA

MH-027 Lundur

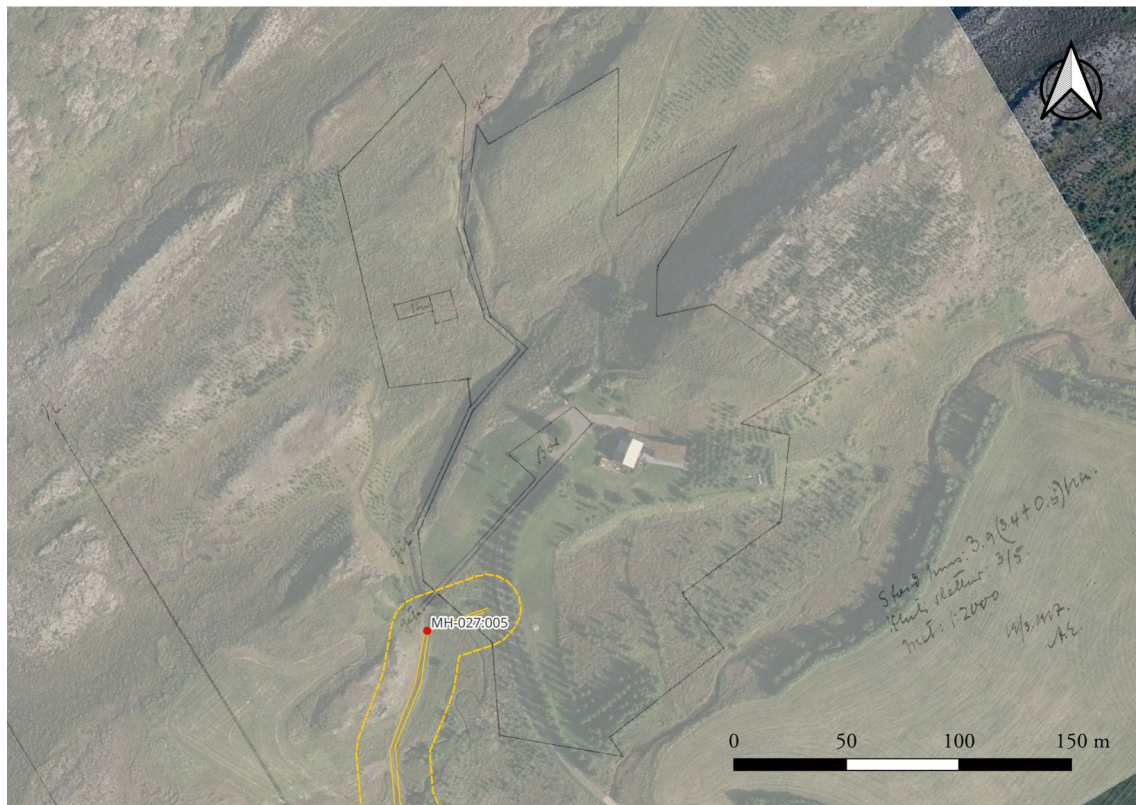
1695, 1708 & 1847: 16 hdr. Bændaeign. - OILR, 150; JÁM, IV, 283; JJ, 125.

10.10.1549: „[...] sira biorn selldi fyrsogduvm halldore jordina lvnd er liggur j þverrar hlid j borgarfirde [...].“ DI XI, 730.

Túnakort 1917: 3.9 ha; 3/5 sléttur.

1708: „Skógur til kolgjörðar og eldiviðar nægur. Raftvið tekur að þrjóta. Torfrista og stúnga nær ónýt, so heyturf þarf til að fá. Berjalestur hefur í nokkur ár brugðist. Engjunum spillir Þverá og lækur úr brattlendi með grjótáburði. Landþröngt er, og þó mætir jörðin ágangi af nábúa fje að neðan, en fjallpeningi að framan. Hestabeit þarf um vetur að kaupa. Vatnsból er erfitt um vetur.“ - JÁM, IV, 284

„Undirlendi er fremur lítið og ræktunarmöguleikar takmarkaðir.“ - BB III, 66.

Kort sem sýnir hnúttsett túnakort Lundar MH-027 frá árinu 1917, skráðar minjar og línuleiðir.

MH-027:005 heimild um leið

389339 478475

Gata til suðvesturs frá bæ 001 er merkt á túnakort frá 1917.

Hálfgróinn malarslóði liggur frá bænum á sömu slóðum og leiðin lá áður. Næst bænum eru sléttuð tún í rækt en þýft graslendi, skorið af lækjum fjær. Klettaholt er vestan við veginn, suðvestan við tún, og er vegurinn lítið eitt upphlaðinn þar sem hann liggur meðfram holtinu. Öspum hefur verið plantað um svæðið, austan vegarins.

Ekki sjást merki um eldri leið.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort, 1917

MH-027:014 *Lundsvað* heimild um vað

389537 478056

Lundsvað er vað á Grímsá um 480 m SSA við núverandi íbúðarhús á Lundi. Vaðið var, og er enn, notað á leið milli bæjanna Lundar og Kvía. Ekki sjást gamlar götur en ungru bíslóði er þar og liggur hann að Lundi.

Umhverfis vaðið er grasi gróinn mói. Vestan við vaðið sunnan megin er síðan slétt afmarkað tún.

Vaðið er enn notað. Það er bílfært og er greinilegur bíslóði þar að. Þar að auki er hægt að fara vaðið fótgangandi, það er um 0,5-0,6 m dýpt og eru um 20 m á milli bakkanna.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Lundsvað 014, horft til NNA.

Garðlag er austast á Stórueyri, meðfram Breiðukvísl, um 370 m suðvestur af bæ 001. Hlutverk garðlagsins er óþekkt en líklega er um varnar- eða vörslugarð að ræða.

Stórueyri hefur verið sléttuð í tún en smáþýfð ræma er næst Breiðukvísl að austan. Um 0,5-1 m hár bakki er niður að ánni. Malarslóði liggur að Stórueyri úr norðaustri.

Garðlag 015, horft til suðurs.

Garðlagið er alls um 110 m á lengd. Það liggur að mestu NNV-SSA en um 15,5 m frá nyrðri enda beygir garðlagið til norðausturs og endar við slóða sem liggur inn á túnið. Garðlagið er víðast 20-30 cm á hæð en mest um 40 cm. Það er 0,8-1,5 m á breidd, mjóst nærri nyrðri enda en breiðkar eftir því sem sunnar dregur. Garðlagið er grasi vaxið og er rofið á stöku stað, mest á um 8 m kafla nærri norðurenda. Þar hefur Breiðukvísl rofið garðinn en svæðið er uppgróið.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-028 Sigmundarstaðir

1695, 1708 & 1847: 16 hdr. Bændaeign. - OILR, 150; JÁM, IV, 284; JJ, 125.

1504: Jarðarinnar er getið á skrá og reikningsskap eigna Guðna Jónssonar frá. „[...] ij kvi(lli) hia arna a sigmundarstodum.“ - DI VII, 743.

Túnakort **1917:** 4.5 ha.; 2/5 sléttur; Garðar 195 m².

1708: „Skógur til kolagjörðar og eldiviðar nægur. Torfrista og stúnga viðsæmandi. Lax og silúngsveiðivon lítil. Engjunum spilla leysingavötn af melum.“ - JÁM, IV, 285.

„Sigmundarstaðaland er ofan vegar kjarri vaxið mað valllendis brekkum og holtum á milli, en suðvestur af bænum er undirlendi, sem nú hefur verið nær allt ræktað og er samfelldt og þægilegt tún. Dálítil hlunnindi eru af laxveiði í Litlu-Þverá. Á jörðinni er nú aðallega suðfjarbúskapur, einnig nokkurt hænsnabú og kýr til heimilisnota.“ - BB III, 69.

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Sigmundarstaða MH-028 frá árinu 1917, skráðar minjar og línuleiðir.

MH-028:004 heimild um leið

387965 477688

Gata til suðausturs frá bæ 002 er merkt inn á túnakort frá 1917.

Sléttað tún er næst bústað sem stendur fast sunnan við bæjarstæði 002. Steinsteyppt útihús er í túnjaðri, rétt suðvestan við þann stað þar sem leiðin lá áður. Brött grasi gróin brekka er niður (suðaustur) af útihúsinu að Sigmundarstaðavegi.

Ekki sjást merki um leiðina á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort, 1917.

MH-028:010 tóft óþekkt

387504 477046

Niðurgrafin tóft er neðan og sunnan við Sigmundarstaðaveg (5231), austan við Sandhól, um 35 m norðaustan við landamerkjavörðu MH-029:023 og um 800 m suðvestan við bæ 001.

Tóftin er í litlum grónum hvammi, rétt sunnan við læk.

Tóftin er einföld og nálega ferköntuð, 5 x 3 m að stærð og snýr NNV-SSA. Veggir eru grafnir niður á um 0,5 m dýpi. Enginn veggur er á NNA-hlið tóftarinnar. Ekkert grjótt er sjáanlegt í veggjum. Ekkert er vitað um hlutverk þessarar tóftar.

Tóft 010, horft til austurs.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

MH-029 Grjót

1695 & 1708: 12 hdr. Konungseign. - OILR, 150; JÁM IV, 285.

1847: 12 hdr. Bændaeign. - JJ, 125.

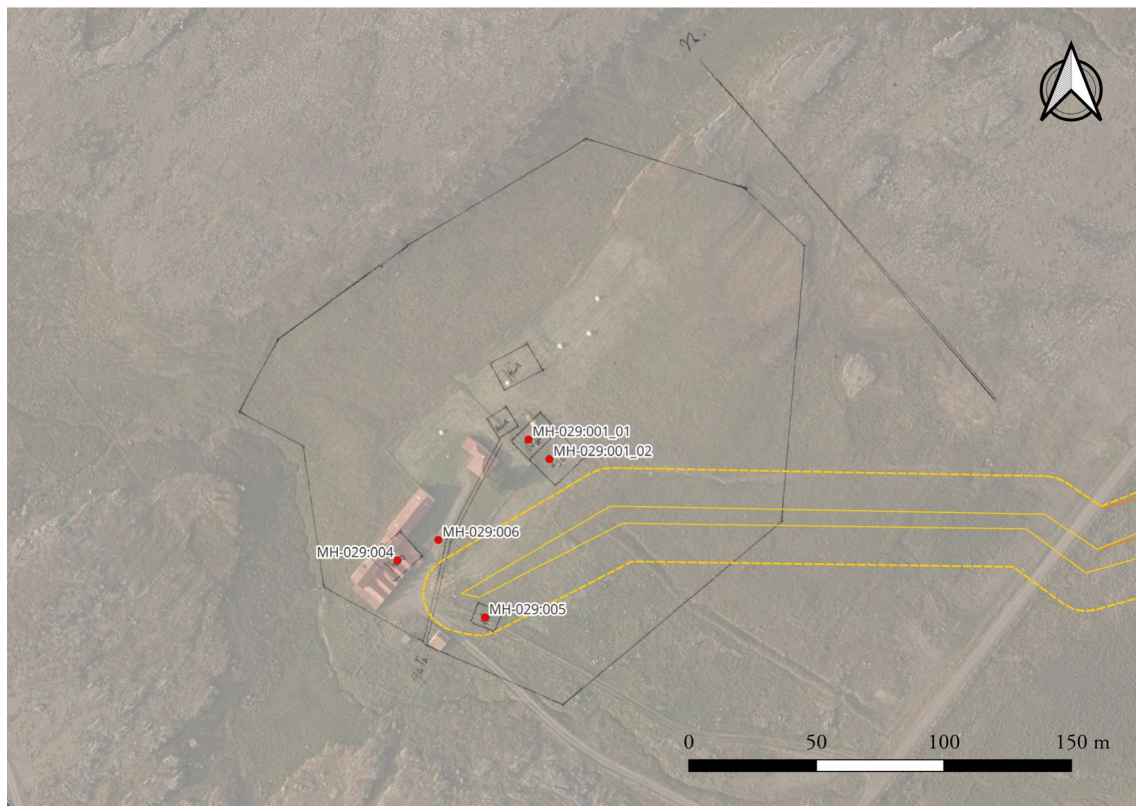
13.10.1461: Jarðakaupabréfi Hauks Einarssonar. „[...] ath fyrr greindr haukr selde adr nefnum birne til fvllarar eignar ok frials for(r)ædis jarder þriar er suo heita hvassafell j nordrardal er liggr j huamz kirkiu sokn ok griot j þverarhlid j nordtungv kirkiu sokn ok hafvafell j daulum er liggr j saudafellz kirkiu sokn [...]“. - DI V, 405.

1541: Jörðin er á skrá yfir jarðir sem Ögmundur biskup átti og teknar voru án dóms og laga undir konungsvaldið. - DI X, 680.

Þá er jarðarinnar getið í fógetareikningum; leigna, landskylda og skreiðargjaldsrikningi Kristjáns skrifara, frá **1548-9**, **1549-50**, í afgjaldsreikningi Kristjáns frá **1550** og í leigna, landsskylda og skreiðargjaldsreikningi Eggerts Hannessonar frá **1552**. - DI XII, 132, 147, 167, 393).

Túnakort **1917:** 3.3 ha; ¼ sléttur; Garðar 210 m².

1708: „Skógur til kolagjörðar og eldiviðar enn nú nægur., en þverr mjög. Móskurður hefur

Kort sem sýnir hnúttsett túnakort Grjóts MH-029 frá árinu 1917, skráðar minjar og línuleiðir.

áður verið brúkaður, en meinast nú þrotinn. Torfrista og stúnga næg. Silúngs og laxveiðivon lítil” - JÁM IV, 285

„Hálsinn upp af bænum er grýttur, en þegar neðar dregur og vestar, er allnokkurt skógarkjarr í svonefndum Grjótsflata. Sunnan vegar er undirlendi, sjálfgrónir bakkar með Litlu-Þverá og fremur þurrt mýrlendi upp af þeim, sem nú er búið að rækta að talsverðum hluta. Á jörðinni er blandað bú. Allnokkur hlunnindi eru af laxveiði í Litlu-Þverá, því bakkalengd árinna er mikil, þar sem hún rennur mjög í buðgðum fyrir Grjótslandi.“ - BB III, 54.

MH-029:001_01 Grjót bæjarhóll bústaður

386898 476620

Á túnakorti frá 1917 eru bæjarhús 01 merkt miðju túni en kálgarður 02 er sýndur fast suðaustan við bæ 01. Við skráningu sást steipt botnplata sem er brotin og steypur skorsteinn liggur laus hjá. Platan er um 15 metrum austan við núverandi íbúðarhús sem var byggt 1954.

Bæjarhóll 001_01, horft til norðurs.

Í grónu en grýttu túni sem er notað sem beitarland. Brekka liggur fyrir neðan í átt að vegi og ánni þar fyrir neðan.

Ekki sást marka skýrt fyrir útlínum bæjarhóls. Eldra íbúðarhús sést á loftmyndum þar sem platan er. Snýr gaflinn í vestur. Steipt gólfplata sést en að öðru leyti hefur verið sléttað yfir svæðið. Örlítil upphækkun er þar sem platan er en hún er 9x6 m stór eða um 60 fermetrar. Ekki er vitað um byggingarár né hvenær húsið var tekið niður.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort, 1917

MH-029:001_02 heimild um kálgarð

386908 476616

Kálgarður 02 var fast suðaustan við bæ 01. Ekki sést til minjanna en búið er að slétta svæðið.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1917

MH-029:004 heimild um útihús

386848 476577

Á túnakorti frá 1917 er útihús merkt um 70 m suðvestur af bæ 001.

Á þessum stað eru nú steipt fjárhús og fjós byggt fast upp við það að norðaustanverðu. Bak við þau hús er hlaða og skemma. Framan (suðaustan) við húsin er bæjarhlað við enda heimreiðarinnar. Slóði liggur síðan í NA að íbúðarhúsinu sem var byggt 1954.

Ekki sjást merki um útihúsið á yfirborði og hefur það horfið við byggingu yngri húsa.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort, 1917

MH-029:005 heimild um útihús

386882 476554

Á túnakorti frá 1917 er útihús sýnt um 50 metrum suðvestan við núverandi íbúðarhús sem var byggt árið 1954. Er 20 m austan við nýlegt sumarhús á staðnum. Þar sem útihúsið var er nú heimreið að bænum.

Mikið jarðrask hefur átt sér stað vegna byggingar sumarhúss, en rotpró suðaustan við sumarhús er nýlega niður grafin.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna byggingar

Heimildir: Túnakort, 1917

MH-029:006 heimild um traðir

386864 476585

Á túnakorti frá 1917 er leið merkt sem liggur til NNA að bæ 001. Leiðin lá milli útihúsa 004 og 005.

Núverandi heimreið liggur til NNA framhjá steinsteyptu um útihúsum að íbúðarhúsi sem byggt var 1954. Gróin tún eru beggja vegna við veginn. Afliðandi brekka er suður frá bænum.

Heimreiðin er malarvegur, ekki uppbyggður, en liggur líklega á sömu slóðum og gamla leiðin. Ekki sjást merki um eldri leið.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort, 1917

MH-029:004 heimild um útihús

386848 476577

Á túnakorti frá 1917 er útihús merkt um 70 m suðvestur af bæ 001.

Á þessum stað eru nú steipt fjárhús og fjós byggt fast upp við það að norðaustanverðu. Bak við þau hús er hlaða og skemma. Framan (suðaustan) við húsin er bæjarhlað við enda heimreiðarinnar. Slóði liggur síðan í NA að íbúðarhúsinu sem var byggt 1954.

Ekki sjást merki um útihúsið á yfirborði og hefur það horfið við byggingu yngri húsa.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort, 1917

MH-029:005 heimild um útihús

386882 476554

Á túnakorti frá 1917 er útihús sýnt um 50 metrum suðvestan við núverandi íbúðarhús sem var byggt árið 1954. Er 20 m austan við nýlegt sumarhús á staðnum. Þar sem útihúsið var er nú heimreið að bænum.

Mikið jarðrask hefur átt sér stað vegna byggingar sumarhúss, en rotþró suðaustan við sumarhús er nýlega niður grafin.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort, 1917

MH-029:006 gata traðir

386864 476585

Á túnakorti frá 1917 liggur vegur norður suður meðfram útihúsi að íbúðarhúsi sem var byggt 1954. Yngri vegur liggur á sama stað. Vegur liggur að eldra íbúðarhúsi. norður suður meðfram fjósi að íbúðarhúsi sem byggt var 1954.

Gróin tún beggja vegna við veginn. Afliðandi brekka er suður frá bænum. .

Malarvegur sem er ekki uppbyggður sem liggur líklega á sama stað og gamli vegurinn sem sést á túnakortinu.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort, 1917

MH-037 Hreðavatn

1695: 24 hdr. Bændaeign. - OILR, 151.

1707: 23 hdr. Bændaeign. - JÁM IV, 312.

1847: 24 hdr. Bændaeign. - JJ, 125.

Bænhús var á jörðinni. JÁM IV, 312.

Einnig nefnt Hreðuvatn, Roduvatn og Hreiðuvatn.

[**Um 1140**]: Steini prestur Þorðvarðsson gaf Hrísey í Hreðavatni til Stafholtskirkju. - DI I, 180.

Í byggð **1703** og **1835** samkvæmt manntölum Þjóðskjalasafns Íslands.

1801: „Hreðavatn” tvíbýli í byggð í Hvammssókn samkvæmt manntali vesturamts, 9.

1845: Í byggð í Hvammssókn samkvæmt manntali vesturamts, 10.

Túnakort **1917:** Tún 6,1 ha. Hluti sléttur 2/3. Kálgarðar 350 m².

1707: „Skógur í besta lagi, því sem hjer er í byggðum, bæði til raftviðar, kolgjörðar [041] og eldiviðar [...] Torfrista og stúnga lakasta [021]. Sortulýng er af nægð [...] Silungsveiði má ekki telja. Túninu spilla lækjarskriður til stórskaða. Engjunum spillir þverá, sem Hrauná kallast, so og Norðurá.“ - JÁM IV, 312-314.

„Landareign jarðarinnar er nánast ferhyrningslaga og er um það bil 7-8 km frá norðvestri til suðausturs. [...] Breidd landareignarinnar frá norðaustri til suðvesturs er um 3-4 km [...] Rúmlega helmingur landareignarinnar er hálendur og mikill hluti láglendisins er þakinn hrauni, þ.e. Grábrókarhrauni.“ - Ö-Hreðavatn, 1

„Hvergi fannst nothæft torf í reiðing í landi jarðarinnar og sama máli gegndi um mó sem að vísu fannst í nokkrum mýrasundum en var svo leirborinn að ekki var hann nothæfur.“ - Ö-Hreðavatn skýringar, 2.

„Fjalllendi jarðarinnar er víðlent og gróðurrikt. Skiptist þar á mýra-og þurrlendisgróður. Mjög gott sumarbeitiland, en snjóþungt á vetrum. Á nokkrum stöðum í Hreðavatnsfjalli finnast surtarbrandur og steingerðar jurtaleifar. Laxveiði er í Norðurá og silungsveiði í Hreðavatni auk þriggja fjallavatna. Við Norðurá hafa myndast allstórar vallengisfitjar, og sömuleiðis er vallengi innar í hrauninu, myndað af framburði Brekkuár. Þarna eru aðalengjar Hreðavatns, nú að mestu tún, enda eru ræktunarskilyrði heima takmörkuð.“ - BB III, 98.

MH-037:013_01 garðlag óþekkt

377830 476341

„Þess má geta, að í Hrauntöngum og langt niður með Hrauná mótar fyrir gömlum garðlögum, hlöðnum úr hraungrjóti,“ segir í örnefnalýsingu. Samkvæmt heimildarmanni sjást garðar þessir ekki mjög vel nema frá sérstöku sjónarhorni, t.d. frá vatninu. Þeir eru þó greinilegir við vatnið allt frá vegi að Hreðavatnsbæ þangað sem Hrauná fellur úr Hreðavatni, um 800 m frá bæ 001. Við vatnið sjást tveir garðar, annar þeirra 01 liggur frá veginum í átt að vatninu og virðist hann afmarka svæði við vatnið. Hinn, garður 02, er 300 m sunnar og liggur frá brattri hæð að vatninu og þverar undirlendið. Heimildamaður, Þórður Kristjánsson, taldi helst að garðarnir hefðu verið notaðir við fráfærur. Það gæti vel staðist þar sem garðlögin virðast bæði afmarka ákveðið svæði. Staðurinn var fyrst skráður árið 2008 en var heimsóttur aftur 2024. Þegar svæðið var heimsótt aftur árið 2024 var aðeins garður 01 innan úttektarsvæðis og var bætt við lýsingu á honum.

Garðlag 013_01, horft til norðvesturs.

Umhverfis vatnið er hraunbreiða vaxin birkikjarri, lyngi og mosa. Næst vegi er smá grasbrekka við hraunjaðarinn. Grenitré hafa verið gróðursett þar en aðeins suðaustan þeirra er garður 01. Garður 01 er um 10 m löng grjóthleðsla, mikið sigin og vel grasi gróin, liggur út frá veginum í ASA-VNV í átt að vatninu. Breidd hennar er 1 m og hæð 0,1 m.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Hreðavatn, 8

MH-037:014 Geitastekkur heimild um stekk

377732 476433

„Neðst í Saurdal eru smáþurrlandisblettir, sem kallast Geitastekkur. Þar hafa til skamms tíma sést nokkrar rústir, hlaðnar úr torfi og hraungrjóti, en hafa nú að mestu horfið vegna vegagerðar. Sú er sögn, að þar hafi verið hafðar geitur,“ segir í örnefnalýsingu. Vegurinn heim að Hreðavatni skemmdi Geitastekk alveg samkvæmt Þórði Kristjánssyni heimildamanni. Núverandi vegstæði liggur yfir þann stað sem stekkurinn var, þar sem vegurinn fer næst vatninu, um 600 m NNV við bæ 001. Staðurinn var fyrst skráður 2008 en var heimsóttur aftur 2024. Engu er við fyrri lýsingu að bæta.

Grasi grónar brekkur halla til suðurs í átt að vatninu. Næst vatninu er votlent en ofan vegar standa nokkrir sumarbústaðir. Grenitré hafa verið gróðursett beggja vegna vegarins.

Heimildamaður segir Geitastekk hafa að hluta verið náttúrulegan. Var hann gerður úr hraungjótu sem hlaðin hafði verið upp.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Hreðavatn, 8

MH-037:016 heimild um leið

377904 476278

„Áður fyrr lá hreppavegur um Húsadal og yfir Háls, en hann er við botn dalsins og tengir Stóramúla við hálendið þar fyrir ofan,“ segir í örnefnalýsingu. Elsti þekkti hreppavegurinn var á þessum slóðum áður en hann var færður í námunda við Norðurá (sjá 011). Á þessum slóðum lá vegurinn að talverðu leyti hraun og var þá ruddur. Staðurinn var fyrst skráður árið 2008 en var heimsóttur aftur 2024. Engu er við fyrri lýsingu að bæta.

Leiðin lá um hraunbreiðu sem gróin er birkikjarri, lyngi og mosa.

Engin merki sáust um veg að undanskildum malarvegi sem nú liggur að sumarbústað við vatnið. Í framhaldi af honum liggur mjór stígur, afar gróinn og torfær, áfram eftir hrauninu nokkurn spöl en hverfur að lokum.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Ö-Hreðavatn, 9

MH-065 Ásbjarnarstaðir

1695, 1709 & 1847: 16 hdr. Bændaeign. - OILR, 151; JÁM IV, 315; JJ, 127.

Fyrst getið í Landnámu, sem segir: „Ásbjörn hinn auðgi Harðarson keypti land fyrir sunnan Kjarrá upp frá Sleggjulæk til Hnítubjarga. Hann bjó á Ásbjarnarstöðum.“ - ÍF I, 84.

„Á bænum fæddist Halldór Helgason skáld (1874-1961) og bjó þar. Einnig Guðmundur Hjaltason (1853-1919) brautryðjandi lýðskólafræðslu hér á landi.“ - BB III, 129.

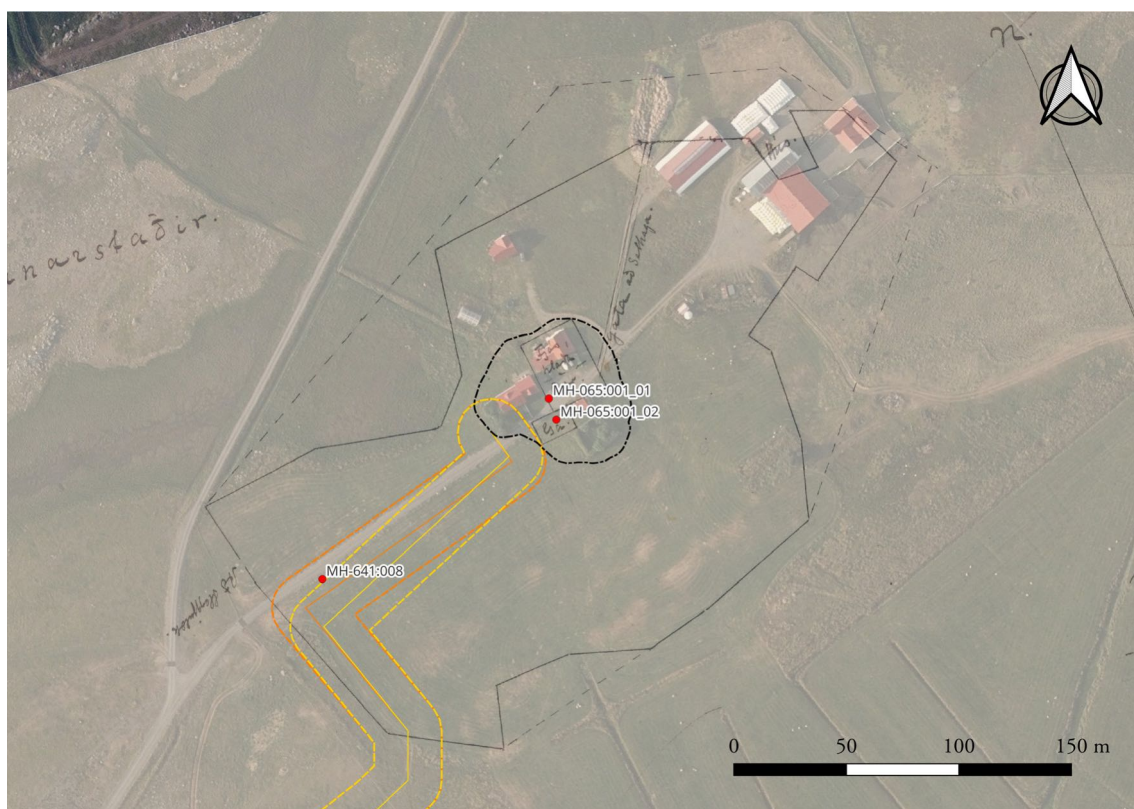
„Land jarðarinnar afmarkast af landi Sleggjulækjar að vestan en af eyðibýlinu Selhaga, byggður úr Ásbjarnarstaðarlandi 1907, að austan, en þessar jarðir eru efstar í Syðstutungu. Að öðru leyti eru mörk jarðarinnar um Þverá (Örnólfsdalsá) að norðan, gegnt Norðtungu, Helgavatni og Örnólfsdal í Þverárhlið. Í suðri eru landamerki eftir há Síðufjalli á mótí Þorgautsstöðum og Fróðastöðum í Hvítárssíðu. Á skrá yfir friðlýstar fornminjar eru „Hoftóft“ svokölluð norðaustur í túninu, önnur tóft forn suður í túninu og Oddstaðarrústir á merkjum mótí Skeggjulæk.“ - BB III, 129.

Túnakort **1917:** Tún 4.4 ha. 1917, ½ slétt, kálgarður 170 m².

1709: „Torfrista og stúnga næg. Móskurður lítill og lakur, meinast að mestu þrotinn, hefur þó brúkast alt til þessa. Laxveiði í Örnudalsá hefur verið, en brúkast ekki um margt ár. Túninu granda stórviðri, sem spilla rótinni so ekki verður við sjeð. Engjunum grandar Örnudalsá með landbroti og grjótaburði til stórskaða. Hætt er kvikfje fyrir holgryfjulækjum og ófæru flóum, og verður oft mein að. Vatnsból bregst um vetur jafnlega, og er þá mjög erfitt vatns að afla, so að því verður stórt mein í stórviðrum.“ JÁM IV, 316.

„Heyskapur var allgóður, en nokkuð voru mýrarnar og keldurnar blautar, móarnir þýfðir, erfitt ofan á eyrarnar en erfiðast þó upp í fjallaflóana. Sumarhagar voru ágætir í fjallinu, brekkugras víða og mýrgresi. Vetrararbeit var lakari þegar hagalaust var í fjallinu – því að mýrar og flóar neðra voru ýmist slegin eða fóru undir ís og gadd. Var fengin beit í Örnólfsdalsmúla og rekið á ís yfir ána. [...] Mikið var sléttað í túninu [á árunum 1853-75] og melar græddir út og mýrar gerðar að túni. Tún og traðargarðar voru hlaðnir, og stéttir byggðar við bæjarhúsin öll dyramegin.“ - Guðmundur Hjaltason. Æfisaga. (1923), s. 8-10.

„Landslagi er þannig háttað, að neðstu stallarnir í norðurhlið Síðufjalls, lágir og breiðir, mynda allbreitt undirlendi niður að Þverá. Neðst í landinu við Þverá eru sléttir valllendisbakkar, nytjaðir sem engjar, en ofar rennur áin í gljúfrum. Hlið Síðufjallsins er allvel gróin, og fer gróður vaxandi með minnkandi halla, er framar dregur. Bærinn stendur á melhrygg eða stallbrún á miðju undirlendinu, en lágt móa- og mýrarsund er við fjallshlíðina.“ - BB III, 129.

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Ásbjarnarstaða MH-065 frá árinu 1917, skráðar minjar og línuleiðir.

MH-065:001_01 Ásbjarnarstaði bæjarhóll bústaður 388995 473819

Á túnakorti frá 1917 er bærinn ásamt fjósi og hlöðu 01 merktur miðsvæðis í túni og hefur hann snúið stöfnum til norðausturs eða suðausturs. Kálgarður 02 var fast sunnan við bæ.

Heimreið liggur að bænum úr suðvestri og er malarplan suðaustan við núverandi íbúðarhús og útihús sem standa norðvestantil á bæjarhólnum. Skúr er einnig suðaustan plansins, gengt útihúsunum. Reynitrjám hefur verið

Bæjarhóll 001_01, horft til ANA.

plantað suðvestan við íbúðarhúsið en einnig er lítill afgirtur trjagarður með birki og víðitrjám suðaustantil á bæjarhólnum. Slóði liggur áfram frá bænum til norðausturs en annars eru sléttuð tún umhverfis bæinn. Land hallar til suðausturs.

Bæjarhóll 01 er um 68 x 66 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hann er um 2-4 m

á hæð, hæstur syðst en norður- og vesturmörk eru óskýr. Gamli bærinn hefur staðið austan núverandi íbúðarhúss, þar sem nú er slétt malarplan en steinsteypt útihús standa á sama stað og fjós og hlaða við bæinn stóðu áður. Lýsingin á bænum í kringum 1853-1875 er í Æfisögu eftir Guðmund Hjaltason: „Bæjarhúsin þar voru allgóð. Baðstofan um 12 álna löng, 6-7 álna breið og nær 4 álna há frá lofti og upp í mæni. Hún var hálf með súð, en hálf með reisiföl. 4 voru gluggarnir og einn á hjörum. „Túða” var á mæninum. Var birta sæmileg og loftið eins, þegar glugginn og „túðan” voru opin. Annars vegar undir baðstofuloftinu var gestastofan. Þar var rúm, kistur og borð, spegill og myndir og gluggar tveir. Hins vegar undir baðstofuloftinu var rúm vinnumanna og svo vefstóll og lengi kvörn. Þarna var lítt um þiljur, en gestastofan var alþiljuð. Búr og eldhús, skemmur tvær og smiðja voru vel viðuð, en óþiljuð.“

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1917; Guðmundur Hjaltason: Æfisaga, s. 8-9

MH-065:001_02 heimild um kálgarð

388998 473810

Kálgarður 02 var fast sunnan bæjar, rétt sunnan við malarplan við núverandi íbúðarhús og suðvestan við skúr sem stendur á bæjarhól 02. Ekki sjást merki um kálgarðinn á yfirborði og hafa minjarnar verið sléttaðar í tún.

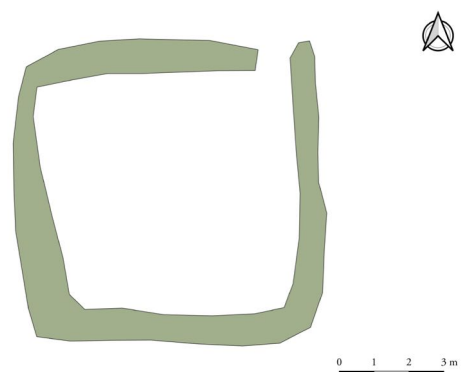
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

MH-065:045_01 tóft kálgarður

388870 473573

Tveir kálgarðar, 01 og 02, eru um 270 m suðvestur af bæ 001 og um 90 m suðaustur af Ásbjarnarstaðavegi. Um 5 m eru á milli garðanna.

Kálgarðarnir eru sunnantil á hól. Umhverfis er smáhæðótt graslendi og er svæðið að mestu

Kálgarður 045_01, horft til ANA á ljósmynd.

slétt en með þýfðari blettum á dreif.

Kálgarður 01 er austar af görðunum tveimur. Hann er torfhlaðinn og grasi gróinn, um 9 x 8.5 m að stærð og snýr austur-vestur. Suður- og austurhliðar eru um 15-20 cm á hæð en norður- og vesturhliðar aðeins 5-10 cm. Op eða rof er á norðurhlið við norðausturhorn.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-065:045_02 kantur kálgarður

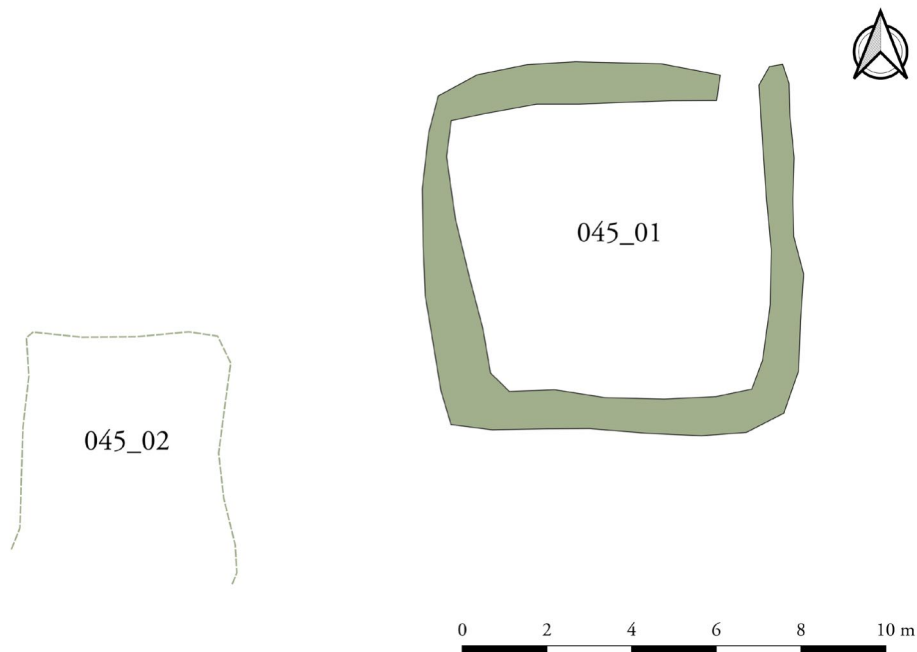
388859 473568

Kálgarður 02 er um 5 m VSV af garði 01. Hann er mun óljósari en kálgarður 01 og er ekki um eiginlegar hleðslur að ræða heldur virðist ferhyrnt svæði hafa verið grafið inn í suðurhlið hólans. Aðeins er því innra mál greinilegt, um 5,5 x 4,5 m að stærð (norður-suður). Hæð kantsins er víðast 30-70 cm, hæst á norðurhlið.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Kálgarður 045_02, horft til NNA.

Kálgarðar 045_01 og 045_02.

MH-066 Sleggjulækur

1695, 1709 & 1847: 24 hdr. Bændaeign. - OILR, 151; JÁM IV, 316; JJ, 127.

Jörðin er nefnd í Landnámu: „Ísleifr ok Ísröðr, bræðr tveir, námu land ofan frá Sleggjulæk milli Örnólfsdalsár ok Hvítár, et nyrðra ofan til Rauðalækjar, en et syðra ofan til Hörðahóla. Ísleifr bjó á Ísleifsstöðum, en Ísröðr á Ísröðarstöðum ok átti land it syðra með Hvítá. Hann var faðir Þorbjarnar, föður Ljóts á Veggjum, er fell í Heiðarvígi.“ - ÍF I, 85.

Hennar er einnig getið í Heiðarvígasögu: „Þórólfr hét maðr, er bjó á Sleggjulæk í Borgarfirði; hann var nú mjok hniginn á inn efra aldr, er saga þessi gerðisk, en hann hafði verit inn gildasti garpr í æsku sinni.“ Einnig er þar sagt frá Þorljótri, sem umdeilt var hvort átti heima að Veggjum eða Sleggjulæk. - ÍF III, 260, 303-304.

1559: Máldagi Norðtungukirkju í Þverárhlið. „Jtem aa Nordurtungu kirkia [...] xij manadar heit aullum peningi j Sleggiulækjar land vr Nordurtungu j Blesamyre” - DI XIII, 398.

11.4.1619: Árni Gíslason selur Páli bróður sínum hálfan garðinn Hvanneyri, fyrir alla jörðina Hofstaði í Miklaholtshreppi, 40 hndr. að dýrleika og Sleggjulæk (Mýr), 24 hndr. að dýrleika - Jarðabréf, 27.

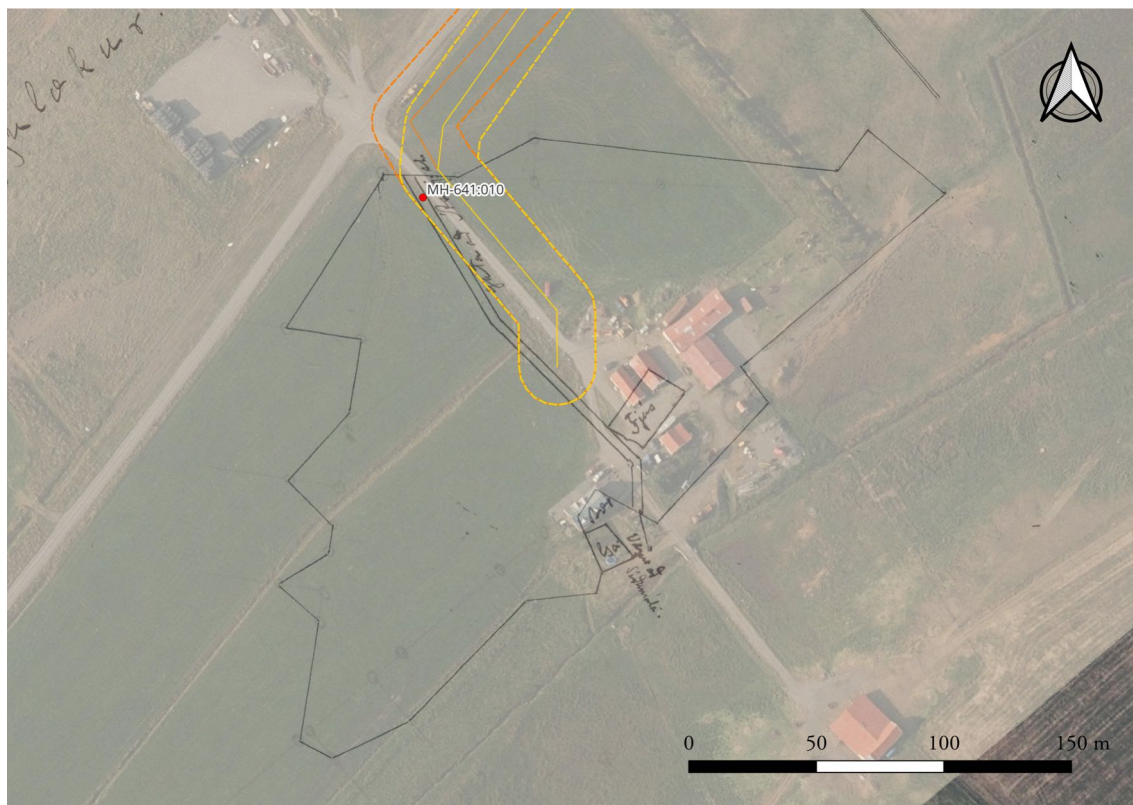
„Jörðin er í Syðstutungu og er önnur efsta jörðin í byggð, neðan og suðvestan Ásbjarnarstaða. Eiga jarðirnar Síðumúli og Guðnabakki land í suðvestri og vestri. Í suðri liggja mörkin eftir há Síðufjalli og móti Fróðarstöðum í Hvítársíðu. Að norðan eru merki við gamlan farveg móti Norðtungu í Þverárhlið. Sleggjulækur á eignarland í svokölluðu Sellandi, fyrir neðan fjallgirðingu og um 2 km með Þverá (Örnólfsdalsá) og fylgdi því veiðiréttur, sem fylgdi áður heimalandi [...]“ - BB III, 158.

Túnakort 1917: Stærð túns: 3,3 ha, ¼ hluti túnsins sléttur; kálgarður 180 m².

1709: „Laxveiði hefur verið en nú engin, því áin er hlaupin gegnum Norðtunguland. Selstöðuland á jörðin á Örnólfsdal, fyrir framan Ásbjarnarstaðaland, og er kallað iiii (hdr) að dýrleika. Það tíundast með heimajörðunni. Ekki hefur þar selstaða brúkuð verið yfir næstu xx ár eða lengur. Túninu spillir vatnsuppgangur, sem jetur úr grasrótina til stórskada. Engjunum grandar Örnudalsá með landbroti og grjóts og sands áburði til stórrar eyðileggingar, so að fyrir þennan vatnságang er helmingur engjanna aldeilis fordjarfaður. Hætt er kvikfé um vetur og sumar sjerdeilis fyrir einum holgryfjulæk, sem rennur hjá túninu, og hefur hjer að oft stórskaði orðið. Vatnsból er í þessum sama læk, og er þángað yfir eitt foræði að sækja heiman frá bænum, so að brúa þarf fyrir menn og fjenað so lengi sem jörð er klakalaus.“ - JÁM IV, 317.

„Land er annars vegar hlið Síðufjallsins, brött og með klettastöllum vestast, en nokkuð vel gróin austar, og hins vegar láglendið meðfram Þverá. Bærinn stendur á lágum mel rétt undir

fjallshlíðinni. Er þar á milli blautur mýrarslakki með starargróðri, sem Sleggjulækurinn rennur um og var hann áður notaður til slægna. Við Þverá er engjastykki og vallendisbakkar, stórþýfðir að hluta. Land til ræktunar er gott, flatur, nokkuð þurr flói. Afréttarland er á upprekstrarsvæði Þverárréttar.“ - BB III, 158.

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Sleggjulækjar MH-066 frá árinu 1917, skráðar minjar og línuleiðir.

MH-164 Hítardalur

1695: 30 hdr. Kirkjulén. - OILR, 157.

1709: Dýrleiki óviss. Kirkjulén. - JÁM IV, 457

1847: 30 hdr. Kirkjulén. - JJ, 131.

Klaustur var á jörðinni á 12. öld. - IA, 117.

„Húsafell hefir dregið nafn af samnefndu felli, sem er skammt fyrir norðan bæinn og kallast nú Bæjarfell. Mjög snemma, eða að minnsta kosti ekki síðar en á 12. öld, er farið að nefna bæinn Hítardal [...]. Nafnbreytingin hefir fests smám saman í máli manna, eftir því sem staðurinn eflidist og auðgaðist og varð að höfðubóli í dalnum, en það varð hann snemma á öldum.“ - ÍF III, 166 nm.

Um Hítardal segir í Landnámu: „Bersi goðlauss [nam Langadal og] fekk Þórdísar, dóttur Þórhadds ór Hítardal, ok tók með henni Hólmslönd; þeirra son var Arngeirr, faðir Bjarnar Hítðalakappa. [...] Þórhaddr, son Steins mjöksiglanda Vígbjóðssonar, Böðmóðssonar ór búlkarúmi, hann nam Hítardal til Grjótár et syðra, en et ytra til Kaldár ok á milli Hítár ok Kaldár til sjóvar [...].“ - ÍF I, 88, 92.

Í Bjarnar sögu Hítðalakappa segir: „Hann [Þorsteinn] lézk mundu fara lengra, ofan til Húsafells, til Dálks, frænda síns [...].“ - ÍF III, 166.

Í Bárðar sögu Snæfellsáss segir: „Í þann tíma var Hít tröllkona uppi ok byggði Hundahelli [í Bæjarfelli] í þeim dal, er síðan er kallaðr Hítardalr.“ - ÍF XIII, 142.

1024: „Bjorn [Hítðelakappi] var grafinn á Vollum, því at þar var þá kirkja; hvíldi Bjorn þar lengi síðan, þar til er staðr efdisk at Húsafelli; var þá upp tekin kirkjan á Vollum ok grafinn garðrinn ok oll bein færð í Hítardal, þau er þar hofðu jorðuð verit.“ - Ólafs saga helga, Fornmannasögur IV, 110.

1141: „Þá er Magnús byskup hafði farit yfir Vestfjörðu ok var í Hítardal um Michaelismessu en inn næsta dag eptir messudaginn þá kom þar eldr í bæinn um náttmál.“ Biskup lést í brunanum og segir neðanmáls: „Bruninn í Hítardal er að því best er vitað mesti mannskaðabruni sem orðið hefur á Íslandi. Konungsannáll, Flateyjarannáll og ártíðaskrár segja 72 hafa látist, Lögmannsannáll 74 en Gottskálksannáll 70.“ - Hungurvaka ÍF XVI, 31-33, 32nm.

Á þeim tíma býr Þorleifur beiskaldi, sonur Þorleiks auðga, í Hítardal, og var hann sagður „dreginn grátandi ór eldinum.“ - Sturlunga saga, ÍF XX, 88. Þorleifur í Hítardal (d. 1200) er víðar nefndur í Sturlungu og einnig í Biskupasögum, í Þorláks sögu og Páls sögu. - ÍF XVI, 97, 171, 308; ÍF XX, 114-116.

1166: „Vigðr Reinn abbóti“. - Konungsannáll, IA 117 [sbr Prestsaga Guðm, Bsk I, 416, Flateyjarannál og ábótatal í AM 415 4to]

1168: „wíjgdur Hreinn aboti til Hítardals.“ - Oddaverjaannáll, Isl. Ann 475.

1199: Þorlákur Ketilsson tekur „við staðfestu“ í Hítardal. - Sturlunga saga, ÍF XX, 284, sbr. ÍF XXII, 372.

Um 1200: Kirknaskrá Páls. - DI XII 10.

1221: Ketill prestur Þorleiksson, frændi Lopts biskupssonar Pálssonar, býr í Hítardal, og átti Halldóru Þorvaldsdóttur. - Sturlunga saga, ÍF XXI, 129.

1224: Loptur biskupssonur tekur við Hítardal, af Katli Þorleikssyni. - Sturlunga saga, ÍF XXI, 156.

1242: Þórður kakali rænir staðinn að vopnum og hrossum fyrir Lofti biskupssyni. - Sturlunga saga, ÍF XXI, 410.

1255: „Sat Sturla [Þórðarson] um sumarit ýmist á Staðarhóli eðr í Hítardal.“ - Sturlunga saga, ÍF XXII, 139.

1270-1271: „Á því sama þingi krafði [Árni] byskip staðar í Hítardal. Þar hafði klaustr verit. Ketill Loptsson er þar bjó vildi hann ekki upp gefa. [...] Ok er fyrrnefndr Ketill sá at þat mundi ekki fyrirfaraz jáði hann at greiða af hendi staðarins fé at sinni þeim sem byskip vildi, en kallaði þat þó ekki rétt. [...] At ákveðnum tíma sendi byskip Ólaf ábóta ok Runólf ábóta ok Þorgrím prest Magnússon til viðtöku staðarins fjár, en þeir kómu aptr með þeiri sögn at ekki var lauss staðrinn eptir því sem ætlat var. Fyrir þetta fjárhald bannsetti Árni byskip Ketil [...]. Um vart eptir þenna vetr [...] Sór þessi sami Ketill sér af hendi staðinn, ok hann skyldi hann aldrei kalla sína eign né sinna erfingja nema Jón erkibyskup eðr Magnús konungr dæmði honum. [...] Tók þá Þorgrímr prest Magnússon, sá er áðr hafði þegit staðinn canonice við honum ok allri hans eign á nástum fardögum [...].“ - Árna saga, ÍF XVII, 18-19, 25.

1284-1285: „[kirkju] eignir hafði engi tíundat frá upphafi kristindómsins á váru landi sem Guði voru gefnar sem máldagarnir vátta, utan af einum Hítardal gaz tíund ok fátækum mönnum einn saman þeira fjórðungr. [...] Á þessum fardögum var herra Árni byskip víss orðinn at leikmenn höfðu saman bundiz at setjaz á kirkjueignir [...]. Voru þá teknir þessir staðir: [...] Snorri Ingimundarson tók með Páli ok Lopti Ketilssonum stað í Hítardal af Jóni Holt er þar hafði verit nær fjóra tigu ára. [...] Hrafn talði ok á Árna byskip at hann hafði eigi látit síra Jón greiða Hítardalsstað sem Snorra ok Ketilssonum þótti staðinn skorta.“ - Árna saga biskups, ÍF XVII, 117-119, 145.

[1354]: „Allra heilagra kyrkia j Hitardal a heimalannd allt med gognnum oc giædum. knarrarnes. tungufell. alftä. Saura lannd. Vullu. molldbrecku. midskog. ysta skog. Bruarhraun. haga. hraunsmula. Setuhraun. Onndurdtt nes. hellu lond ij. Reka ä gomly eyre. afreit j lanngavatnnsdal. letorfna skvrd j hofstada lannd. [...] laxaveidi ad helmijnni j hafsfiardara.

Huolzeyiar halfar.“ - Máld DI III 84

17.8.1375: Oddgeir biskup úrskurðar um ómagavist. „Saker þess að ymisligur flutningur hefur komið fyrir oss um omaga vister í Hitardal hverjum til bæri rettiligast að hafa.“ - DI III 303-304 [Ketill þr d. 1273 - Þorleifr hreimr d. 1289 - Ísleifr - Þorlákr - Ólafr á lífi 1375 - Árni á lífi 1375]

[**1394**]: „ciii. Allra heilagra kirkia í hitardal á heima land allt. les Vilchinsbok þú þáð ber allt samann.“ - Hítardalsbók DI III 225.

[**1394**]: „cvij. Ítem bref Othgeirs biskups vmm omagavist í Hitardal eins og í vilchinsbok.“ - Hítardalsbók, sjá 1375, DI III 225.

1397: „á heimaland allt með gognum og giædum. Knararnes. Tungufell. Alfta. Saura land. Wollu. Molldbrecku. Midskog. Ysta skog. Bruarhraun. Haga. Hraunsmvla. Setahraun. Ondurtnes. Helluland íj. [+reka, afrétt, létornaskurð, laxveiði] Hualseyar halfar.“ - Máld DI IV 184-185.

16.2.1449: Áslákr erkibiskup í Niðarósi gefur Gottskálki Hólabiskupi „fult wald og lagligt vmbod þil at vnna forlena skipa skipta og gifua til fullar eignar war beneficia og kirkior som suo heita [...] hitradaler sem liggia í skalaholtz biscopsdöme [...]“. - DI IV, 752.

1463: Máld - DI V 406-407

25.2.1500: [Séra Sigurður beigaldi Jónsson gefur í sitt testamenti] heilagri hitardals kirkiv [...] Hefi eg þar í greint ok gilldith jordina krossnes fyrir .xvi. hundrut. Ok þar til skipar eg henne eyiarnar gelldingseyiar fyrir aunnur xvi. hundrut.“ - DI VII 472-476.

1504: Skrá og reikningsskapur eigna Guðna Jónssonar. „Suo micid ää ec upp í hitardal.“ Eftir fylgir upptalning, inniheldur einkum búshöld - DI VII, 746.

1518: „Peningagiord (stadarins) og kirkjuinnar í hitardal.“ - DI VIII, 674.

24.1.1530: Klerkadómur um ákærur Ögmundar biskups í Skálholti til sr. Þórðar Einarssonar í Hítardal. „Ín primis að Sera Þórdur hefði sagt að biskupinn hefði skipað jörð undan Hítardalskirkju under leikmenn.“ - DI IX, 510.

23.2.1530: Klerkadómur um ákærur Ögmundar biskups í Skálholti til sr. Jóns Einarssonar, bróðurs sr. Þórðar í Hítardal, og varðandi hver skyldi hafa forsjá yfir staðnum í Hítardal. „Enn um staðinn í Hitardal. dæmdum [vier) optnefndan Sera Jon Einarsson fullmektugan umbodsmann yfer staðnum ok hans peningum til næstu fardaga. [...] ok þá skyldugan að afhenda staðinn Hitardal ok hans peninga biskupinum eður hans umbodsmanne.“ - DI IX, 518.

27.6.1530: Tylftardómur klera um ákærur Ögmundar biskups í Skálholti til sr. Þórðar Einarssonar í Hítardal. „Ín primis. að nefndur Sera Þórdur hefði sagt að biskupinn hefði

skipað jaurd undan Hitardals kirkiu og under leikmenn. [...] dæmdum vier ädurskifadan sera Þórd Einarsson fullkomlega fallenn j forbod og suspensum af officio et Beneficio“ - DI IX, 531.

8.8.1530: Dómur sex klerka og sex leikmanna útnefndra af Ögmundi biskupi um að sr. Jón Einarsson skyldi vera löglegur afgreiðslumaður staðarins í Hitardal. DI IX, 543-545.

8.5.1532: Reikningskapar bréf Jóns prests Einarssonar. „bid ec þorleif brödur minn einarson at giallda þat aff þeim peningum sem eg a j hitardal.“ - DI IX, 620.

30.6.1534: Prestadómur, útnefndur af „herra jone Einarssyne j Odda. og herra sigmunde Eyolfssyne j hitardal“ um peninga sem Jón Arason biskup hafði haldið fyrir Teiti Þorleifssyni og Ingu Jónsdóttur konu hans. - DI IX, 696-697.

27.8.1538: Ögmundur biskup í Skálholti lofar Þórólfi Eyjólfsyni, systursyni sínum, tveim hundruðum hundraða til kvonarmundar. „Suo og tilreikndudum þeim peningum. xxc. sem hann tok epter vorre bifalning i Hitardal.“ - DI X, 378.

[1541]: „Enn aunnur vjc [kúgildi] voru efftir j hitardal hia sira Þordi heitnum og j god messuklædi. kalekur og grallare. enn þangad var latid j stadinn fra hitardal þad sem þa var j lettara lagi. Enn sira Þordur lagdi þar (til) nya kiucku. huort hun for þangad eda eigi.“ - DI X, 691.

1544: Minnisgrein Gizurar biskups um hvað hann hafi fengið í umreið sinni. „hest j hijtäardal.“ - DI XI, 360.

[1548 eða síðar]: Jarðakærunn Björns Jónssonar. „tok biskup at sier Hitardal og allt annat epter sira Þord.“ - DI XI, 589.

25.12.1550: Skrá um eignir Hóladómkirkju og Hólastóls eftir Jón biskup Arason frá fallinn. „Jtem hia Arna j Hijtärdal .iij. hestar.“ - DI XI, 871.

1.7.1551: Hollusteigar fyrirmanna í Skálholtsbiskupsdæmi til handa Kristjáni konungi þriðja, Friðreki syni hans og eftirmönnum þeira. „Wij effther scriffne [...] Arne Arnesson ij Hetterdall [...].“ DI XII, 283.

[1552]: Framburður og lýsing Daða Guðmundssonar í Snóksdal um viðskipti hans við Jón byskup Arason og sonu hans. „Epter þad um høstid. sende hann [Jón Arason biskup] sijna sonu. Biörn og Ara. vestur fyrer Snæfellsjökul. og soktu þangad herra Marteín Einarson. Biskup aff Skaalhollte. med hundrad hermonnum. edur fleire. og fluttu hann og s[ira] Anra Arnorsson ur Hiitardal. heim [j Snoxdal] til miin.“ DI XII, 494.

2.7.1563: Skipunarbréf um framfæri uppgjafapresta í Skálholtsbiskupsdæmi. „Þessa effterskrifada stadi hefi eg Hera Gijlsli Jonsson [biskup í Skálholti ...] Reiknnad j aullu Skálholtztstikti fyrir þa alla vanfæra gamla presta [...] Hijtardal.“ - DI XIV, 119-120.

1575: Máld - DI XV 611-612.

11.8.1875: Hítardalsprestakall lagt undir Staðarhraun - PP, 136 [konungsúrskurður].

19.9.1884: Hítardalskirkja lögð niður. - PP, 136 [landshöfðingjabréf].

1709 eru nefndar tvær eyðihjáleigur, Hraunkot og Hólmur. - JÁM IV, 460.

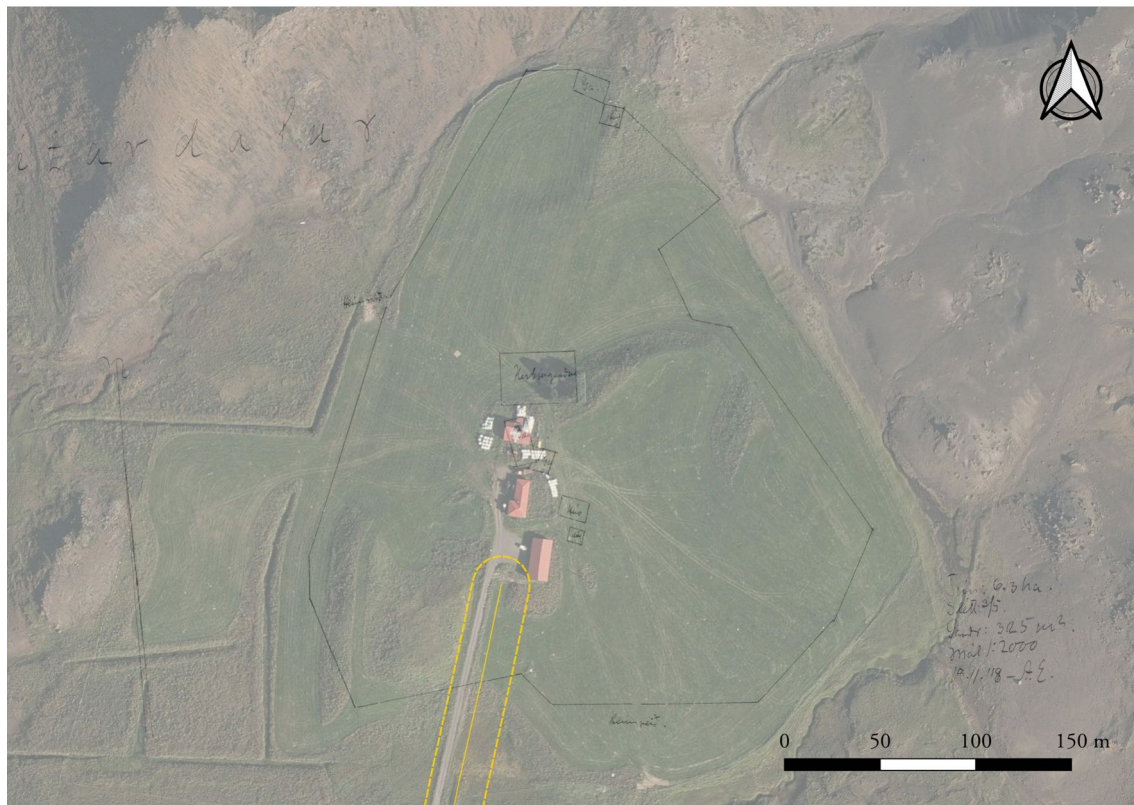
Fornleifarannsókn fór fram á jörðinni 2013-2015 er sneri að leit að leifum klaustursins í Hítardal. - Steinunn Kristjánsdóttir, Vala Gunnarsdóttir & Helga Jónsdóttir 2015.

Túnakort **1918:** Tún 6,3 ha, slétt 3/5. Garðar 325 m².

1709: „Raftviðarskóg má eyddan telja fyrir löngu, og sverfur mjög, að til kolgjörðar og eldiviðar sje nóg eftir, og það þó mjög í fornviði og fauska komið. Öngvum er hann heldur seldur nje leigður, nema hvað staðarjarðirnar taka efins til uppbyggingar sjer og kolgjörðar eftir nauðsyn. Torfrista og stúnga lök og lítt nýtandi og þar með erfið. Móskurður til eldiviðar valla teljandi. Silúngsveiðivon í Hítarvatni, Hítá og smálækjum er ekki örvænt, en brúkast ei fyrir fjarska og erfiðis sakir. Eggversvon af svartbak í Hraunskerjum í Hítarvatni meinast vera, brúkast ei fyrir fjarska og erfiðis sakir. Berjalestur nógur, brúkast þó ei nema af heimamönnum. Eggver af æðarfugli og dúntekja þar af í Hvalseyjum, vide infra Hvalseyjar. Selveiðivon vetur og sumar í Hvalseyjum, vide infra. Rekavon í sömu eyjum, vide infra. Reka allan hálfan á staðurinn á Gömlu Eyri móts við Kolbeinsstaðakirkju, átölulaust um lánngan aldur. Hefur áður góður verið en brugðist í nokkur ár. Þetta örnefni, Gamla Eyri, liggur millum Kaldáróss og Haffjarðaráróss. Enn eigna kirkjunnar máldaga staðnum allan reka á Viggdísarstöðum. Það örnefni liggur í Stórahraunslandi í Kolbeinsstaðahrepp, og hafa nú Stórahraunsmenn þar alloft stekk og slæjur. [Menn eru í efa hvört á þeim fornu Viggdísarstöðum hafi áður bygð verið, þó nafnið láti til þess líklega, en hafi þar bygð verið nokkurn tíma, þá hefur Stórahraunsmönnum gleymst það að undirretta, og það líkast vegna ókunnugleika]. Þessa reka nýtur staðurinn enn í dag átölulaust. Sölvatekja í Hvalseyjum, vide infra. Skipsuppsátur í Hvalseyjum, vide infra. Skipsuppsátur og búðarstæði hefur brúkast í Hítarneshólmi lánngar stundir í einíng og samkomulagi prestanna á millum fyrir geldpenínga upprekstur (nauta eður hesta) á Hítardal um sumur, og fer enn nú þessu fram í sömu einíngu prestanna á millum. Laxveiði að helmíngi í Haffjarðará eignar staðurinn sjer eftir máldögum. Það hefur í margt ár ekki brúkast, er og örðugt og lánngt til að sækja. Ljetorfnaskurð í Holtstaðalandi í Álfthanesshreppi upp á 10 hesta, sem máldagar eigna staðnum, er tillagt staðarjörðunni (Hítardals) Knararnesi, vide Knararnes. Afrjett á Lánngavatnsdal fyrir alt sitt geldfje.

Túninu grandar sandfok, og hætt við að stórviðri brjóti þar sem þýft er. Engi, sem að fornu var, er eyðilagt af vatni og skriðum. Það, sem nú er brúkað og með ástundan vaktað, er hætt fyrir vatnsáángi og aurskriðum úr brattlendi, og þó so vatnssókt, að helmíngur heys verður ekki til gagnsmuna þurkaður í slægjunni. Ekki er kvikfje óhætt um vetur fyrir hraungrjótum

og lækjum. Hætt er húsum og heyjum fyrir stórviðri af landssuðursátt og norðri. Megin sumarhagar staðarins liggja mjög í fjarska, og því erfitt að njóta fyrir búsamala.“ - JÁM IV, 458-460.

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Hítardals MH-164 frá árinu 1918 og línuleiðir.

MH-164:052_01 varða óþekkt

354668 479463

Tvær vörður (01 og 02) eru um 2 km SSV við bæ 001 og 12 m vestan við Hítardalsveg (nr. 539). Vörðunar eru á svæði sem er 25 x 15 m að stærð og snýr norður-suður. Ekki er vitað hvaða hlutverki vörðurnar þjónuðu. Þær eru ekki við þekktar leiðir eða landamerki. Mögulega voru þær aðeins hlaðnar til dægrastyttingar.

Varða 052_01, horft til SSV.

Vörðunar eru á gróðursnauðri hæð.

Nokkur deiglent er umhverfis hæðina

en þó skiptast þar inn á milli uppblásnir og gróðursnauðir blettir. Til vesturs rennur Stekká.

Varða 01 er sunnar og er mun hærri en varða 02. Varðan er 0,6 m á hæð og er hlaðin á litlu bjargi, ef það er talið með er varðan 1,2 m á hæð. Hún er 0,5 x 0,5 m að stærð. Grjótið í botni vörðunnar er stæðilegra en það sem er í efri hluta hennar.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

MH-164:052_02 varða óþekkt

354679 479488

Varða 02 er um 30 m NNA við vörðu 01. Hún er aðeins 0,3 m á hæð og 0,5 m á kant. Hún er hlaðin úr fremur smáu grjóti og líkist fremur hrúgu af grjóti en vörðu.

Varða 052_02, horft til NNA.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

MH-166 Helgastaðir

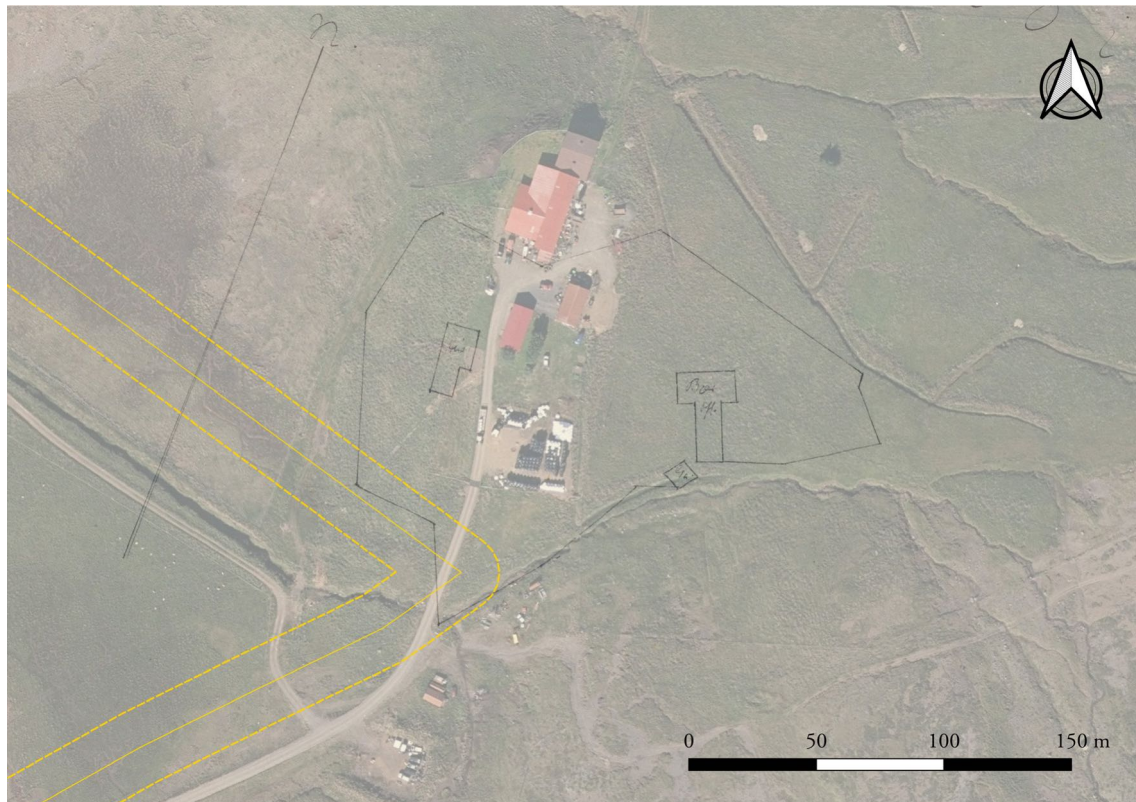
1695: 16 hdr. Hítardalskirkjueign. - OILR, 157.

1709 & 1847: 12 hdr. Hítardalskirkjueign. - JÁM IV, 456; JJ, 131.

1575: „Allra heilagra kirkia i Hijtárdal ä [...] thessar jarder. [...] Helgastade leigd fyrer .c.“ Máld DI XV 611.

Túnakort **1918:** Tún 1,8 ha, ekkert slétt. Garðar 72 m².

1709: „Skógur hefur nægur verið til kolgjörðar og eldiviðar, en nú fallinn o eyddur, og brúkar síðan ábúandi staðarins skóg til bússnauðsynja sinna tollfrí. Torfrista og súnga lök, brúkast þó. Móskurður til eldiviðar bjarglegur. Berjalestur nægur fyrir heimamenn. Ekki er túninu óhætt á vetur og vor fyrir aur og möl úr brattlendi í leysingum. Enginu spilla og smálækir úr brattendi, sem bera í slægjulandið aur og grjót, og í sama máta fjallslægjur, sem verið hafa, eru komnar í aur og grjót af skriðum fyrir vatnagangi úr brattlendi. Átroðning líður þessi jörð stóran af afrjettarfje, hvað eð orðsakar stóran skaða og nytbrest á málnyu. Hreppamannaflutningur lángur og torsóktur yfir hraun, Kjarná og Hítará til Moldbrekku.“ - JÁM IV, 457.

Kort sem sýnir hnúttsett túnakort Helgastaða MH-166 frá árinu 1918, skráðar minjar og línuleiðir.

MH-166:025 varða óþekkt

353316 475975

Varða er rúmum 1.3 km norðaustan við bæ 001 og tæpum 550 m norðaustan við tóft MH-167:024 sem er í landi Staðarhrauns.

Varðan er í mosagrónu hrauni fast sunnan Hítardalsvegar. Svæðið er einnig gróið birkitrjám.

Varðan er há og reisuleg, um 3,5 x 4,5 m að grunnfleti og um 1,65 m á hæð. Í vörðunni eru 9 umför af grjóti og virðist ekkert hafa hrunið úr henni.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Varða 025, horft til norðurs.

MH-167 Staðarhraun

1695: 20 hdr. Kirkjulén. - OILR, 157.

1709 & 1847: Dýrleiki óviss. Kirkjulén. - JÁM IV, 455: JJ, 131.

Einnig nefnd „undir Hrauni“.

Í Bjarnar sögu Hítðalakappa segir: „Þat er sagt, at sáttarfundr er lagðr undir Hrauni.“ - ÍF III, 188.

Jörðin er einnig stuttlega nefnd, sem „undir Hrauni“, í Grettis sögu. - ÍF VII, 190.

[**um 1120**]: „Þau Tanne ok hallfriðr hafa gefit til kirkiu vnder raune land þat halft með ollum lands nytiom.“ - Máld DI I, 174.

[**um 1185**]: „Mario kirkia vndir raune a heima land oc annat at forse með ollom gæþom. [...] afreitr j langa vatzdal nøtum ollum. oc lia eigi oþrom. Þar scal vera prestr oc diakn. [...] Þapan scal hallda bru a hitará. oc griotá.“ - Máld DI I, 278-279.

Um 1200: Kirknaskrá Páls. - DI XII, 10.

1228: Skúli Þorsteinsson prestur býr undir Hrauni. - Sturlunga saga, ÍF XXI, 179, sbr 410.

1255: Krákur Skúlason býr undir Hrauni. - Sturlunga saga, ÍF XXII, 138.

1284: „Á þessum fardögum var herra Árni byskup víss orðinn at leikmenn höfðu saman bundiz at setjaz á kirkjueignir [...]. Voru þá teknir þessir staðir: [...] Skúlasynir tóku Stað undir Hrauni.“ - Árna saga, ÍF XVII, 117-119.

[**1354**]: „Stadahraun. Mariu kirkia vnndir rauni a heima lannd allt.“ - Máld DI III, 85.

[**1394**]: „civ. Mariukirkia vndir hraune a heimaland med gognum og giædum og bruarfoss allann. les vilchinzbok.“ - Hítardalsbók DI III, 225.

1397: „a heimaland med gognum og giædum og bruarfoss allann. portio oll fiell nidur fyrer kirkiu adbot medann sira Thomas hieilt stadinn“ - Máld DI IV, 183.

[**1439**]: „a heimaland allt med gognum oc giædum. oc bruarfoss allan.“ - Máld DI IV, 593-594.

[**1491-1518**]: „Mariu kyrkia vnder Hraune a heimaland og annad ad Fossi med ollum giædum. Afriettur I Langavatnsdal naut[um] ollum og lia ei odrum.“ - Máld DI VII, 64 [Þjsks Bps 2 4to - útdráttur af [um 1185]].

4.9.1560: Skipan Gísla biskups Jónssonar á kirkjusóknum bæja til Akra, Krossholts, Hítarness og Staðarhrauns. - DI XIII, 522-523.

1575: Máld DI XV, 612-613.

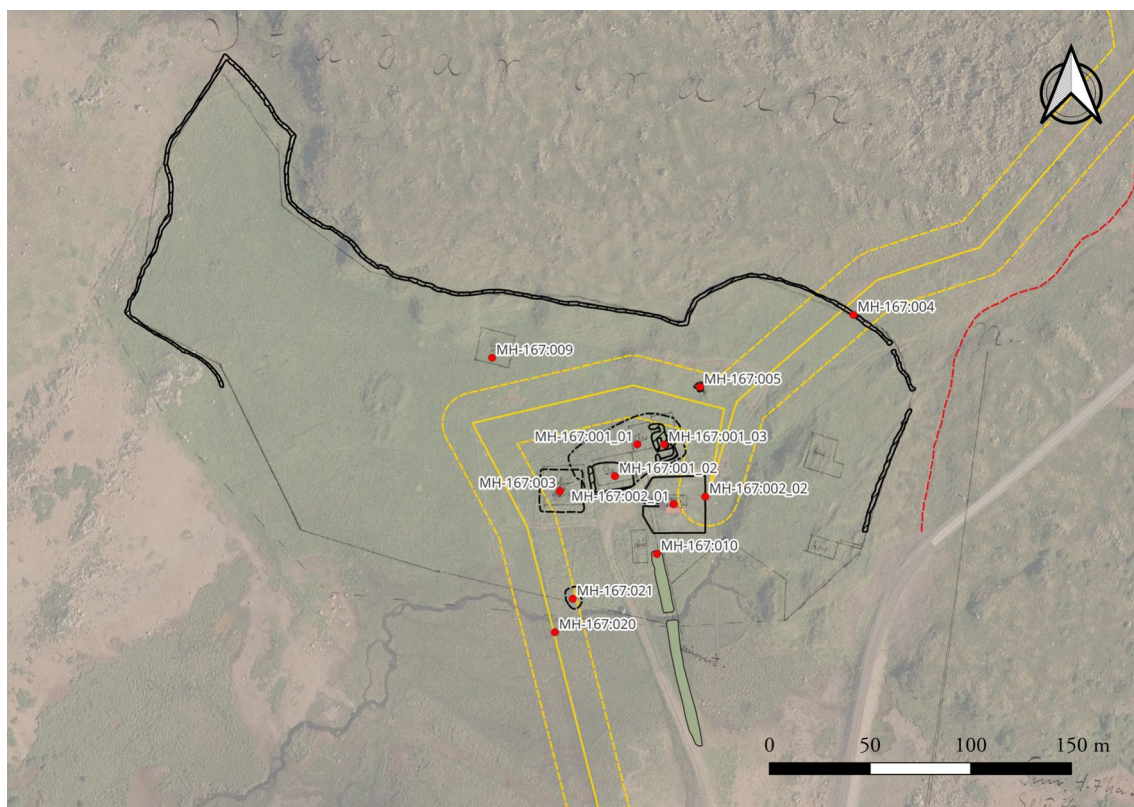
11.8.1875: Hítardalsprestakall lagt undir Staðarhraun. - PP, 136 [konungsúrskurður]

27.11.1880: Akra- og Hjörseyjarsóknir lagðar til Staðarhrauns, en Álfartungusókn tekin undan og lögð til Borgar. - PP, 136.

„[...] síðasti prestur, sem sat jörðina, var séra Stefán Jónsson. Hann flutti þaðan árið 1927. Eftir það til ársins 1969 var jörðin í ábúð leikmanna, en það ár fór hún í eyði og var í eyði næstu tíu ár eða til ársins 1979, þegar núverandi ábúendur fluttu þangað. Eyðibýlið Hagi, sem var í tungunni milli Hítarár og Tálma og lengi í eigu Hítardalskirkju, er nú sameinað Staðarhrauni.“ - BB III, 318

Túnakort **1918:** Tún 4,7 ha, slétt 2/3. Garðar 500 m².

1709: „Raftviðarskógur eyddur, en til kolagjörðar og eldiviðar enn nú nægur, er þó víða í fornviði kominn. Torfrista og stúnga lök og lítt nýtandi. Móskurður til eldiviðarstyrks lítill. Silúngsveiðivon lítil í Kjarná, brúkast þó. Berjalestur nægur. Túninu er að stórmeini grjóttuppgangur, en grasrót er þunn, so mjög, að brennur af fyrir sólarhita; þar með jetur vatn rótina til skaða. Engjar öngvar, nema hvað hent verður í hagbeit. Selstaða á fjalli er mjög erfið til að sækja fyrir vegalengd. Hætt er kvikfje fyrir hraungjótum og afætudýjum.“ - JÁM IV 455-456.

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Staðarhrauns MH-167 frá árinu 1918, skráðar minjar og línuleiðir.

„Bæjarhús stóðu áður í krika sunnan undir hraunjaðrinum en þau eru nú horfin, en kirkjan stendur við gamla bæjarstæðið,“ segir í Byggðum Borgarfjarðar. „Íbúðarhús, að stærðin [svo] 13x15 ál það er timburhús portbyggt, járnvarið með hliðstæðum skúr fyrir inngang, skemma 7 1/2x3 1/4al. - fjós yfir 8 gripi,“ segir í fasteignamati 1916.

Á túnakorti frá 1918 er bærinn sýndur austarlega í túni, um 30 m NNV af kirkju 002 sem enn stendur. Bærinn sneri stöfnum til SSA. Á túnakortinu er kálgarður 02 fast suðvestan við bæjarhús og útihús 03 um 2 m austan við bæinn.

Umhverfis bæjarhólinn er þýft tún í órækt. Smápýfðara er þegar vestar dregur í túninu. Slétt grasflöt er vestan við kirkju 002 sem stendur suðaustan við bæjarhólinn. Kirkjugarður 003 er fast suðvestan við bæjarhól 001.

Bæjarhóllinn er um 56 x 28 m að stærð og snýr ANA-VSV. Hann er hæstur austast, um 1,6 m á hæð, en um 1 m norðantil, um 30 cm sunnantil en vestantil eru mörk hólins óskýr. Bæjarhús sem teiknuð eru á túnakort 1918 stóð u.þ.b. á hólnum miðjum. Bærinn sést á loftmynd í safni LMÍ frá 1989 en var rífið á síðasta áratug 20. aldar. Ójöfnur eru í hólnum þar sem bærinn stóð en ekki sjást skýrar útlínur mannvirkja.

Bæjarhóll 001_01, horft til vesturs.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918; BB III, 318; Loftmyndasafn LMÍ; Fasteignamat 1916-1918 - undirmat; Mýrasýsla, 193

MH-167:001_02 garðlag kálgarður

352526 475543

Kálgarður 02 er suðvestarlega á bæjarhól 01. Hann er um 22 x 14 m og snýr austur-vestur. Grjóthlaðið garðlag er meðfram vesturhlið garðsins, um 65 cm á hæð. Garðlagið er að mestu gróið austantil en skýr hleðsla, um 4 umför af grjóti sést á vesturhlið garðlagsins. Aðrar hliðar kálgarðsins eru óskýrari og sjást sem um 5-20 cm hár grasi gróinn kantur. Sléttara er innan kálgarðsins en utan hans.

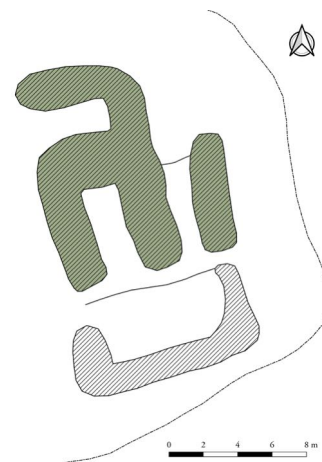
Kálgarður 001_02, horft til NNA.

Hættumat: engin hætta

MH-167:001_03 tóft útihús

352551 475559

Tóft 03 með sambyggðu gerði er austast á bæjarhól 01. Minjarnar eru alls um 19 x 10,5 m að stærð og snúa NNV-SSA. Tóftin sjálf er um 12,5 x 10,5 m að stærð. Hún er hlaðin úr torfi og grjóti og eru í henni þrjú hólfi. Hólf I og III eru opin til SSA en hólf II sem er NNV við hólf I er opið til VSV. Breidd veggja er um 1,5-2 m. Hæð veggja í hólfi I er um 30-50 m að utanverðu en allt að 85 m að innanverðu. Hleðslur sjást bæði að utan og innan og eru greinileg 4-5 umför af grjóti. Hólf II stendur aðeins ofar en hólf I og er hæð veggja um 20-40 cm, hæst í ASA-horni. Grjótdreif er niður bæjarhól 01 til norðurs út frá hólfinu. Grjót er greinanlegt í veggjum en nokkuð er tekið að gróa yfir þær. Hæð veggja í hólfi III er um 50-65 cm á ANA- og VSV-hliðum. Á NNV-hlið er hins vegar aðeins greinanlegur innri kantur, um

Túngarður 067, horft til vesturs á ljósmynd.

20 cm á hæð. Gerði IV er tæpum 1 m SSA við tóftina. Það er um 5,5 x 10,5 m að stærð og snýr ANA-VSV. Það er grjóthlaðið á þremur hliðum en á NNV-hlið er um 20 cm hár kantur. Grjóthleðslurnar eru teknar að liðast í sundur en greinanleg eru um 3 umför af grjóti. Breidd veggja er um 1-2 m og hæð um 30 cm. Miðað við afstöðu bygginga á túnakorti 1918 er gerðið líklega byggt við tóftina eftir að kortið var gert.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918

MH-167:002_01 hús kirkja 352555 475529

STAÐARHRAUN Í HÍTARDAL (M) -Maríu

[um 1120]: „Þau Tanne ok hallfríþr hafa gefit til kirkíu vnder raune land þat halft með ollum lands nytiom.”; Máld DI I, 174.

[um 1185]: „Mario kirkia vndir raune a heima land oc annat at forse með ollom gæþom. [...] afreitr j langa vatzdal nøtum ollum. oc lia eigi oprom. Þar scal vera prestur oc diakn. [...] Þáþan scal hallda bru a hitará. oc griotá.“ Máld DI I, 278-279.

Um 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII, 10.

[1354]: „Stadahraun. Mariu kirkia vnnidir rauni a heima lannd allt.“ Máld DI III, 85.

[1394]: „civ. Mariukirkia vndir hraune a heimaland med gognum og giædum og bruarfoss allann. les vilchinzbok.“ Hítardalsbók DI III, 225.

1397: „a heimaland med gognum og giædum og bruarfoss allann. portio oll fiell nidur fyrir kirkíu adbot medann sira Thomas hieilt stadinn“ Máld DI IV, 183.

[1439]: „a heimaland allt med gognum oc giædum. oc bruarfoss allan.“ Máld DI IV, 593-594 [2 gerðir af þessum máldaga, en ber saman um allt sem hér er tekið upp. Aron Helgason kemur við bréf frá 1437 (DI IV 571) og mun einnig hafa verið prestur í Hjörsey og er máldagi þar einnig tímasettur til 1439 en er líklega yngri - amk geta þessir tveir máldagar Hjörseyjar og Staðarhrauns tæplega verið frá sama ári - ef þetta er þá sami maður, en ef svo er hefur hann orðið býsna forn því hann hélt Staðarhraun í 32 og Hjörsey í 10 ár].

[1491-1518]: „Mariu kyrkia vnder Hraune a heimaland og annad ad Fossi med ollum giædum. Afriettur I Langavatnsdal naut[um] ollum og lia ei odrum.“ Máld DI VII, 64 [Þjsks Bps 2 4to - útdráttur af [um 1185]].

1575: Máld DI XV, 612-613.

11.8.1875: Hítardalsprestakall lagt undir Staðarhraun; PP, 136 [konungsráðgjafi]

27.11.1880: Akra- og Hjörseyjarsóknir lagðar til Staðarhrauns, en Álfartungusókn tekin

undan og lögð til Borgar; PP, 136.

„Kirkjugarðurinn [02] var fyrrum umhverfis kirkju en hann er nú allur sléttður og vönduð hraunhleðsla umhverfis. Aðeins eitt minnismerki var sýnilegt í garðinum, Húsafellssteinn, úr rauðum leirsteini, lá að kórbaki við norðausturhorn kirkjunnar, aðeins fjögur brot eru nú til,“ segir í Kirkjum Íslands. Þar segir jafnframt að steinninn hafi verið yfir Karítas Þorbjörnsdóttur

Kirkja 002_01, horft til norðausturs.

(1777-1829), konu séra Guðlaugs Sveinbjörnssonar prests á Staðarhrauni. Á túnakorti frá 1918 er kirkja 01 um 35 m SSA af bæ 001. Kirkjan stendur í miðjum kirkjugarði 02 og eru minjarnar á alls um 31 x 28 m svæði.

Umhverfis kirkjuna er smáþýft tún í órækt. Slétt grasflöt er vestan við kirkjuna sem stendur suðaustan við bæjarhól 001. Rafmagnsmannvirki er um 5 m austan við miðja austurhlið kirkjugarðs 02.

Í Skýrslu um efnahag kirknanna í Mýra-, Snæfells- og Dalasýslna prófastdæmum, árin 1835 og 1845 í Ársritinu Gestur Vestfirðingur segir að kirkjan í Staðarhrauni sé með trépaki síðan 1835.

Núverandi kirkja var byggð 1888 og segir um hana á vef Minjastofnunar: „Hönnuður: Þorsteinn S. Hjálmarsson forsmiður. Breytingar: Í öndverðu var þak spónlagt en veggir klæddir láréttri plægðri borðaklæðningu og á kirkjunni voru ferstrendir fjögurra rúðu gluggar. Hvelving var yfir kór en súðarloft yfir framkirkju. Árið 1895 var smíðað loft í fremsta stafgólf framkirkju en hvelving yfir innri hluta framkirkju inn að kórhvelvingu. Um 1900 voru suðurhlið og kórbak klædd bárujárn og þakið um 1910. Árið 1954 voru steiptir veggir utan um kirkjuna, bogadregnir gluggar settir í hana, forkirkja úr steinsteypu byggð og kirkjan klædd innan með masónítplötum. Um 1990 var kirkjan klædd innan með strikuðum panelborðum. Hönnuðir: Ókunnir.“

Kirkjan er allt um 11 x 6 m að stærð (austur-vestur). Hún er hvítmáluð með rauðu bárujárnsþaki. Hellulagður stígur liggur að kirkjunni.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: DI I, 174, 278-279; DI III 85, 225; DI IV, 183; DI VII, 64; DI XII, 10; DI XV, 612-613; PP, 136; Túnakort 1918; Gestur Vestfirðingur 1848, 27; MÍ Staðarhraunskirkja, Kirkjur Íslands XV, 272

MH-167:002_02 hleðsla legstaður

352571 475533

Kirkjugarður 02 stendur nokkuð hærri en umhverfið, og er hann nokkurs konar pallur með grjóthlöðnum kanti. Garðurinn sem kanturinn afmarkar er um 31 x 28 m að stærð og snýr austur-vestur. Kanturinn er hlaðinn úr hraungrýti og er hæð hleðslunnar um 70-120 cm, lægst vestantil en hæst austantil. Slétt grasflöt er uppi á „pallinum” en hellulagður stígur að kirkjunni frá miðri vesturhlið.

Kirkja 002_01 og kirkjugarður 002_02, horft til NNA.

Fánastöng stendur á suðvesturhorni pallsins. Af loftmyndum í safni LMÍ að dæma hefur svæðið sem hleðslan nær yfir verið stækkað til vesturs á 9. áratug 20. aldar en fram að því lá vegur 010 framhjá kirkjunni og að bæ 001, á því svæði þar sem nú er hleðsla vestan við kirkjuna.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Loftmyndasafn LMÍ, LMI-Kort-F19-F-3723; Loftmyndasjá LMÍ

MH-167:003 hleðsla legstaður

352499 475535

Á túnakorti frá 1918 er kirkjugarður um 30 m VSV við bæ 001. Garðurinn er fast við bæjarhól 001. „Nýrri kirkjugarðurinn er nokkru vestan við kirkjuna [002_02] og heimreiðina [010]. Hann er sagður nývígður í visitasíu prófests 8. júlí 1911. Um hann er nú léleg vírnetssgirðing og sáluhlið með járngrind. Þar er aðeins einn legsteinn, yfir Guðrúnu Guðjónsdóttur, d. 1912, og Sigurð Þórðarson, d. 1956, frá Skógum, og einn fallinn nýlegur trékross. Sjaldan mun grafið í garðinum nú, enda sóknin orðin fámenn,” segir í Kirkjum Íslands XV.

*Kirkjugarður 003, horft til norðausturs.
Kálgarður 001_02 í bakgrunni.*

Umhverfis bæjarhólinn er þýft tún í órækt. Smápýfðara er þegar vestar dregur í túninu.

Kirkjugarðurinn er ferningslaga, um 21 m á hvora hlið. Erfitt er þó að greina nákvæmlega mörk kirkjugarðsins á vettvangi þar sem girðing umhverfis garðinn hefur verið fjarlægð og aðeins hliðið að garðinum stendur eftir. Á suðurhlið sést um 10-20 cm kantur, að mestu grasi gróinn en grjót sést við suðausturhorn. Um 12-13 upphlaðin leiði eru greinileg í garðinum. Flest leiðanna eru ómerkt en legsteinn (Sigurður Þórðarson 1868-1956 og Guðrún Guðjónsdóttir 1873-1912) sem nefndur er í Kirkjum Íslands er enn í garðinum, sem og fallni trékrossinn (Magnús Hallbjörnsson 1890-1967). Bæði steinninn og krossinn eru í norðvesturhluta garðsins.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918; Kirkjur Íslands XV, 273

MH-167:004 garðlag túngarður

352645 475623

Túngarður liggur meðfram norðvestur-, norðaustur- og suðvesturhliðum túnsins eins og það er teiknað á túnakorti frá 1918. Garðurinn var skoðaður norðaustan bæjar og er hann þar um 65-120 m norðaustur af bæ 001.

Norðan bæjar liggur garðurinn ofan á hraunhólum fast norðan við tún.

Túngarðurinn nær alls yfir svæði sem er um 393 x 136 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Garðurinn er

Túngarður 004 við norðausturhlið túns, horft til NNV.

grjóthlaðinn, víðast um 1 m á breidd og 50-70 cm á hæð. Grjótið í garðinum er mosa og skófum vaxið og eru um 4-6 umför af grjóti í hleðslum. Ljósleiðari hefur farið í gegnum garðinn, um 130 m norðvestur af kirkju 002_01. Grjótinu úr garðinum virðist hafa verið hrúgað aftur á sama stað þar sem garðinum var raskað af ljósleiðaranum en hleðslur eru hrundar á þeim kafla. Op er á garðinum um 30 m suðvestan við þann stað þar sem ljósleiðarinn fór í gegnum garðinn, þar sem grasi gróin leið frá seinni hluta 20. aldar liggur frá leið MH-671:011 til suðvesturs að bæ 001.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

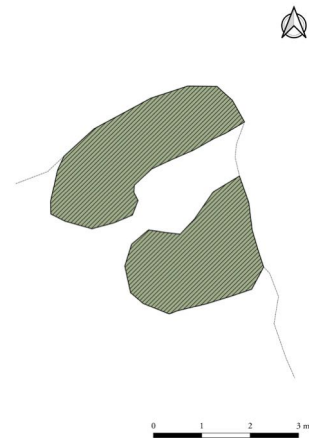
Heimildir: Túnakort 1918

MH-167:005 tóft útihús

352569 475587

Lítill tóft er í túnjaðri um 40 m norðaustur af bæ 001 og um 30 m sunnan við túngarð 004. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en líklega er um útihús af einhverju tagi að ræða.

Smáþýft tún í órækt er sunnan og vestan við tóftina en hálfgrónir hraunhólar norðan og austan hennar.

Tóft 005, horft til norðausturs á ljósmynd.

Tóftin er um 4,5 x 3,5 m að stærð og snýr NNV-SSA. Hún er hlaðin fast upp við hraunhól að NNV-og ASA-verðu og nýtir klett fyrir ANA-hlið. Op er á tóftinni á miðri VSV-hlið. Tóftin er hlaðin úr torfi og grjóti, að hluta grasi gróin en víða sést vel í hleðslur og eru mest greinanleg 4-5 umför af grjóti. Breidd veggja er um 1,3 m og hæð víðast 35-85 cm, hæst að innanverðu í í NNA-horni. NNV-hlið er þó lægri að utanverðu þar sem hún er fast upp við hólninn, aðeins um 5 cm.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918

MH-167:009 heimild um kálgarð

352465 475602

Á túnakorti frá 1918 er kálgarður um 64 m norðvestan við bæ 001.

Þar sem kálgarðurinn var er sléttað tún í órækt. Hraunhólar eru fast norðan við túnið. Ljósleiðarastika er í túninu u.þ.b. þar sem SSV-hlið kálgarðsins var.

Ekki sjást merki um fornleifar á yfirborði. Miðað við túnakortið var kálgarðurinn um 15 m á hvora hlið og sneri NNA-SSV. Ljósleiðarinn hefur að öllum líkindum farið yfir SSA-horn þess svæðis þar sem garðurinn var.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918

Ljósleiðari við kálgarð 009, horft til norðurs.

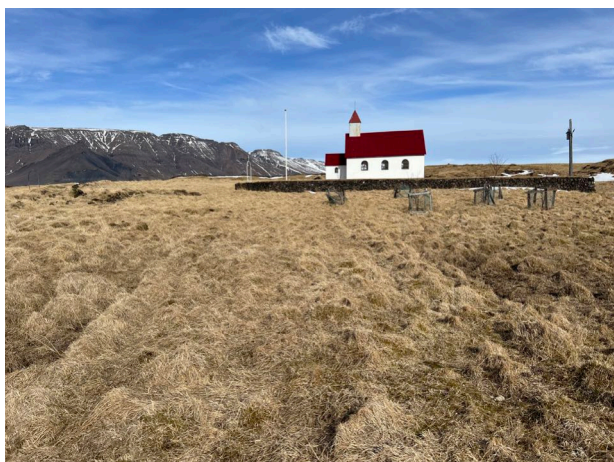
MH-167:010 vegur leið

352547 475504

Á túnakorti frá 1918 er um 80 m löng heimreið úr suðri að bæ 001. Leiðin lá inn á túnið um 85 m suður af bæ 001, vestan við kirkju 002 og að bænum. Upphlaðinn vegur sést um 53 m sunnan við bæ 001.

Núverandi vegur að Staðarhrauni liggur allt að 20 m vestar en gamla leiðin. Umhverfis minjarnar er að mestu smápýft þýft tún í órækt en slétt grasflöt er vestan við kirkju 002. Nokkrum lauftrjám hefur verið plantað austan við gömlu leiðina sunnan við kirkju 002. Bæjarlækur rennur meðfram gamla túninu sunnanverðu.

Vegurinn er sést á um 100 m löngum kafla. Hann liggur frá núverandi vegi að bæ til norðurs, yfir Bæjarlæk og endar um 9 m sunnan við suðurvegg hleðslu 002_02 sem liggur umhverfis kirkju 002_01. Vegurinn er grasi gróinn, um 5 m á breidd og er upphlaðinn norðan lækjar, um 20 cm á hæð. Bæjarlækurinn sker veginn og er hann illgreinanlegur á vettvangi sunnan

Vegur 010, horft til NNW.

lækjar en sést vel á loftmyndum. Vegurinn náði áður lengra til norðurs, að bæ 001 og lá um 5 m vestan við kirkju 002_01 en hleðsla 002_02 hefur verið færð út vestan kirkju þar sem vegurinn lá. Af loftmyndum í safni LMÍ og Loftmynda efh að dæma var nyrsti hluti vegarins færður vestar á 9. áratug 20. aldar og núverandi vegur lagður milli 2003-2009.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918; Loftmyndasafn LMÍ, LMI-Kort-F19-F-3723; Loftmyndasjá LMÍ; Loftmyndir ehf

MH-167:017 hleðsla rétt 352781 475842

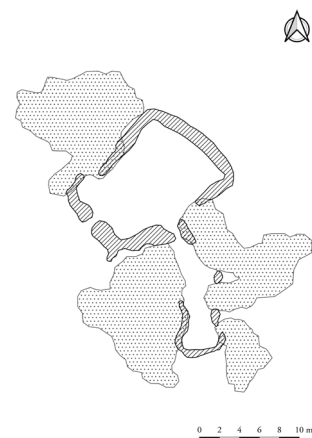
„Nú skal halda vestur með Grjótá. Þar er rétt, og aðeins vestur af henni er vað, er heitir Kvía-vað [018],“ segir í örnefnaskrá. Réttin er um 375 m norðaustur af bæ 001, fast norðaustan við malarveg sem liggur til norðvesturs út frá Hítardalsvegi. Réttin er um 75 m suðvestan við Grjótá. Samkvæmt ábúanda, Jakob Arnari Eyjólfsyni, er réttin enn notuð af hestamönnum á sumrin.

Réttin er hlaðin milli hraunkletta og eru klettarnir um 2-3,5 m háir. Umhverfis klettana er gróið hraun. Gaddavírsgirðing liggur meðfram malarvegi suðvestan við réttina og til norðausturs út frá veginum norðvestan við réttina.

Réttin er alls um 22 x 16 m að stærð og snýr NNV-SSA. Hún er tvískipt og er stærra hólfið norðar. Það er um 12 x 8 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Hólfið er hlaðið fast upp við kletta að norðvestan- og suðvestanverðu en hleðslur eru þó að stærstum hluta ofan á eða við klettana á þessum hliðum. Op er á hólfinu á miðri suðvesturhlið. Annað op er á miðri suðvesturhlið hólsins yfir í minna hólfið. Það hólfið er um 12,5 x 2 m að innanmáli og snýr norður-suður. Hólfið nýtir að miklu leiti kletta til afmörkunar en hleðsla er á suðurhlið,

Rétt 017, horft til NNV á ljósmynd.

syðst á vesturhlið og á nokkrum stöðum fylla hleðslur upp í klettaskorur á austurhlið. Breidd veggja er um 1-1,5 m, víðast 1-1,7 m að hæð. Grjótið í hleðslunum er mosa og skófum vaxið og má telja 4-8 umför af grjóti.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Staðarhraun, 2

MH-167:020 heimild um leið

352496 475465

Gata merkt á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá leið MH-671:003 sunnan við túnjaðar og til VNV að leið MH-671:012 vestan við tún. Leiðin var athuguð á vettvangi um 100 m suðvestur af bæ 001.

Bæjarlækur liggur meðfram austari hluta suðurjaðars túns en tekur stefnu til suðvesturs um 145 m suðvestur af bæ 001. Sunnan lækjar er smápýft mýrlendi, afgirt með girðingu sem liggur norður-suður um 45 m vestan við malarveg sem liggur í u.þ.b. sömu stefnu út frá Hítardalsvegi og að Staðarhrauni.

Ekki sjást merki um leiðina á yfirborði. Leifar af yngri vegi með svipaða stefnu er greinilegur um 90 m sunnar en af herforingjaráðskortinu að dæma hefur gamla leiðin legið meðfram bæjarlæknum.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 SA

MH-167:021 þúst óþekkt

352505 475482

Þúst er í túnjaðri um 80 m suðvestur af bæ 001, um 3 m norðan við Bæjarlæk.

Umhverfis þústina er þýft tún í órækt. Bæjarlækur rennur til vesturs sunnan við þústina og girðing liggur NNV-SSA um 8 m vestan þústarinnar.

Þústin er aflöng, um 11 x 7,5 m að stærð og snýr norður-suður. Hún er grasi gróin en nokkuð stórþýfðari en umhverfið og rís um 50-70 cm hærra.

Þúst 021, horft til SSV.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-169 Svarfhóll

1695 & 1709: 24 hdr. Hítardalskirkjueign. - OILR 156; JÁM IV, 450.

1847: 16 hdr. Hítardalskirkjueign. - JJ, 132.

1235-1237: Svarfhóls er lauslega getið í Sturlungu. - Sturlunga saga, ÍF XXI, 272, 297.

1575: „Allra heilagra kirkia i Hijtárdal ä [...] thessar jarder. [...] Suarbhall leigd fyrer .c.“ Máld DI XV 611.

„Jörðin var lengi í eign Hítardalskirkju, en féll til Staðarhraunskirkju, er Hítardalskirkja var lögð niður. Hún komst í einkaeign árið 1921.“ - BB III, 320.

„Ekki hefur verið búseta á Svarfhóli síðan árið 1977.“ - BB III, 320

Túnakort **1918:** Tún 4,2 ha, slétt 1/2. Garðar 420 m².

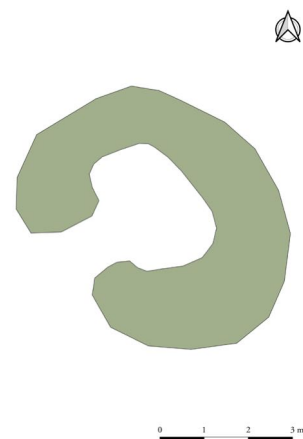
1709: „Haga sumar og vetur ljá ábúendur Melsmönnum fyrir xxx (30) álna beitartoll, vide supra Mel. Skógur til kolgjörðar bjarglegur til þessa, eyðist mjög. Torfrista og stúnga næg. Reiðíngsrista bjargleg fyrir heimilið. Móskurður til eldiviðar nægur. Túninu grandar sandfok í stórviðrum. Engjar ekki að telja, nema hvað hent er úr hagmyri undan peníngafótum. Hætt er kvikfje mjög fyrir foröðum og afætudýjum, sem oft verður skaði að. Ekki er bæjarhúsum óhætt fyrir stórviðrum.“ JÁM IV, 451

MH-169:017 tóft heystæði

353114 474647

Lítil og einföld tóft er um 910 m vestan við bæ 001 og 100 m vestan við tóftir 018.

Tóftin er á mörkum mosagróins hrauns til norðurs og framræstar mýrar til suðurs en þó gróðursnaður blettur fast sunnan við tóftina.

Heystæði 017, horft til norðvesturs á ljósmynd.

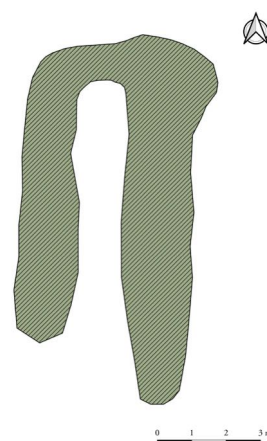
Tóftin 6,5 x 5 m að stærð og snýr NNV-SSA. Hún er torfhlaðin og eru veggir signir, 0,4 m á hæð og NNV-hluti hennar byrjaður að renna saman við þúfur í landinu.. Lítið rof er á tóftinni á miðri VSV-hlið hennar. Miðað við lögun og staðsetningu er þetta sennilega heystæði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

MH-169:018_01 tóft beitarhús

353224 474652

Þrjár tóftir eru um 800 m vestan við bæ 001 og 90 m austan við heystæði 018. Fornleifarnar eru á svæði sem er 30 x 30 m að stærð og þar er að finna beitarhús 01, 02, og rétt 03. Beitarhús 02 er sennilega efst af þessum fornleifum.

Tóft 018_01, horft til suðurs á ljósmynd.

Tóftinar eru í hraunjaðri, í litlu og grónum hvammi rétt norðan við framræst mýrlendi.

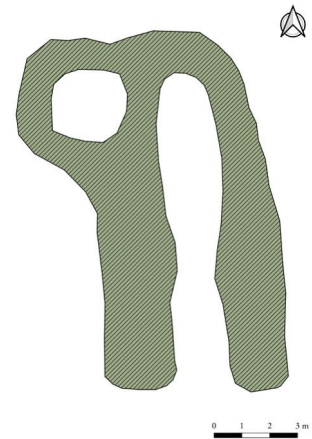
Beitarhústóft 01 er suðaustast á svæðinu. Tóftin er einföld, 9,5 x 5 m að stærð og snýr norður-suður. Veggir eru hlaðnir úr torfi og grjóti og sjá má allt að 2 umför í hleðslu sem eru hæstar á austurhlið, 0,5 m á hæð. Op er á tóftinni á suðurhlið hennar. Engin hlaða er greinileg á tóftinni.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

MH-169:018_02 tóft beitarhús

353201 474661

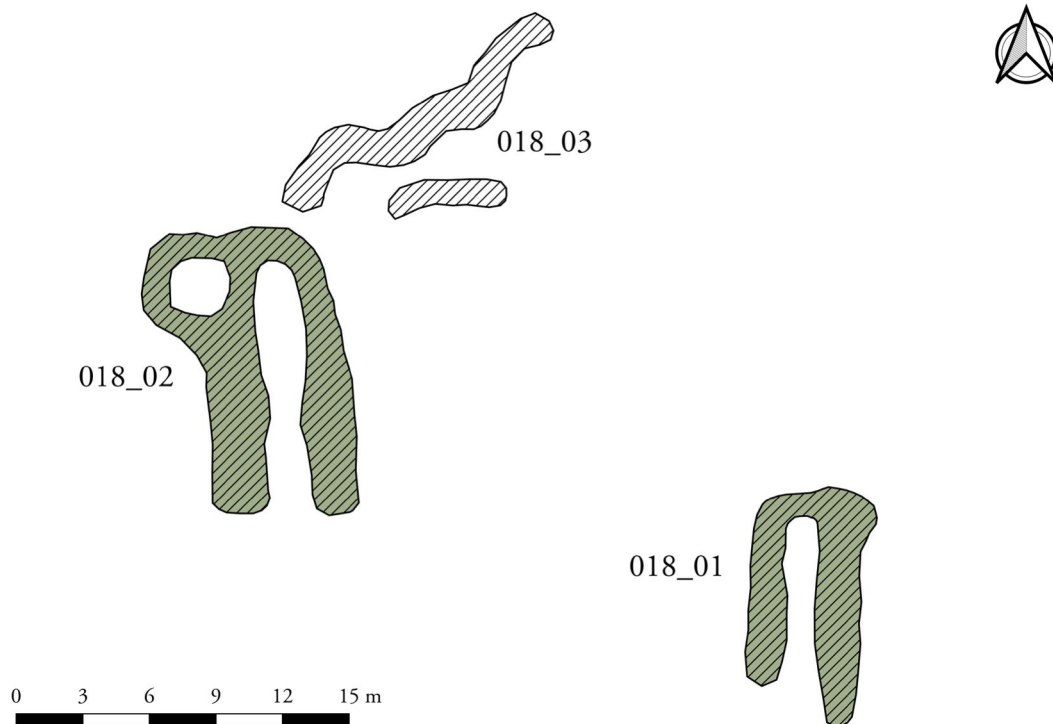
Beitarhús 02 er um 20 m VNV við beitarhús 01. Þetta er líklega eldri útgáfa af beitarhúsinu og er tóftin efst á grónum hól. Tóftin er 13 x 7 m að stærð og snýr norður-suður. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir en ekki sér í umför vegna gróðurs. Veggir eru 0,6 m á hæð. Sjálf fjárhúsin eru austast. Þau eru 11 x 2 m að innanmáli og snúa eins og tóftin. Gengið er inn í fjárhúsin fyrir miðri suðurhlið. Líkleg hlaða er norðvestast. Hún er 2,5 m x 2,5m að innanmáli en

Töft 018_02, horft til norðurs á ljósmynd.

aðeins 0,3 m dýpri en fjárhúsin. Hún er mikið til fallinn inn og gróið hefur yfir grjóthleðslur.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

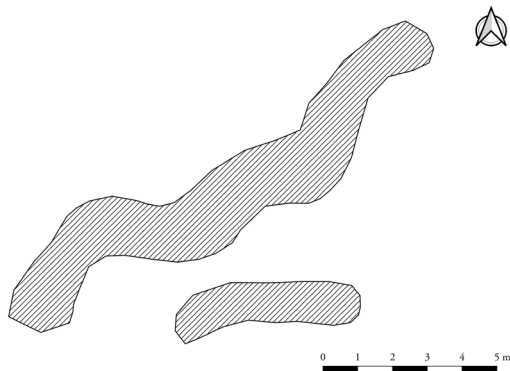
Minjasvæði 018.

MH-169:018_03 tóft rétt

353207 474670

Rétt 03 er um 2 m norðaustan við beitarhús 02. Hún er 11 x 5 m að stærð, snýr ANA-VSV og er hlaðin í nokkrum halla, upp í brekku til ANA. Sjá má 1-3 umför af grjóti í hleðslum sem eru 0,2-0,4 m á hæð. Staðarhraun afmarkar ANA-hlið réttarinnar. Op er til VSV.

Hættumat: engin hætta

Tóft 018_03, horft til norðausturs á ljósmynd.

MH-169:019 varða óþekkt

354704 475110

Varða er um 850 m norðvestan við bæ 001 og 60 m austan við malarveg sem liggur til NNA að sumarhúsum.

Svæðið er nokkuð blásið og þar eru margir gróðursnauður melir og er varðan á einum þeirra. Til norðurs og austurs er deiglent og víða sést í kjarrgróður.

Varðan er 1 m að grunnfleti og 0,6 m á hæð. Hún er hlaðin úr stæðilegu grjóti og er hún breiðust í grunninn og mjókkar eftir því sem ofar dregur. Varðan er á mörkum þess að teljast til fornleifa og ekki er útilokað að hún hafi hreinlega verið hlaðinn af fólki úr sumarbústaðahverfinu. Varðan fær hins vegar að njóta vafans og því skráð hér.

Varða 019, horft til NNA.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-171 Melur

1695, 1709 & 1847:16 hdr. Bændaeign. - OILR, 155; JÁM IV, 419; JJ, 132.

Jarðarinnar er getið í Heiðarvígasögu. „[...] rennr Gestr [Þórhallason] suðr á leið til Borgarfjarðar ok kemr at Mel; sá hét Halldórr, er þar bjó, en kona hans var náskyld Gestí.“ ÍF III, 235.

[Um **1463-1470**]: Máldagi Hofstaðakirkju á Mýrum. „Kirkia aa hofstodum aa [...] allt landit at mel. Er þar half iordin til leiguburðar. ijj. merkur.“ DI V, 409.

Túnakort **1918**: Tún 3,1 ha, slétt 4/5. Garðar 200 m².

1709: „Skógur til raftviðar valla teljandi, til kolgjörðar og eldiviðar nægur og brúkar ábúandi skóg til bússnaðsynja. Torfrista og stúnga bjargleg. Móskurður til eldiviðar brúkast ei, meinast þó vera. Móskurður til eldiviðar brúkast ei, meinast þó vera. Engjarnar hafa brugðist í margt ár og ekki sprottið, og eru því komnar í mosa fyrir þessa óáran, so mönnum þykir örvænt að þetta slægjuland muni hjer eftir að gagni verða. Landþröng er og víða graslítið brunahrún, og því kaupir ábúandi sumar og vetrarhaga fyrir xxx álna toll af Svarfhólsmönnum árlega. Vatnsból erfitt í Melsá um vetur fyrir brattlendi og hálkufrostum. Hreppamannaflutniingur torsóktur fyrir foröðum.“ JÁM IV, 420.

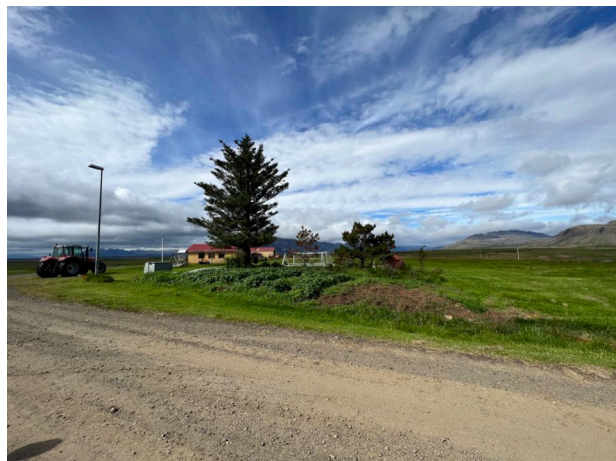
Kort sem sýnir hnitsett túnakort Mels MH-171 frá árinu 1918, skráðar minjar og línuleiðir.

„Land Mels er ekki mjög stórt, en það er fjölbreytt að gerð. Austasti hluti þess er úfið hraun, Melshraunið, vestasti hluti þess, sem runnið hefur úr Hraundalnum. Vestan við hraunjaðarinn, skilin frá honum af mýrarsundi er löng melalda. Bæjarhús standa nyrst á þessari öldu, nærri Melsá, og þar eru eldri tún jarðarinnar. Á suðurhluta öldunnar eru dálitlar skógarleifar. Þar setti Skógrækt ríkisins upp skógræktargirðingu fyrir allmörgum árum. Vestur af öldunni eru samfelldar mýrar og flóar. Austasta hluta þeirra, næst bænum, hefur nú verið breytt í tún. Austur frá suðurhluta öldunnar er einnig allstór mýrarspilda. Óveruleg hlunnindi af laxveiði í Melsá fylgja Mel.“ BB III, 309.

MH-171:001_01 *Melur* bæjarhóll bústaður

353021 471863

Á túnakorti er bær 001_01 merktur litlu austan við miðju heimatúnsins og er kálgarður 001_02 fast austan við bæ. Í fasteignamati frá 1916-1918 er bæjarhúsum á Mel lýst svo: „Baðstofa þrepbyggð 8 1/2 x 6 ál og frambær er 10 x 4 1/2 ál.“ Gamli bærinn stóð um 50 m suðaustur af núverandi íbúðarhúsi og sneri líklega stöfnum til suðurs. Síðasti bærinn sem stóð á þessum stað var rífið í kringum 1980 samkvæmt ábúanda.

Bæjarhóll 001_01, horft til norðurs.

Umhverfis gamla bæjarhólninn er slétt tún í rækt. Heimreið liggur framhjá bæjarhólnum sunnan- og vestantil. Búið er að planta greni, furu og rífsberjarunnum fast norðan við matjurtagarð sem enn er á staðnum.

Sléttað hefur verið úr minjum gamla bæjarins og sést ekki skýr hólmyndum á svæðinu. Á túnakorti frá 1918 eru bæjarhús sýnd sem 10 x 10 m að stærð.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918; Fasteignamat 1916-1918 - undirmat; Mýrasýsla, 199

MH-171:001_02 heimild um kálgarð

353026 471852

Þar sem kálgarður er merktur austan við bæ 001_01 á túnakorti frá 1918 er nú kartöflugarður. Kálgarðurinn sem merktur er á túnakortið hefur líklega náð lengra til norðurs. Kartöflugarðurinn er um 16 x 11 m að stærð og snýr austur-vestur. Ekki er hlaðið umhverfis kartöflugarðinn en lögun gamla garðsins gæti stjórnað lögun hans a.m.k. að hluta.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-172 Fíflholt

1695 & 1709: 24 hdr. Bændaeign - OILR, 156; JÁM IV, 449.

1847: 16 hdr. Bændaeign. JJ, 132.

[Um 1530-1600]: Skrá um landamerki Fíflholta í Hraunhreppi á Mýrum. DI IX, 567-569; DI XI, 102-104.

Tveir bæir eru merktir á túnakort frá 1918 og er annar þeirra nefndur þurrabúð í fasteignamati frá 1916. Fasteignamat 1916-1918 - undirmat; Mýrasýsla, 200.

Sveitarfélögin á Vesturlandi keyptu Fíflholt árið 1997 og er þar nú urðunarstaður sorps.

Túnakort **1918:** Tún 6,5 ha, slétt 1/3. Garðar 450 m².

1709: „Hagagöngufje taka ábuendur stundum á vetur sjer til gagnsmuna meira eður minna. Torfrista og stúnga nýtandi, erfið til að sækja. Reiðingsrista fyrir heimilið bjargleg. Móskurður lakur til eldiviðar, brúkast þó. Hrísrif lítið til tróðs. Engjunum grandar lækur í vatnsvöxtum, sem ber mor og slý í slægjuland. Hætt er kvikfje fyrir stórviðrum á vetur, sje ei með mestu gætni við varðað. Vatnsból bregst um vetur og er þá erfitt í torfgröfum. Kirkjuvegur lánkur og torsóktur fyrir foröðum á sumur til Staðarhrauns, en fyrir Melsá og Melslæk á vetur. Hreppamannaflutningur erfiður á sumur fyrir foröðum.“ JÁM IV, 450.

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Fíflholts MH-172 frá árinu 1918, skráðar minjar og línuleiðir.

„Jörðin er landstór, og er landið að mestum hluta mýrar og flóar, en í norðurhluta þess er allmikill melafláki, Fíflholtamelar. Melar þessir eru nyrsti hluti melarana, sem liggur alllangt niður í Hraunhrepp og er trúlega forn jökulruðningur. Ólafsvíkurvegur liggur um melana ofanverða, og eru þar vegamót Ólafsvíkurvegar og Hraunhreppsvegar. Mjög beitarstelt þótti í Fíflholtum, á meðan sauðfjárrækt byggðist á útbeit á vetrum, en slægjur þóttu rýrar.“ BB III, 297.

MH-172:002_01 *Fíflholt II* heimild um bústað 350075 469886

Á túnakorti frá 1918 er bær 01 nærri norðurjaðri túns, um 210 m norðaustan við bæ 001. Kálgarður 02 er fast austan bæjarins.

„Þurrabúðarmannshús eru: Baðstofa 8 x 5 1/2 al. Með kjallara,“ segir í fasteignamati 1916.

„Árin 1914-1944 var þar að auki húsmennskubýli, Fíflholt II eða Norðurbær. Ábúendur voru hjónin Sigmundur Guðmundsson og Soffía Kristjánsdóttir. Norðurbær stóð nyrst í túninu, nálægt þar, sem nú stendur steinsteypt hlaða,“ segir í Byggðum Borgarfjarðar III.

Hlaðan sem nefnd er í Byggðum Borgarfjarðar er nú nýtt sem aðstöðuhús Sorpurðunar Vesturlands og er plan umhverfis húsið, að hluta malbikað. Norðurbær hefur staðið rétt norðvestan við aðstöðuhúsið. Trjám hefur verið plantað meðfram planinu að norðvestan- og norðaustanverðu.

Ekki sjást merki um býlið á yfirborði og hafa yfirborðsummerki líklega horfið við fyrri framkvæmdir á svæðinu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918; Fasteignamat 1916-1918 - undirmat; Mýrasýsla, 200; BB III, 324

MH-172:002_02 heimild um kálgarð 350080 469884

Kálgarður 02 var fast austan við bæ 01. Ekki sjást merki um garðinn og hafa yfirborðsummerki líklega horfið við fyrri framkvæmdir á svæðinu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918

MH-172:008 heimild um túngarð

350033 469886

Á túnakorti frá 1918 er túngarður teiknaður umhverfis heimatúnið. Í fasteignamati frá 1916-1918 segir að að gripagirðing sé kringum allt túnið. Fyrirhuguð raflögn RARIK mun liggja yfir norðurmörk heimatúnsins Í Fíflholti, líkt og það er teiknað á túnakorti frá 1918, um 50 m vestur af bæ 001.

Þar sem vesturmörk túnsins voru áður liggur nú malarvegur að bílastæði við sorpurðunarstöðina að Fíflholtum. Umhverfis er hálfgróinn melur.

Svæðinu hefur mikið verið raskað í tengslum við sorpurðun á svæðinu og ekki sjást merki um túngarð á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918; Fasteignamat 1916-1918 - undirmat; Mýrasýsla, 200

MH-172:032 heimild um leið

350048 469894

Gata merkt á herforingjaráðskort liggur frá leið MH-671:002 norðaustan við bæ 001 og til vesturs meðfram norðurjaðri túns að leið MH-671:004.

Á því svæði sem leiðin lá áður liggja nú malarvegir úr norðri og norðvestri að bílastæði við sorpurðunarstöðina að Fíflholtum. Umhverfis er hálfgróinn melur.

Ekki sjást merki um fornleifar á yfirborði og hefur leiðin líklega horfið við síðari tíma vegagerð á svæðinu.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 SA

MH-172:033 hleðsla óþekkt

348987 469591

Lítilfjörleg hleðsla er á melholti um 30 m norðan við Hraunhreppsveg og um 960 m vestur af bæ 001.

Hraunhreppsvegur liggur yfir melholtið mitt. Vestarlega á holtinu norðan vegar eru um 1,8 m háir klettur og liggur út frá suðurhlið klettanna. Lítilsháttar gróður er í kringum klettana, lyng og gras.

Hleðslan er um 4 m á lengd og snýr norður-suður. Hún er um 30-40 cm á breidd og 15-25 cm á hæð, hálfhrunin og eru mest tvö umför af grjóti í hleðslum. Grjótið í hleðslunni er skófum vaxið. Grjót dreif er í kringum hleðsluna, líklega að mestu náttúruleg. Hlutverk hleðslunnar er óþekkt.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-191 Akrar

1695: 30 hdr. Bændaeign. - OILR 156.

1709: 60 hdr. Kirkjueign að hálfu, - JÁM IV, 439.

1847: 60 hdr. Bændaeign. - JJ, 132.

„Kirkjustaður annecteraður með Hjörtsey, Krossholti og Kolbeinsstöðum.“ - JÁM IV, 439.

Jarðarinnar er getið í Landnámabók: „Þorgils knappi, leysingi Kolla Hróaldssonar, nam Knappadal; hans synir váru þeir Ingjaldr; Þórarinn ok Þórir, er bjó at Ökrum ok eignaðisk allt land millim Hítár ok Álptár ok upp til móts við Steinólf [í Hraundal].“ - ÍF I, 95

Í Egils sögu segir: „Hið þriðja bú átti hann við sjóinn á vestanverðum Mýrum. Var þar enn betra að sitja fyrir rekum, og þar lét hann hafa sæði og kallaði að Ökrum.“ - ÍF II, 75.

Í Grettis sögu er einnig talað um bændur á Ökrum. - ÍF VII, 195-96, 198.

Um 1200: Kirknaskrá Páls. - DI XII 11

[**1258**]: „Marie kirkia oc petrs oc clementis er at avkrvm. hvn a halft land heima [...] oc hafirstaðe halfa.“ - Máld DI I 596.

[**um 1274**]: „[í Krossholt] skal giallda fra okrum hûer missere vj aûra ef prestr a land enn ef olærdur madur a land. oc er þar prestr: þa skal giallda xij aûra. er þar eingin prestr þa skal giallda iiij merkûr: ad ocrûm.“ - Máld DI II 113 [Krossholts].

[**1354**]: „Mariu kirkia at aukrum a hálft heima land. [...] hafurstadi halfa.“ - Máld DI III 86.

[**1394**]: „Mariukirkia ad okrum a heimaland halftt [...] hafnesstade halfa.“ - Hítardalsbók DI III 225.

1397: „a heimaland halft. Hafurstadi halfa.“ - Máld DI IV 185-186.

1397: „[til Krossholts] skal giallda fra Økrumm hver missere vj aura ef prestur aa Akra lannd. enn ef olærdur a land oc er Þar prestur. Þa skal giallda xij aura. er Þar ei prestur Þa skal giallda iiij merkur.“ - Máld DI IV 198-199 [Krossholts].

28.3.1406: Vermundur ábóti á Helgafelli og officialis hefur skoðað bréf séra Þorláks Narfasonar og Hálfðánar prests Guttormssonar um að Gyrðir biskup „hefði Þuijlikan maaldaga giortt millum krossholltzkirkiu og akrakirkiu. j suo maata. ath af þeim niju bæum. er fyrir sunnan hijtaraa er. sem til krossholltzkirkiu liggja skyldi færa lijk til akra jafnan er ei vel er færnt til krossholltz.“ - DI III 708-709.

10.3.1410: Jón Skálholtsbiskup staðfestir úrskurð Vermundar ábóta frá 28.3.1406. - DI III 731-733.

[**um 1470**]: „Mariu kirkia a avkrumm a heima lannd hálft.“ - Máld DI, V, 598.

[1491-1518]: „Mariu kyrkia ad Okrum a heimaland halfft.“ - Máld DI VII, 65 [Þjsks Bps 2 4to].

9.10.1502: „[Biskupsúrskurður um að] af öllum þeim bæum sem fyrir sunnan kallfalæk eru oc til krossholtz kirkiu liggia oc suo heita kalfalækur. skjdzholt. hamrar. laxarholt. skutilsey. vigur. hualseyiar. oc eyriksstadir. jsleifarhus skal af öllum þessum fyrr skrifudum bæum gialldast allir lysitollar til akra kirkiu æfnliga hier eptir. enn af öllum bæum fyrir sunnan hijtaraa þeir sem til krossholtz kirkiu liggia skal jafnan færa lijk til krossholtz þa þangat er vel færtt ad fraa teknum eiriksstodum. jsleifarhusum oc hua[l]seyum. ef þar er bued. enn þa til akra ef þangat er ecki vel færtt.“ - DI VII, 615-17. Staðfesting á úrskurði Jóns bps frá 10.3.1410.

1544: Minnisgrein Gizurar biskups um hvað hann hafi fengið í umreið sinni. „hest fra aukrum.“ - DI XI, 360.

4.9.1560: Skipan Gísla biskups Jónssonar á kirkjusóknum bæja til Akra, Krossholts, Hítarness og Staðarhrauns. - DI XIII, 522-523.

1575: Máld - DI XV 614.

[**um 1600**]: „[...] (þar) liggur nu eing(in) logbylisjord undir. þo sækia þeir med jaf(n)adi þangat kirkiu oc taka þo þar heilagt sacramenti sem bua þar sudur fra utan þeir fara ä stæstu haatjldum til krossholtz eptir gamalli veniu.“ - Lbs 268 4to, bl. 158a; Lbs 1084to, bl. 465.

18. öld: „Kirkian ä Aukrum ä xxxx j heimalandi og reiknast það halfft heimaland.“ - Máld DI VII, 65, nmgr. 1 [Lbs 108 4to, bl. 429].

27.11.1880: Akra- og Hjörseyjarsóknir lagðar til Staðarhrauns. - PP, 136 [lög].

„Á Ökrum var lengi tvíbýli og raunað talað um tvo bæi, Suðurbæ og Vesturbæ, og skiptist jörðin til helminga á milli bæjanna. Akrar I (Suðurbær) voru til ársins 1955 helmingur jarðarinnar allrar. Það ár var byggt nýbýli á eigninni og lagður til þess þriðjungur Akra I. Síðar var lagður annar þriðjungur til nýbýlisins,“ BB III, 289.

1709 eru nefndar tvær hjáleigur frá Ökrum; Ísleifsstaðir og Höfða. Þar að auki eru taldar upp 8 eyðihjáleigur. JÁM 441-444.

Túnakort **1918:** Tún 7,4 ha, allt slétt. Garðar 900 m².

1709: „Torfrista og stúnga næg. Reiðingsrista bjargleg fyrir heimilið. Móskurður fyrir heimilið nægur. Eggver í tveimur sjáfarhólmum og dúntekja þar af að nokkru gagni eftir árferði, þó sjaldan til stórra hlunninda teljandi. Lunda og kofutekja lítil í sjáfarhólmum. Selveiðivon í betra lagi, brúkast jafnlega, og er oft að góðu gagni. Rekavon hefur góð verið, en lítt heppnast í nokkur ár. Sölvafjara í betra lagi, og hefur ábúandi selt söl sjer til gagnsmuna, en nú ekki í nokkur ár. Skelfisksfjara er stundum að nokkru gagni. Fjörugrös næg, brúkast ei. Heimræði er

ár um kring, en brúkast sjaldan um hávetur, því þá er aflavon lítil. Lending góð og gánga skip fleiri eður færri, so sem bóndinn fær viðkomið. [...] Túninu grandar sandfok og sjááfarvogur, sem brýtur að norðanverðu. Engjar eru mjög í hrjóstur komnar af leir og mori, sem vatn hefur á þær borið. Hætt er kvikfje fyrir sjáfarflæðum og afætusíkjum, sem oft verður mein að. Vatnsból bregst vetur og sumar, og er þá erfitt mjög vatns að afla.“ JÁM IV, 440-441.

MH-191:056 heimild um leið

339364 464831

Gata, merkt inn á herforingjaráðskort frá 1911, liggur frá leið MH-671:009 norðaustur af bæ 001 og til norðvesturs en sameinast leið MH-671:009 aftur við Árkvarnarlæk.

Leiðin lá í stórþýfðum móa. Nú er þarna malarlóði sem liggur til norðausturs að Árkvarnarlæk og beygir síðan skarpt til suðurs meðfram honum.

Ekkert sést til forleifar á yfirborði.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 SV

MH-191:057 þúst óþekkt

339191 464561

Þúst er um 391 m norðaustan við Akra 3 og um 45 m neðan við Hraunhreppsveg.

Þústin er í stórþýfðum móa. Fast austan hennar er skurður og til vesturs er malarholt. Fyrir nokkrum árum var ljósleiðari lagður um 5 m norðan við þústina.

Þústin er hringlaga og um 9 x 7 m að stærð. Hún er mikið gróin og um 1,30 m á hæð. Hún er nokkuð flöt að ofan en á henni eru nokkrir grónir steinar sem mynda stutta línu sem snýr norður-suður.

Þúst 057, horft til austurs.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-194 Stóri Kálfalækur

1709: 24 hdr. Bændaeign, JÁM IV, 445.

1847: 24 hdr. Bændaeign. JJ, 132.

[1258]: „prestr at avkrvm [...] skal oc annaz navðsyniar allar fyrir svnnan calba lóc. [...]“ - Máld [Akra] DI I, 596.

[1354]: „prestur ad okrum skal hafa heytolla af vj bæium. hann skal oc annast naudsyniar allar fyrir svnnan kalfalæk ef naudsyn krefur allt thil hijtarär.“ - Máld [Akra] DI III 86.

1397: „prestur ad økrumm skal hafa heytolla af vj bæiumm. Hann skal oc annast naudsynnir allar firir sunnan Kalfalæk og ef naudsyn krefur allt til Hitär.“ - Máld [Akra] DI IV 185-186.

28.3.1406: Vermundur ábóti á Helgafelli staðfestir skipan Gyrðs biskups. „oc til akra skyllði leggiast allir lysistollar af [...] kaalfalæk.“ - DI III, 708, sbr. 732.

[um 1470]: „prestur ad aukrumm skal [...] annast naudsyniar allar fyrir sunna kálfalæk [...]“ - Máld [Akra] DI, V, 598.

15.4.1480: Skiptabréf eftir Ólöfu Loptsdóttur milli Þorleifs og Einars Björnssonar. „Hlaut þorleifur bionnsson j sinn hlut [...] kalfalæk.“ - DI VI, 256.

[1491-1518]: „Prestur [á Ökrum ...] skal og annast naudsyniar allar fyrer sunnann Kalfualæk.“ - Máld [Akra] DI VII, 65 [Þjsks Bps 2 4to].

9.10.1502: Biskupsúrskurður um að „af øllum þeim bæum sem fyrir sunnan kallfalæk eru oc til krossholttz kirkiu liggia oc suo heita kalfalækur. [...] skal af øllum þessum fyrr skrifudum bæum gialldast allir lysitollar til akra kirkiu æfnliga hier eptir.“ DI VII, 615-17.

4.9.1560: Skipan Gísla biskups Jónssonar á kirkjusóknum bæja til Akra, Krossholts, Hítarness og Staðarhrauns. „en til Akra kirkiu skipade adurnefndur Gisle Jonsson [...] þessar jarðer store Kalfalækur [...]“ - DI XIII, 522-523.

„Um mörg ár hefur jörðinni verið skipt í tvö lögbýli, Stóra-Kálfalæk I, sem er 2/3 hlutar jarðarinnar, og Stóra-Kálfalæk II, sem er 1/3 jarðarinnar. Úthagi var lengi í óskiptri sameign býlanna, en upp úr 1960 var öllu landi jarðanna skipt. Árið 1988 fór Stóri-Kálfalækur I í eyði. Árið eftir keypti ábúandi Stóra-Kálfalækjar II jörðina og nýttar hana síðan. Jarðirnar teljast enn tvö lögbýli.“ BB III, 319.

Túnakort **1918:** Tún 4,0 ha, slétt 4/5. Garðar 770 m².

1709: „Torfrista og stúnga lök. Reiðingsrista bjargleg fyrir heimilið. Móskurður til eldiviðar lakur og erfiður til að sækja fyrir foröðum, brúkast þó. Rifhrís til kolgjörðar hefur verið, nú að mestu þrotið og brúkast því ei. Heimræði er hjer valla teljandi nema um sumar með stórstraum, og er þá að fleyta út einn læk, sem stórfælður ganga uppí og þykir mönnum það

lángt og svíþult, brúkast þó jafnlega um nokkurn tíma sumars. Túninu grandar Kálfalækur með landbroti, sem árlega fer í vöxt, og so spillir því vatn, sem jetur úr rótina allvíða. Engjar þær, sem lágu í grend við Breiðavatn, og höfðu áburð og vökva árlega af sama vatni, hafa nú brugðist í margt ár, og upp þornað í grasleysuhrjósturhnjóta, fyrir þá skuld, að þetta vatn hefur gjört sjer annan farveg, þvert frá sem engið hefur áður verið, og fyrir því sýnist ómögulegt, að það kunni (enginu til góða) í sinn gamla farveg aftur að komast. Hætt er kvikfje fyrir holgryfjulækjum og foröðum. Vatnsból spillist á vetur af stórflæðum, sem ganga í brunninn og gjöra vatnið salt og óheilnæmt bæði mönnum og fje, og er þá erfitt vatns að afla. Ekki sýnist bænum óhætt til lengdar fyrir landbroti því, sem Kálfalækur gjörir af túninu nálægt bæjarhúsum; þó hefur enn nú ekki að meini orðið.“ JÁM IV 445-446

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Stóra Kálfalækjar MH-194 frá árinu 1918, skráðar minjar og línuleiðir.

MH-194:003 heimild um útihús

342688 467116

Á túnakorti frá 1918 er útihús um 190 m suðaustan við bæ 001_1 og 85 m suðvestan við útihús 004.

Þar sem útihúsið var er núverandi heimreið að bænum.

Engin ummerki sjást lengur um útihús á þessum slóðum vegna vegagerðar.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918

MH-194:004 heimild um útihús

342735 467190

Á túnakorti frá 1918 er útihús um 150 m suðaustan við bæ 001_1 og 85 m NNA við útihús 003.

Útihúsið var rétt austan við malarplan þar sem heybagglar eru geymdir og fast sunnan við malarveg. Til suðurs er hesthús.

Engin ummerki sjást lengur um útihús á þessum stað vegna margvíslegra framkvæmda á svæðinu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918

MH-194:028 garðlag óþekkt

342708 467082

Sigið garðlag er um 250 m SSA við bæ 001 og 35 m suðaustan við útihús 003.

Garðlagið er í vegkanti malarvegar á deiglendu svæði sem er rétt norðan við mýri.

Garðlagið er um 11 m langt og liggur norðaustur-suðvestur. Það er torfhlaðið og mjög sigið, 0,2-0,3 m á hæð. Sums staðar er það tekið að renna saman við þúfur í landinu. Hugsanlega er þetta gömul áveita en þó er ekki útilokað að þetta sé aðeins gamlar undirstöður undir girðingu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Garðlag 028, horft til suðvesturs.

MH-194:029 þúst óþekkt

342669 467116

Aflöng þúst er í túnjaðri, um 210 m suður af bæ 001. Útihús 003 er merkt á túnakort um 10 m austan við þústina. Hraunhreppsvegur liggur um 10 m sunnan við þústina og heimreið að bænum um 10 m austan við þústina. Norðan og vestan við þústina er sléttuð tún í rækt, skorin af skurðum sem liggja VNV-ASA.

Þúst 029, horft til SSV.

Þústin er um 24 x 7,5 m að stærð (ANA-VSV) og víðast 30-50 cm á hæð.

Þústin er að mestu grasi gróin en grjót sést á stöku stað. Hlutverk þústarinnar er ekki þekkt en mögulegt er að hér sé um að ræða minjar tengdar útihúsi 003, eða jafnvel að útihúsið hafi staðið vestar en það er sýnt á túnakorti og hér sé í raun um minjar útihússins að ræða. Ekki er þó útilokað að þústin hafi einungis orðið til við hreinsun úr túni.

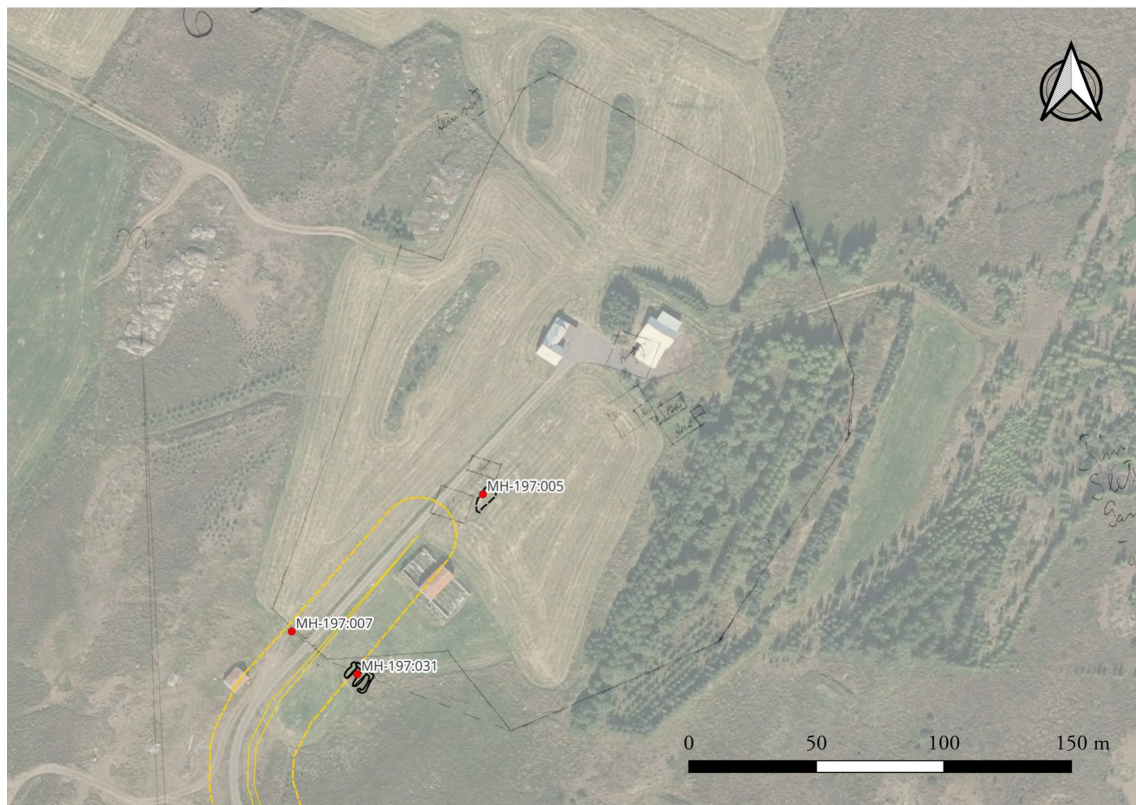
Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-197 Einholt

1695, 1709 & 1847: 16 hdr. Bændaeign. - OILR, 156; JÁM IV, 447; JJ, 133.

Túnakort **1918:** Tún 3,6 ha, slétt 2/5. Garðar 720 m².

1709: „Torfrista og stúnga lök og lítt nýtandi. Móskurður til eldiviðar lakur, brúkast þó. Hrísrif til eldiviðarstyrks eyðist mjög. Engjar öngvar nema tveir veitupartar, sem þó eru mjög votsóktir og erfiðir til að sækja fyrir foröðum. Selvegur í heimalandi torsóktur yfir fortröð, sem víða þarf að brúa. Hætt er kvikfje fyrir foröðum. Kirkjuvegur stuttur, en torsóktur á sumur fyrir foröðum, en um vetur yfir Hítará og Norðlæk.“ JÁM IV, 447-448

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Einhólts MH-197 frá árinu 1918, skráðar minjar og línuleiðir.

MH-197:005 þúst útihús

345567 468783

Á túnakorti frá 1918 er útihús um 80 m VSV við bæ 001_01 og 90 m NNA við útihús 007. Enn sést þúst á þessum stað.

Í sléttuðu túni, rétt vestan við núverandi heimreið að bænum.

Þústin 9,5 x 3,5 og snýr NNA-SSV. Hún er aðeins 0,3 m á hæð en hefur þó greinilegar brúnir til suðurs og norðurs en austur- og vesturbrúnir þústarinnar eru ógreinilegri.

Þúst 029, horft til NNA.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918

MH-197:007 heimild um túngarð

345491 468729

Á túnakorti frá 1918 er girðing utan um allt heimatúnið og er verið að skrá það. Samkvæmt túnakortinu var túnið 250 x 200 m að stærð (um 3.6 ha) og snéri norður-suður.

Á mörkum ræktað túns og óræktað svæðis.

Engin merki sjást lengur um girðingu innan áhrifasvæðis framkvæmdaa. Sennilega hefur hún horfið vegna sléttunar.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918

MH-197:029 heimild um leið

346437 468495

Gata merkt inn á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá vesturjaðri túns til austurs og norður fyrir Háastapa 017 en sveigir svo til suðausturs að leið MH-671:005 skammt austan við stapann. Leiðin var athuguð á vettvangi um 880 m ASA af bæ 001 á þeim slóðum þar sem leiðin sameinaðist leið MH-671:005.

Þar sem leiðin lá er grýttur melur. Hraunhreppsvegur liggur austur-vestur á svipuðum slóðum og leið MH-671:005 lá áður.

Engin merki fundust um leiðina.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 SA

MH-197:030 varða samgöngubót

346486 468450

Varða er um 940 m ASA af bæ 001, um 20 m norðan við Hraunhreppsveg. Varðan er um 30-40 m austan við þann stað þar sem leiðir MH-197:029 og MH-671:005 mættust.

Þar sem leiðin lá er grýttur melur. Hraunhreppsvegur liggur austur-vestur á svipuðum slóðum og leið MH-671:005 lá áður.

Varða 030, horft til SSV.

Varðan stendur ofan á stórum steini, um 80 cm á hæð. Varðan er um 45 x 35 cm að grunnfleti og 65 cm á hæð. Í vörðunni eru sex umför af grjóti og er grjótið skófum vaxið.

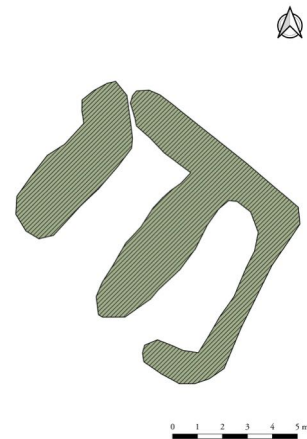
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

MH-197:031 tóft beitarhús

345517 468712

Greinileg beitarhústóft er um 135 m suðvestan við bæ 001 og 75 m suðvestan við þúst 005. Tóftin er á óræktuðu svæði, rétt utan við gamla heimatúnið eins og það var afmarkað 1918. Nokkuð bratt er austan við tóftina og þar er deiglendi neðar.

Tóftin er tvískipt, 9,5 x 8,5 m að stærð og snýr VNV-ASA. Veggir eru torf-og grjóthlaðnir. Þeir eru stæðilegir, allt að 1 m á hæð. Bæði hólfin eru fjárhús sem eru álíka stór, 5 x 2 m að

Tóft 031, horft til ANA á ljósmynd.

innanmáli og snúa þvert á tóftina. Gengið var inn í fjárhúsið nyrst á VNV-veggi þess. Garði liggur í miðri tóftinni, að hluta til steinlímdu. SSV-hlið tóftarinnar hefur verið þiljuð og má enn sjá timburleifar á botni tóftarinnar á þeim stað. Tóftin er líklega á mörkum þess að teljast til fornleifa en stendur líklega á eldra grunni og því tekin með í þessa fornleifaskrá.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-197:032 náma mógrafir

345460 468617

Mógrafir eru um 250 m suðvestan við bæ 001 og 25 m vestan við núverandi heimreið sem liggur að bænum.

Nokkuð deiglent svæði, rétt sunnan við hálfgróið holt.

Mógrafir voru teknar á svæði sem er 20 x 20 m að stærð. Mógrafir eru greinilegar á suðurhluta svæðisins en verða mjög ógreinalegar á norðurhluta þess, sem er nær holti. Grafirnar eru um 5-7 talsins og 2 x 2 m að stærð. Enn var vatn í sumum þeirra en vegna frosts var ekki hægt að sjá hversu djúpar þær voru.

Mógrafir 032, horft til suðurs.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

MH-214 Landbrot

1695, 1709 & 1847: 12 hdr. Bændaeign. - OILR, 159; JÁM V, 21; JJ, 184.

„So er almenningsmál að fornu og nýju, að þessi jörð sje einn hluti af höfuðbólínu Kolbeinsstöðum, þó er hjer fram yfir manna minni fult fyrirsva so sem af hverri annari sjerdeilis lögbýlis jörðu.“ - JÁM V, 21.

1847: 12 hdr. Bændaeign en „Sýslumaður telur jörð þessa kirkju eign.“ - JJ, 134.

21.4.1599: „þessar jarðir liggja þangað [til Kolbeinsstaða] til sóknar: [...] Landbrot xijc.“ - Lbs 108 4to, bl. 521.

Jörðin fór í eyði 1957. - Snæfellingar og Hnappdælingar I, 29.

Túnakort **1920:** Tún 2 ha, garðar 80 m².

1709: „Skógur til kolgjörðar og eldiviðar nægur, og brúkar ábúandi til bússnauðsynja sinna. Torfrista og stúnga lög og lýtt nýtandi. Móskurður til eldiviðar nægur. Lax og silúngsveiðivon í Haffjarðará hefur ei brúkast í manna minni til neinna gagnsmuna. Selstöðu hefur jörðin brúkað áður jafnlega frí á Sóleyjardal, sem liggur í fjöllunum fram frá Mýdal. En hefur ekki brúkast í nokkur ár. Túninu grandar grjótsuppgángur, og so í þerrasumrum visnar við a grasið, því hraun er undir vellinum, og verður því rótin of þurr ef ekki döggvar á með jafnaði. Engjar ekki aðrar en í hagbeitar móum, sem brugðist hafa um nokkur ár.“ - JÁM V, 22.

„Mikið hraunland fylgir jörðinni og túnið er á hrauni, en var þó töluvert grasgefið. Landið liggur að Haffjarðará og er gott beutiland þar.“ - BS, 267.

MH-214:016 Hrossavað heimild um vað

342564 486266

Hrossavað var neðar í Merkjalæk en Fjárvað [015], segir í örnefnaskrá. Hrossavað er merkt á örnefnasjá Landmælinga Íslands, um 790 m norðvestur af bæ 001 og um 140 m sunnan við brúna yfir Haffjarðará.

Merkjalækur rennur til VNV á svæðinu og sameinast Haffjarðará um 100 m VNV við vaðið. Þýft graslendi, mýrlent á köflum, er beggja vegna lækjarins. Tæplega 2 m háir grónir bakkar eru niður að læknum.

Hrossavað 016, horft til norðurs.

Lækurinn er 5-8 m breiður á vaðinu. Hann er grunnur, víða undir 5 cm, og grýttur í botn. Ekki sjást skýrar götur liggja að vaðinu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Landbrot, 3. Örnefnasjá LMÍ

MH-224 Skjálgr

1695 & 1709: 8 hdr. Bændaeign. - OILR, 159; JÁM V, 22.

1847: 10 hdr. Bændaeign. Sýslumaður telur jörðina kirkjueign og 8 hdr. - JJ, 134.

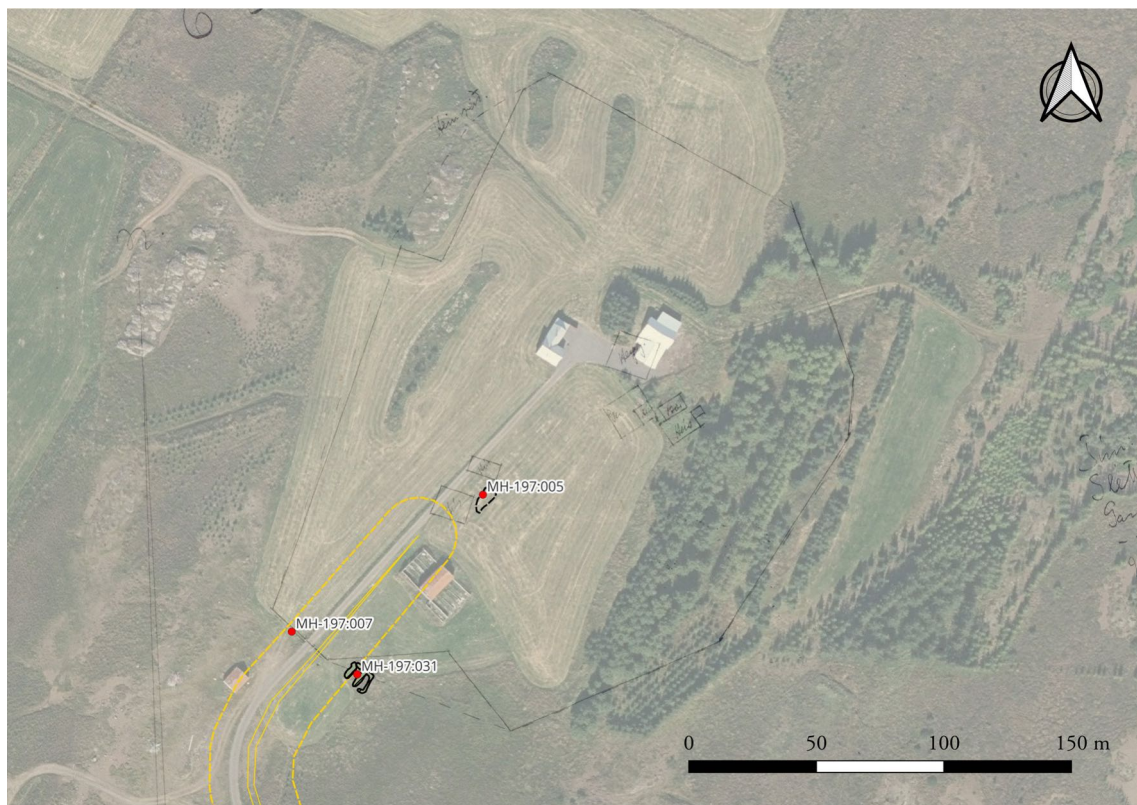
„Um þessa jörð er alt hið sama að segja sem áður um Landbrot, að hún hefur fult fyrirvar so sem annað lögbýli, og það yfir manna minni. Þó haldin partur af Kolbeinstöðum [...]“ - JÁM V, 22.

21.4.1599: „Þessar jarðir liggja þangað [til Kolbeinsstaða] til sóknar: [...] Skjálgr viijc“. Lbs 108 4to, bl. 521.

Túnakort **1920:** Tún 2,3 ha, slétt 1/3, garðar 200 m².

1709: „Skógur til kolgjörðar nægur. Torfrista og stúnga lök. Móskurður til eldiviðar nægur. Selstaða í Sóleyjardal ut supra á Landbroti.“ Þ.e. „Selstöðu hefur jörðin brúkað áður jafnlega frí á Sóleyjardal, sem liggur í fjöllum fram frá Mýdal. En hefur ekki brúkast í nokkur ár.“ - JÁM, 22.

„Mikið hraun og heldur gróðurlítið tilheyrir jörðinni bæði í Rauðhálsa- og Eldborgarhrauni, Skjálgarlækur aðskilur hraunið en hann rennur neðan við Skjálgartún. [...] Inn í

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Einholts MH-197 frá árinu 1918, skráðar minjar og línuleiðir.

Rauðhálsahraun austur frá túninu ganga svolitlir graskimar, drjúggott land. heitir það Flekkar. Túnið er lítið og mýrlent, en á lækjarbökkunum er oft góð slægja.“ - BS, 259

MH-224:001 *Skjálg* bæjarhóll bústaður

344009 485525

Á túnakorti frá 1920 er bærinn merktur við norðurhlið túns. „Bæjarhús að nokkru úr torfi og grjóti, en að nokkru úr timbri járn á þaki. Stærð 10x6 al, lítill kjallari undir bænum, fjós yfir 3 nautgripi,“ segir í fasteignamati 1918. Gamli bærinn stóð á sama stað og núverandi íbúðarhús en ekki eru neinar greinilegar leifar eftir af honum.

Bæjarhóll 001, horft til austurs.

Umhverfi bæjarhólsins er nokkuð þýft og grasi vaxið en til norðurs er mosavaxin

hraunbreiða. Sunnan bæjarhólsins er sléttuð tún. Malarvegur liggur frá Snæfellsnesvegi að vesturhlið bæjarhólsins.

Bæjarhóllinn er fremur flatur og eru mörk hans einna greinilegust til suðurs. Bæjarhóllinn er um 41x13 m að stærð og um 0,3 m á hæð. Hann er léttþýfður og vel gróinn. Mörk bæjarhólsins eru nokkuð illgreinanleg á vesturhlið vegna heimreiðar sem liggur upp að honum.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1920; Fasteignamat 1916-1918 - undirmat; Snæfells- og Hnappadalssýsla, 386

MH-224:010 garðlag túngarður

485490 224010

Túngarður er merktur á túnakorti frá 1920 meðfram vestur og norðurhliðum túns. Túngarðurinn sést enn vel við norður- og vesturhlið túns en aðeins er lítið túngarðsbrot við suðvesturmörk. Það er um 85 m suðvestan við bæ 001 og um 14 m suðvestan við Snæfellsnesveg. Sýnilegar leifar túngarðsins passa ekki að öllu við mörk túns eins og þau eru teiknuð á túnakort og er líklegt að a.m.k. að hluta sé um eldri eða yngri útgáfu að ræða. Túngarðurinn var athugaður á vettvangi við suðvesturhorn túns, um 100 m VSV af bæ 001. Túngarðurinn er á grasgrónu svæði fast suðvestan vegar. Fast norðvestan hans er ysti hluti

hraunbreiðunnar sem teygir sig lengra til norðurs og norðvesturs.

Túngarðsbrotið er grjóthlaðin einföld steinaröð sem hlaðin er úr hraungrýti. Það er um 8x0,5 m að stærð, um 0.4 m á hæð og snýr í norðvestur-suðaustur. Ofan á túngarðinum er gaddavírsgirðing og hefur hún líklega valdið töluverðu raski.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1920

Garðlag 010, horft til suðvesturs.

MH-224:011 þúst útihús

343973 485535

Þúst er um 40 m vestan við bæ 001 og um 40 m norðvestan við Snæfellsnesveg. Þústin gæti verið útihús þar sem hún er á svipuðum stað og útihúsin á túnakortinu frá 1920.

Umhverfis þústina er þýfður mói en til vesturs og norðurs er hraunbrún. Heimreiðin að bænum er síðan til suðurs.

Þústin er hringlaga, um 8x7 m að stærð og snýr í norðvestur-suðaustur. Þústin er um 1.10 m að hæð, vel gróin og mjög þýfð. Hraungrýti sést hér og þar í þústinni en mögulegt er að það sé úr hraunbrúninni og hafi fallið á þústina.

Þúst 011, horft til norðurs.

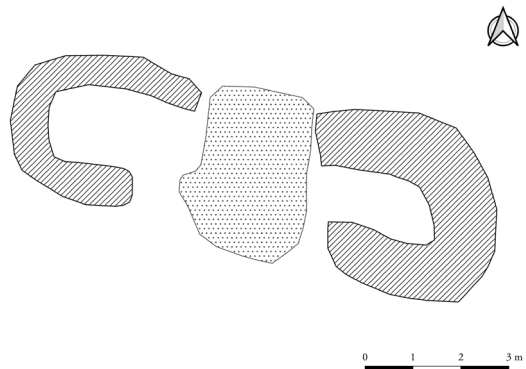
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

MH-224:013 tóft stekkur

343645 485450

Grjóthlaðinn stekkur er 365 m VSV við bæ 001 og 70 m norðan við malarveg sem liggur að Haffjarðará en stekkurinn er spöl norðan við Merkjálæk.

Á grónu nesi, á mörkum deiglendis og mosagróins hrauns.

Stekkur 013, horft til NNV á ljósmynd.

Stekkurinn er tvískiptur, 10 x 3,5 m að stærð og snýr VNV-ASA. Veggir eru grjóthlaðnir og sjást 5 umför af grjóti í hleðslum sem eru 0,8 m á hæð. Veggir eru reistir beggja vegna við grjóthól sem aðskilur hólfin. Hólfin spegla hvort annað og er op á þeim báðum á suðurhlið, við grjóthólinn. Hólf A er til VNV. Það er 3 x 1,5 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Hólf B er til ASA. Það er 2 x 1 m að innanmáli og snýr eins og tóftin.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

MH-621 Fornleifar á fleiri en einni jörð í Þverárhlíðarhreppi

MH-621:006 heimild um leið

387418 474142

Gata, merkt inn á herforingjaráðskort 35 SV frá 1913, liggur frá Norðtungu (MH-019) í norðaustur meðfram Örnólfsdalsá að Örnólfsdal (MH-022) og endar við Norðtungusel (BO-199c).

„Innan sveitar lá leið frá Norðtungu upp með Örnólfsdalsá og hjá Helgavatnsstöpum inn að Helgavatni og þaðan inn á bæi,“ segir í Árbók Ferðafélags Íslands 2004. „Sunnan við Langasund er Langasundsás[...]Utar er Ullarskarðssund[...].Ullarskarðs-sundið nær niður að götu,“ segir í örnefnaskrá Örnólfsdals. Á túnakort Örnólfsstaða frá 1917 er gata merkt sem liggur úr VSV að bæ 001, framhjá bænum og til suðausturs út úr túni. Leið þessi var skoðuð í landi Helgavatns og Norðtungu haustið 2022. Heildarlengd leiðarinnar er um 7,5 km en á vettvangi var leiðin skoðuð á um 400 m löngum kafla. Leiðin var aftur athuguð sumarið 2024, þá í landi Örnólfsdals.

Leiðin liggur ýmist uppi á skógi vöxnum malarbökkum eða eftir sléttum áreyrum, eftir því hvernig háttar til við Örnólfsstaðaá. Í landi Örnólfsstaða er nú malarvegur að mestu þar sem leiðin lá og birkiskógur beggja vegna vegarins. Næst bænum eru sléttuð tún.

Leiðinni var fylgt þar sem hún liggur um birkiskóg í landi Helgavatns en þegar komið er yfir í landi Norðtungu vex birkið innan um allþéttan barrskóg. Ruddur vegur er á leiðinni og er hann ógróinn í landi Helgastaða. Þar er hann um 3 m breiður og niðurgrafinn um 0,5 m. Engin ummerki um götur á gömlu leiðinni sjást á þessum hluta hennar. Ekki sáust heldur merki um gömlu leiðina í landi Örnólfsstaða og hefur hún þar að mestu horfið vegna síðari tíma vegagerðar, en verið sléttuð í tún næst bænum.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 35 SV; Herforingjaráðskort 35 SA; ÁFÍ 2004, 228; Túnakort 1917

MH-621:014 heimild um leið

388521 478039

Gata, merkt inn á herforingjaráðskort 35 SV frá 1913, liggur frá Grjóti (MH-029) í norðaustur framhjá Sigmundarstöðum (MH-028) og yfir Litlu-Þverá í land Kvía (MH-024). „Jaðrar. Mýrarræma upp af Undirlendiskrók og upp að melgötum þeim, er liggja milli Grjóts og Sigmundarstaða,“ segir í örnefnaskrá Sigmundarstaða. Rudd slóð er á milli bæja, litlu ofar og norðvestar en núverandi vegur (Sigmundarstaðavegur (5231)). Leiðin var skoðuð á kafla í landi Grjóts og Sigmundarstaða haustið 2022 og í landi Sigmundarstaða nærri litlu Þverá

árið 2024.

Milli Grjóts og Sigmundarstaða liggur leiðin eftir grasi gróinni hlíð en víða standa klappir upp úr sverði. Austan Sigmundarstaða, eru grýttar áreyrar við Litlu-Þverá en tún sitt hvoru megin við, bæði í landi Sigmundarstaða og Kvía.

Rudda slóðin er um 4 m breið þar sem hún var skoðuð og hefur efni verið ýtt undan halla til suðausturs þannig að neðri brún er 0,5-1 m á hæð þar sem hallinn er mestur. Ekki er vitað hversu gamlar þessar vegabætur eru. Engar skýrar reiðgötur á leiðinni sjást þar sem hún var skoðuð. Leiðin var rakin á 550 m löngum kafla árið 2022.

Leiðin sást ekki innan þess úttektarsvæðis við Litlu-Þverá 2024 og er hún líklega horfin í tún á þessu svæði.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 35 SV; Ö-Sigmundarstaðir, 1

MH-641 Fornleifar á fleiri en einni jörð í Stafholtstungnahreppi

MH-641:008 heimild um leið

388177 473140

Gata, merkt inn á herforingjaráðskort frá 1913, liggur frá Sleggjulæk (MH-066) í norðaustur að Ásbjarnarstöðum (MH-065).

Leiðin hefur að mestu legið á sömu slóðum og núverandi Ásbjarnarstaðavegur, en vestast, næst Sleggjulæk hefur leiðin um 100 m sunnar en núverandi vegur. Meðfram veginum eru tún og graslendi.

Ekki sjást merki um leiðina á yfirborði og hefur hún að mestu horfið vegna seinni tíma vegagerðar eða gróið upp.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Herforingjaráðskort 35 SV

MH-641:010 *Stekkjarsneið* heimild um leið

387735 472770

Gata, merkt inn á herforingjaráðskort 35 SV frá 1913, liggur frá Sleggjulæk (MH-066) í norðvestur yfir hreppamörk um Örnólfsdalsá að leið MH-621:005. Leiðin lá um Stekkjarsneið í landi Sleggjulækjar sem sagt er frá í örnefnalýsingu jarðarinnar: „Ofan við Eyrarnar er klettabelti, er heitir Stekkjarsneiðarklettur, sem ná eftir landinu endilöngu og inn á Ásbjarnarstaðaland. [...] Þessir klettur draga nafn sitt af sneið, er liggur niður þá og heitir Stekkjarsneið. Hún er nú bílfær, fyrir framan hana þar sem Ytri-Klettarnir eru hæstir heitir Háiklettur.“ Árið 2022 var leiðin skoðuð norðvestan við Stekkjarsneið og á áreyrum Örnólfsstaðaár. Stuttur hluti leiðarinnar var skráður árið 2024 og er það sá hluti hennar sem liggur næst Sleggjulæk, sunnan Ásbjarnarstaðavegar. Leiðin er merkt á túnakort Sleggjulækjar frá 1917 og liggur þar að bænum úr norðvestri.

Örnólfsstaðaá hefur vítt vatnasvið á milli Norðtungu MH-019 í Þverárhlíðarhreppi og Sleggjulækjar MH-066 í Stafholtstungnahreppi. Hún rennur nú (2022) í landi Norðtungu við Norðtunguskóg en hálfgrónar og grónar eyrar eru frá ánni að ásum norðvestast í landi Sleggjulækjar. Þar sem leiðin lá að Sleggjulæk er nú malarheimreið að bænum. Fast sitthvorumegin heimreiðarinnar eru sléttuð tún.

Greina má óljósa slóða hér og þar á áreyrnum en ekki er hægt að tala um að ummerki gömlu leiðarinnar séu sýnileg enda hafa þau líklega verið afmáð af ánni eftir því sem hún hefur breytt sér. Stekkjarsneið í landi Sleggjulækjar er sneiðingur þar sem farið var upp/niður af lágum en bröttum ásum Þar var síðar gerður jeppafær slóði og þegar svæðið var skráð (haust 2022) hafði greinilega nýlega verið borin í hann möl. Engin merki sjáust um leiðina þar sem hún

var athuguð í landi Sleggjulækjar 2024 og hefur hún þar horfið af yfirborði vegna seinni tíma vegagerðar.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Herforingjaráðskort 35 SV; Ö-Sleggjulækur, 5; Túnakort 1917

MH-671 Fornleifar á fleiri en einni jörð í Hraunhreppi

MH-671:003 heimild um leið

352759 474685

Á herforingjaráðskort frá 1911 er merkt gata sem liggur frá vagnvegi 002, til norðurs framhjá Mel MH-171 og að Staðarhrauni MH-167. „Raftás er mestallur eða alveg allur í Fíflholtalandi. Vegurinn frá Þjóðvegi upp að Mel, Hítardal og fleiri bæjum liggur eftir honum,“ segir í örnefnaskrá Mels. Hluti leiðarinnar í landi Svarfhóls MH-169 var tekin út vegna lagninu jarðstrengs árið 2024 en áður var partur af leiðinni sem á fast vestan við bæ á Melum MH-171:001 skoðaður vegna jarðstrengs tveimur árum fyrr.

Á þeim slóðum þar sem leiðin var tekin út 2024 er sléttað svæði fast suðvestan við Staðarhraun, Til vesturs er Hítardalsvegur (nr. 539). Þar sem leiðin var skráð 2022 lá Hítardalsvegur út frá Snæfellsnesvegi yfir mýrlendi á sömu slóðum og leiðin lá áður. Þegar komið er yfir Melslæk sveigir Hítardalsvegur en leiðin lá leiðin beint áfram að Melum en á því svæði eru nú ræktuð tún.

Engin ummerki sáust um leiðina í landi Svarfhóls árið 2024 og engin merki um þessa leið sást heldur í landi Mela árið 2022 en þar hefur hún horfið í tún og undir yngri vegi.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 SA; Ö-Melur, 3

MH-671:004 heimild um leið

349939 469954

Gata merkt inn á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá leið 002 norðan við Fíflholt MH-172 til suðvesturs að Skíðsholti MH-177. Leiðin var athuguð á vettvangi á tveimur stöðum í landi Fíflholts, um 230 m norður af bæ MH-172:001 og um 920 m vestur af bænum.

Þar sem leiðin var athuguð lá hún yfir melholt með lágum klettum. Mólendi er umhverfis. Þar sem leiðin lá vestan við Fíflholt liggur malarvegur frá Fíflholti að Hraunhreppsvegi yfir svæðið þar sem leiðin lá.

Ekki fundust merki um leiðina á vettvangi. Á loftmynd Loftmynda ehf frá 2023 virðast merki um leiðina greinileg að hluta á milli þeirra svæða þar sem leiðin var athuguð, en þau voru ekki könnuð að svo stöddu.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 SA

MH-671:005 heimild um leið

346142 468556

Gata merkt á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá leið 004 nærri Einholtaseli MH-197:021 til VNV framhjá Einholti MH-197 og áfram meðfram Norðlækjum að leið 006.

„Frá fornu fari lá alfaraleið um hlaðið í Einholtum. Þá lá gatan norðanvert við Ytri-kletta, upp með Heimaklettum að vestan verðu, en við norðurenda þeirra opnaðist tröð heim á hlaðið. Út úr túninu lá svo gatan norðanvert við Múlann, en gegnt honum, handan götunnar, er Kvíaholtið. [...] Í austur frá bænum í Einholtum eru víðáttumiklir melar, með ýmsum hæðum og holtadrögum. Um þessa mela lá alfaraleið hér áður fyrr, og var þar oft „sprett úr spori.“ Þessir melar nefnast einu nafni Einholtamelar,“ segir í örnefnaskrá Einholts. Leiðin var athuguð á um 600 m kafla suðvestan við tún í Einholti.

Á því svæði sem leiðin var athuguð er grýttur melur og klettaholt. Hraunhreppsvegur liggur um melinn á svipuðum slóðum og leiðin lá áður.

Ekki fundust merki um leiðina á vettvangi og hefur hún líklega horfið við seinni tíma vegagerð.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Ö-Einholt, 1; Herforingjaráðskort 25 SA

MH-671:006 heimild um leið

343035 467388

Gata merkt inn á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá Litla Kálfalæk MH-195 til suðausturs framhjá Stóra-Kálfalæk MH-194 og áfram meðfram Blöndulæk að Fylsholti. Hluti leiðarinnar var tekin út í landi Kálfalækjar vegna jarðstrengsframkvæmda 2024, um 410 m austan við Kálfalækjarbæ MH-194:001.

Búið er að ræsa landið fram á þessum slóðum og malarvegur liggur á svipuðum stað og gamla leiðin lá. Til norðurs er Kálfalækur (lækurinn)..

Engin ummerki um leiðina sjást lengur í landi Kálfalækjar, sennilega hafa seinustu ummerkin horfið þegar landið var framræst.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 SV

MH-671:007 heimild um leið

353970 474736

Gata merkt á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá Staðarhrauni MH-167 til suðausturs framhjá Svarfhól MH-169 og Ytri-Hraundal MH-170 og áfram yfir hreppamörk í átt að Syðri-Hraundal MH-153.

„Yfir þvert hraunið [Svarfhólshraun] liggur stígur að Staðarhrauni og annar ofar, en það er

gamli þjóðvegurinn,“ segir í örnefnaskrá. Hluti leiðarinnar var tekinn út í landi Svarfhóls árið 2024 vegna fyrirhugaðra jarðstrengsframkvæmda, nokkru norðaustan við Grípanda.

Á uppblásunum mel og nokkuð sendnum. Malarvegur liggur nálæga norðvestur-suðaustur yfir svæðið.

Engin ummerki um leiðina sjást lengur, sennilega vegna uppblásturs.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Ö-Svarfhóll, 1; Herforingjaráðskort 25 SA

MH-671:008 heimild um leið 349025 469623

Gata merkt á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá leið 004 um 800 m vestan við Fíflholt MH-172:001 til suðvesturs að leið 005 austarlega á Einholtsmelum, um 1,3 km ASA af bæ í Einholti MH-197:001. Leiðin var athuguð á vettvangi nærri báðum vegamótum.

Þar sem leiðin var athuguð á vettvangi eru ávöl melholt með lágum klettum en mólendi umhverfis. Hraunhreppsvegur liggur yfir holtin, að hluta á svipuðum slóðum og leiðir 004 og 005 lágu áður.

Engin ummerki fundust um leiðina á vettvangi.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 SA

MH-671:009 heimild um leið 338874 464183

Gata merkt á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá Vogu MH-190 til norðurs framhjá Ísleifsstöðum MH-192 og Ökrum MH-191, áfram meðfram jaðri Akraóss og yfir hreppamörk í átt að Hítarnesi MH-208. Leiðin var athuguð á þremur stöðum á vettvangi í landi Akra, um 220 m austur af bæ MH-191:001, um 830 m norðvestur af bæ og um 1,25 km norðvestur af bæ, norðan við Árkvarnarlæk.

Leiðin lá um þýft mólendi. Núverandi Hraunhreppsvegur liggur á svipuðum slóðum og leiðin lá áður.

Ekki sáust merki um leiðina á yfirborði og hefur hún að mestu horfið vegna seinni tíma vegagerðar, eða er gróin upp.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 SV

MH-671:010 heimild um leið

353970 474736

Gata merkt á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá leið 008 við Svarfhól MH-169 til NNV framhjá Múlaseli MH-168 og að Helgastöðum MH-166. Hluti leiðarinnar var tekin út í landi Svarfhóls árið 2024 vegna fyrirhugaðra jarðstrengsframkvæmda, nokkru vestan við Svarfhólsmúla, um 730 m norðausustan við bæjarhól Svarfhóls MH-169:001.

Svæðið er uppblásið en er þó tekið að gróa hér og þar. Malarvegur leggur þvert í gegnum svæðið

Engin ummerki um leiðina sjást lengur, sennilega hafa ummerki um hana horfið vegna uppblásturs.

Hættumat: á ekki við

MH-671:011 gata leið

352786 475777

Gata merkt á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá Staðarhrauni MH-167 til NNA að Hítardal MH-164. Hluti leiðarinnar var tekin út í landi Hítardals árið 2024 vegna fyrirhugaðra jarðstrengsframkvæmda, annars vegar nokkru norðan við Stekká og hins vegar suðvestan við Höfða. Leiðin var einnig rakin í landi Staðarhrauns, frá Hítardalsvegi austan við gamla heimatún jarðarinnar til norðurs að punkti um 60 m norðan við veiðiveg sem liggur til norðvesturs frá Hítardalsvegi.

Þar sem leiðin lá í landi Hítardals er annars vegar sléttað tún eða Hítadalsvegur (nr. 539). Stekká liggur sunnan og austan við leiðina og til vestur er mosagróið hraun.

Engin ummerki um leiðina sáust í landi Hítardadals vegna vegaframkvæmda og sléttunar. Í landi Staðarhrauns má óljóst greina einfalda götu, um 1-2 m á breidd, á um 480 m kafla sem hlykkjast til norðurs frá Hítardalsvegi. Götunni hefur töluvert verið raskað, bæði við seinni tíma vegaframkvæmdir og við lagningu ljósleiðara. Leiðin sést skýrt á loftmynd frá 1956 í safni Landmælinga Íslands. Á herforingjaráðskorti virðist leiðin liggja frá túngarði Staðarhrauns MH-167:004. Rof er á garðinum á þeim slóðum og liggur bíslóði í gegn, en á loftmynd 1956 er garðurinn greinilega heill á þessum kafla, og leiðin liggur meðfram austurhlið túnsins. Mögulegt er að leiðinni hafi verið breytt

Vegarslóði gegnum túngarð MH-167:004, horft til VSV.

á tímapunkti, en aðalheimreið að bænum er úr suðri, sjá MH-167:010.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 SA; Herforingjaráðskort 25 NA; Loftmyndasafn LMÍ

MH-671:013 heimild um leið

352557 475176

Gata merkt á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá leið 003 sunnan við Staðarhraun MH-167 til VSV að Brúarfossi MH-162. Leiðin var athuguð í landi Staðarhrauns, um 380 m suður af bæ, vestan við Hítardalsveg.

Lágir klettur eru meðfram Hítardalsvegi. Vestan vegar er afgirt beitarhólf fyrir hross, þýft og grýtt á köflum. Slóði liggur frá veginum inn í beitarhólfið og til VNV.

Ekki sjást merki um gömlu leiðina á vettvangi. Á loftmynd frá 1956 í safni Lofmynda ehf er leiðin greinileg en hún hefur að fullu gróið upp. Núverandi vegslóði í beitarhólfinu hefur aðra stefnu en gamla leiðin og þverar svæðið þar sem hún lá áður.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 SA; Loftmyndasafn LMÍ

MH-681 Fornleifar á fleiri en einni jörð í Kolbeinsstaðahreppi

MH-681:011 heimild um leið 342578 486411

Óviss gata merkt á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá Stórahrauni MH-213 til norðurs og meðfram Haffjarðará að leið 012 norðan við Landbrot MH-214.

„Frá Stórahrauni og upp með Haffjarðará var talinn sæmilegur reiðvegur. Nú er þar talinn bílavegur, sem mætir Snæfellsnessbraut við Haffjarðarárbrú,“ segir í Árbók Ferðafélags Íslands 1970. Gatan sem merkt er á herforingjaráðskort liggur að fullu austan Haffjarðará. Bílvegurinn sem nefndur er í Árbók Ferðafélagsins liggur að mestu á sömu slóðum en liggur yfir Haffjarðará á gömlu brúnni og mætir Snæfellsnesvegi vestan ár, rétt við nýrri brúna yfir Haffjarðará. Leiðin var athuguð á vettvangi við Haffjarðarárbrú (nýrri).

Þar sem leiðin var athuguð er smáþýft graslendi meðfram bökkum Haffjarðará.

Engin ummerki fundust um gömlu leiðina og hefur hún líkast til annað hvort gróið upp, eða að Haffjarðará hafi grafið úr bökkum sínum þar sem leiðin þá.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: ÁFÍ 1970, 21; Herforingjaráðskort 25 NV

MH-681:012 gata leið 343025 485928

Gata merkt á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá vagnvegi 013 sunnan við Skjálg MH-224 til norðvesturs að Landbroti MH-214 og þaðan til norðurs yfir hreppamörk að Ytri Rauðamel MH-241. Leiðin var athuguð á vettvangi í landi Landbrots, norðan við heimatún jarðarinnar.

Þar sem leiðin var athuguð er að mestu þýft mýrlendi en grýttur melur er næst heimatúninu. Ekki fundust ummerki um leiðina á vettvangi. Á loftmynd Loftmynda ehf frá 2022 má þó greina götu, um 1-1,5 m á breidd, sem sést fyrst um 170 m norður af bæ MH-214:001 og liggur um 265 m til norðurs að Merkjalæk. Ekki sjást skýr merki um leiðina handan lækjarins.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 NV

MH-681:014 gata leið 343645 485493

Gata merkt inn á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá Skjálg MH-224 til vesturs að leið 012 suðaustan við Landbrot MH-214.

Leiðin liggur um að mestu um mosagróið hraun. Merkjalækur rennur á merkjum Skjálgar og Landbrots vestan hraunsins og hefur leiðin legið yfir lækinn. Grasi gróið er meðfram læknum.

Snæfellsnesvegur liggur norðvestur-suðaustur fast suðvestan við tún Skjálgar og liggur Stóra-Hraunsvegur til vesturs frá veginum vestan við Skjálg.

Austast, næst Skjálg, er leiðin horfin vegna síðari vegaframkvæmda. Sá hluti leiðarinnar sem liggur yfir hraun var ekki genginn en á loftmynd Loftmynda efh frá 2022 er leiðin greinileg í hrauninu á um 180 m löngum kafla. Leiðin var athuguð á vettvangi við Merkjálæk en ekki sáust merki um leiðina á þeim kafla og hefur hún þar líkast til gróið upp.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herföngjaráðskort 25 NV

MH-681:015 heimild um leið 344247 485279

Gata merkt inn á herföngjaráðskort frá 1911 liggur frá Skjálg MH-224 til suðurs yfir Kolbeinsstaðalæk og að vagnvegi 013. Hluti leiðarinnar var tekin út árið 2024 í landi Skjálgs vegna fyrirhugaðra jarðstrengsframkvæmda.

Á uppblásnum og stórum mel. Umhverfis er mýri en til norðurs er þó ræktað tún. Ummerki um hjölför, ekki gömul, sjást rétt austan við þar sem leiðin lá.

Engin ummerki um leiðina sást lengur og er hún sennilega horfin vegna uppblásturs.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herföngjaráðskort 25 NV

MH-681:016 heimild um leið 344907 483954

Gata merkt inn á herföngjaráðskort frá 1911 liggur frá Kolbeinsstöðum MH-225 til suðvesturs yfir Kolbeinsstaðalæk og leið 017, og að vagnvegi 013. Hluti leiðarinnar var tekin út í landi Kolbeinsstaða árið 2024 vegna fyrirhugaðra jarðstrengsframkvæmda.

Í framræstu túni, mitt á milli Snæfellsvegar (nr. 54) og heimatúnsins.

Engin ummerki um leið sjást lengur.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herföngjaráðskort 25 NV

MH-681:018 heimild um leið 345280 483902

Gata merkt inn á herföngjaráðskort frá 1911 liggur frá Kolbeinsstöðum MH-225 til norðausturs að Heggstöðum MH-221. Hluti leiðarinnar var tekinn út í landi Ytri-Hauktungu árið 2024 vegna fyrirhugaðra jarðstrengsframkvæmda

Leiðin lá rétt austan við Kolbeinsstaðaveg (nr. 5630). Gróður er lítill við veginn en þéttist því fjar sem dregur honum.

Engin ummerki um leiðina sjást á vettvangi, óvíst er af hverju en mögulega hefur leiðin horfið vegna vegagerðar.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 NA

IV.III Eyja- og Miklaholtshreppur

MH-239 Þverá

1695, 1714 & 1847: 16 hdr. Konungseign, Stapaumboðsjörð, áður eign Helgafellsklasturs. - OILR, 160; JÁM V, 41; JJ, 135.

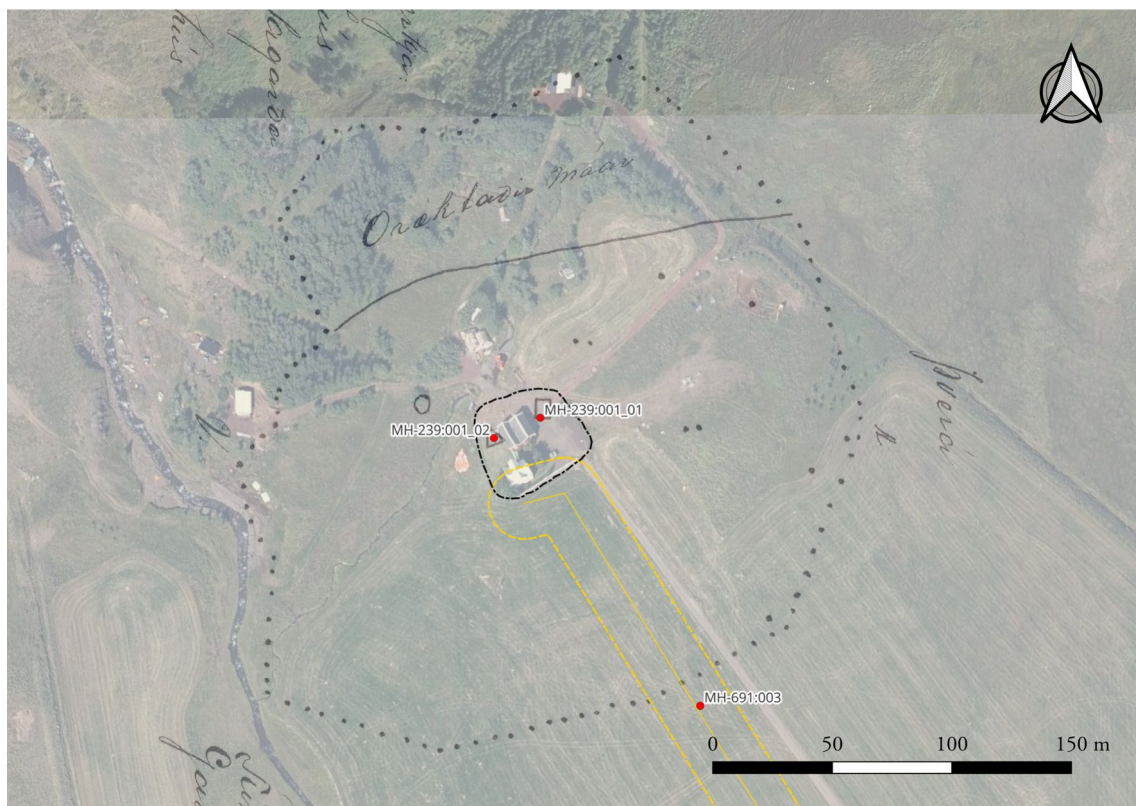
1847: 16 hdr. Stapaumboðsjörð. - JJ, 135.

7.5.1488: Klaustrinu á Helgafelli gefin tiltala til jarðanna Þverár og Gerðubergs í Eyjahrepp og Bjarnarfoss í Staðarhrepp fyrir lauafé. - DI VI, 618 sbr. 652-53.

Túnakort **1920:** Tún 4,4ha, 2/3 slétt, garðar 270m².

1714: „Torfrista valla nýtandi. Reiðingsrista engin. Móskurður til eldiviðar viðsæmandi. Túnið liggur undir stórskaða af átroðningi ferðamanna. Engjar öngvar, nema hvað hent er úr fjárbeit síðan engið forna með ánni er í hrjóstur upp þornað. Haglendi í fjallinu er uppblásið og eyðilagt í grjót og mela.“ - JÁM V, 41.

„Jörðin hefur ævinlega verið talin góð bújörð, enda slægjur ávallt góðar og bithagar búfjár, bæði á fjalli og í heimalöndum hið neðra.“ - Snæfellingar og Hnappdælingar II, 22

Kort sem sýnir hnitsett túnakort Þverár MH-239 frá árinu 1920, skráðar minjar og línuleiðir.

MH-239:001_01 Þverá bæjarhóll bústaður

339242 488497

„Heim þangað er all staðarlegt að líta, enda stendur bærinn á allháum hól, er heitir Bæjarhóll,“ segir í örnefnaskrá.

„1. Íbúðarhús að mestu úr timbri, annar hliðveggur úr torfi, járn á þaki. Stærð 10 x 8 al. Framihús úr timbri, með járnþaki stærð 10 x 10 al. Kjallari er undir frammihúsinu. 2. Móskúr og eldhús bæði torfbyggð. Flest eru húsin orðin gömul,“ segir í fasteignamati 1918.

Bæjarhóll 001_01, horft til norðurs.

Bæjarhólinn er á sama stað og núverandi íbúðarhús (b. 1932) jarðarinnar er. Mikið rask hefur átt sér stað á hólnum og sér ekki lengur til gömlu bæjarhúsanna þótt þar sjást enn ógreinilega til bæjarhóls 01. Enn fremur er kálgarður 02 sem stóð á hólnum skráð undir þessu númeri.

Á þessum stað er malarplan við núverandi íbúðarhús jarðarinnar. Nokkur tré eru við íbúðarhúsið og bakvið það (norðan við) er gömul en nýuppgerð hlaða og enn lengra til norðurs verið að endurgera fjárhús sem er að hluta til grafið inn í brekku.

Vegna mikil rasks er bæjarhólinn nokkuð ógreinilegur. Hann er þó a.m.k. 43 x 38 m að stærð og snýr ANA-VSV. Hann hefur skýrar brúnir til suðurs og vesturs en mjög óskýrar til norðurs og austurs. Erfitt er greina mörk bæjarhólsins og náttúrulega hólsins sem gamli bærinn hefur verið reistur á en bæjarhólinn er þó a.m.k. 0,7 m hár.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1920; Ö-Þverá, 1; Fasteignamat 1916-1918 - undirmat; Snæfells- og Hnappadalssýsla, 366

MH-239:001_02 heimild um kálgarð

339242 488497

Kálgarður er merktur inn á túnakort frá 1920 um 15 m VSV við bæ 01. Kálgarðurinn er á bæjarhólnum og skráð þar undir. Engin merki sjást lengur um kálgarðinn vegna mikils rasks.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1920

Í landamerkjabréfi Þverár frá 1884 segir: „[...] að fossi í Gerðubergs læk, sem er skamt fyrir ofan Lestamannavað [028], svo ræður Gerðubergslækur til rústar, sem er niður með fyrnefndum læk og kölluð er Merkjarúst [020] og síðan sjónhending á Gildruholt [...].“

Í Landamerkjadómi frá 1930 sem sneri að staðsetningu Gildruhólts segir: „Eftir að dómnefndin hafði yfirfarið landamerkjaskrár og önnur skjöl, er fram komu í málinu, kom það glögglega í ljós, að fyrverandi eigandi Þverár, Kristján hreppstjóri Jörundsson, hafi selt Þorleifi hreppstjóra Sigurðssyni á Þverá, jörðina Þverá með þeim landamerkjum, sem nefndur Þorleifur heldur fram. En þau eru: [...] þaðan (úr rústinni [020]) sjónhending suðaustan Smalaskála og á holt það, er stendur fast við þjóðveginn að norðanverðu milli Gerðubergslækjar og Flókalækjar, og nefnt er í vottorði frá nefndum Kristjáni Jörundssyni, bæði „Gildruholt“ og „Vörðuholt“ [...]. Með því að dómnefndin fjékk ekki fullar upplýsingar um hvaða holt hafi upphaflega verið Gildruholt, en holt það, er Kristján hreppstjóri Jörundsson vottar, að sje Merkjaholt, er greinilegasta holtið á þessu svæði, þá sá hún ekki ástæðu til að breyta því.“ Gildruholt er um 1,55 km SSA af bæ 001, við vegamót Þverárvegar og Snæfellsnesvegar, fast norðan þess síðarnefnda.

Holtið er umlukið þýfðum móa og liggur Þverárvegur auk þess beint í gegnum það til norðausturs og sveigir síðan til NNV að bænum norðan þess.

Ekki sést til fornleifa en lítil „túristavarða“ hefur verið hlaðin hjá bekk á holtinu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Snæfells- og Hnappadalssýsla landamerkjabók 1883–1972, 142, 197-198

MH-691 Fornleifar á fleiri en einni jörð í Eyjahreppi

MH-691:003 heimild um leið 339287 488463

Gata merkt á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá Gerðubergi MH-242 til vesturs að Þverá MH-239 og áfram til suðvesturs framhjá Dalsmynni MH-238, Söðulsholti MH-237 og að Rauðkollustöðum MH-235. Hluti leiðarinnar var skráður í landi Þverá árið 2024 vegna fyrirhugaðra framkvæmda við jarðstreng.

Á þessum slóðum er slétta tún sem hallar smávægilega til SSA. Til austurs er núverandi heimreið Þverárbæjar.

Engin ummerki um leiðina sjást lengur vegna sléttunar.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 NV

MH-691:004 heimild um leið 340074 487847

Gata merkt á herforingjaráðskort frá 1911 liggur frá leið 003 norðvestan við Gerðuberg MH-242 til SSV framhjá Akurholti MH-243, Hrossholti MH-230 og til norðvesturs að Dalsmynni MH-238. Hluti leiðarinnar var tekinn út í landi Gerðubergs árið 2024 vega fyrirhugaðra jarðstrangsframkvæmda

Leiðin lá rétt austan við Gerðubergslæk, á deiglendu og óræktuðu svæði.

Engin ummerki um leiðina sjást á vettvangi. Hún er merkt sem óvissgata á herforingjaráðskortinu og sennilega hefur hún því líklega ekki verið fjölfarin.

Hættumat: á ekki við

Heimildir: Herforingjaráðskort 25 NV

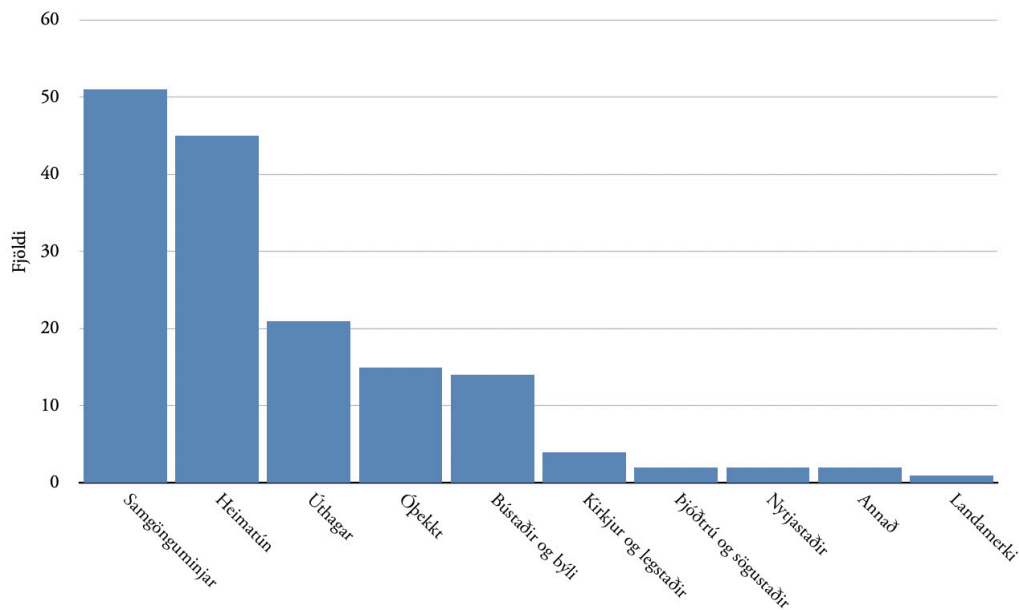
V. Niðurstöður og umræða

Alls voru skráðar 157 fornleifar á 134 minjastöðum innan úttektarsvæðanna. Flestar fornleifanna voru á úttektarsvæði 8 í Hvítársíðu, alls 37 talsins, en fæstar voru á úttektarsvæði 4 í landi Hreðavatns, aðeins 3 talsins. Af þeim 157 fornminjum sem skráðar voru er 1 friðlýst fornleif (á svæði 6) en aðrar minjar eru friðaðar. Strangari lög gilda um friðlýstar minjar en friðaðar minjar, t.a.m. er 100 m svæði frá ystu mörkum þeirra friðhelgað í stað 15 m svæðis frá ystu mörkum annarra minja.

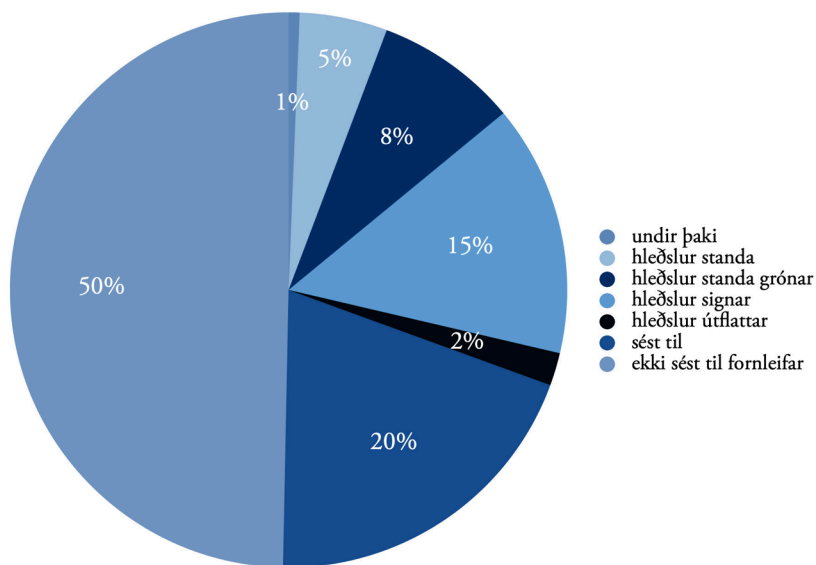
Tafla 1: Fjöldi skráðra fornleifa eftir svæðum.

Svæði	Sveit	Sveitarfélag	Fjöldi skráðra fornleifa
1	Melasveit	Hvalfjarðarsveit	10
2	Mýrar	Borgarbyggð	22
3	Mýrar	Borgarbyggð	28
4	Norðurárdalur	Borgarbyggð	3
5	Þverárhlið	Borgarbyggð	16
6	Þverárhlið	Borgarbyggð	9
7	Staflholtstungur	Borgarbyggð	6
8	Hvítársíða	Borgarbyggð	37
9	Hvítársíða	Borgarbyggð	10
10	Kolbeinsstaðahreppur/ Eyjahreppur	Borgarbyggð/Eyja- og Miklaholtshreppur	16

Úttektarsvæðin voru bæði innan heimatúna og í úthögum jarðanna, að stórum hluta nærri byggð og meðfram þeim þjóðvegum sem nú eru í notkun. Skipta má skráðum fornleifum í 10 flokka til að draga fram helstu einkenni þeirra. Um ákveðinn hluta minjanna gildir að ekkert er vitað með vissu um hvaða hlutverki þær gegndu og á það við um 10% af fornleifunum sem skráðar voru. Stærsti flokkurinn, tæpur þriðjungur (32%) skráðra fornleifa, er samgönguminjar, en undir þann flokk falla leiðir, brýr, vöð og samgöngubætur s.s. vörður. Litlu færri fornleifar (29%) féllu í flokkinn minjar í heimatúnum, í þennan flokk falla útihús s.s. fjárhús, fjós og hesthús, túngarðar og brunnar. Þar á eftir komu minjar í úthögum (13%), en það er nokkuð fjölbreyttur flokkur sem m.a. inniheldur beitarhús, heystæði, stekki og réttir. Bústaðir og býli (9%) eru sett í sérflokk til að draga þær minjar betur fram, en flestir þeir bústaðir sem skráðir voru eru þó einnig innan heimatúna. Í þennan flokk falla bæjarhólar -staði og -tóftir. Tiltölulega fáar fornleifar féllu í aðra flokka, 3% eða færri. Þeir flokkar eru kirkjur- og legstaðir, nytjastaðir, s.s. mógrafir, fornleifar tengdar þjóðtrú og sögustaðir, og landamerki.

Graf 1: Skipting minja í flokka eftir einkennum.

Graf 2: Ástand fornleifa innan skráningarsvæðanna

Yfirborðsummerki um helming fornleifanna reyndust horfin, í flestum tilvikum vegna sléttunar eða nútíma vegagerðar. Töluverður munur var þó á hlutfalli sýnilegra minja eftir svæðum og voru t.a.m. greinileg yfirborðsummerki um 75% fornleifa á úttektarsvæði 3 en allar skráðar minjar á svæði 9 voru horfnar af yfirborði.

Fornleifar voru almennt aðeins skráðar ef þær eða helgunarsvæði þeirra var innan

úttektarsvæðis og voru línulegar fornleifar, s.s. leiðir, því eingöngu raktar að hluta. Í tilviki 30 fornleifa af þeim 157 sem skráðar voru var metið svo að öll ummerki innan og við úttektarsvæði væru horfin, bæði ofan og neðan jarðar og voru þær því utan hættumats. Í öllum tilvikum er um leiðir að ræða. Aðrar minjar innan úttektarsvæðanna voru metnar í stórhættu vegna framkvæmda og voru það 81 af 127 þeim fornleifum sem teknar voru til hættumats. Flestar aðrar minjar voru skráðar í hættu þar sem helgunarsvæði þeirra náði inn á úttektarsvæði, en helgunarsvæði minja er almennt 15 m en 100 m í tilviki friðlýstra fornleifa. Fjórar minjar voru þó skráðar í engri hættu, allt fornleifar sem voru lengra utan úttektarsvæðis en helgunarsvæði þeirra, en þær voru skráðar vegna tengsla við aðrar minjar í hættu. Við gerð hættumats er það metið hvort hætta gæti steðjað að fornleifum ef ekki sé gripið til sérstakra ráðstafana. Í meirihluta tilfella er hætta hvorki talin óhjákvæmileg né ófyrstíðanleg en hættumatinu er fyrst og fremst ætlað að vekja athygli á því að fyrirhugaðar framkvæmdir ógni umræddum minjastað. Mögulegt þótti að komast hjá raski á nánast öllum minjastöðum innan úttektarsvæðanna með tilfærslu á jarðsteng og merkingu á minjastöðum.

Eftir að vettvangsvinnu lauk innan hvers svæðis var stutt samantekt rituð um helstu niðurstöður skráningarinnar. Samantektirnar voru sendar til verkkaupa og Minjastofnunar Íslands ásamt landfræðilegum gögnum og með þessu verklagi var komist hjá töfum á lagningu jarðstrengsins sumarið 2024. Í samantektunum var m.a. farið yfir öll tilfelli þar sem fyrirhuguð strenglögn gæti ógnað minjum og gerðar tillögur að hliðrun línu sem gæti hlíft fornleifum frá skemmdum. Samantektirnar voru gerðar áður en endanleg úrvinnsla fór fram og í einstaka tilvikum hafa orðið breytingar á úrvinnslustigi.

Í tilviki leiða þótti skráning almennt fullnægjandi mótvægisáðgerð og í flestum öðrum tilvikum var það metið svo að hægt væri að forða minjum frá raski með merkingu og aðgát. Hér á eftir verður fjallað um þær fornleifar sem fyrirhugaður jarðstrengur ógnaði innan hvers svæðis, sem og þær hliðranir sem lagðar voru til af sérfræðingum Fornleifastofnunar, þar sem skráning eða merking þótti ekki duga sem mótvægisáðgerð. Í tilvikum þar sem óhjákvæmilegt reyndist að raska fornminjum vegna framkvæmda var það hlutverk Minjastofnunar Íslands að úrskurða formlega um hvort og með hvaða skilmálum fornleifar í stórhættu megja víkja við slíkar aðstæður og þá hvaða mótvægisáðgerða var þörf vegna þess. Allar skráðar fornleifar má sjá á minjakortum hér í þessum kafla og í Viðauka II.

Tafla 2: Fjöldi skráðra fornleifa eftir jörðum.

Númer jarðar	Heiti jarðar	Svæði	Fjöldi skráðra fornleifa
BO-101	Belgsholt	1	0
BO-103	Narfastaðir	1	0
BO-104	Höfn	1	3
BO-105	Fiskilækur	1	3
BO-641	Fornl. á fl. en 1 jörð í Leirár- og Melahreppi	1	4
MH-001	Húsafell	9	0
MH-002	Kalmanstunga	9	10
MH-003	Fljótstunga	8	9
MH-004	Þorvaldstaðir	8	4
MH-005	Hallkelsstaðir	8	9
MH-006	Kollstaðir	8	13
MH-007	Gilsbakki	8	2
MH-021	Helgavatn	5 & 6	0
MH-022	Örnólfsdalur	6	8
MH-024	Kvíar	5	5
MH-026	Hermundarstaðir	5	0
MH-027	Lundur	5	3
MH-028	Sigmundarstaðir	5	2
MH-029	Grjót	5	5
MH-037	Hreðavatn	4	3
MH-065	Ásbjarnarstaðir	7	4
MH-066	Sleggjulækur	7	0
MH-164	Hítardalur	3	2
MH-166	Helgastaðir	3	1
MH-167	Staðarhraun	3	13
MH-169	Svarfhóll	3	5
MH-171	Melur	3	2
MH-172	Fíflholt	2	5
MH-191	Akrar	2	2
MH-194	Stóri Kálfalækur	2	4
MH-197	Einholt	2	6
MH-214	Landbrot	10	1
MH-215	Ytri-Rauðimelur	10	0
MH-224	Skjálg	10	4
MH-225	Kolbeinsstaðir	10	0
MH-226	Haukatunga	10	0
MH-238	Dalsmynni	10	0
MH-239	Þverá	10	3
MH-241	Syðri-Rauðimelur	10	0

Númer jarðar	Heiti jarðar	Svæði	Fjöldi skráðra fornleifa
MH-242	Gerðuberg	10	0
MH-621	Fornl. á fl. en 1 jörð í Þverárhlíðarhreppi	5 & 6	2
MH-641	Fornl. á fl. en 1 jörð í Stafholtstungnahreppi	7	2
MH-671	Fornl. á fl. en 1 jörð í Hraunhreppi	2 & 3	10
MH-681	Fornl. á fl. en 1 jörð í Kolbeinsstaðahreppi	10	6
MH-691	Fornl. á fl. en 1 jörð í Eyjahreppi	10	2

Yfirlitskort af úttektarsvæði 1.

V.I. Svæði 1 – Melasveit (Hvalfjarðarsveit)

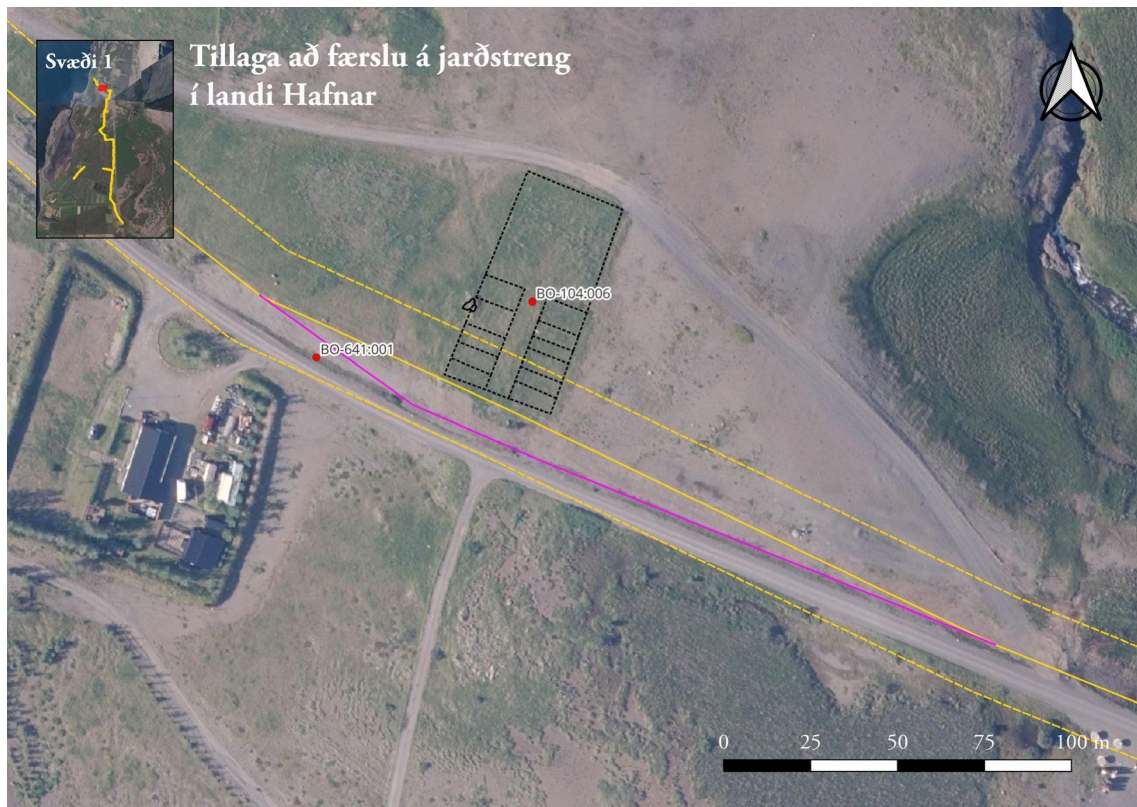
Úttektarsvæði 1 í Melasveit var alls um 7,4 km á lengd. Það lá vestan við Þjóðveg 1 og náði frá bænum Höfn BO-104 í norðri að Fiskilæk BO-105 í suðri. Strengurinn lá um heimatún Hafnar og Fiskilækjar eins og þau eru afmörkuð á túnakortum frá upphafi 20. aldar, sem og meðfram jaðri heimatúns Narfastaða BO-103.

Skráðar voru 10 fornleifar innan svæðisins (sjá töflu 3). Þar af var helmingur samgönguminjar, allt leiðir. Tvær fornleifar féllu undir flokk minja í úthögum, ein taldist til minja innan heimatúna, en að auki var skráður einn bústaður, bæjarhóll Fiskilækjar BO-105:001, og meinti legstaðurinn Helgaleiði BO-105:014.

Tafla 3: Skráðar fornleifar á svæði 1, ástand þeirra og fjarlægð frá fyrirhuguðum jarðstreng.

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng (m)
BO-104:006	Hafnarrétt	þúst	rétt	hleðslur útflattar	1
BO-104:015	Stöðull	þúst	kvíar	hleðslur signar	14
BO-104:034		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0
BO-105:001	Fiskilækur	bæjarhóll	bústaður	sést til	0
BO-105:013	Langagerði	örnefni		ekki sést til fornleifar	13
BO-105:014	Helgaleiði	þjóðsaga	legstaður	hleðslur signar	9
BO-641:001	Katlavegur	heimild	leið	ekki sést til fornleifar	5
BO-641:002		gata	leið	sést til	0
BO-641:024		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0
BO-641:025		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0

Fyrirhugaður jarðstrengur byrjar vestarlega á bæjarhól Fiskilækjar BO-105:001 og var ítrekað að líklegt væri að minjar leyndust undir sverði á þessu svæði og því mikilvægt að aðgát væri höfð við lagningu strengsins, yrði ekki gerð krafa um færslu á jarðstrengnum af hálfu Minjastofnunar. Ein tillaga var lögð fram um færslu á jarðstrengnum, í landi Hafnar, en þar lá fyrirhugaður jarðstrengur um 1 m sunnan við Hafnarrétt BO-104:006 og var mælt með því að strengurinn yrði færður um 10 m sunnar, eða eins nálægt veginum og unnt væri, en að öðrum kosti að strengurinn væri færður um 75-80 m til norðurs, norður fyrir réttina.

Úttektarsvæði 1 í landi Hafnar BO-104. Tillaga að breyttri strengleið er merkt með bleiku.

Yfirlitskort af úttektarsvæði 2.

V.II Svæði 2 – Mýrar I (Borgarbyggð)

Úttektarsvæði 2 á Mýrum var alls 14,6 m að lengd og lá frá Fíflholti MH-172 að Ökrum MH-192. Fyrirhugaður jarðstrengur lá að mestu meðfram Hraunhreppsvegi, með greinum heim að bæjum og náði strengurinn inn á heimatún Fíflholts MH-172, Einholts MH-197 og Stóra Kálfalækjar MH-194 eins og þau eru afmörkuð á túnakortum frá upphafi 20. aldar. Á stærstum hluta svæðisins var aðeins tekin út ein útfærsla af fyrirhuguðum jarðstreng en tvær útgáfur strengleiðar (A og B) voru athugaðar við heimatún Stóra Kálfalækjar.

Skráðar voru 22 fornleifar innan svæðisins (sjá töflu 4). Þar af féllu níu fornleifar í hóp samgönguminja, átta leiðir og ein varða. Sex fornleifar flokkuðust sem minjar innan heimatúna, þrjú útihús, tveir túngarðar og einn kálgarður. Eitt bæjarstæði var innan svæðisins, Fíflholt II eða Norðurbær MH-172:002_01. Ein fornleif í úthaga var skráð, beitarhús MH-197:031 og einn nytjastaður, mógrafir MH-197:032. Hlutverk fjögurra fornleifa var óþekkt.

Tafla 4: Skráðar fornleifar á svæði 2, ástand þeirra og fjarlægð frá fyrirhuguðum jarðstreng.

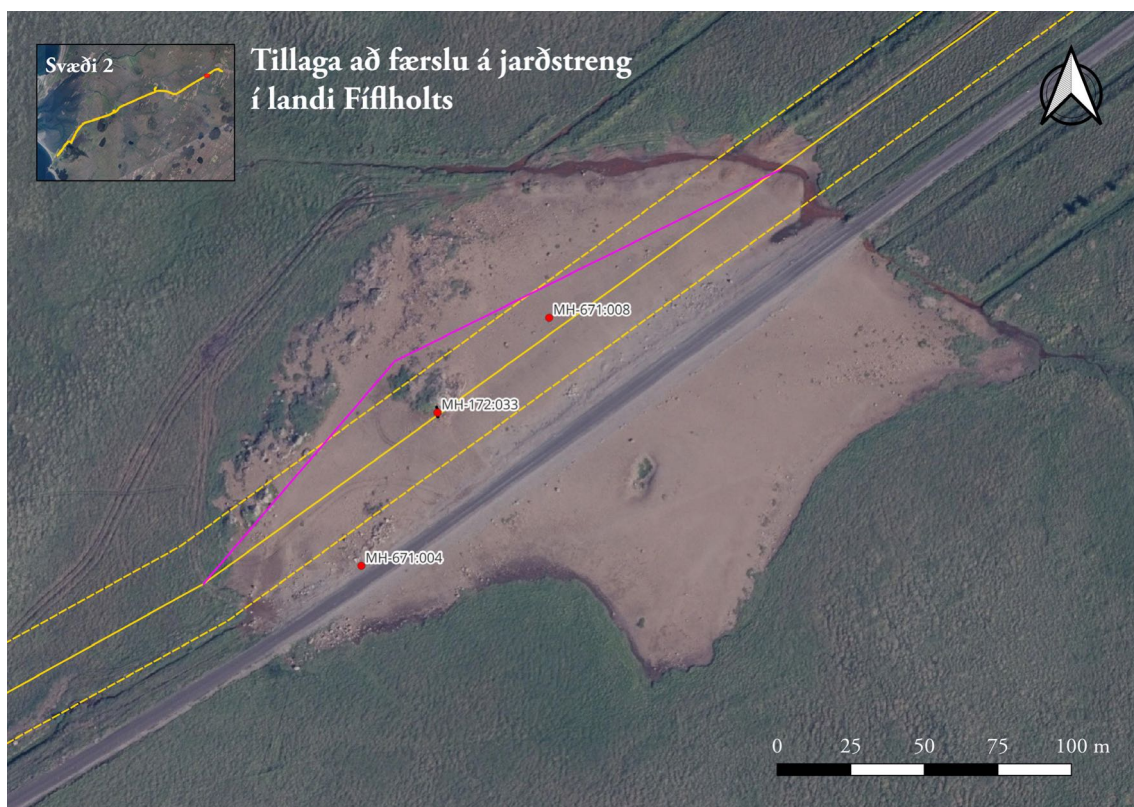
Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng A (m)	Fjarlægð frá jarðstreng B (m)
MH-172:002_01	Fíflholt II	heimild	bústaður	ekki sést til fornleifar	9	-
MH-172:002_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar	13	-
MH-172:008		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar	0	-
MH-172:032		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	3	-
MH-172:033		hleðsla	óþekkt	hleðslur signar	0	-
MH-191:056		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0	-
MH-191:057		þúst	óþekkt	hleðslur signar	0	-
MH-194:003		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar	26	24
MH-194:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar	0	-
MH-194:028		garðlag	óþekkt	hleðslur signar	2	13
MH-194:029		þúst	óþekkt	sést til	-	0
MH-197:005		þúst	útihús	sést til	25	-
MH-197:007		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar	0	-
MH-197:029		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0	-
MH-197:030		varða	samgöngubót	hleðslur standa	19	-
MH-197:031		tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar	12	-

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng A (m)	Fjarlægð frá jarðstreng B (m)
MH-197:032		náma	mógrafir	sést til	16	-
MH-671:004		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0	-
MH-671:005		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0	-
MH-671:006		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0	-
MH-671:008		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0	-
MH-671:009		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0	-

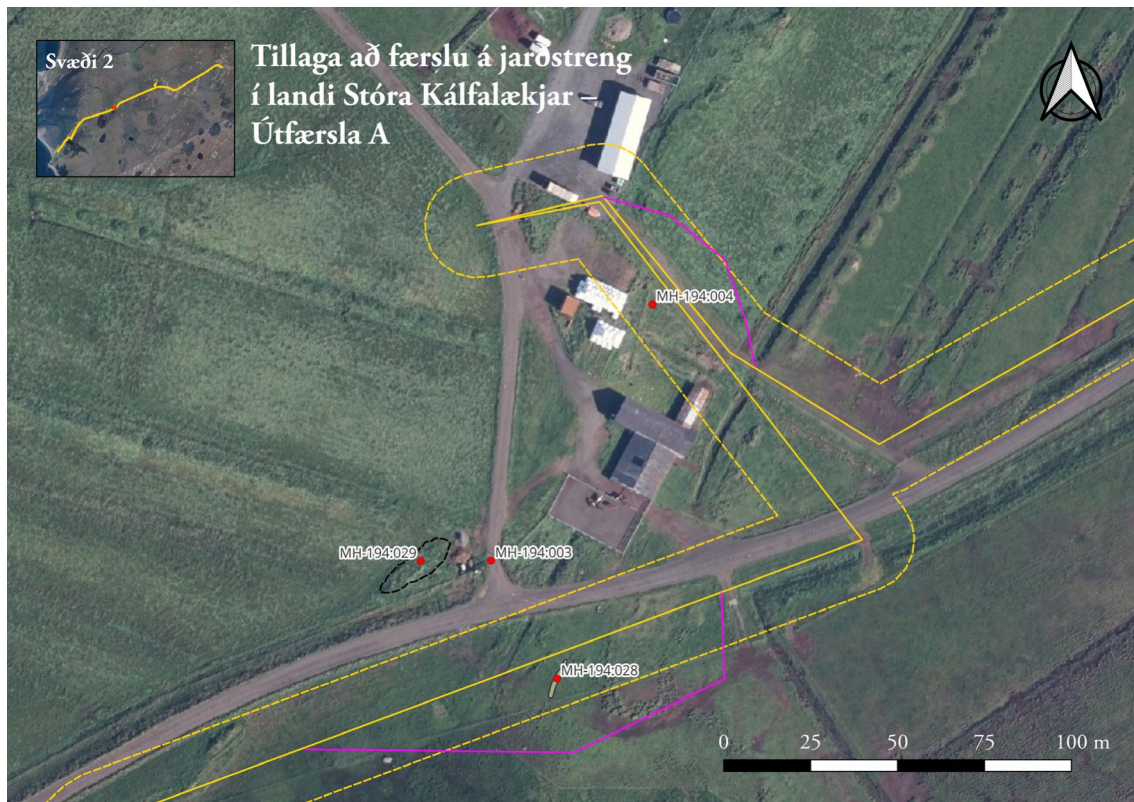
Bæjarstæði MH-172:002_01 og kálgarður MH-172:002_02 voru við jaðar úttekta-svæðisins þar sem fyrirhugaður jarðstrengur byrjar við Fíflholt. Ekki sást merki um minjarnar á yfirborði en svæðinu hefur mikið verið raskað. Ekki var lögð fram tillaga um færslu en ítrekað að mögulegt væri að minjar leyndust undir sverði á þessum stað og því mikilvægt að aðgát væri höfð við lagningu strengsins, yrði ekki gerð krafa um færslu á jarðstreng af hálfu Minjastofnunar. Gerð var ein tillaga um að strengleiðin yrði færð í landi Fíflholts þar sem fyrirhugaður jarðstrengur lá yfir hleðslu hleðslu MH-172:033 sem er um 30 m norðvestan við Hraunhreppsveg og var lagt til að strengnum væri hliðrað um 15-20 m til norðvesturs á því svæði.

Út frá fyrri útfærslu á strengleið (A) við Stóra Kálfalæk var lagt til að strengleið yrði hliðrað um 10-15 m til norðausturs þar sem hún lá yfir staðsetningu útihúss MH-194:004 og einnig að strengurinn yrði færður lengra sunnan við garðlag MH-194:028 sem var um 2 m sunnan við fyrirhugaða legu strengsins. Í seinni útfærslu strengleiðarinnar (B) á þessu svæði voru útihúsið og garðlagið að mestu úr hættu en lagt var til að strengurinn yrði færður vestur fyrir þúst MH-194:029.

Loks var lagt til að jarðstrengurinn yrði færður 10-15 m til vesturs þar sem hann myndi annars liggja yfir þúst MH-101:057 í landi Akra, um 670 m norðaustan bæjar.

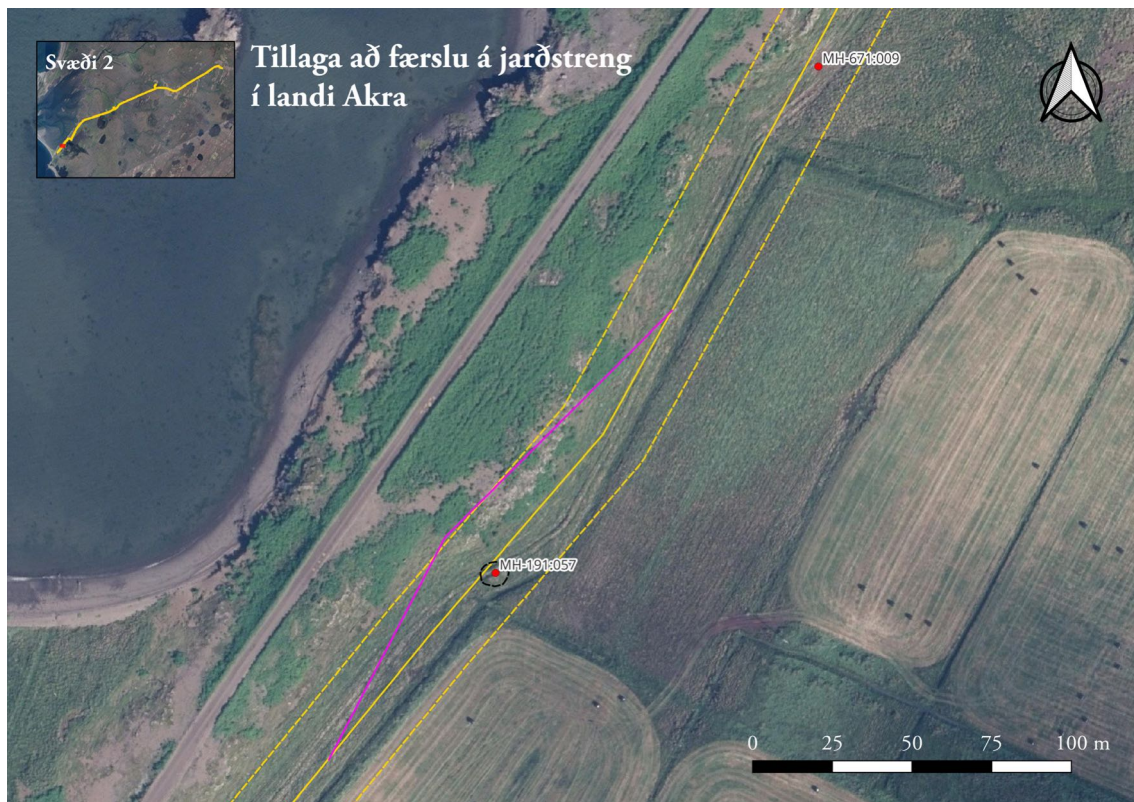
Úttektarsvæði 2 í landi Fífholts MH-172. Tillaga að breytttri strengleið er merkt með bleiku.

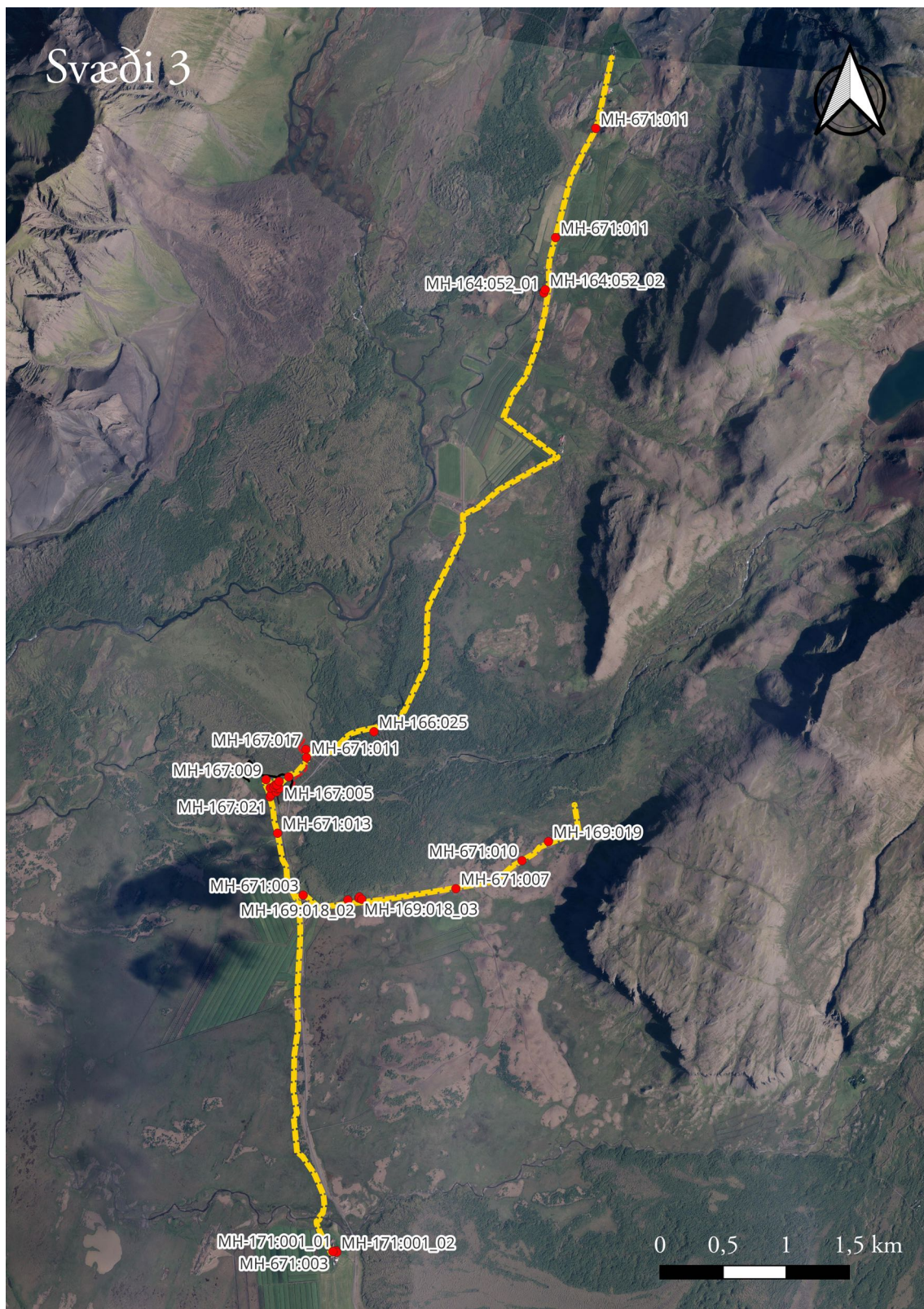
Úttektarsvæði 2 (A) í landi Stóra Kálfalækjar MH-194. Tillaga að breytttri strengleið er merkt með bleiku.

Úttektarsvæði 2 (B) í landi Stóra Kálfalækjar MH-194. Tillaga að breytttri strengleið er merkt með bleiku.

Úttektarsvæði 2 í landi Akra MH-192. Tillaga að breytttri strengleið er merkt með bleiku.

Yfirlitskort af úttektarsvæði 3.

V.III Svæði 3 – Mýrar II (Borgarbyggð)

Úttektarsvæði 3 á Mýrum var alls um 14,5 km langt og lá frá Mel MH-171 að Hítardal MH-164. Fyrirhuguð strengleið lá að stórum hluta meðfram Hítardalsvegi en grein af strengnum lá til austurs að Hraunlæk, sumarbústað í landi Svarfhóls MH-169. Strengurinn náði inn á heimatún Mels MH-171, Staðarhrauns MH-167, Helgastaða MH-166 og Hítardals MH-164 eins og þau eru afmörkuð á túnakortum.

Skráðar voru 28 fornleifar innan svæðisins (sjá töflu 5). Þar voru samgönguminjar aftur stærsti flokkurinn, 7 talsins, allt leiðir. Sex fornleifar flokkuðust sem minjar innan heimatúna, þrír kálgarðar, tvö útihús og einn túngarður. Tveir bústaðir voru innan svæðisins, bæjarhóll Mela MH-171:001_01 og Staðarhrauns MH-167:001_01. Þrjár fornleifar féllu í flokkinn kirkjur og legstaðir, allar í landi Staðarhrauns en það voru Staðarhraunskirkja MH-167:002_01 og tveir kirkjugarðar sem þar eru innan túns, MH-167:002_02 og MH-167:003. Fimm fornleifar töldust til minja í úthögum, tvö beitarhús, tvær réttir og eitt heystæði. Hlutverk fimm fornleifa var óþekkt.

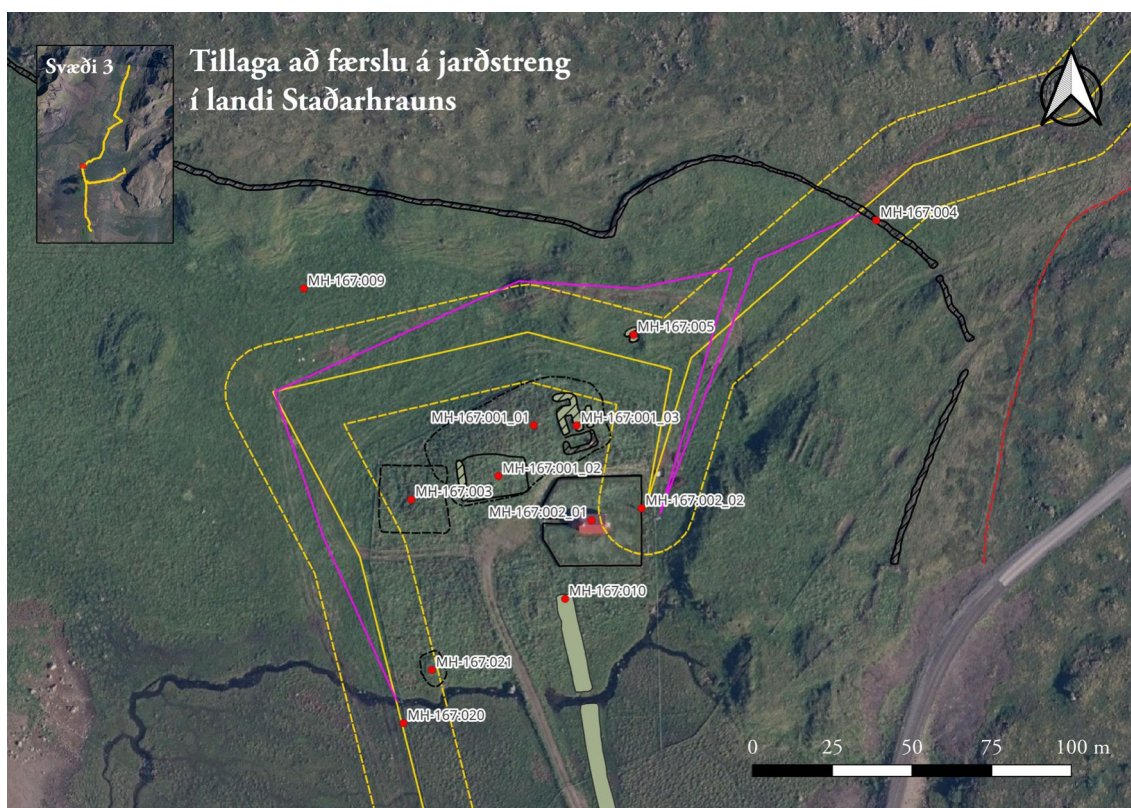
Tafla 5: Skráðar fornleifar á svæði 3, ástand þeirra og fjarlægð frá fyrirhuguðum jarðstreng.

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng (m)
MH-164:052_01		varða	óþekkt	hleðslur signar	32
MH-164:052_02		varða	óþekkt	hleðslur signar	24
MH-166:025		varða	óþekkt	hleðslur standa	29
MH-167:001_01	Staðarhraun	bæjarhóll	bústaður	sést til	13
MH-167:001_02		garðlag	kálgarður	hleðslur standa grónar	34
MH-167:001_03		tóft	útihús	hleðslur standa grónar	15
MH-167:002_01		hús	kirkja	undir þaki	12
MH-167:002_02		hleðsla	legstaður	hleðslur standa	1
MH-167:003		hleðsla	legstaður	sést til	10
MH-167:004		garðlag	túngarður	hleðslur signar	0
MH-167:005		tóft	útihús	hleðslur signar	5
MH-167:009		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar	23
MH-167:010		vegur	leið	sést til	27
MH-167:017		hleðsla	rétt	hleðslur standa	26
MH-167:020		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0
MH-167:021		þúst	óþekkt	sést til	10
MH-169:017		tóft	heystæði	hleðslur signar	28
MH-169:018_01		tóft	beitarhús	hleðslur signar	16
MH-169:018_02		tóft	beitarhús	hleðslur signar	28
MH-169:018_03		tóft	rétt	hleðslur signar	41
MH-169:019		varða	óþekkt	sést til	15
MH-171:001_01	Melur	bæjarhóll	bústaður	sést til	2

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng (m)
MH-171:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar	9
MH-671:003		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0
MH-671:007		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0
MH-671:010		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0
MH-671:011		gata	leið	sést til	0
MH-671:013		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0

Fyrirhuguð strengleið byrjaði í suðurjaðri bæjarhóls Mela MH-171:001_01 og kálgarðs MH-171:001_02 þar við. Ekki var lögð fram tillaga um færslu en ítrekað að mögulegt væri að minjar leyndust undir sverði á þessum stað og því mikilvægt að aðgát væri höfð við lagningu strengsins, yrði ekki gerð krafa um færslu á jarðstreng af hálfu Minjastofnunar.

Tölluverður fjöldi fornleifa var á og við úttektarsvæðið þar sem fyrirhugað var að jarð-strengurinn myndi liggja um gamla heimatún Staðarhrauns. Frá þeim punkti þar sem strengurinn kom inn á heimatúnið úr suðri var lagt til að hann væri færður um 10 m til vesturs, fjær kirkjugarði MH-167:003. Einnig var lagt til að þar sem fyrirhuguð lega strengsins fór á milli bæjarhóls MH-167:001 og tóftar MH:167:005 yrði strengurinn færður norðan

Úttektarsvæði 3 í landi Staðarhrauns MH-167. Tillaga að breyttri strengleið er merkt með bleiku.

við tóftina og látinn liggja samhliða ljósleiðaralögn sem þar er greinileg. Fyrirhugað var að angi af strengnum lægi að rafmagnsmannvirki sem er um 5 m austan við vegg kirkjugarðs MH-167:002_02 en strengurinn var þó látinn enda enn nær garðinum, um 1 m frá mörkum hans. Væri ekki hægt að færa jarðstrenginn hjær kirkjugarðinum en 1-5 m var það ítrekað að mikilvægt væri vel yrði að gætt þegar strengurinn væri lagður þar sem alltaf er mögulegt að grafir leynist utan núverandi marka kirkjugarða. Fyrirhuguð stefna jarðstrengsins út úr heimatúni Staðarhrauns lá í gegnum túngarð MH-167:004 á sama stað og ljósleiðari hefur áður farið. Þar sem túngarðinum hefur þegar verið raskað á þessu svæði mátti vera að strengurinn gæti farið þar um án mótvægisáðgerða en að öðrum kosti var lagt til að strengurinn yrði færður um 30 m til suðausturs þar sem op er fyrir á garðinum.

Yfirlitskort af úttektarsvæði 4.

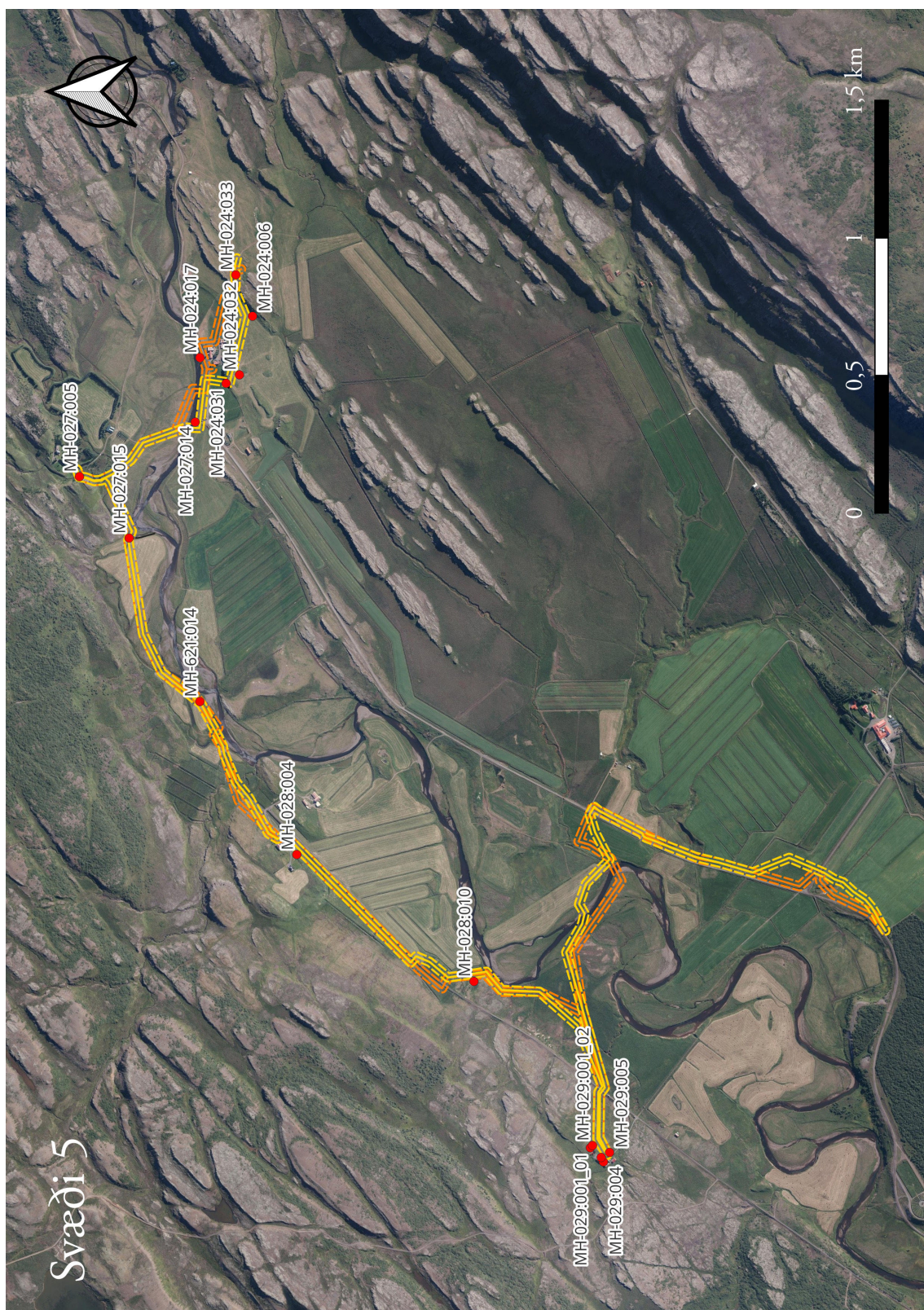
V.IV Svæði 4 – Norðurárdalur (Borgarbyggð)

Úttektarsvæði 4 í Norðurárdal í landi Hreðavatns MH-037 var alls um 2,8 km langt. Fyrirhuguð strengleið lá að mestu meðfram Hreðavatnsvegi og öðrum vegum að sumarbústöðum í landi jarðarinnar en náði ekki inn á heimatún Hreðavatns eins og það er afmarkað á túnakorti.

Skráðar voru þrjár fornleifar innan svæðisins (sjá töflu 6), garðlag og heimildir um leið og stekk. Engar tillögur voru gerðar að færslu á strengleið.

Tafla 6: Skráðar fornleifar á svæði 4, ástand þeirra og fjarlægð frá fyrirhuguðum jarðstreng.

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng (m)
MH-037:013_01		garðlag	óþekkt	hleðslur signar	10
MH-037:014	Geitastekkur	heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar	0
MH-037:016		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	9

Yfirlitskort af úttekarsvæði 5. Strengleið A er merkt með gulu, en strengleið B með appelsínugulu.

V.V Svæði 5 – Þverárhlið I (Borgarbyggð)

Úttektarsvæði 5 í Þverárhlið var alls um 9,5 km langt og lá frá Helgavatni MH-021 að Kvíum MH-024. Teknar voru út tvær útfærslur af strengleiðinni (A og B) innan allra jarða sem fyrirhuguð strengleið lá yfir (sjá yfirlitskort). Fyrirhuguð strengleið lá að hluta meðfram Þverárvegi og Sigmundarstaðavegi en einnig yfir tún og áreyrar milli bæja. Strengurinn náði inn á heimatún Grjóts MH-029, Lunds MH-027 og Kvía MH-024, sem og meðfram jaðri heimatúns Sigmundarstaða MH-028. Auk fyrrgreindra jarða lá fyrirhugaður jarðstrengur einnig um land Hermundarstaða MH-026.

Skráðar voru 16 fornleifar innan svæðisins (sjá töflu 7). Þar af voru sex samgönguminjar, fjórar leiðir og tvö vöð. Jafnmargar fornleifar féllu í flokk minja innan heimatúna, þrjú útihús, kálgarður, túngarður og traðir. Einn bústaður var skráður innan svæðisins, bæjarhóll Grjóts MH-029:001_01. Ein fornleif í úthaga var skráð, og hlutverk tveggja fornleifa var óþekkt.

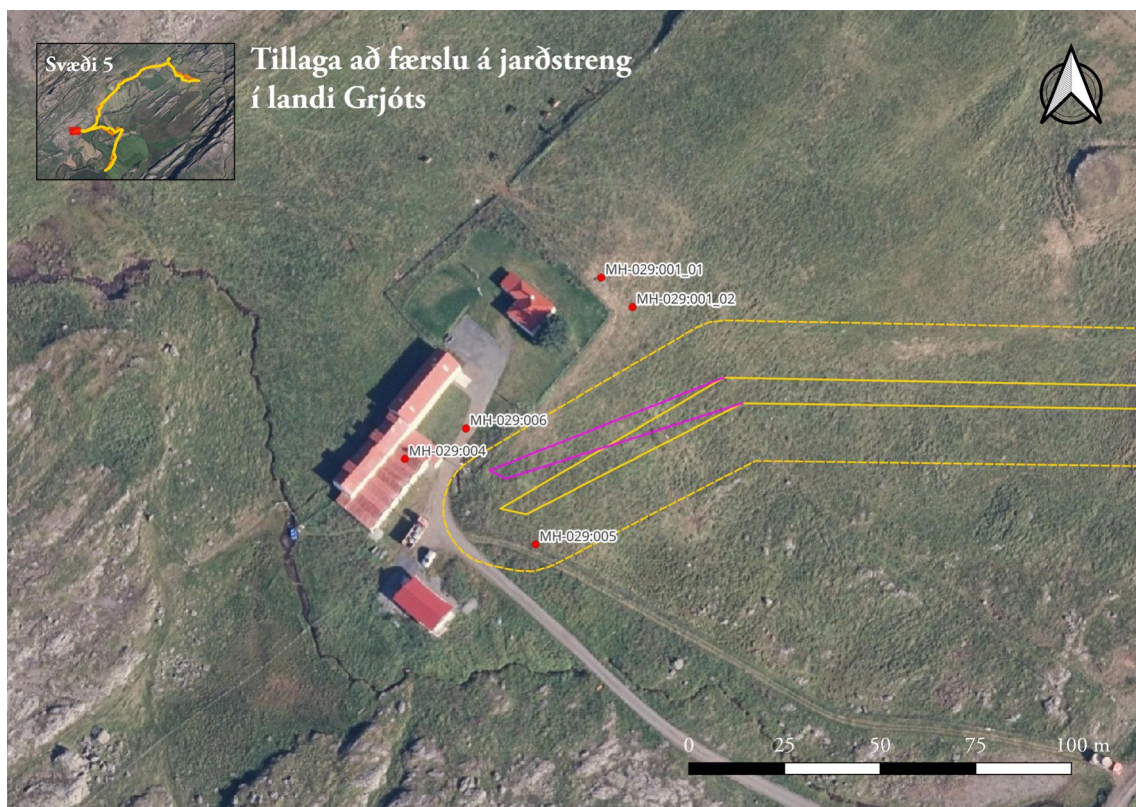
Tafla 7: Skráðar fornleifar á svæði 5, ástand þeirra og fjarlægð frá fyrirhuguðum jarðstreng.

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng A (m)	Fjarlægð frá jarðstreng B (m)
MH-024:006	Stöðulholt	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar	25	-
MH-024:017	Lambhúsvað	heimild	vað	sést til	-	10
MH-024:031		garðlag	túngarður	hleðslur standa grónar	0	-
MH-024:032		þúst	útihús	hleðslur signar	18	-
MH-024:033		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0	0
MH-027:005		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0	0
MH-027:014	Lundsvað	heimild	vað	sést til	18	-
MH-027:015		garðlag	óþekkt	hleðslur signar	0	0
MH-028:004		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	20	20
MH-028:010		tóft	óþekkt	hleðslur standa grónar	28	23
MH-029:001_01	Grjót	bæjarhóll	bústaður	sést til	30	30
MH-029:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar	18	18
MH-029:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar	21	21
MH-029:005		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar	3	3
MH-029:006		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar	21	21

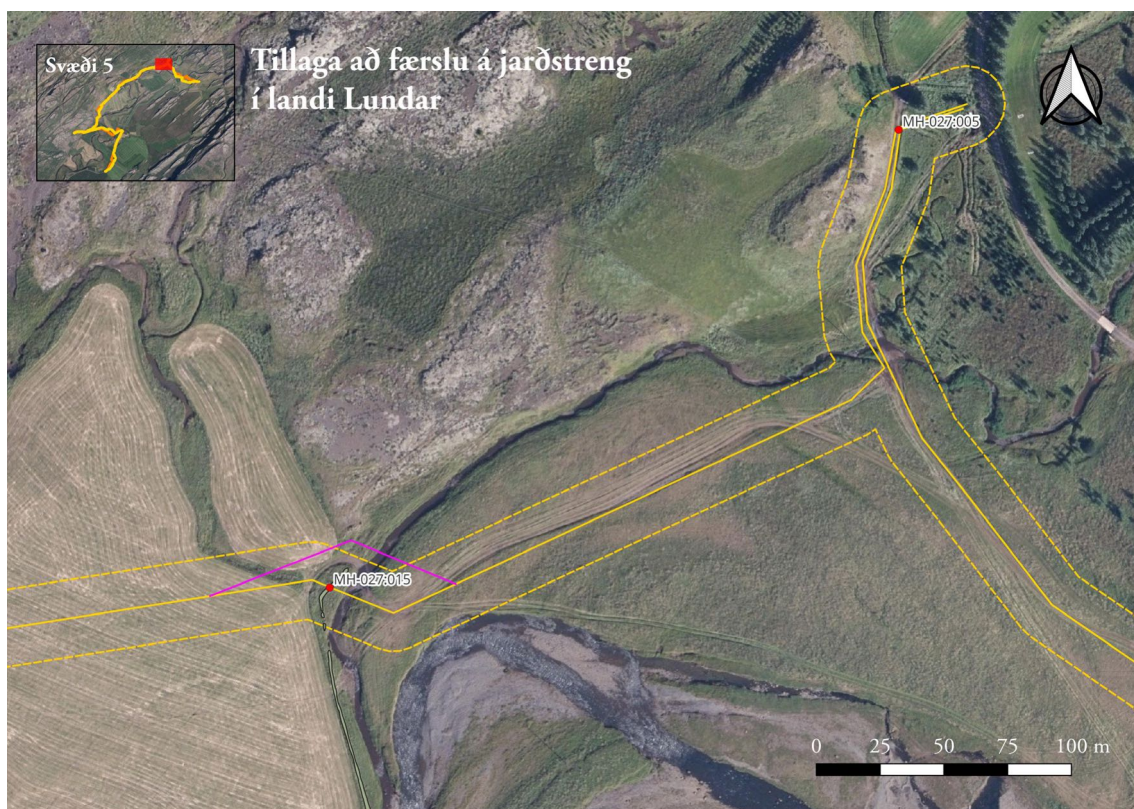
Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng A (m)	Fjarlægð frá jarðstreng B (m)
MH-621:014		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0	0

Þrjár tillögur voru lagðar fram um færslu á strengleiðinni og giltu fyrstu tvær fyrir báðar útfærslur strengleiðarinnar. Í heimatúni Grjóts endaði grein af fyrirhuguðum jarðstreng rétt við þann stað þar sem útihús MH-029:005 stóð. Ekki sáust merki um útihúsið á yfirborði en hugsanlegt var að minjar leyndust undir sverði og því mælt með að strengurinn yrði færður um 10 m norðar ef mögulegt væri. Í landi Lundar lá fyrirhugaður jarðstrengur yfir garðlag MH-027:015 austast á Stórueyri, suðvestan bæjar, og var lagt til að strengurinn yrði færður um 20 m norðar, fyrir endann á garðlaginu.

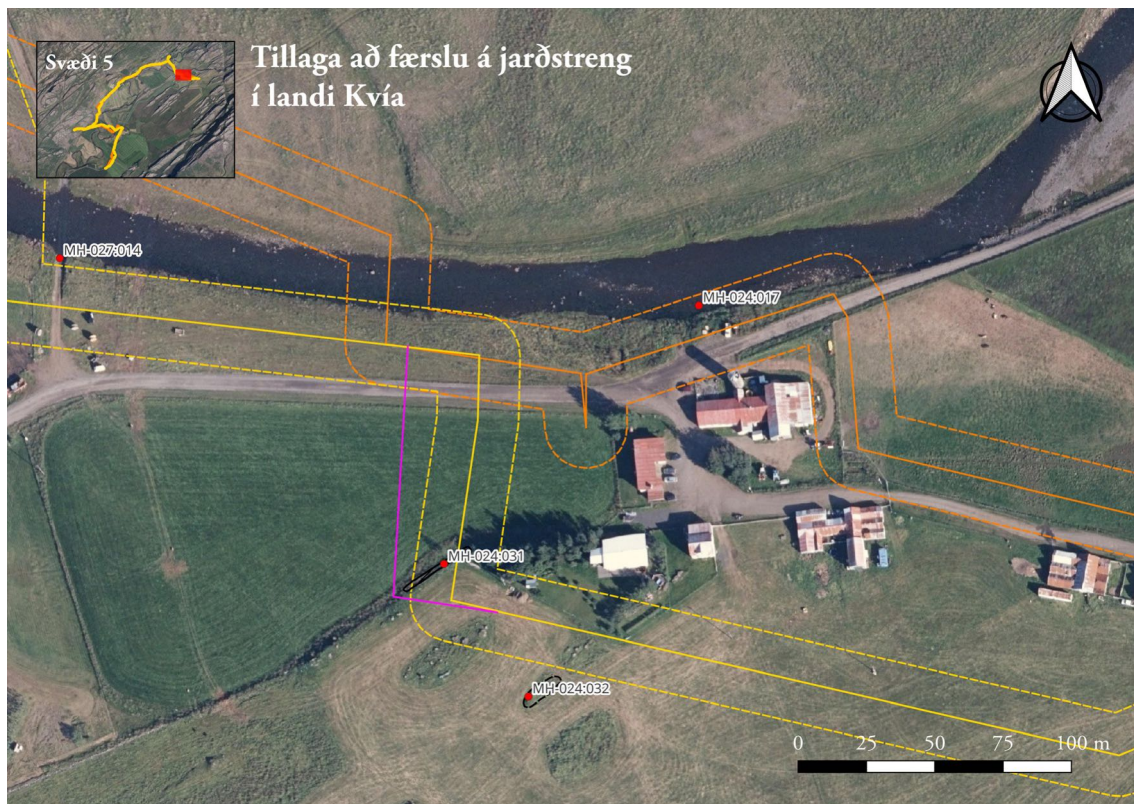
Þriðja tillagan að hliðrun á jarðstrengnum var í landi Kvía. Strengleið A lá þar yfir túngarð MH-024:031 vestan bæjar og var lagt til að hún yrði færð um 22 m til vesturs þar sem garðurinn er rofinn, yrði sú leið yrði fyrir valinu.

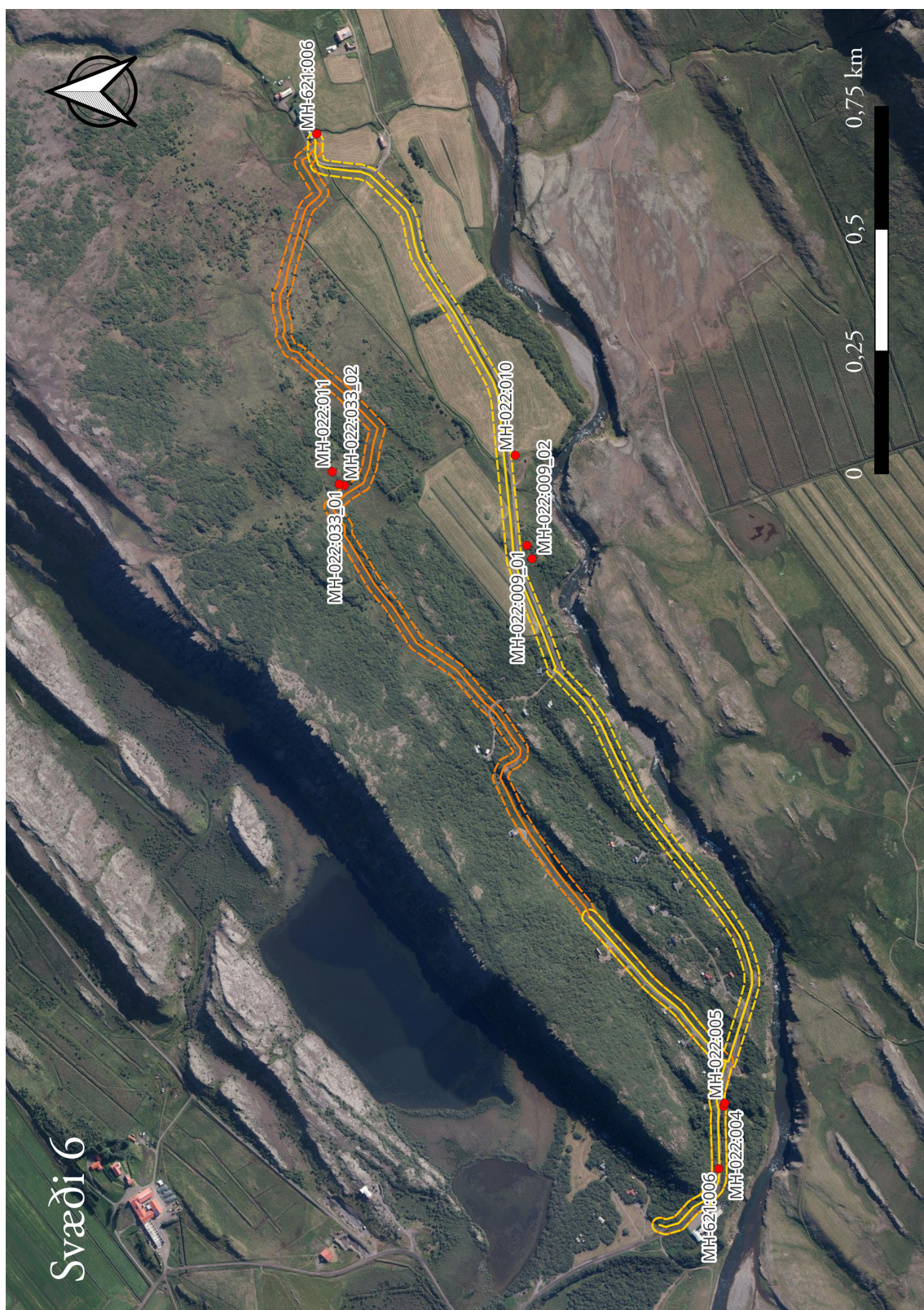
Úttektarsvæði 5 í landi Grjóts MH-029. Tillaga að breyttri strengleið er merkt með bleiku.

Úttektarsvæði 5 í landi Lundar MH-027. Tillaga að breytttri strengleið er merkt með bleiku.

Úttektarsvæði 5 í landi Kvía MH-024. Tillaga að breytttri strengleið er merkt með bleiku.

Yfirlitskort af úttektarsvæði 6. Strengleið A er merkt með gulu, en strengleið B með appelsínugulu.

V.VI Svæði 6 – Þverárhlið II (Borgarbyggð)

Úttektarsvæði 6 í Þverárhlið var alls um 4,9 km langt og lá frá landi Helgavatns MH-021 að Örnólfsdal MH-022. Teknar voru út tvær útfærslur af strengleiðinni (A og B) í landi Örnólfsdals (sjá yfirlitskort). Strengleið A lá öll meðfram vegum, Örnólfsdalsvegi og Langasundi en frá enda Langasunds lá strengleið B um kjarrlendi að Örnólfsdal. Fyrirhugaður jarðstrengur náði ekki inn á heimatún jarðanna.

Skráðar voru níu fornleifar innan svæðisins (sjá töflu 8). Þar af féllu flestar í flokk samgönguminja eða minja í úthaga, þrjár í hvorn flokk, og voru það leið, vörður, réttir og stekkur. Einn bústaður varð skráður innan svæðisins, friðlýst bæjartóft á Rústarhól MH-022:011, og einn sögustaður, Vopnalág MH-022:004. Hlutverk einnar fornleifar var óþekkt.

Tafla 8: Skráðar fornleifar á svæði 6, ástand þeirra og fjarlægð frá fyrirhuguðum jarðstreng.

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng A (m)	Fjarlægð frá jarðstreng B (m)
MH-022:004	Vopnalág	sögustaður		ekki sést til fornleifar	11	11
MH-022:005		heimild	óþekkt	ekki sést til fornleifar	15	15
MH-022:009_01	Vörðuholt	varða	samgöngubót	hleðslur standa	28	-
MH-022:009_02	Vörðuholt	varða	samgöngubót	hleðslur standa	36	-
MH-022:010	Stekkur	heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar	23	-
MH-022:011	Rústarhóll	tóft	bústaður	hleðslur signar	-	49
MH-022:033_01		hleðsla	rétt	hleðslur signar	-	10
MH-022:033_02		hleðsla	rétt	hleðslur signar	-	21
MH-621:006		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0	0

Engar tillögur voru gerðar að færslu á strengleiðum, en Minjastofnun þó bent á að strengleið B lá innan friðhelgi friðlýstrar tóftar á Rústarhól MH-022:011.

Yfirlitskort af úttektarsvæði 7. Strengleið A er merkt með gulu, en strengleið B með appelsínugulu.

V.VII Svæði 7: Stafholtstungur (Borgarbyggð)

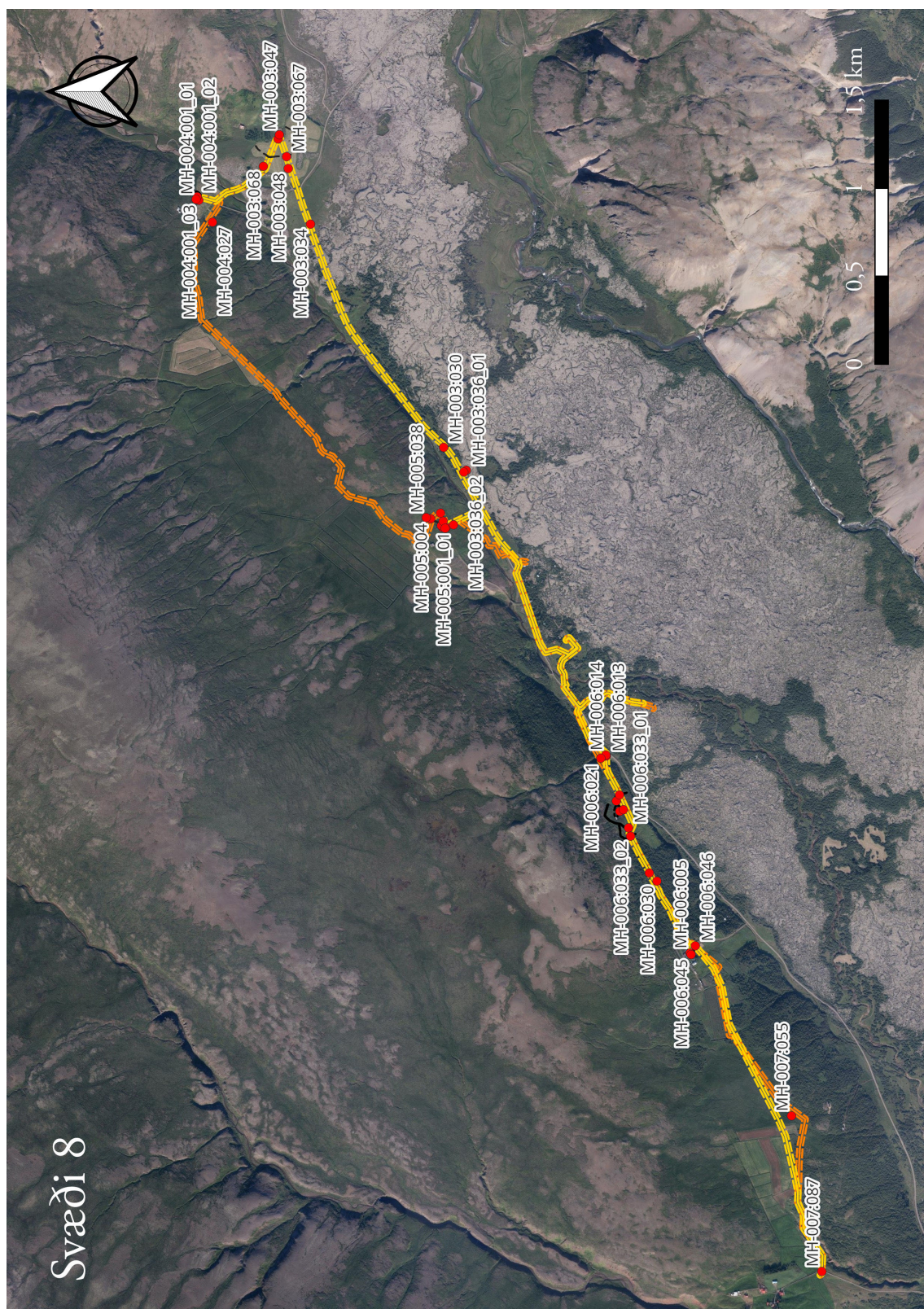
Úttektarsvæði 7 í Stafholtstungum var alls um 1,8 km langt og lá frá Sleggjulæk MH-066 að Ásbjarnarstöðum MH-065. Tekin var út lítilsháttar breyting á strengleiðinni innan beggja jarða (sjá yfirlitskort). Fyrirhuguð strengleið lá um graslendi skammt sunnan Ásbjarnarstaðavegar og lá strengurinn inn á heimatún beggja jarðanna.

Skráðar voru 6 fornleifar innan svæðisins (sjá töflu 9). Þar af var einn bústaður, bæjarhóll Ásbjarnarstaða MH-065:001_01. Ein fornleif innan heimatúns var skráð og tvær í úthaga, allt kálgarðar. Einnig voru skráðar tvær samgönguminjar, hvort tveggja leiðir.

Tafla 9: Skráðar fornleifar á svæði 7, ástand þeirra og fjarlægð frá fyrirhuguðum jarðstreng.

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng A/B (m)
MH-065:001_01	Ásbjarnarstaðir	Bæjarhóll	Bústaður	sést til	0
MH-065:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar	16
MH-065:045_01		tóft	kálgarður	hleðslur signar	15
MH-065:045_02		kantur	kálgarður	sést til	13
MH-641:008		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0
MH-641:010	Stekkjarsneið	heimild	leið	ekki sést til fornleifar	11

Engar tillögur voru gerðar að færslu á strengleiðum. Þar sem fyrirhugaður jarðstrengur endaði við jaðar bæjarhóls Ásbjarnarstaða MH-065:001_01 var þó ítrekað að líklegt væri að minjar leyndust undir sverði á þessu svæði og því mikilvægt að aðgát væri höfð við lagningu strengsins, yrði ekki gerð krafa um færslu á jarðstrengnum af hálfu Minjastofnunar.

V.III Svæði 8 – Hvítársíða I (Borgarbyggð)

Úttektarsvæði 8 í Hvítársíðu var alls um 13,4 km langt. Það lá frá Gilsbakka MH-007 til austurs en teknar voru út tvær útfærslur af strengleiðinni (A og B) og endaði sú fyrri við Þorvaldsstaði MH-004 en sú seinni við Fljótstungu MH-003. Breytingar voru einnig á strengleiðinni innan annarra jarða sem fyrirhugaður jarðstrengur lá yfir. Vestari helmingur beggja útfærsla á strengleiðinni lá um tún, gras- og kjarlendi milli bæja. Strengleið A lá síðan að mestu meðfram Hálsasveitarvegi en strengleið B lá áfram yfir mýrar, móa og tún milli Hallkelsstaða MH-005 og Þorvaldsstaða MH-004. Fyrirhugaður jarðstrengur náði inn á heimatún allra áður nefndra jarða og heimatún Kolsstaða MH-006 að auki, eins og þau eru mörkuð á túnakortum frá upphafi 20. aldar.

Skráðar voru 37 fornleifar innan svæðisins (sjá töflu 10). Stærsti flokkurinn var minjar í heimatúnum, 15 talsins, og voru það nokkrar gerðir útihúsa, túngarðar, kálgarðar, heygryfja, traðir, brunnar og öskuhaugur. Einnig voru skráðir fimm bústaðir, bæjarhólar Þorvaldsstaða MH-004:001_01, Hallkelsstaða MH-005:001_01, Kolsstaða MH-006:001_01 og bæjar MH-006:045 í landi Kolsstaða, auk bæjartóftar Leynis MH-004:027 í landi Þorvaldsstaða. Sex samgönguminjar voru skráðar, fimm leiðir og ein varða. Fimm fornleifar féllu í flokk minja í úthaga: tveir nátthagar, kvíar, beitarhús og fjárskýli. Einn nytjastaður var skráður, heimild um ristu MH-006:030, og einn staður tengdur þjóðtrú, álagablettur MH-006:014. Tvær fornleifar áttu ekki vel heima í öðrum flokkum, sundlaug í Hvolpapolli MH-006:021 og minningamarkið Símon MH-007:055. Hlutverk tveggja fornleifa var óþekkt.

Tafla 10: Skráðar fornleifar á svæði 8, ástand þeirra og fjarlægð frá fyrirhuguðum jarðstreng.

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng A (m)	Fjarlægð frá jarðstreng B (m)
MH-003:006		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar	0	0
MH-003:030	Hraungata	heimild	leið	ekki sést til fornleifar	7	-
MH-003:034	Gvendargata	heimild	leið	ekki sést til fornleifar	6	-
MH-003:036_01	Hellir	hellir	fjárskýli	hleðslur standa	24	-
MH-003:036_02		varða	samgöngu-bót	hleðslur standa	15	-
MH-003:047		frásögn	lambhús	ekki sést til fornleifar	21	21
MH-003:048	Gamli nátthagi	heimild	nátthagi	ekki sést til fornleifar	12	-

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng A (m)	Fjarlægð frá jarðstreng B (m)
MH-003:067		garðlag	túngarður	hleðslur útflattar	0	0
MH-003:068	Rúst	tóft	óþekkt	sést til	-	9
MH-004:001_01	Þorvaldsstaðir	bæjarhóll	bústaður	sést til	5	5
MH-004:001_02		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar	25	25
MH-004:001_03		kantur	kálgarður	hleðslur standa grónar	20	20
MH-004:027	Leynir	tóft	bústaður	hleðslur standa grónar	-	19
MH-005:001_01	Hallkelsstaðir	bæjarhóll	bústaður	hleðslur signar	0	0
MH-005:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar	0	0
MH-005:004		vegur	leið	hleðslur standa grónar	0	0
MH-005:020		heimild	fjós	ekki sést til fornleifar	16	12
MH-005:027	Gamli brunnur	brunnur	brunnur	sést til	8	8
MH-005:028		öskuhaugur		sést til	25	4
MH-005:038	Kvíar	þúst	kvíar	sést til	-	27
MH-005:040	Súrgryfjuhóll	heimild	heygryfja	ekki sést til fornleifar	-	11
MH-005:041	Einstakaþúfa	þúst	óþekkt	sést til	11	11
MH-006:001_01	Kollstaðir	bæjarhóll	bústaður	sést til	21	21
MH-006:001_02		hleðsla	kálgarður	hleðslur standa grónar	9	9
MH-006:003	Húsagötur	heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0	0
MH-006:005	Heimastahús	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar	30	-
MH-006:013	Nátthagi	hleðsla	nátthagi	hleðslur útflattar	0	-
MH-006:014		álagablettur		ekki sést til fornleifar	0	-
MH-006:015		tóft	brunnur	hleðslur standa grónar	29	29
MH-006:021	Hvolpapollur	heimild	sundlaug	ekki sést til fornleifar	30	6
MH-006:030	Torflág	heimild	rista	ekki sést til fornleifar	17	17
MH-006:033_01		garðlag	túngarður	hleðslur standa grónar	0	0
MH-006:033_02		garðlag	túngarður	hleðslur standa grónar	0	0
MH-006:045		bæjarhóll	bústaður	sést til	1	19
MH-006:046		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar	0	0

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng A (m)	Fjarlægð frá jarðstreng B (m)
MH-007:055	Símon	hleðsla		sést til	-	29
MH-007:087		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0	0

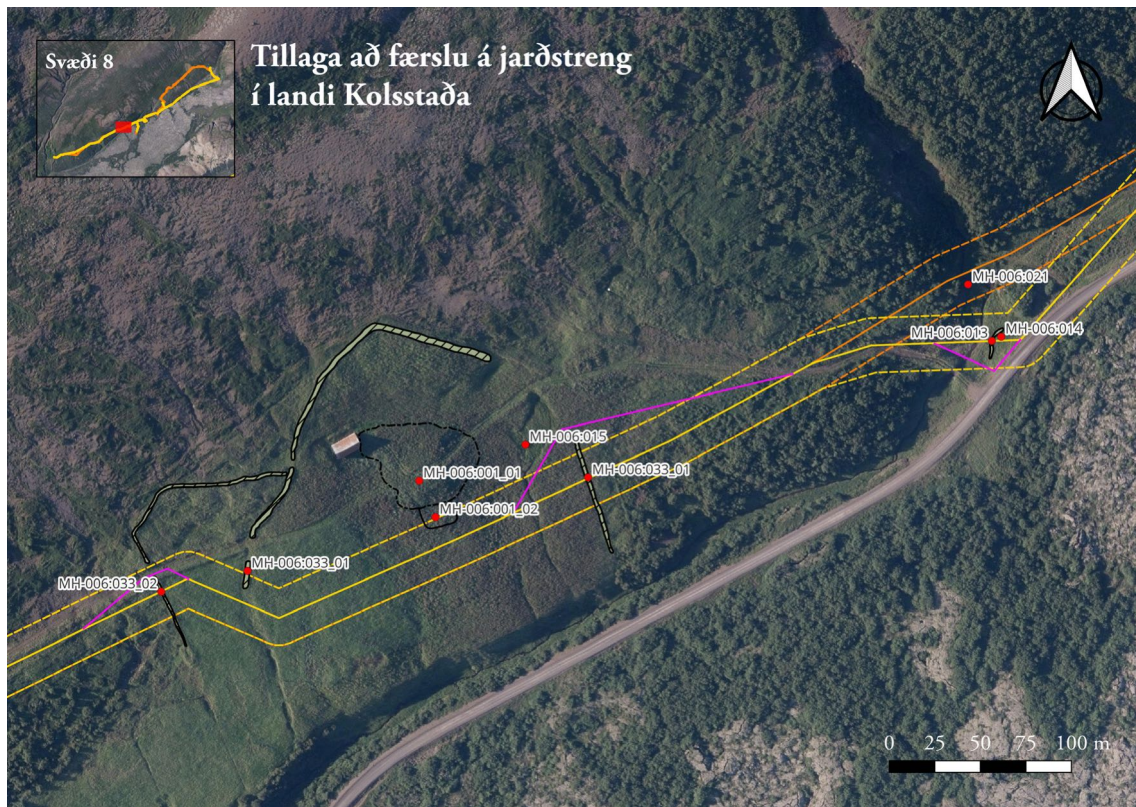
Í landi Kolsstaða voru þrjár tillögur gerðar um færslu á strengleiðum. Tvær þeirra giltu fyrir báðar útfærslur strengleiðarinnar, en fyrirhugaður jarðstrengur lá yfir túngarð MH-006:033_02 á vesturhlið gamla túnsins og yfir túngarð MH-006:033_01 meðfram austurhlið túnsins. Lagt var til að strengurinn yrði færður um 10 m norðar að vestanverðu og látinn fara gegnum op á garðinum þar sem vegur liggur í gegn. Að austanverðu var lagt til að strengurinn yrði færður um 30 m norðar, þar sem rof er á túngarðinum. Strengleið A lá síðan yfir garðlag sem afmarkaði nátthaga MH-006:013, um 300 m austur af gamla bæjarstæði Kolsstaða. Lagt var til að strengurinn yrði annað hvort færður um 17 m, suður fyrir garðinn, eða að strengleið B yrði valin á þessu svæði þar sem hún lá þar nokkuð norðar en strengleið A.

Einnig var lagt til að strengleið B yrði frekar fyrir valinu heldur en strengleið A þar sem leiðirnar lágu sunnan við hól sem núverandi íbúðarhús Kolsstaða stendur á og bær MH-006:045 stóð líklega á áður, þar sem strengleið B lá fjær hólnum. Túngarður MH-006:046 var umhverfis bæ MH-006:045 en ummerki um hann eru horfin og ekki vitað nákvæmlega hvernig hann lá. Líklegt er þó að hann hafi verið á þeim slóðum þar sem fyrirhugaðar strengleiðir lágu yfir tún suðvestan við bæjarstæðið og því mikilvægt að aðgát yrði höfð við lagningu strengsins, en ólíklegt var talið að sérstakra mótvægisáðgerða, annarra en skráningar, yrði krafist.

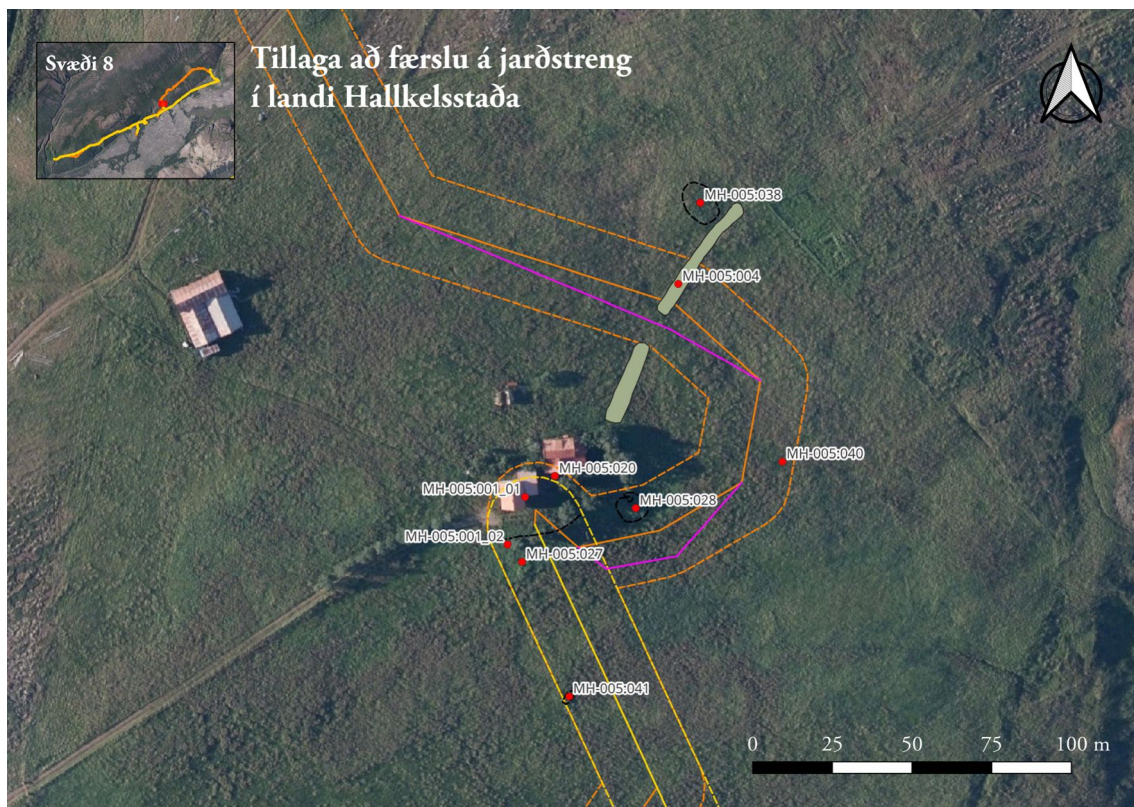
Í landi Hallkelsstaða voru tvær tillögur gerðar að færslu á strengleið B ef sú leið yrði fyrir valinu, báðar innan heimatúns jarðarinnar. Fyrirhugaður jarðstrengur lá um 4 m frá öskuhaugi MH-005:028 og var lagt til að strengurinn yrði færður lengra frá haugnum, um 8 m til suðurs. Súrgrýfuhóll MH:005:040 var einnig líklega innan úttekarsvæðisins en þar sem búið var að slétta úr hólnum og gryfjunni var nákvæm staðsetning hans var ekki þekkt og því ekki lögð til færsla á strengum en nefnt að mikilvægt væri að aðgát yrði höfð við lagningu strengsins á þessu svæði. Leið MH-005:004 lá á sömu slóðum og núverandi heimreið liggur að bæ úr vestri en hélt áfram til norðausturs frá bænum og er þar greinilegur gróinn og upphlaðinn vegur. Fyrirhugaður jarðstrengur lá yfir veginn og var lagt til að hann yrði færður um 8 m til suðvesturs þar sem veginum hefur þegar verið raskað. Súrgrýfuhóll MH:005:040 var einnig líklega innan úttekarsvæðisins en þar sem búið var að slétta úr hólnum og gryfjunni var nákvæm staðsetning hans ekki þekkt. Því var ekki lögð til færsla á strengum, en nefnt að mikilvægt væri að aðgát yrði höfð við lagningu hans.

Báðar útfærslur strengleiðarinnar enduðu á bæjarhól Hallkelsstaða MH-005:001 og var ítrekað að líklegt væri að minjar leyndust undir sverði á þessu svæði og því mikilvægt að aðgát væri höfð við lagningu strengsins, yrði ekki gerð krafa um færslu á jarðstrengnum af hálfu Minjastofnunar.

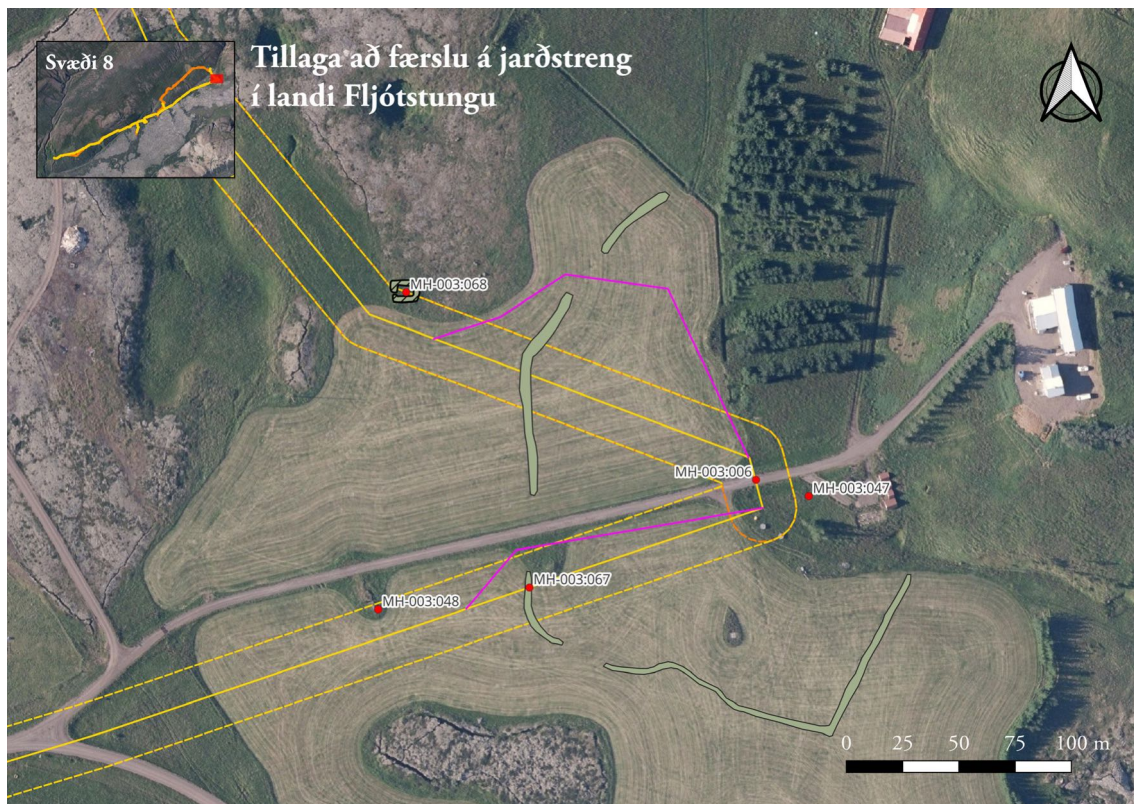
Tvær tillögur að færslu á strengleið voru síðan lagðar til í landi Fljótstungu, báðar vegna túngarðs MH-003:067. Fyrirhuguð strengleið A lá yfir garðinn sunnan heimreiðar að bænum og báðar útfærslur strengleiðarinnar lágu yfir garðinn norðan heimreiðarinnar. Sunnan heimreiðar var mælt með því að strengurinn yrði færður um 17 m til suðurs, eða sem næst heimreiðinni, þar sem þegar var búið að raska garðinum. Norðan heimreiðarinnar var mælt með því að strengurinn yrði færður um 50 m til norðaustur, þar sem rof er á garðinum.

Úttektarsvæði 8 í landi Kolsstaða MH-006. Tillaga að breytttri strengleið er merkt með bleiku.

Úttektarsvæði 8 í landi Hallkelsstaða MH-005. Tillaga að breytttri strengleið er merkt með bleiku.

Úttektarsvæði 8 í landi Fljótstungu MH-003. Tillaga að breytttri strengleið er merkt með bleiku.

Yfirlitskort af úttektarsvæði 9. Strengleið A er merkt með gulu, en strengleið B með appelsínugulu.

V.IX Svæði 9 – Hvítársíða II (Borgarbyggð)

Úttektarsvæði 9 í Hvítársíðu var alls um 5,3 km langt og lá frá Kalmanstungu MH-002 að landi Húsafells MH-001. Teknar voru út tvær útfærslur af strengleiðinni (A og B) í landi Kalmanstungu (sjá yfirlitskort). Báðar útfærslur lágu að mestu meðfram vegarslóða í jaðri kjarrlendis vestan Hálsasveitarvegjar en nyrst lá strengleið A meðfram Hálsasveitarvegi en strengleið B um tún sunnan vegarins. Strengurinn náði að jaðri heimatúns Kalmanstungu eins og það er markað á túnakorti.

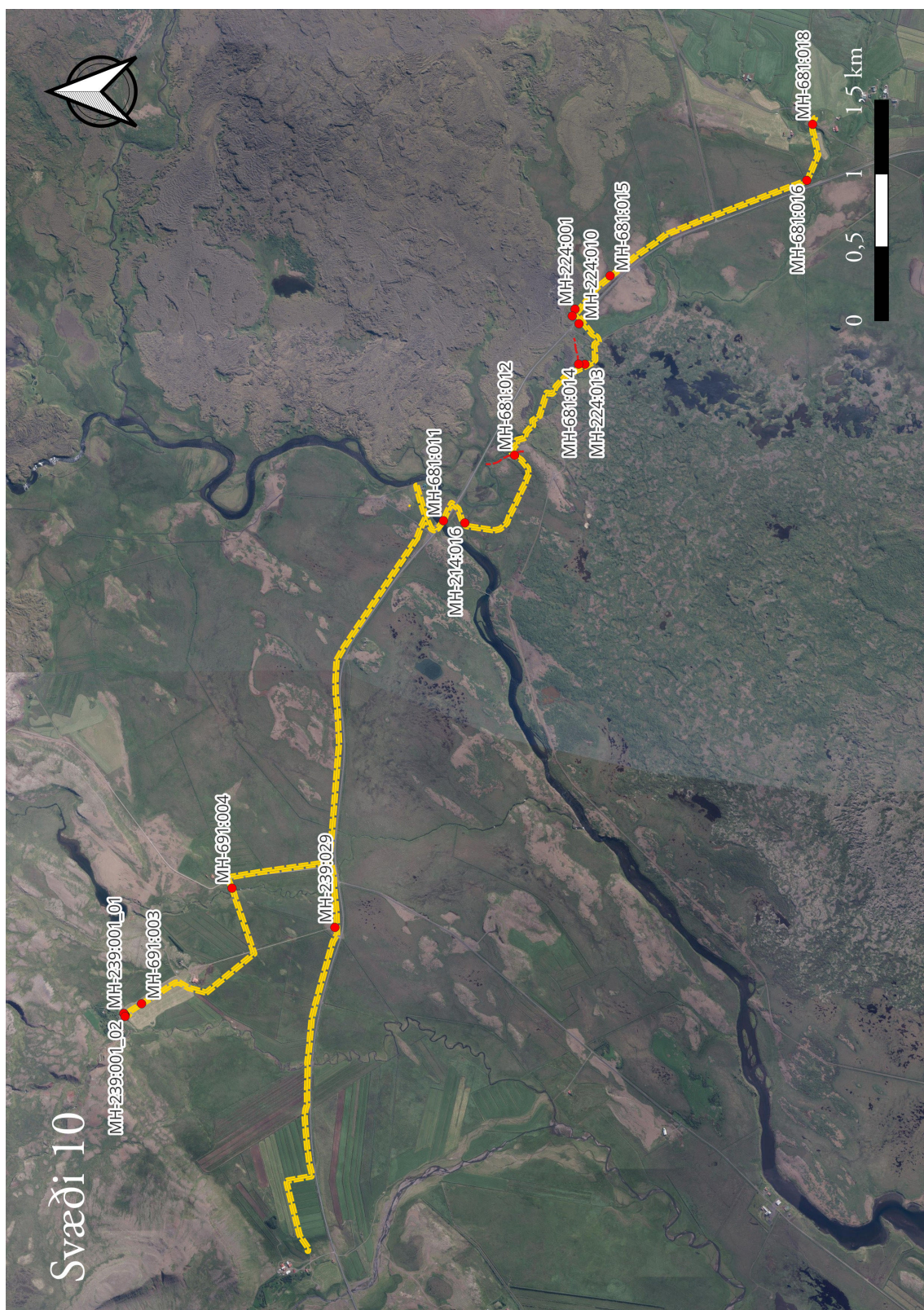
Skráðar voru 10 fornleifar innan svæðisins (sjá töflu 11). Þar af voru flestar minjar innan heimatúns, nokkrar gerðir útihúsa, rétt, heygryfja og kálgarður. Hinar þrjár voru samgönguminjar, tvær leiðir og ein brú.

Tafla 11: Skráðar fornleifar á svæði 9, ástand þeirra og fjarlægð frá fyrirhuguðum jarðstreng.

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng A (m)	Fjarlægð frá jarðstreng B (m)
MH-002:006		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	23	23
MH-002:043	Vín	heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar	1	4
MH-002:056	Brú	heimild	leið	ekki sést til fornleifar	9	-
MH-002:099_01		frásögn	smiðja	ekki sést til fornleifar	8	8
MH-002:099_02		frásögn	rétt	ekki sést til fornleifar	8	8
MH-002:099_03		frásögn	skemma	ekki sést til fornleifar	8	8
MH-002:099_04		frásögn	kálgarður	ekki sést til fornleifar	8	8
MH-002:102	Silungakofi	frásögn	skemma	ekki sést til fornleifar	23	23
MH-002:111		heimild	brú	ekki sést til fornleifar	8	8
MH-002:113		frásögn	heygryfja	ekki sést til fornleifar	27	27

Engar tillögur voru gerðar að færslu á strengleiðum. Ekki var þó talið útilokað að mannvistarleyfar leyndust undir sverði þar sem báðar útgáfur fyrirhugaðrar strengleiðar lágu sunnan heimreiðar að Kalmanstungu en smiðja MH-002:099_01, hestarétt MH-002:099_02, hrískofi MH-002:099_03 og kálgarður MH-002:099_04 stóðu áður norðan heimreiðar en viku fyrir núverandi heimreið að Kalmanstungu. Því var ítrekað að mikilvægt væri að aðgát

yrði höfð við lagningu strengsins á því svæði. Fyrirhugaðar strengleiðir lágu jafnframt yfir það svæði þar sem hestúsið Vín MH-002:043 stóð áður. Húsið er horfið af yfirborði en líklegt var talið að leifar þess leyndust undir sverði. Hestúsið var hins vegar byggt árið 1936 og telst því ekki enn til fornleifa í lagalegum skilningi.

Yfirlitskort af úttektarsvæði 10. Strengleið A er merkt með gulu, en strengleið B með appelsínugulu.

V.X Svæði 10 – Eyjahreppur/Kolbeinsstaðahreppur (Borgarbyggð/Eyja-og Miklaholtshreppur)

Úttektarsvæði 10 lá milli Eyjahrepps og Kolbeinsstaðahrepps, frá Dalsmynni MH-238 að Kolbeinsstöðum MH-225, og var alls um 13,2 km langt. Fyrirhuguð strengleið lá að mestu meðfram Snæfellsnesvegi, en í landi Landbrots MH-214 lá leiðin um gras- og moslendi og meðfram Landbrotalæk. Í Eyjahreppi lá grein af strengnum norður að Gerðubergi MH-242 og Þverá MH-239. Auk fyrrgreindra jarða lá strengleiðin í gegnum lönd, Ytra-Rauðamels MH-215, Syðra-Rauðamels MH-241, Skjálgar MH-224 og Haukatungu MH-226. Strengurinn náði inn á heimatún Þverár og Skjálgar eins og þau eru mörkuð á túnakortum frá upphafi 20. aldar.

Skráðar voru 16 fornleifar innan svæðisins (sjá töflu 12). Þar af var meirihluti samgönguminjar, átta leiðir og eitt vað. Þrjár minjar innan heimatúna voru skráðar, útihús, kálgarður og túngarður, auk tveggja bústaða, bæjarhóla Skjálgar MH-224:001 og Þverár MH-239:001_01. Ein fornleif í úthaga var skráð, stekkur MH-224:013, og ein heimild um landamerki, Gildruholt MH-239:029.

Tafla 12: Skráðar fornleifar á svæði 10, ástand þeirra og fjarlægð frá fyrirhuguðum jarðstreng.

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Fjarlægð frá jarðstreng (m)
MH-214:016	Hrossavað	heimild	vað	sést til	0
MH-224:001	Skjálg	bæjarhóll	bústaður	sést til	9
MH-224:010		garðlag	túngarður	hleðslur signar	24
MH-224:011		þúst	útihús	hleðslur signar	25
MH-224:013		tóft	stekkur	hleðslur standa grónar	12
MH-239:001_01	Þverá	bæjarhóll	bústaður	sést til	3
MH-239:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar	30
MH-239:029	Gildruholt	heimild	landamerki	ekki sést til fornleifar	0
MH-681:011		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0
MH-681:012		gata	leið	sést til	0
MH-681:014		gata	leið	sést til	0
MH-681:015		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0
MH-681:016		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0
MH-681:018		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0
MH-691:003		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0
MH-691:004		heimild	leið	ekki sést til fornleifar	0

Engar tillögur voru gerðar að færslu á strengleið. Þar sem fyrirhugaður jarðstrengur lá um 8 m frá jaðri bæjarhóls Skjálgar MH-224:001 og grein af strengnum endaði um 3 m

sunnan við bæjarhól Þverár MH-065:001_01 var þó ítrekað að mögulegt væri að minjar leyndust undir sverði á þessum svæðum og því mikilvægt að aðgát væri höfð við lagningu strengsins, yrði ekki gerð krafa um færslu á jarðstrengnum af hálfu Minjastofnunar.

Heimildir

- Andrea Harðardóttir & Sædís Gunnarsdóttir. 2004. *Menningarminjar í Kolbeinsstaðahreppi: Svæðisskráning*. FS252-04081. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- Ágústa Edwald, Elín Ósk Hreiðarsdóttir og Rúnar Leifsson. 2005. *Fornleifaskráning í Hvítársíðuhreppi*. FS283-04161. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- IA:** *Islandske Annaler indtil 1578*. 1888. G. Storm gaf út. Christiania: Norsk historisk kildeskriftfond.
- Isl. Ann:** *Annálar 1400-1800. Annales islandici posteriorum sæculorum*. 1922-2002. I.-VIII. bindi. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- AÍ:** *Alþingisbækur Íslands*. 1912-1990. I.-XVII. bindi. Reykjavík: Sögufélag.
- ÁFÍ 1970:** Guðlaugur Jónsson. 1970. *Hnappadalssýsla*. Árbók Ferðafélags Íslands 1970. Reykjavík: Ferðafélag Íslands.
- ÁFÍ 2004:** Freysteinn Sigurðsson. 2004. *Borgarfjarðarhérað milli Mýra og Hafnarfjalla*. Árbók Ferðafélags Íslands 2004. Reykjavík: Ferðafélag Íslands.
- Ágústa Edwald, Elín Ósk Hreiðarsdóttir og Rúnar Leifsson. 2005. *Fornleifaskráning í Hvítársíðuhreppi*. FS283-04161. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- Árbók 1923:** Hannes Þorsteinsson. 1932. „Rannsókn og leiðrjettingar á nokkrum bæjarnöfnum á Íslandi.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1923*, 1-96.
- BB II:** Jakob Jónsson o.fl. 1989. *Byggðir Borgarfjarðar II: Borgarfjarðarsýsla og Akranes*. Borgarnesi: Búnaðarsamband Borgarfjarðar.
- BB III:** Jakob Jónsson o.fl. 1989. *Byggðir Borgarfjarðar III: Mýrasýsla og Borgarnes*. Borgarnesi: Búnaðarsamband Borgarfjarðar.
- Birna Lárusdóttir og Oddgeir Hansson. 2003. *Fornleifaskráning í Leirár- og Melasveit*. FS199-00032. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- BOBL II:** *Borgfirzka blanda*. 1978. II. bindi. Bragi Þórðarson safnaði. Akranesi: Hörpuútgáfan.
- BS:** Þórður Kárasen, Kristján Guðbjartsson & Leifur Kr. Jóhannesson (ritstj.) 1989. *Byggðir Snæfellsness*. Stykkishólmur: Búnaðarsamband Snæfellinga.
- DI:** *Diplomatarium Islandicum eða Íslenskt fornbréfasafn* 1857-1950. I.-XV. bindi. Kaupmannahöfn & Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Elín Ósk Hreiðarsdóttir, ritstj. 2009. *Fornleifaskráning á völdum jörðum í Borgarbyggð*. FS409-08071. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- FF:** *Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823*. 1983. I.-II. bindi. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.
- Fornmannasögur IV:** *Saga Ólafs konungs hins helga*. 1829. Fornmanna sögur IV. Kaupmannahöfn: Harðvig Friðrek Popp.
- Friðlýsingarskrá:** *Skrá um friðlýstar fornleifar*. 1990. Reykjavík: Fornleifavernd.
- Gestur Vestfirðingur 1848:** „Skýrsla um efnahag kirknanna í Mýra- Snæfells- og Dalasýslu prófastdæmum, árin 1835 og 1845. 1848. *Gestur Vestfirðingur II*, 27-32.

- Guðmundur Hjaltason. 1823. *Æfisaga Guðmundar Hjaltasonar: og þrír fyrirlestrar*. Reykjavík: Samband U.M.F.Í.
- ÍF I:** *Íslendingabók. Landnáma*. 1968. Íslenzk fornrit I. Jakob Benediktsson, ritstj. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- ÍF III:** *Borgfirðinga sögur*. 1938. Íslenzk fornrit III. Sigurður Nordal og Guðni Jónsson, ritstj. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- ÍF XIII:** *Harðar saga. Bárðar saga. Þorskfirðinga saga. Flóamanna saga*. 1991. Íslenzk fornrit XIII. Þórhallur Vilmundarson, Bjarni Vilhjálmsson, ritstj. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- ÍF XV:** *Biskupa sögur I*. 2003. Íslenzk fornrit XV. Jónas Kristjánsson, Sigurgeir Steingrímsson, Ólafur Halldórsson & Peter Foote, ritstj. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- ÍF XVI:** *Biskupa sögur II*. 2002. Íslenzk fornrit XVI. Jónas Kristjánsson, ritstj. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- ÍF XVII:** *Biskupa sögur III*. 1998. Íslenzk fornrit XVII. Guðrún Ása Grímsdóttir, ritstj. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- ÍF XX-XXII:** *Sturlunga saga I-III*. 2021. Guðrún Ása Grímsdóttir, ritstj. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Jarðabréf:** *Jarðabréffrá 16. og 17. öld*. 1993. Gunnar F. Guðmundsson, ritstj. Kaupmannahöfn: Hið íslenska fræðafélag.
- JÁM IV:** *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 1925 & 1927. IV. bindi. Borgarfjarðar- og Mýrasýslur. Kaupmannahöfn: Hið íslenska fræðafélag.
- JÁM V:** *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 1931-1933. V. bindi. Hnappadals- og Snæfellsnessýsla. Kaupmannahöfn: Hið íslenska fræðafélag.
- JJ:** J. Johnsen. 1847. *Jarðatal á Íslandi*. Kaupmannahöfn: S. Trier.
- Kirkjur Íslands XV:** Margrét Hallgrímsdóttir o.fl. 2010. *Friðaðar kirkjur í Snæfellsness- og Dalaprófastsdæmi I: Bjarnarhafnarkirkja, Búðakirkja, Helgafellskirkja, Ingjaldshólskirkja, Rauðamelskirkja, Setbergskirkja, Staðarhraunskirkja, Stykkishólmskirkja*. Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands.
- Kristborg Þórsdóttir, ritstj. 2024. *Holtavörðuheiðarlína 1: Fornleifaskráning vegna úttekta á línukostum*. FS904b-21191. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- Kristjana Vilhjálmisdóttir, ritstj. 2022. *Fornleifaúttekt vegna fyrirhugaðs jarðstrengs á Vesturlandi*. FS902-22311. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- Loftmyndasafn LMÍ:** Landmælingar Íslands. 1937-2000. Loftmyndasafn. Sótt af <https://www.lmi.is/is/vefsjar/korta-og-loftmyndasofn/loftmyndasafn>.
- Loftmyndasjá LMÍ:** Landmælingar Íslands. 1945-2000. Loftmyndasjá. Sótt af: <https://loftmyndasja.gis.is/>.
- Loftmyndir ehf:** Loftmyndir ehf. 1996-2024. Tímaflakk. Sótt af: <https://www.map.is/>.
- MÍ Staðarhraunskirkja:** Minjastofnun Íslands. Án ártals. *Staðarhraunskirkja*. Sótt af: <https://www.minjastofnun.is/is/byggingararfur/fridlyst-hus-og-mannvirki/stadarhraunskirkja>.
- OILR:** Björn Lárusson. 1967. *The Old Icelandic Land Registers*. Lundur: C. W. K. Gleerup.

- PP:** Sveinn Nielsson, Hannes Þorsteinsson og Björn Magnússon. 1949-1951. *Prestatal og prófasta á Íslandi*. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Ragnheiður Gló Gylfadóttir, ritstj. 2023. *Fornleifaskráning vegna lagningar jarðstrengs á Vesturlandi sumarið 2023*. FS969-23141. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- Snæfellingar og Hnappdælingar I:** Þorsteinn Jónsson. 2000. *Kolbeinsstaðahreppu: ábúendur og saga Kolbeinsstaðahrepps frá 1900*. Snæfellingar og Hnappdælingar II. Reykjavík: Sögusteinn.
- Snæfellingar og Hnappdælingar II:** Þorsteinn Jónsson. 2000. *Eyja- og Miklaholtshreppur: ábúendur og saga Eyja- og Miklaholtshrepps frá 1900*. Snæfellingar og Hnappdælingar II. Reykjavík: Sögusteinn.
- Steinunn Kristjánsdóttir, Vala Gunnarsdóttir & Helga Jónsdóttir. 2015. *Kortlagning klaustra á Íslandi: Hítardalur*. Reykjavík: höfundar.
- Sædís Gunnarsdóttir. 2004. *Menningarminjar í Eyja- og Miklaholtshreppi: Svæðisskráning*. FS252-04081. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- Örnefnasjá LMÍ:** Landmælingar Íslands. Án ártals. Örnefnasjá. Sótt af: <https://ornefnasja.lmi.is/>.

Óútgefnar heimildir

- Fasteignamat 1916-1918 - undirmat; Mýrasýsla. Þjóðskjalasafn Íslands.
- Fasteignamat 1916-1918 - undirmat; Snæfells- og Hnappadalssýsla. Þjóðskjalasafn Íslands.
- JS 143 4to:** Garðabók. 1600-1700. Landsbókasafn Íslands.
- Herforingjaráðskort:** Dönsku herforingjaráðskortin. 1905-1915. Landsbókasafn Íslands.
- Snæfells- og Hnappadalssýsla landamerkjabók 1883–1972. Þjóðskjalasafn Íslands.
- Túnakort 1917-1920:** Túnakort Leirár- og Melahrepps, Hvítársíðuhrepps, Þverárhlíðarhrepps, Stafholtstungnahrepps, Hraunhrepps, Kolbeinsstaðahrepps og Eyjahrepps. Þjóðskjalasafn Íslands.
- Ö-Einholt:** Örnefnaskrá Einholts. 1973. Jón Sigurðsson skráði. Reykjavík: Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Fiskilækur:** Örnefnaskrá Fiskilækjar. 1980. Sigríður Jóhannsdóttir skráði eftir Ara Gíslasyni og Sigurði Eyjólfssyni. Reykjavík: Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Fljótstunga:** Örnefnaskrá Fljótstungu. 1966. Skráð eftir upplýsingum frá Bergþóri Jónsyni, yfirfarin og staðfest af Páli Bergþórssyni. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Fljótstunga, viðauki frá Hallkelsstöðum:** Örnefni í Fljótstungulandi. Viðauki frá Hallkelsstöðum. 1977. Jóhannes Benjamínsson skráði eftir Erlingi Jóhannessyni. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Gilsbakki:** Örnefnaskrá Gilsbakka. Án ártals. Ari Gíslason skráði. Örnefnasafn Stofnunar

Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

- Ö-Hallkelsst.:** Örnefnaskrá Hallkelsstaða. Án ártals. Jóhannes Benjamínsson skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Hreðavatn:** Örnefnaskrá Hreðavatns. Án ártals. Haukur Kristjánsson skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Höfn:** Örnefnaskrá Hafnar. 1975. Ari Gíslason skráði eftir Pétri Torfasyni. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Kalmanstunga, 2001:** Örnefnaskrá Kalmanstungu. 2001. Skráð af Ara Gíslasyni, yfirfarin og endurskipulögð af Félagi aldraðra í Borgarfjarðardölum. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Kollstaðir:** Örnefnaskrá Kollsstaða. 1994-1995. Skráð af Ara Gíslasyni, yfirfarin og endurskipulögð af Félagi aldraðra í Borgarfjarðardölum. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Kvíar:** Örnefnaskrá Kvía. 1967. Ari Gíslason skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Landbrot:** Örnefnaskrá Landbrots. 1937. Lúðvík Kristjánsson skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Melur:** Örnefnaskrá Mels. 1991. Pétur Finnbogason, Brynjúlfur Sæmundsson og Hjörleifur Sigurðsson skráðu. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Sigmundarstaðir:** Örnefnaskrá Sigmundarstaða. Án ártals. Björn Jónsson skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Sleggjulækur:** Örnefnaskrá Sleggjulækjar. 1973. Ari Gíslason og Einar G. Pétursson skráðu. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Staðarhraun:** Örnefnaskrá Staðarhrauns. Án ártals. Ari Gíslason skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Svarfhóll:** Örnefnaskrá Svarfhóls. Án ártals. Ari Gíslason skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Þorvaldsstaðir:** Örnefnaskrá Þorvaldsstaða. Án ártals. Magnús Sigurðsson skráði eftir Erlingi Jóhannessyni og móður hans, Torfa Magnússyni og Sigurði Jóhannessyni.
- Ö-Þverá:** Örnefnaskrá Þverár. Án ártals. Lúðvík Kristjánsson skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Örnólfsd.:** Örnefnaskrá Örnólfsdals. Án ártals. Ari Gíslason skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Viðauki I: Hnitaskrá ISN93

Samtala	X (A)	Y (N)
BO-104:006	357106	443876
BO-104:015	356894	444047
BO-104:034	356810	444171
BO-105:001	357867	438904
BO-105:013	357735	439019
BO-105:014	357797	438976
BO-641:001	357044	443860
BO-641:002 (hnit A)	357501	441947
BO-641:002 (hnit B)	357751	439026
BO-641:002 (hnit C)	356922	443974
BO-641:002 (hnit D)	357159	442821
BO-641:024	357157	442634
BO-641:025	357569	439382
MH-002:006	414389	471214
MH-002:043	414270	471202
MH-002:056	414210	471288
MH-002:099_01	414335	471238
MH-002:099_02	414341	471238
MH-002:099_03	414347	471237
MH-002:099_04	414357	471233
MH-002:102	414384	471236
MH-002:111	414373	471221
MH-002:113	414392	471227
MH-003:006	412092	473324
MH-003:030	410339	472386
MH-003:034	411608	473140
MH-003:036_01	410209	472257
MH-003:036_02	410199	472271
MH-003:047	412116	473317
MH-003:048	411924	473267
MH-003:067	411992	473276

Samtala	X (A)	Y (N)
MH-003:068	411937	473408
MH-004:001_01	411749	473789
MH-004:001_02	411764	473783
MH-004:001_03	411744	473774
MH-004:027	411619	473696
MH-005:001_01	409885	472392
MH-005:001_02	409880	472377
MH-005:004	409933	472459
MH-005:020	409894	472399
MH-005:027	409884	472372
MH-005:028	409920	472389
MH-005:038	409940	472485
MH-005:040	409966	472403
MH-005:041	409899	472330
MH-006:001_01	408271	471387
MH-006:001_02	408280	471367
MH-006:003	407921	471220
MH-006:005	407465	470989
MH-006:013	408586	471464
MH-006:014	408591	471466
MH-006:015	408329	471407
MH-006:021	408572	471495
MH-006:030	407874	471177
MH-006:033_01 (hnit A)	408364	471389
MH-006:033_01 (hnit B)	408177	471338
MH-006:033_02	408129	471326
MH-006:045	407457	470983
MH-006:046	407507	470959
MH-007:055	406540	470414
MH-007:087	405655	470242
MH-022:004	388622	474388

Samtala	X (A)	Y (N)
MH-022:005	388629	474386
MH-022:009_01	389769	474790
MH-022:009_02	389742	474779
MH-022:010	389954	474813
MH-022:011	389920	475186
MH-022:033_01	389892	475162
MH-022:033_02	389894	475172
MH-024:006	389922	477848
MH-024:017	389771	478039
MH-024:031	389678	477944
MH-024:032	389709	477896
MH-024:033	390072	477909
MH-027:005	389339	478475
MH-027:014	389537	478056
MH-027:015	389116	478296
MH-028:004	387965	477688
MH-028:010	387504	477046
MH-029:001_01	386900	476624
MH-029:001_02	386908	476616
MH-029:004	386848	476577
MH-029:005	386882	476554
MH-029:006	386864	476585
MH-037:013_01	377830	476341
MH-037:014	377732	476433
MH-037:016	377904	476278
MH-065:001_01	388995	473819
MH-065:001_02	388998	473810
MH-065:045_01	388870	473573
MH-065:045_02	388859	473568
MH-164:052_01	354668	479463
MH-164:052_02	354679	479488
MH-166:025	353321	475981
MH-167:001_01	352537	475559

Samtala	X (A)	Y (N)
MH-167:001_02	352526	475543
MH-167:001_03	352551	475559
MH-167:002_01	352555	475529
MH-167:002_02	352571	475533
MH-167:003	352499	475535
MH-167:004	352645	475623
MH-167:005	352569	475587
MH-167:009	352465	475602
MH-167:010	352547	475504
MH-167:017	352781	475842
MH-167:020	352496	475465
MH-167:021	352505	475482
MH-169:017	353114	474647
MH-169:018_01	353224	474652
MH-169:018_02	353201	474661
MH-169:018_03	353207	474670
MH-169:019	354704	475110
MH-171:001_01	353021	471863
MH-171:001_02	353026	471852
MH-172:002_01	350075	469886
MH-172:002_02	350080	469884
MH-172:008	350033	469886
MH-172:032	350048	469894
MH-172:033	348987	469591
MH-191:056	339365	464833
MH-191:057	339192	464563
MH-194:003	342689	467116
MH-194:004	342735	467190
MH-194:028	342708	467082
MH-194:029	342669	467116
MH-197:005	345567	468783
MH-197:007	345492	468729
MH-197:029	346437	468495

Samtala	X (A)	Y (N)
MH-197:030	346486	468450
MH-197:031	345517	468712
MH-197:032	345460	468617
MH-214:016	342564	486266
MH-224:001	344020	485517
MH-224:010	343921	485490
MH-224:011	343974	485536
MH-224:013	343645	485450
MH-239:001_01	339220	488583
MH-239:001_02	339200	488575
MH-239:029	339807	487149
MH-621:006 (hnit A)	388495	474399
MH-621:006 (hnit B)	390611	475218
MH-621:014	388521	478039
MH-641:008 (hnit A)	388894	473739
MH-641:008 (hnit B)	388177	473140
MH-641:010	387735	472770
MH-671:003 (hnit A)	352759	474685
MH-671:003 (hnit B)	352995	471858
MH-671:004 (hnit A)	349939	469954
MH-671:004 (hnit B)	348961	469539
MH-671:005	346142	468556
MH-671:006	343035	467388
MH-671:007	353970	474736
MH-671:008 (hnit A)	349025	469623
MH-671:008 (hnit B)	346974	468390
MH-671:009 (hnit A)	339293	464722
MH-671:009 (hnit B)	338874	464183
MH-671:009 (hnit C)	339547	465056
MH-671:010	354495	474958
MH-671:011 (hnit A)	352786	475777
MH-671:011 (hnit B)	354761	479901
MH-671:011 (hnit C)	355080	480768

Samtala	X (A)	Y (N)
MH-671:013	352557	475176
MH-681:011	342578	486411
MH-681:012	343025	485928
MH-681:014	343645	485493
MH-681:015	344247	485279
MH-681:016	344898	483942
MH-681:018	345280	483902
MH-691:003	339287	488463
MH-691:004	340074	487848

Viðauki II: Minjakort

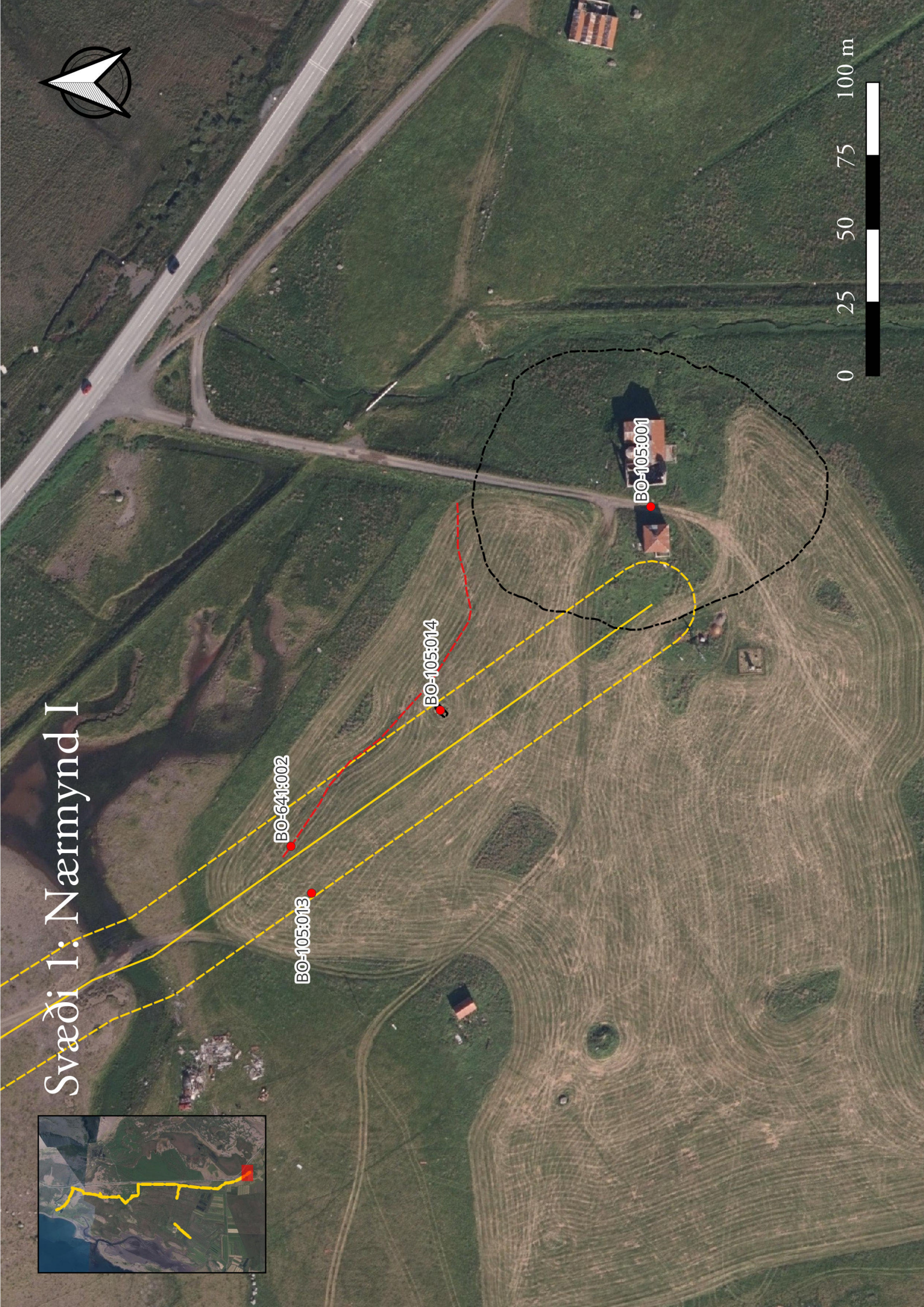
Kort á næstu síðum eru unnin ofan á loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Svæði 1

Svæði 1: Nærmynd I

BO-641:002

BO-105:013

BO-105:014

BO-105:001

0 25 50 75 100 m

Svæði 1: Nærmynd II

BO-104:034

BO-104:015

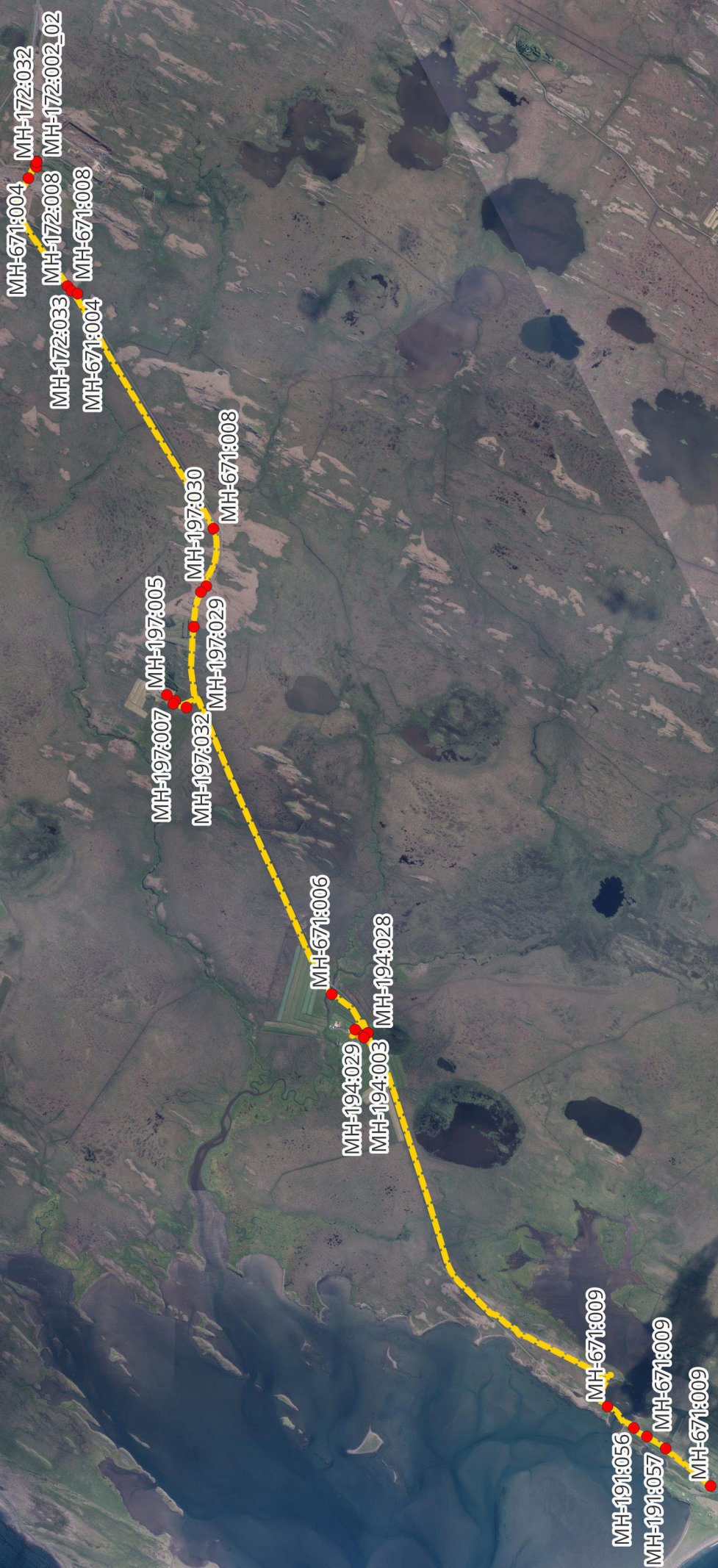
BO-641:002

BO-104:006

BO-641:001

0 25 50 75 100 m

Svæði 2: Nærmynd I

MH-671:004

MH-172:032

MH-172:008

MH-172:002_01

MH-172:002_02

0 25 50 75 100 m

Svæði 2: Nærmynd II

MH-671:008

MH-172:033

MH-671:004

0 25 50 75 100 m

Svæði 2: Nærmynd III

MH-197:005

MH-197:007

MH-197:031

MH-197:032

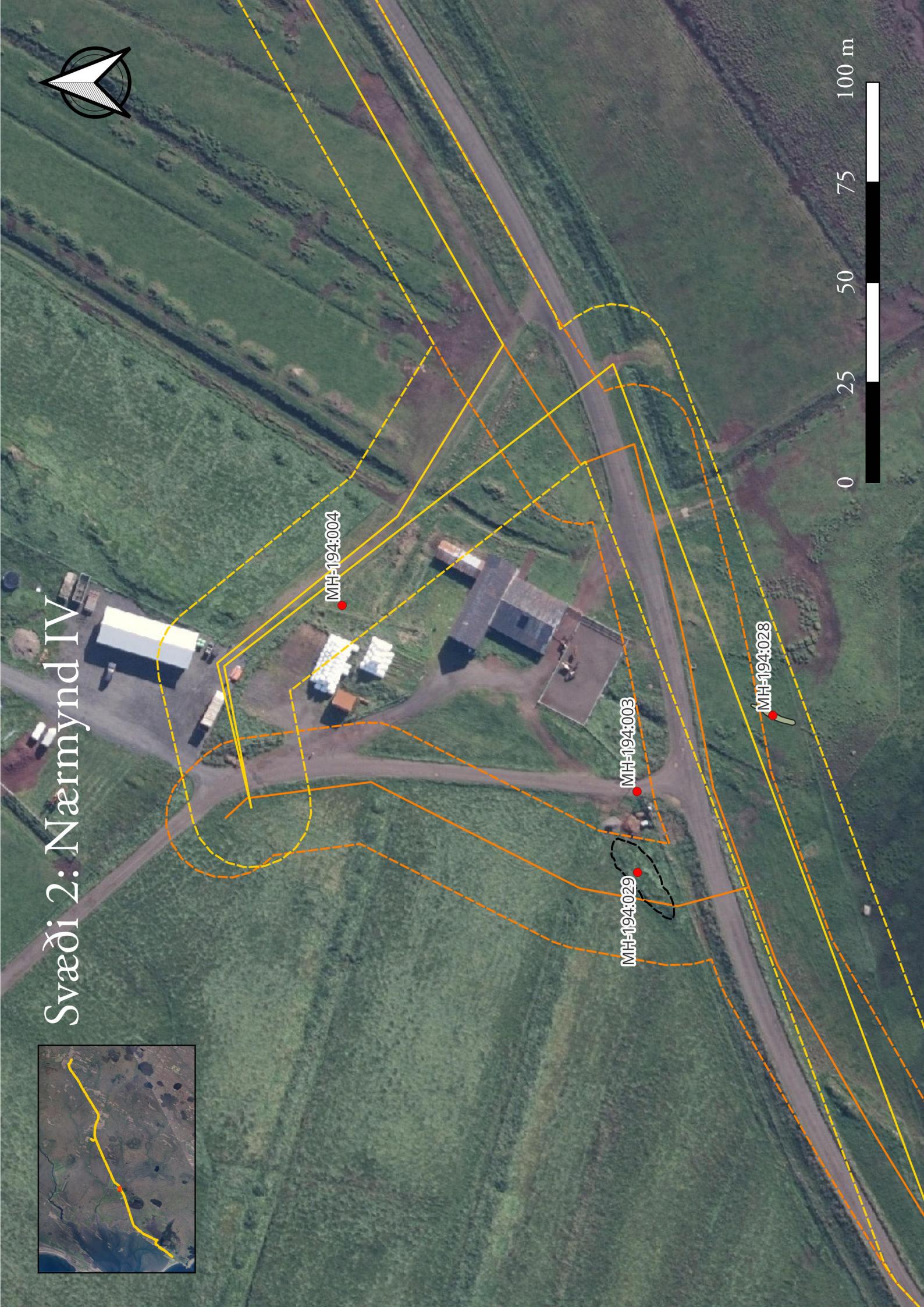

0 25 50 75 100 m

Svæði 2: Nærmynd IV

0 25 50 75 100 m

Svæði 2: Nærmynd V

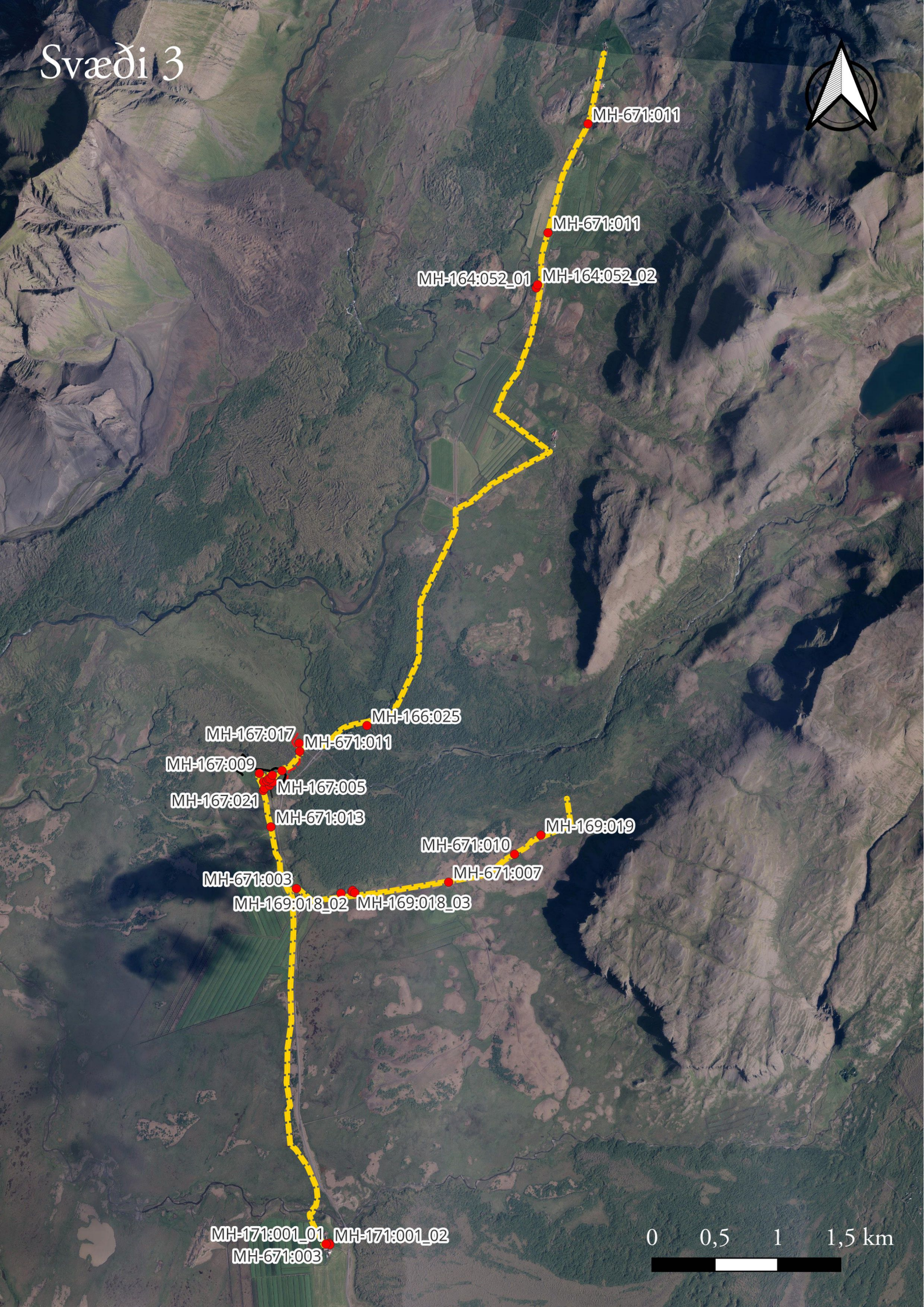
MH-191:056

MH-671:009

MH-191:057

0 25 50 75 100 m

Svæði 3

MH-671:011

MH-671:011

MH-164:052_01

MH-164:052_02

MH-166:025

MH-167:017

MH-671:011

MH-167:009

MH-167:021

MH-167:005

MH-671:013

MH-671:003

MH-169:018_02

MH-169:018_03

MH-671:010

MH-169:019

MH-671:007

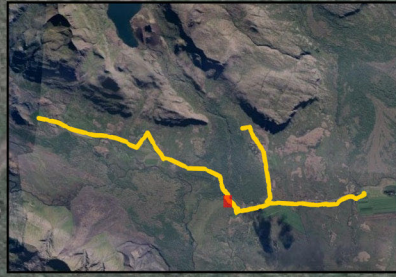
MH-171:001_01

MH-171:001_02

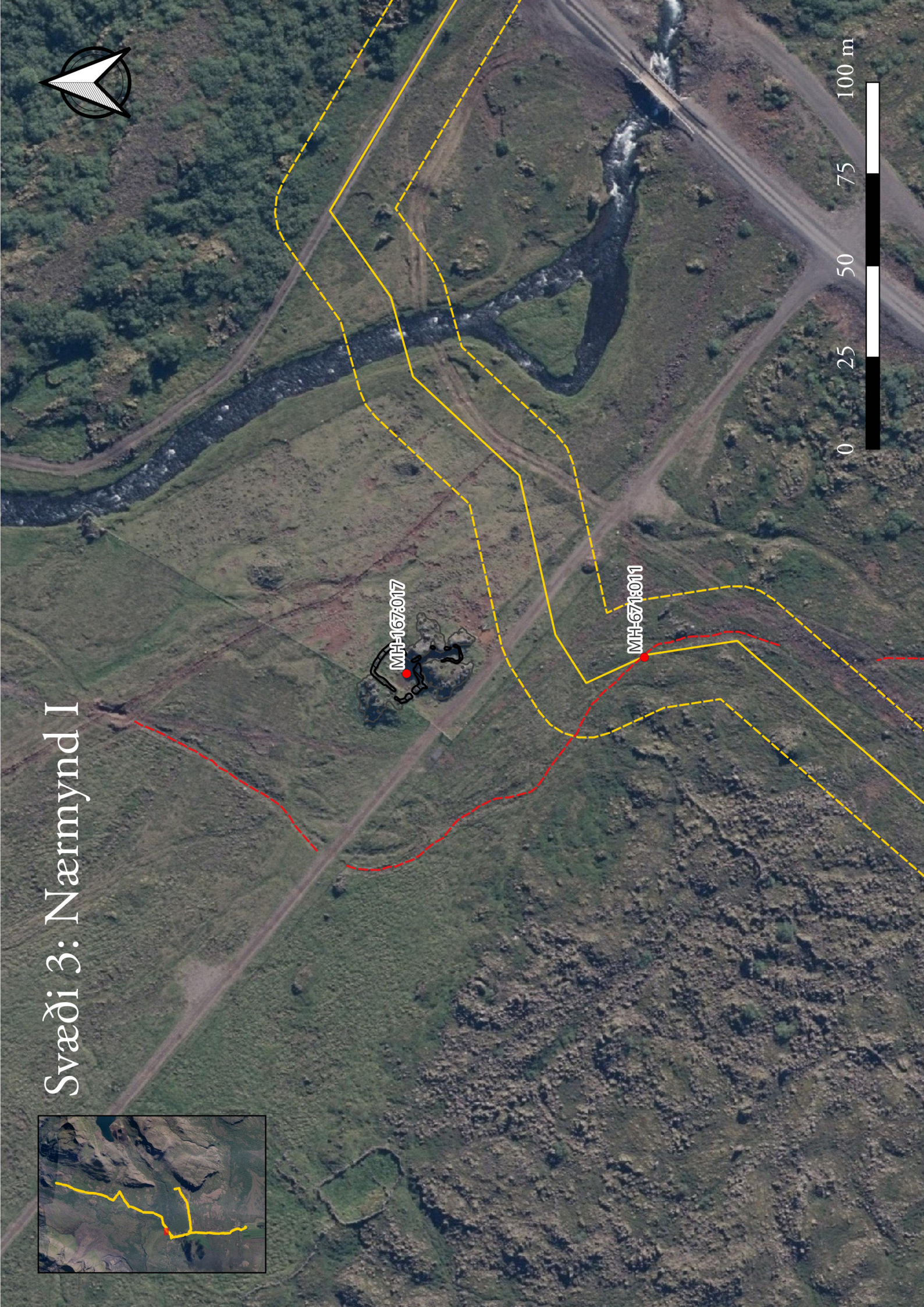
MH-671:003

0 0,5 1 1,5 km

Svæði 3: Nærmynd I

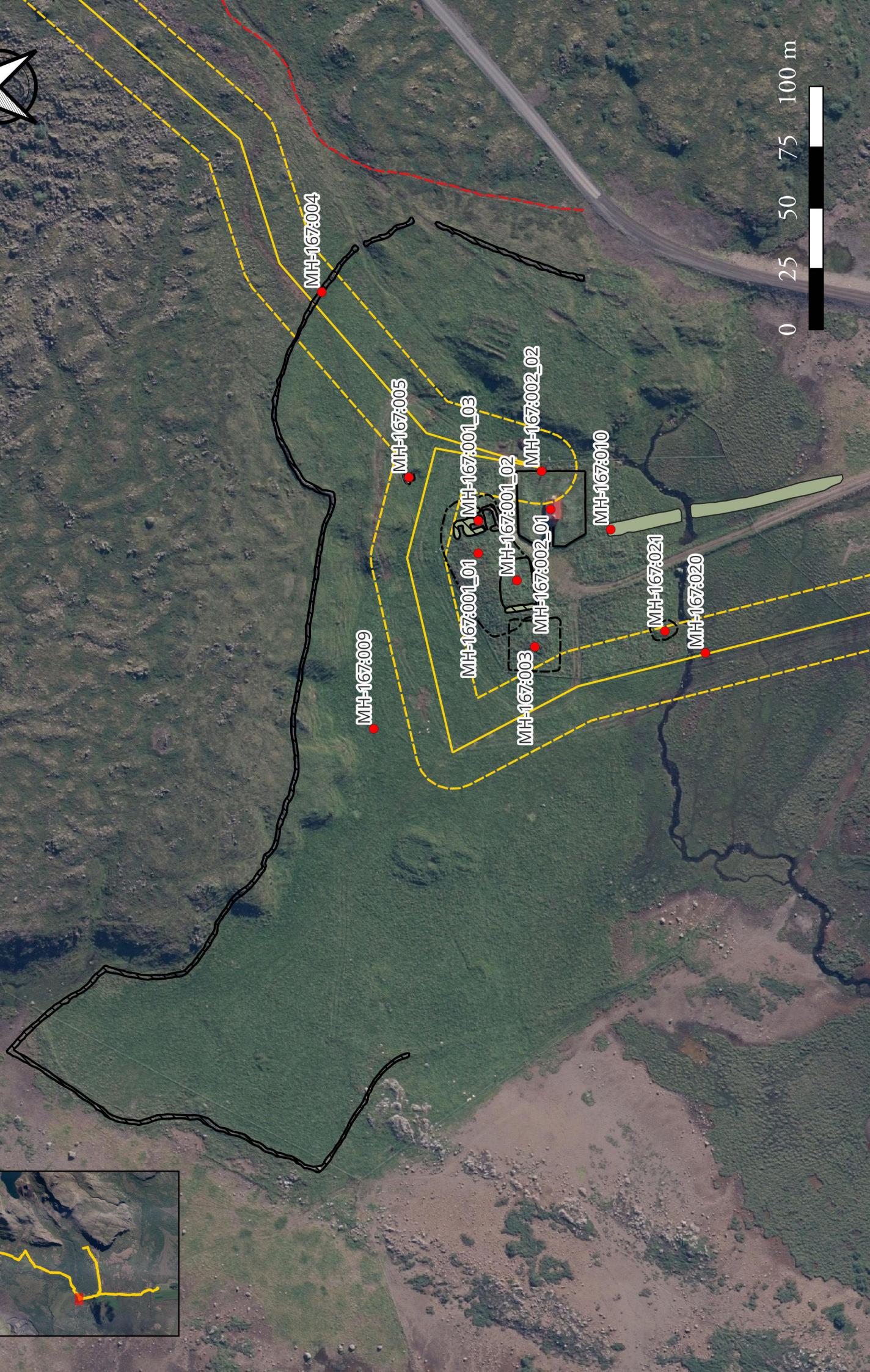

0 25 50 75 100 m

Svæði 3: Nærmynd II

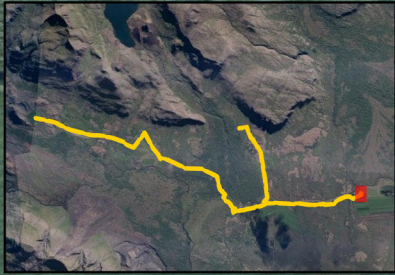

Svæði 3: Nærmynd III

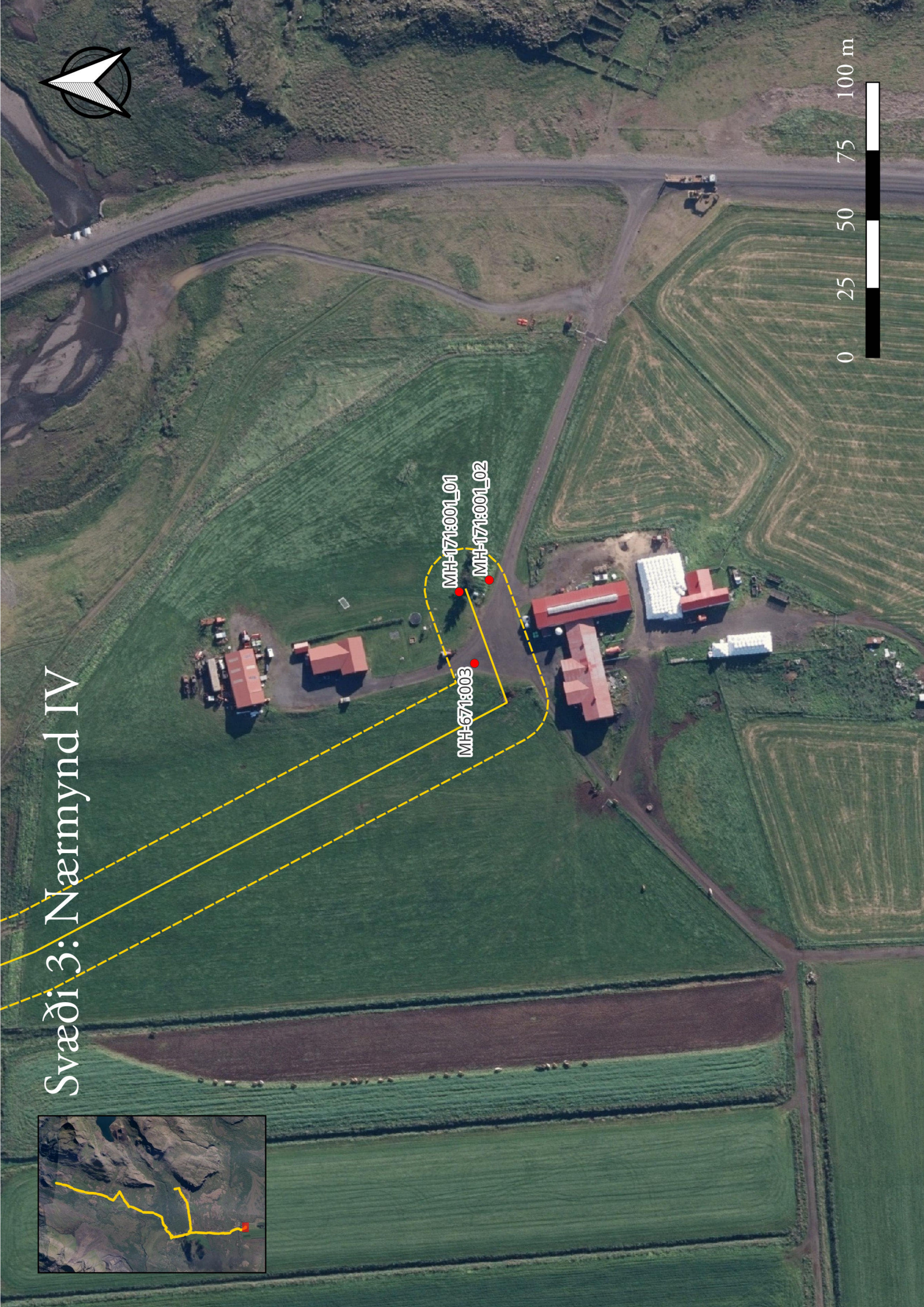

0 25 50 75 100 m

Svæði 3: Nærmynd IV

0 25 50 75 100 m

MH-037:014

MH-037:013_01

MH-037:016

0

0,25

0,5

0,75 km

Svæði 4: Nærmynd

MH-037:014

MH-037:013.01

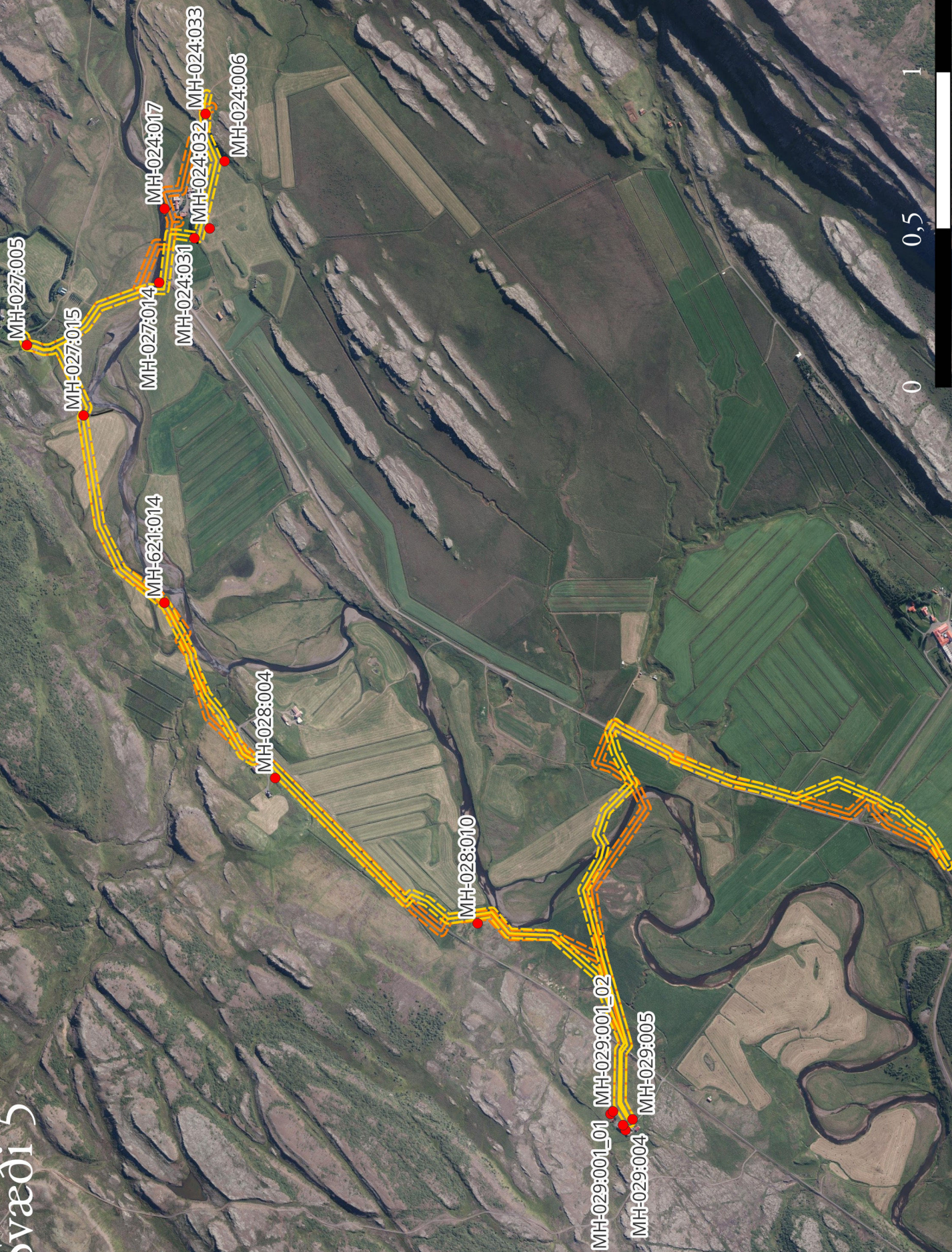

MH-037:016

0 25 50 75 100 m

0 0,5 1 1,5 km

Svæði 5: Nærmynd I

MH-027:014

MH-024:017

MH-024:031

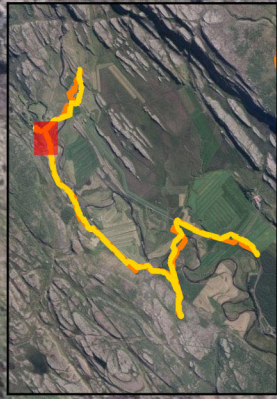
MH-024:032

MH-024:006

0 25 50 75 100 m

Svæði 5: Nærmynd II

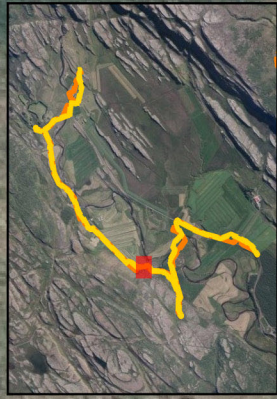

MH-0278005

MH-0278015

0 25 50 75 100 m

Svæði 5: Nærmynd III

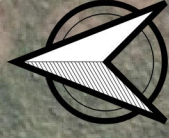
MH-028:010

0 25 50 75 100 m

Svæði 5: Nærmynd IV

MH-029:001_01

MH-029:001_02

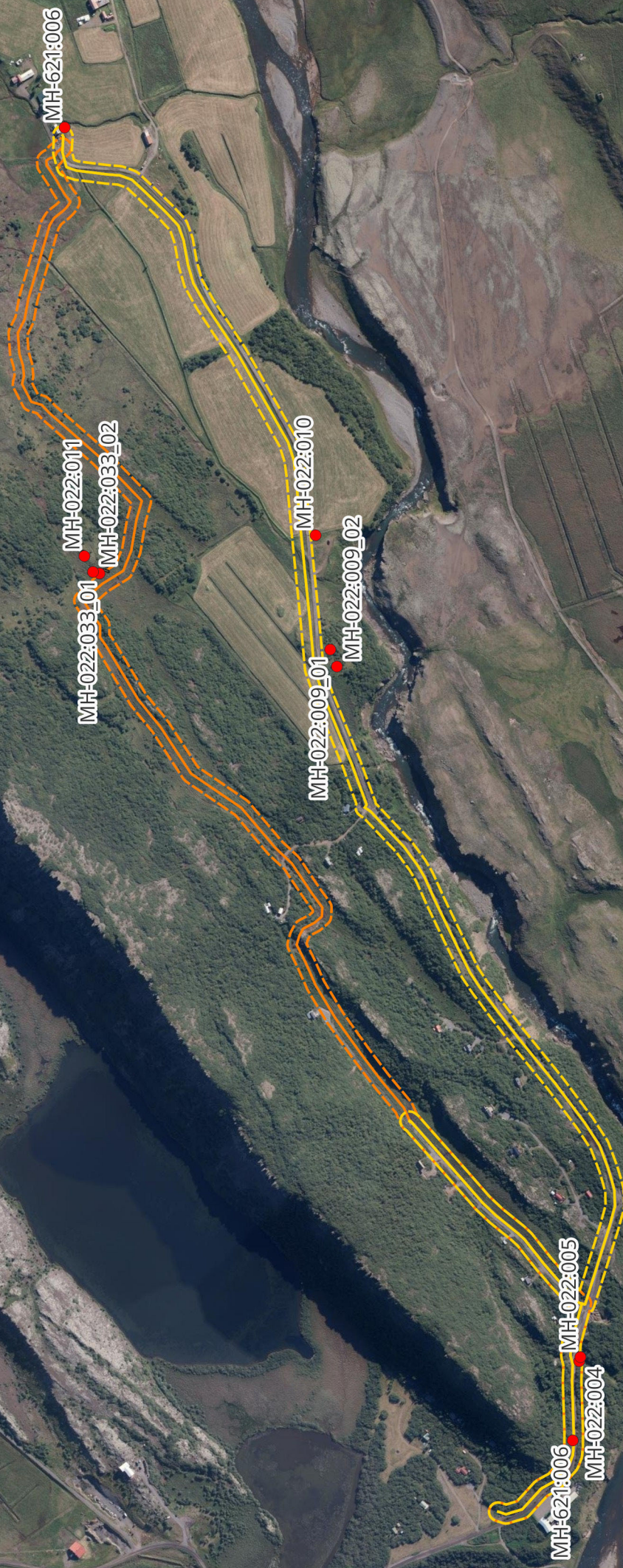
MH-029:006

MH-029:004

MH-029:005

0 25 50 75 100 m

0 0,25 0,5 0,75 km

Svæði 6: Nærmynd

0 25 50 75 100 m

MH-065:001_01

MH-065:001_02

MH-641:003

MH-065:045_02

MH-065:045_01

MH-641:003

MH-641:010

0

0,25

0,5

0,75 km

Svæði 7: Nærmynd

MH-065:001_01

MH-065:001_02

MH-641:008

MH-065:045_01

MH-065:045_02

0 25 50 75 100 m

MH-004:001_03 MH-004:001_01
MH-004:027 MH-004:001_02
MH-003:068 MH-003:047
MH-003:048 MH-003:067
MH-003:034

MH-005:004 MH-005:038
MH-005:001_01 MH-003:030
MH-003:036_02 MH-003:036_01

MH-006:021 MH-006:014
MH-006:033_02 MH-006:013
MH-006:033_01
MH-006:030

MH-006:045 MH-006:005
MH-006:046

MH-007:055

MH-007:087

0 0,5 1 1,5 km

Svæði 8: Nærmynd I

MH-003:068

MH-003:006

MH-003:047

MH-003:067

MH-003:048

0 25 50 75 100 m

Svæði 8: Nærmynd II

100 m

75

50

25

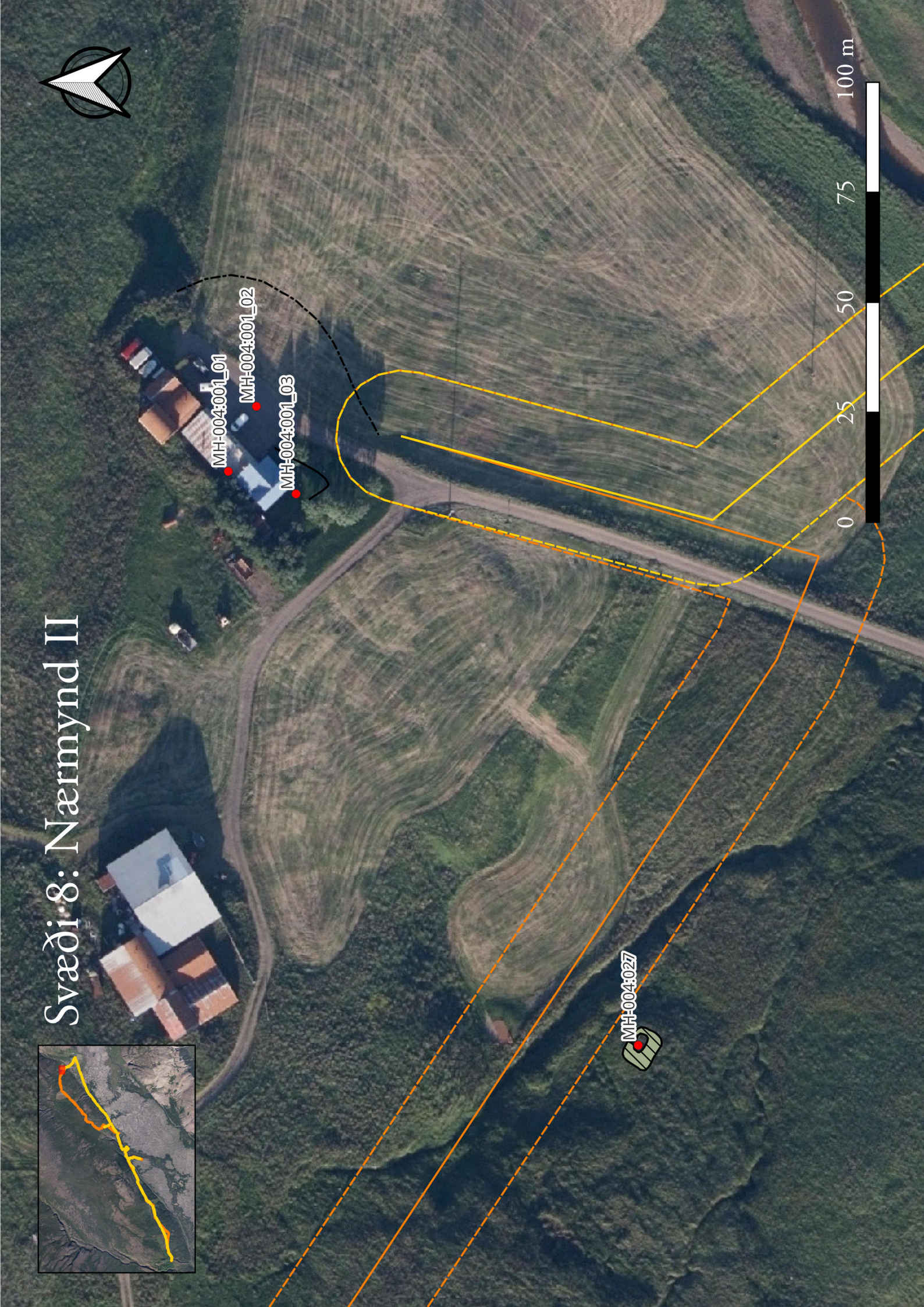
0

MH-004:001_01

MH-004:001_02

MH-004:001_03

MH-004:027

Svæði 8: Nærmynd III

MH-003:030

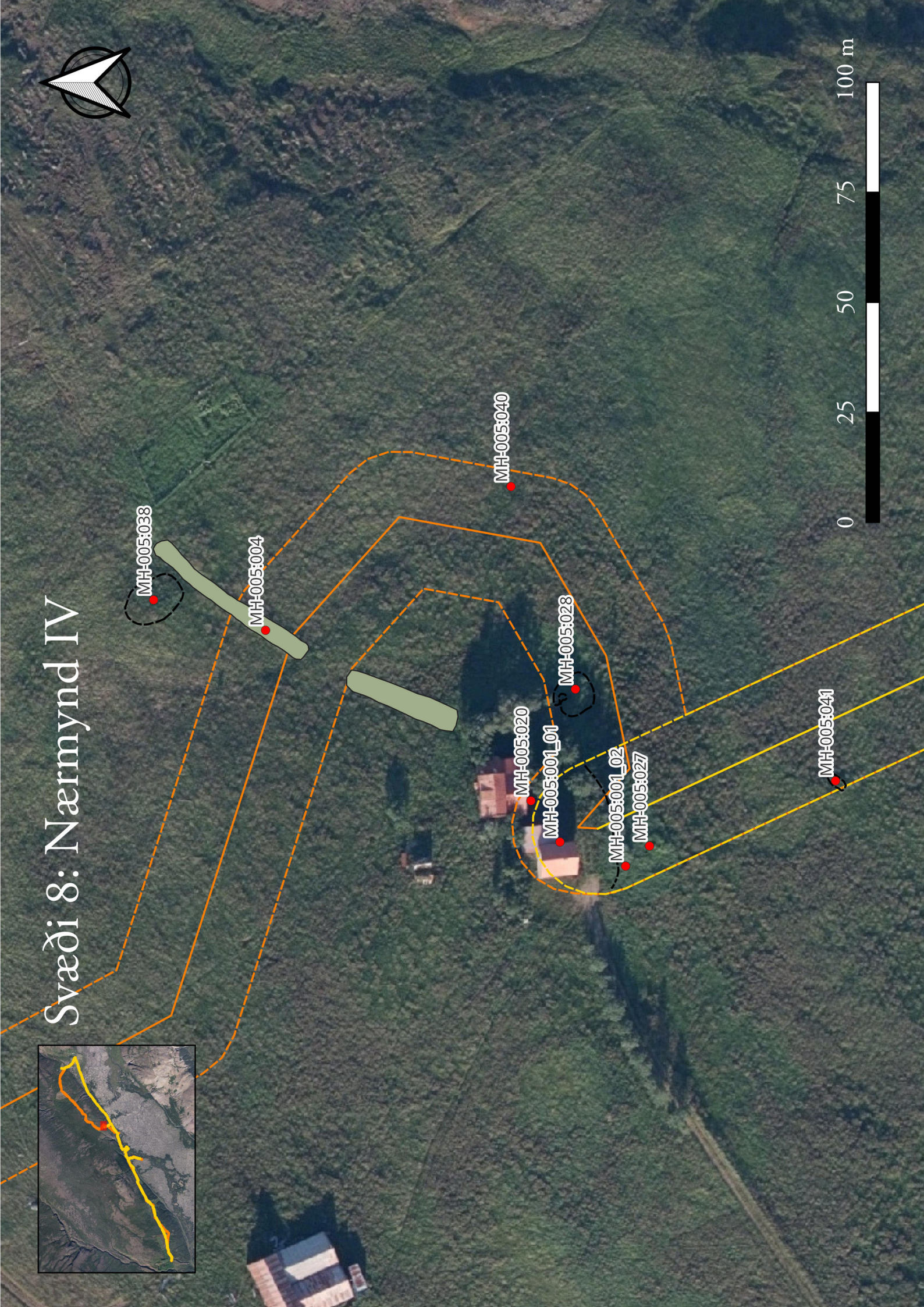
MH-003:036_02

MH-003:036_01

0 25 50 75 100 m

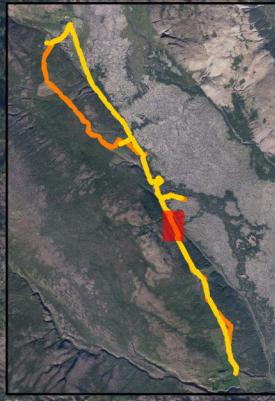

Svæði 8: Nærmynd IV

0 25 50 75 100 m

Svæði 8: Nærmynd V

MH-006:021

MH-006:013

MH-006:014

MH-006:015

MH-006:033_01

MH-006:001_01

MH-006:001_02

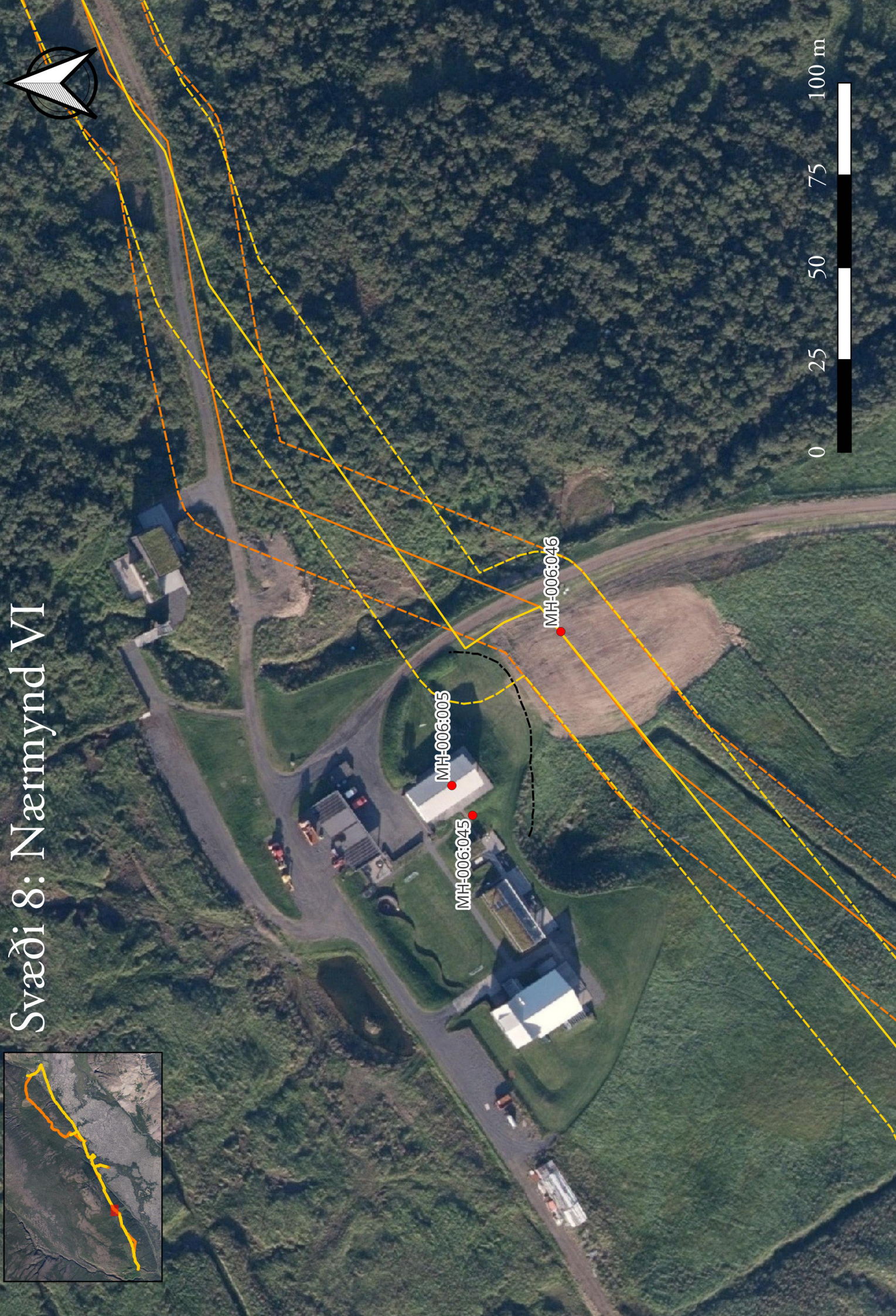
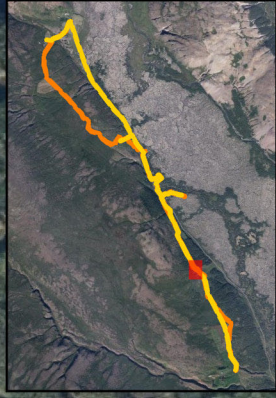
MH-006:033_01

MH-006:033_02

0 25 50 75 100 m

Svæði 8: Nærmynd VI

0 25 50 75 100 m

Svæði 9

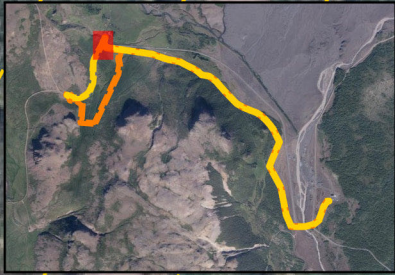

MH-002:056
MH-002:099_03
MH-002:111
MH-002:113
MH-002:006

0 0,25 0,5 0,75 km

Svæði 9: Nærmynd

MH-002:056

MH-002:099_01

MH-002:099_02

MH-002:099_03

MH-002:099_04

MH-002:102

MH-002:113

MH-002:111

MH-002:006

MH-002:043

0 25 50 75 100 m

Svæði 10

MH-239:001_02 MH-239:001_01

MH-691:003

MH-691:004

MH-239:029

MH-681:011

MH-214:016

MH-681:012

MH-224:001

MH-224:010

MH-681:015

MH-681:014

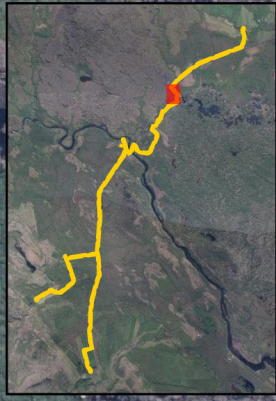
MH-224:013

MH-681:016

MH-681:018

0 0,5 1 1,5 km

Svæði 10: Nærmynd I

MH-224:011

MH-224:001

MH-224:010

MH-681:014

MH-224:013

0 25 50 75 100 m

Svæði 10: Nærmynd II

MH-691:003

0 25 50 75 100 m

